

The Project Gutenberg eBook of Elbeszélések, by Gergely Csiky

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Elbeszélések

Author: Gergely Csiky

Release date: August 11, 2013 [EBook #43443]

Language: Hungarian

Credits: Produced by Albert László, Gábor Hesz and the Hungarian Distributed Proofreading Team (<http://dphu.aladar.hu>) from page images generously made available by the Google Books Library Project

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK ELBESZÉLÉSEK ***

Megjegyzések:

A tartalomjegyzék a [403](#). oldalon található.

Az eredeti képek elérhetők innen: <http://books.google.com/books?id=gohJAAAAYAAJ>.

Facebook oldalunk: <http://www.facebook.com/PGHungarianTeam>.

ELBESZÉLÉSEK.

ELBESZÉLÉSEK.

IRTA

CSIKY GERGELY.

BUDAPEST.

FRANKLIN-TÁRSULAT

MAGYAR IROD. INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA.

1880.

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

GOMBOS UR VÁLÓPÖRE.

I.

A nagy útca sarkán vegyes kereskedése volt, fényes aranybetűs feliratokkal ajtaja mindkét szárnyán, s ablakában oly ízlésesen rendezett kirakattal, hogy az iskolás gyerekek óra hosszat elandalogtak előtte. Nem is volt hazug szemfényvesztés, mit a kirakat bájai hirdettek a benn található gyönyörűségek felől. A ki oda belépett, bizonyára nem jött ki üresen; mert nem volt a városban az a finnyás vén kisasszony, sem az a kritikus gazdasszony, ki ellene tudott volna állani az erős búbjának, melyet a véghetetlen változatosságban kínáló jó és olcsó portéka gyakorolt, rang és ízlés különbsége nélkül, mindenkire.

Virágzott is Gombos Bálint úr vegyes kereskedése, és a bejárás fölé festett egyszarvú, – mely merész leleményességgel, de kissé hiányos természetrajzi ismerettel görbényakú paripából és ennek homlokán diszló szarvas-agancsból volt furfangosan összealkotva, Gombos úr személyes utasításai nyomán – mondom, eme mesebeli egyszarvú symboluma lett a kalmári jólétnek még a hetedik utcában is. Sőt a szomszédos úri házak szakácsnői is tudomást vettek a szerény vegyes kereskedésről, és sokszor megesett, hogy sürgős szükség esetén ott vásárolták be a sáfrányt, gyömbért és citromot, az utcabeli büszke fűszerkereskedő nagy megbotránkozására és méltatlankodására.

És mindeme nagy forgalom és előkelő protekció dacára Gombos úr még sem tudott boldogulni. Az a csatorna, melyen a pénz házába folydogált, bizony szűk egy csatornácska volt ahhoz a másíkhöz képest, melyen valódi tavaszi áradásként kifelé zuhogott. A bevétel sehogy sem akart a kiadás magaslatára emelkedni, és mivel Gombos úr oly áldott természetű volt, hogy mindenkinek, de legkivált a feleségének elfogadta tanácsát, azt is könnyű szerével elhitte, hogy e különbséget legjobb kölcsön-pénzzel kiegyenlíteni, és a mint elhitte, úgy meg is tette. Az adósság csodálatos módon gyarapodott, mely rossz szokásban különben minden adósság osztozik; de a szép menyecske minden vágya ki volt elégítve, és Gombos úr e fölött való örömeiben rendesen elfelejtette hitelezőit, legfőleg azzal csitítva le meg-megmorduló lelkiismeretét, hogy a nagy lutri minden huzására egy-egy promesset vásárolt, minden ízben ama szent meggyőződéssel, hogy bizonyosan elüti a főnyereményt.

– Rossz vége lesz ennek, Bálint – szokta volt mondogatni Gombos Menyhért úr, a jubilaris városi irnok, midőn néha napján, boltzárás után együtt pipázott öcscsével a hátsó szobában, míg a szép menyecske új ruháját mutogatta az előkelő világ esti sétáló helyén, melyet a környékén szomorkodó néhány köszvényes fa kedvéért az újítók parknak, a konzervatív-hajlamúak azonban promenádénak neveztek.

Gombos úr bátyját is fölötte szerette, s mint tudományos foglalkozású férfiúnak, nagy tisztelője volt. Az ilyes megjegyzések tehát szeget ütöttek fejébe; de a szeg csak addig maradt benne, míg a fiatal asszonyka haza nem jött sétájáról, s ragyogó szemmel el nem beszélte az álmétkodó testvérpárnak, mennyien csodáltak ma is szépségét, hányan jöttek utána, s mennyire irigylik mindnyájan az ifjabb Gombos urat, ennyi szépség és jó ízlés egyedüli urát és parancsolóját.

– Az irigység beszél belőlük, – gondolá magában Gombos úr, ha ilyenkor egybeveté a világ beszédét és jóakarató tanácsait – mikben a világ igen bőkezű – felesége ragyogó szemével és kipirult orcájával. – Szegény bátyám sem ment ettől az emberi gyöngeségtől. De nem veszem tőle rossz neven; nem én. Inkább sajnálom árva fejét. A ki szomorú legénységében megszükkül, megvénül, akármilyen tudományos férfiú legyen, mégis csak megsinli, ha fárasztó napi munkája után otthon két ilyen fényes szem helyett vén nagynénje ránczos ábrázatja köszönti. Szegény bátyám, nem csoda, ha megirigyli az én boldogságomat.

Gombos úrnak tökéletes igaza volt ebben, mint minden öreg férjnek, kinek fiatal és szép felesége van. Csakugyan irigyelték tőle a szép asszonyt sokan, és ha épen Menyhért urat igazságtalanul is gyanúsította e fekete érzelméről, akadtak elegendő, finom öreg urak és kecses úrfiak, kik méltán magukra vonták Gombos úr szánalmát. Csupán az volt a különbség Gombos úr felfogása és a valóság között, hogy Gombosné asszonyság szintén meg volt győződve a pusztító hatásról, melyet bájai műveltek, és mint jó asszonyhoz illik, tökéletesen osztozott férjével a szerencsétlenek fölött való szánakozásban. A szánalom igen szép erény, gyöngéden enyhíti a szenvedők fájdalmát s könnyíti a boldogtalanok súlyos terheit; Gombos úr azonban csak közvetve vett részt eme nemes erény gyakorlatában, a mennyiben hűségesen fizette a szabók és divatárusok véghetetlen számláit s csinálta egyre-másra az adósságot.

Végre egy fényes mosolygó tavaszi reggelen Gombos úr egyszerre, minden hosszas fejtörés nélkül megtanulta az erkölcsstanárok ama tudományos tételét, hogy az erény, tulságosan gyakorolva, megszűnik erény lenni. Legalább azt még sem tarthatta erénynek, minden jóakarata mellett sem, mikor felesége oly nagy mértékben átengedte magát a szánalom gyakorlatának, hogy e nemes indulattól lelkesülve, az említett mosolygó reggelen eltűnt egy középkorú vaskos úrral, kinek a város szomszédságában nagy mezei birtoka, tengernyi pénze, arany ékszere és négylovas hintaja volt, – csupán amaz igen méltányos okból – a mint ily jószívű asszonyságról föl kell tenni, nehogy a középkorú vaskos úr szíve meg találjon repedni; mert ez öngyilkos hajlamát szóval és írásban ismételve kijelenté.

Nem lehet mondani, hogy Gombos úr kellemesen lett volna meglepetve, a mint a bevégzett tények teljes megmásíthatatlanságukban tudomására jutottak. Pesszimiztikus hajlamai egyáltalában nem voltak, de legkivált nejjének alakja oly verőfényes magaslaton állt szegény öreg szívében, hogy még átsuhanó felhők sem vetettek oda árnyat soha. Hiszen maga nevelte fel őt, s már amaz időtől fogva, midőn még első felesége életében mint szegény hontalan árvát örökbe fogadta, egész ama napig, melyen szívének és az egyszarvúnak úrnőjévé tette, szeme előtt nőtt fel viruló hajadoná; saját szemével látta napról-napra fejledezni ritka szépségét, saját fülével hallotta mindenfelől jóságának, szelídségének, okosságának magasztalását. Még tisztán látta – s

oh! hányszor idézte maga elé örömkönyes szemmel rövid boldogsága minden napján – a szép jelenetet, midőn a piruló lány sirva és nevetve borult keblére s halkan rebegé fülébe, hogy hálás, szerető neje, gyermekének jó anyja lesz. Az a jelenet sem mosódott még el emlékéből, midőn egyik karjával szép menyasszonyát, a másikkal első házasságából maradt leányát ölelve, mindkettőt keblére szorítá, s mindketten hol egymást, hol őt csókolva, sirva esküdöztek, hogy őt örökre szeretni, tisztelni és boldogítani fogják. Leánya meg is tartá esküjét, – de a másik, a másik!

Nem – az is megtartotta, az is boldogította őt. A rövid pár év alatt, míg neje volt, a mai szomorú napig, soha sem adott okot panaszra, mindent férje boldogságára tett. Legalább ő boldog volt s örömét találta benne, akármit tett neje. Könnyelműségét, kacérságát, fényűzését nem látta, a mit látott, az saját szerelmének visszaverődő fénye volt, és a káprázat, mely elváltoztatá a valóságban hiúvá, romlottá fajuló alakot, boldoggá tette őt. Mélyen aludott, szépet álmodott, rázták, költögettek néha, a kik megsokalták álmát; de nem ébredt föl; hanem most önmagától enyészett el a szép álom – oh, miért enyészett el?

-7-

Miért ám? Nem volt talán önmaga az oka? Nem gondolhatta meg vén fejével, hogy a kényeztetésnek egyformán rossz vége van kicsinyénél, nagyjánál? Hiszen lelke jó volt, legalább épen annyira hajlott a jó, mint a rossz felé. Bölcs vezetés mellett, igazi okos szeretettel mért ne lehetett volna az ellenkező irányba terelni? De neki nem volt annyi esze, hogy a gyöngye virágot széltől, záportól megóvja; azt gondolta, elég ha gyönyörködik színében, illatában s így is örökké csak számára fog virulni.

Nehéz könyvek csordultak ki Gombos úr szeméből, a mint e keserű szemrehányásokat tette magának, és búsan a boltasztalra hajtá szegény szerelmes szürke fejét. Hosszan lelógó szalámirudak ingerkedtek fésületlen hajával, pirosra paprikázott oldalszalonna zsírozá be arcát, a mint öntudatlanul ráhajtá kábult fejét; egyik kihúzott s hirtelenében félrefordult fiókból lassan, búskomolyan hullógázt hátára, karjára a finom kalácsliszt, lassankint kísérteties fehérséggel vonva be egész alakját. Nem látott, nem érzett ő semmit. Egy kis meztlábos leányka félóráig állt asztala előtt, vékony hangon kérve egy krajczár ára medveczukrot, s lábujjhegyre ágaskodva nyujtogatá fel csábítólag a fényes pénzdarabot, de utoljára ez is megsokalta a boltos hallgatását s máshová tért nyalánk vágyait kielégíteni. Gombos úr nem tudott ez üzleti kudarczról semmit. Csak ült asztala előtt, mereven bámulva kitért főkönyve lapjaira, s igyekezve a sűrű könyfátyolon keresztül megkülönböztetni az idomtalan betűket, majd meg újra lehajtva fejét, a midőn az összetorlódo gondolatok nagyon nehézzé kezdték tenni.

-8-

Pedig bizony nem ártott volna, ha kitörli szeméből a könyveket, kiúzi fejéből a nehéz gondolatokat s tiszta szemmel, könnyű fővel veszi elő ama számokat, melyek most összevissza tánczoltak előtte a könyv lapjain. Ama naptól fogva, melyen felesége elhagyta, egymásután zúdultak rá mindenfelől a csapások, oly rohamos sorozatban, hogy egyiktől a másikig lélekzetet is alig tudott venni. Hitelezői mind abban a meggyőződésben látszottak élni, hogy eltűnván a legtöbb beruházást igénylő czikk az üzletből, Gombos úrnak egyáltalában nincs többé pénzre szüksége, egymásután álltak elő követeléseikkel, s Gombos úr megrendült hitele, hanyagsága és szórakozottsága – az első csapás következménye – nem volt képes sokáig ellenállni az áradatnak. A bolt előtt megütötték a dobot, portékáit széthordták, ajtaját bezárták, és az a csodálatos szörnyeteg, a délczeg egyszarvú, leszállt az ajtó fölötti fényes polczáról, hol annyi éven át volt tárgya a kis gyermekek rettegésének és a természetbúvárok töprenkedésének.

-9-

II.

Gombos úr bukása oly dicséretes gyorsasággal pergett le az emberi igazságszolgáltatásnak különben meglehetősen kényelmesen forgó orsóján, hogy ő maga jóformán még magához sem tért a neje okozta meglepetéséből, midőn leányával együtt már az utcán találta magát, semmi egyéb vagyonnal, mint néhány száz forintnyi még ki nem fizetett adóssággal. Ebben foglaltatott Menyhért bátyjának megtakarított pénze, s mindkettejük nagynénjének, Debora asszonyságnak, kétszáz forintnyi összes vagyona, melyet temetési költségül tett félre húsz év előtt, midőn szomorú özvegyesre jutott, s azóta őrizett makacs szívóssággal, minden újévkor kijelentvén gratuláló unokaöcscseinek, hogy az esztendő folytán bizonyosan értékesíteni fogják a kétszáz forintot.

Midőn tehát az élemedett kora daczára is hirtelen mérgű asszonyság meghallá a szomorú igazságot s meggyőződék, hogy le kell mondania a fényes temetés nagyravágyó ábrándjáról, rettenetes haragra lobbant, s kereken kijelenté, hogy Bálint öcscse vagy köztöznivaló örült, vagy cégéres gonosztevő, és így egyik esetben sem alkalmas arra, hogy vele egy házban lakjék. A kérlelhetetlen asszonyság e zord ítélet kimondása után komor hallgatásba merült, s két hétig egy árva szót sem szólt senkihez. Két hét múlva ismét megszólalt s megengedé, hogy Mártház a házba vegyék; de apjáról, a főbúnósról, hallani sem akart. Gombos úr megnyugodott ez ítéletben, leányát elhelyezte Menyhért bátyja házában, maga pedig igyekezett élni, a mint ment.

-10-

Ez pedig csak ment valahogy, de hogy miképen? azt se Gombos úr, se senki e világon, kivéve a mindentudó úristent, meg nem tudta volna mondani. Elég az hozzá, hogy Gombos úr nem pusztult el, s egy évvel az egyszarvú siralmas bukása után, ugyanabban a bőrben járt a világban, mint régi nagysága idejében, csak egy kissé meggörnyedve és tetemesen megsűrűlve. A lefolyt évet tökéletesen betöltötte folytonos szaladgálása valami kenyérkereset után és házassági katasztrófájának utóhatása. Nem volt az emberi megélésnek az a módja, melyet Gombos meg ne kísértett volna; nem volt a kis városban az a megüresült hivatal, melyre nem aspirált és folyamodott, mindenkor ama biztos hittal, hogy ezt az egyet okvetlenül el kell ütnie. Állandóan

réme lett a hatalmasoknak és befolyásos egyéniségeknek, s csaknem közveszélyes hírbe jött ama megátalkodott rögeszméje folytán, hogy minden embernek kell tisztességes munkához jutni, melyből megélhessen. Házassági balesete, bukása és ez állandó hivatalkeresése, a kis városban bizonyos tekintetben nyilvános személyiséggé tették, kit mindenki ismer, bámul vagy sajnál a körülmények szerint, de a ki, mint a kiváló szellemek rendszeren, csupán ez erkölcsi hódolatban részesül kortársai részéről, azon kívül pedig éhen halhat, ha nem tud egyebet tenni.

-11-

De Gombos urat eme nyilvános szereplésén kívül még inkább elfoglalták saját privát szívbéli ügyei, melyeket a középkorú vaskos úr föllépése a lehető legtragikusabb bonyodalomba kevert. Az első csapás kábító hatása alatt s utána mindjárt a bukás és dobrajutás viharai közt nem volt ugyan sok ideje felesége hogyléte felől tudakozódni, de mihelyt lecsendesült kissé az első megrázkódás, azonnal kérdezősködni kezdett, és az első szóra hallott aztán többet is, mint a mire kíváncsi volt. Úgy látszott, mintha minden ember többet tudott volna felesége mult és jelen sorsáról, mint ő maga; legalább akármerre fordult, bőséges adatokat hallott mind elmúlt csínyeiről s kalandjairól, mind mostani viselt dolgairól, úgyannyira, hogy ha Gombos úr az irás mesterségére akarta volna magát adni, három nap alatt elég anyagot szedhetett volna össze tizenkét kötetes regényre. Így azonban csak maga számára értékesíté tanulmányait, s beérte ama tanulsággal, hogy a világ legnagyobb része őt magát, az ő vakságát s kényeztetését okolja a megtörtént balesetért, s nevet vagy legfőlebb kétértelműleg szánakozik rajta, és hogy feleségének sokkal jobb dolga van most, mint nála bármikor lehetett volna.

-12-

Mert a középkorú vaskos úr, - a kinek különben volt tisztességes, sőt előkelő úri neve is, nagyságos Bialréthy Péter úr, - annyira bele bolondult a megszőkített szép asszonyba, hogy nemcsak elhalmozta minden világi jóval és dicsőséggel, hanem egész komolyan nőül is készült venni. A középkorú vaskos egyéniségek sem mentek efféle emberi gyarlóságoktól, sőt talán nagyobb hajlandóságuk van ilyesmire, mint más halandóknak. Hogy pedig a hír nem volt üres mendemonda, és hogy Gombos Bálintné asszonyság a legjobb úton járt a nagyságos asszony fényes rangja felé, Gombos úr maga is belátta, midőn nemsokára idézést kapott a törvényszék elé, melynél neje válópert indított ellene, mint könnyelmű, pazarló és kicsapongó férfiú ellen.

Gombos úr elképedve olvasá az idéző levélben e szörnyű bűneinek lajstromát, s nehogy kellő védelem hiányában még börtönbe vagy verpadra jusson - a mint hogy az ilyen nagy gonosztevőt méltán megilleti, - menten sietett az ügyvédhez, - kit bukása idejéből ismert, s ki akkoriban oly ügyesen el tudta tüntetni egész vagyonát, hogy tökéletesen meg lehetett győződve tudományáról. Az ügyvéd úr gyanús mosolylyal fogadta az ismerős nevetséges alakot, s szóhoz sem engedte jutni.

-13-

- A válóper ügyében jó, úgy-e Gombos úr? - e szavakkal fogadá, mielőtt még egészen a szobába lépett volna, s egyik kezével még a kilincset tartá.

- Hjah! ebbe bele kell nyugodni, - folytatá az ügyvéd úr. - Az asszonyságnak hatalmas érvei vannak, sok tanú áll rendelkezésére, és Bialréthy úr minden áldozatra kész. Azt tanácslom, nyugodjék bele mindenbe s makacs perlekedés által ne verje magát költségeibe; mert veszteni fog, veszteni, azt én mondom.

Gombos úr még mindig a kilincset tartá egyik kezével, a másikkal meg kopott kalapját forgatá, s oly megátalkodottan nézett ennek foszlányos belsejébe, mintha onnan akarná kiolvasni mondókáját. De úgy látszott, még nem találta meg benne az illő exordiumot, mert egyre hallgatott s nézte a kalap fenekét.

- Ez eset nagy feltűnést okoz szakértő körökben, - folytatá az ügyvéd vigasztaló hangon. - Ön érdekes ember, Gombos úr, fölötte érdekes ember. Valódi tanulmány egy szenvedélyes jogász számára. Ha csupán passziómat követném, azt mondanám, elvállalom ügyét; de nem teszem, mert a sok költséget nem tudná kifizetni, s perét elveszti, bizonyosan elveszti. Az asszonyság mindent be fog bizonyítani.

- Azt is, hogy én könnyelmű és pazarló vagyok? - olvasá Gombos úr a kalap fenekéről.

-14-

- Tanú rá legujabb bukása.

- De mindent ráköltöttem.

- Annál menthetetlenebb a könnyelműség, - mondá az ügyvéd szigorúan.

Gombos ur erre nem talált feleletet kalapjában, azért ismét elhallgatott s nagyot sohajtott, valószínűleg súlyos bűnei öntudatában.

- Kicsapongásokat is követtem el? - olvasá ismét a kalapból.

- Fájdalom ezt is be fogják bizonyítani, - viszonzá az ügyvéd. - Kollégámtól hallottam, ki ez ügyet viszi, hogy tengernyi tanút állíthat. Ön iszákos volt, Gombos úr, sőt többször meg is csalta nejét. Azt mondják, még titkos viszonya is volt egy mosónővel, ki eltűnt e vidékről. Szégyelje magát, Gombos úr, hogy ily bűnök tudatával még hozzám mert fordulni segítségért, - mondá az ügyvéd úr fölébredő erkölcsi tisztaságának büszke méltóságával.

- Ezt is be fogják bizonyítani? - hebegé Gombos úr nagy álmélkodással. - De hiszen ez nem igaz.

- A mit a törvényszék igaznak itél, az igaz, - felelt az ügyvéd szigorú homlokránczolóval. - Épen önhöz illik a törvény szentségét megtámadni. Szégyelje magát, Gombos úr!

Gombos úr e másodszeri felszólításra csakugyan nagyon megszegyelte magát, s belátván, hogy ily bűnös embernek semmi keresnivalója sem lehet az igazság tiszta templomában, kihátrált az ajtón, melynek kilincsét egy pillanatra sem eresztette volt el a lefolyt jogi konzultáció alatt, azután pedig letámolygott a lépcsőn s az utcára lépett.

-15-

Épen akkor robogott el a kapu előtt egy elegáns phaëton. A tüzes paripákat fényes amazonöltözetű hölgy hajta biztos kézzel, a hátulsó bakon libériás inas ült óriási magas-tetejű kalappal. A kocsi oly villámgyorsan száguldott el a kapu előtt, hogy Gombos úr majd a kerekek alá került, a mit különben cseppet sem bánt volna, midőn a lovakat kormányzó előkelő hölgyben saját feleségére ismert. Az utcán néhány járó-kelő ácsorgott. Gombos úr egyet sem ismert közülök; de ezek, úgy látszott, mindnyájan ismerték őt is, nejét is. Előbb vele együtt bámultak az elrobogó kocsi után, s midőn ez az utcásarkon befordult, oly bizalmas és boszantóan részvevő arcczal néztek Gombos úrra, mely világosan mutatta, hogy az ő siralmas sorsát mindnyájuk közkincsének tekintik.

Egy alacsony, vörösképű öreg úr meg épen annyira vitte a részvétet, hogy Gombos úrhoz csatlakozva, bősz felvilágosításokat adott neki neje felől. Hogy néhány hét óta visszatért Bialréthy úrral külföldi útjáról; hogy most a város szomszédságában lakik a nevezett középkorú vaskos úr jószágán; hogy mindennap be szokott kocsikázni a városba; hogy Bialréthy úr azonnal nőül fogja venni, mihelyt vége lesz a válópernek; hogy a fiatal asszony már úgy beletalálja magát fényes sorsába, mintha bölcsejétől fogva nagyságos asszonynak nevelték volna; hogy a városban minden nő irigylit szerencséjét – s több efféle érdekes leleplezéseket, melyeket Gombos úr kábultan hallgatott végig, s annyira megfélemedezett a közönséges illendőségről, hogy a városház kapuja elé érve, szó nélkül a faképnél hagyta bőbeszédű útitársát, meg sem köszönve eddig tanúsított fáradságát, mit a vörösképű öreg úr keserű gúnynyal említe fel aznap a kávéházban, hol Gombos úr válópere képezte az állandó beszéd tárgyát, s hol a vörösképű öreg úr, mint a ki e nevezetes személyiséggel három utcán keresztül meghittent társalgott, általános figyelem és kíváncsiság központja lett.

-16-

Gombos úr ezalatt a városház hátulsó folyosóján sötét, alacsony barlangba nyitott, hol Gombos Menyhért úr hatodmagával másolt a közjó érdekében. Tőle, mint elismert tudományos férfiútól, akart tanácsot kérni válságos helyzetében. Menyhért úr meglátva öcscsét, letette orráról pápaszemét; gondosan fiókjába zárta iratait s szó nélkül lement vele a hátulsó udvarra, hol néhány sütkérező hajdún kívül senki sem szokott megfordulni a nap ez órájában. Gombos úr átadta neki az idézőlevelet s röviden elmondá az ügyvéddel folytatott jogtanácskozmányának eredményét.

-17-

Gombos Menyhért úr igen tudományos ember lehetett s öcscse bizonyára őszinte hittel annak is tartotta; de ez esetben igen messzire vitte a tudós férfiak legdízesebb erényét, a szerénységet. Akármennyi tudomány rejtezett agyában, azt ugyan soha sem fitogtatta, sőt a lehető legkevesebb beszédű volt, és legfontosabb életkörülményeiben is csak egyes, orákulumszerű szavakban nyilvánítá véleményét. Most is komolyan és ismételten átolvasta a kezébe nyomott iratot, éles bíráló szemmel mérlegelte a szabályosan egymás mellé állított betűket s hamarjában megbecsülte a törvényszéki irnok szakbeli értékét, majd mély figyelemmel hallgatá öcscse elbeszélését, s végre hosszas megfontolás után kimondá a kívánt jogvéleményt.

- Bajos dolog, - mondá Gombos Menyhért úr, fejét bólongatva s komolyan nézve a kezében tartott írásra.

Eme két szóban roppant tudomány és éles jogbölcsezet rejtőzhetett ugyan, de Gombos úr, mint kevésbé iskolázott fő, nem volt képes mélyére hatolni, azért csak hallgatva nézett bátyja komoly arczára, mintha várná a bővebb magyarázatot.

Gombos Menyhért úr azonban, úgylátszik, nem szándékozott jogvéleményét kommentárokkal kísérni, mert öcscse kérdő tekintetére még komolyabb arcczal ismét csak ezt felelé:

-18-

- Bajos dolog.

- Mit tegyek? - kérdé Gombos úr eme másodszeri orákulum után.

Gombos Menyhért úr azt vélé, legjobb lesz Debora nénitől kérni tanácsot, ki okos és tapasztalt asszony s fiatal korában jó barátságban élt egy nyelves asszonysággal, kinek hét és fél évig tartó válópöre volt férjével. Igen; de még mindig nem bocsát színe elé, - veté ellen az ifjabb Gombos. - Egy esztendő alatt még az öreg asszonyok haragja is lecsillapúl, - viszonzá erre az idősebb Gombos, mely nagy mondás tudományos színezete által annyira meglepte Gombos urat, hogy nyomban útnak indúlt, bebocsátást kérni a félelmes asszonyság színe elé.

Debora néni Menyhért úr házában lakott, melynek egyedüli és absolut hatalmú uralkodója volt, Menyhért úr, mint a nagytudományú férfiak rendszeren, nem kerülhetvén ki házi körében az asszonyi iga édes terhét.

Ugyanitt lakott az egyszarvú bukása óta Mártha, Gombos úr leánya is, ki csakhamar Debora néni kedvenczévé lett, a mennyiben ily zordon asszonyság udvaránál valaki egyáltalában kegyencz lehet. Annyi bizonyos, hogy a félelmes agg hölgy kegyelméhez a legbiztosabb kulcs a szép kis Mártha félénk szószólása volt, és Gombos úr, ki leányával titokban mindennap találkozott a szinben s jól ismerte a megközelíthetetlen erősség belviszonyait, most egyenesen Mártha után kérdezősködött, midőn Menyhért úr konyhájába félénken bepillantott.

-19-

- A kisasszony az öreg asszonyságnál van, - felelte a ház egyetlen szolgálója.

Gombos úrnak tehát nem maradt egyéb tennivalója, mint minden salvus conductus nélkül egyenesen a rettenetes szoba ajtaján kopogtatni. Az ajtó megnyílt. Gombos úr nagyot lélezett és belépett. Az öreg asszonyság az ablak mellett ült s midőn megismerte vendégét, harciasan megrázta fejét s fölemelkedett székéről.

- Miben lehetek uraságod szolgálatára? - kérdé félelmes udvariassággal, mely Gombos urat jobban megijeszté, mintha féktelen haragjában ajtót mutatott volna.

- Csókolom kezét kedves néném, - mondá Gombos úr alázatosan.

A rendületlen asszonyság azonban nem látszott hallani az udvarias és hódoló köszöntést, hanem Mártha felé fordult s röviden kiharcolta a szobából, mert - a mint metsző gúnnyal megjegyzé, mihelyt a leány betette maga után az ajtót, - ily fiatal leány bizonyosan nem hallgathatja meg veszedelem nélkül egy botránys híru ember beszédét.

- Kihez legyen szerencsém? - kérdé aztán Gombos úrtól nagy udvariassággal, de nem csekélyebb következetlenséggel, a mennyiben előbbi gúnys megjegyzése eléggé sejteté, hogy jól ismeri a jelenlevő bűnöst.

Az öreg hölgy azonban harci kedvében nem sokat törődött a következetességgel, s mivel Gombos úr e kérdésre hirtelen meglepetésében semmit sem felelt, újra kérdezé engesztelhetetlen udvariassággal:

- Kihez legyen szerencsém?

- Nem ismer kedves néném? - kérdé Gombos úr ártatlanul.

- Ismerlek, jó madár, - tört ki az öreg asszonyság, egyszerre kiesve udvarias szerepéből, s ama meglepő gyorsasággal, mely öreg és ifjú hölgyeknek közös sajátja, szökve át egyik végletéről a másikra. Ismerlek, jó madár; bár soha se ismertelek volna. Mit akarsz itt? Ki hívott? Vigyen el az ördög.

- Kérem, édes néném, csak egy perczre hallgasson meg, - esengett Gombos úr, Debora asszonyság felé nyújtogatva a kezében tartott hivatalos iratot.

- Vigyen el az ördög, - ismétlé az erélyes asszonyság.

De mivel az ekképen utasított titkos fekete hatalmasság e másodszori konjurációra sem jelent meg, hogy Gombos urat elvigye, az ingerlékeny agg hölgy felhagyott ez irányban minden további kísérlettel, és székére roskadva, heves könyekre fakadt.

- Megöl ez az ember, meggyilkol, - zokogá panaszos hangon. - Pedig még el sem temethetnek; elverte a temetési költségeket is. A temető árkában fognak elásni.

E borzasztó gondolat ismét visszaadni látszott előbbi harci kedvét, mert felugorva székéről, újra szembeszállt sírontúli nyugalmának bűnös megrontójával.

- Mit akarsz? - kérdezé lángoló haraggal.

- Csak ezt az írást méltóztassék elolvasni s némi tanácsot adni, - mondá Gombos úr, ismét feléje nyújtva idézőlevelét.

- Nem tudok olvasni, - mondá fagyos ironiával a kérlelhetetlen agg hölgy.

Gombos úr nem merészelt nagynénje tudományos képességeinek diskusziójába bocsátkozni, hanem minden további vitatás nélkül, kiindulási pontul véve a fennebbi önmegalázó nyilatkozatot, kitarta a többször említett okiratot, és mély, ámbár jelentékenyen reszkető hangon elejétől végig fölolvastá, mialatt az engesztelhetetlen asszonyság mindkét fülét erősen befogta kezével. Hogy azonban e hadi csel daczára is jól megértett mindent, elárulá ama rövid, de lesújtó nyilatkozata, melyet amen fejében a felolvasáshoz csatolt s mely állt e két szóból:

- Úgy kell!

Gombos úr alázatosan kérdé, - mit legjobb ily esetben tenni?

- Úgy kell, megérdemled, mondá Debora néni minden felelet helyett. - Te voltál az oka, te hoztad magadra és mindnyájunk fejére ezt a szégyent. Fiatal leányt kellett elvinned vén ember létedre, mikor volt saját felnőt leányod, ki elbírtá volna háztartásodat? Most edd meg, a mit főztél. Te cziczomáztad, te czifráztad azt a drágalatos menyecskét. Más vén ember, ha már elköveti ezt a bolondságot, legalább kordában tartja feleségét; de te vak voltál, vagy tán, uram bocsá! magad tanítottad a hiúság tudományára. Gyönyörködtél benne, gyönyörködjél most is. Hiszen azért költötted rá mindenedet, azért juttattad tönkre egyetlen gyermekedet és hoztál szégyent az ő nevére is, azért fosztottál meg másokat még a tisztességes temetéstől is, hogy örömet csinálj neki. Most meg van az öröme. Gazdag, előkelő asszonyság lesz. Érd be vele.

Gombos úr vígasztalanul mellére hajtá fejét s megtört hangon mormogá, hogy ő mindig jót akart.

- A mit akartál, az bekövetkezett, - mondá az öreg asszonyság szigorúan. - És most elég a jóból; nekem ezzel ne alkalmatlankodjál többet. Te vagy az oka mindennek, viseld békességes türelemmel, és ha elválasztanak a feleségedtől, adj hálát az istennek, mert ez a legkisebb baj, mit esztelen fejed megérdemel. Hanem ebbe a házba többé ne tedd a lábadat. Eleget vétkeztél eddig is leányod ellen, legalább ne öld meg egészen szerencsáját. Egyik derék fiatal kereskedő

tisztességes szándékkal jár a házhoz, de ha itt gyakran találkoznék veled, attól félek, nem merné ily rosszhírű ember leányát elvenni. A legjobb, a mit leányoddal tehetsz, az, ha minél inkább elfelejteted a világgal, hogy apja vagy. Ha már rád ujjal mutogatnak az emberek, legalább lányodra ne mutassanak. És most isten hírével!

S ezzel a keményszívű asszonyság visszaereszkedett székére és buzgón hozzáfogott félben hagyott kötéséhez, ez által kijelentve, hogy vége van az audienciának. Gombos úr megfordult és kitántorgott az ajtón. A kegyetlen szavak még egyre zúgtak fülében, mintha tenger fenekén járna és a torlódó hullámok szakadatlan moraját hallaná. Lábait egymás után rakta a földre, közönséges emberi szokás szerint, de mégis úgy érzé, mintha a szoba padozatja vinné őt kifelé, mintha a föld is megindult volna, hogy őt messzire feldobja a légbe. Kábultságában fölfelé tekintett, a mint a boltozatos tornáczon végigment és csodálkozott, hogy még mindig nem ütötte fejét a boltozatba. Hanem azért valami mégis nagyon súlyosan nyomta fejét. Levette kalapját, de a teher egyre nehezebb lett s attól félt, hogy szétnyomja agyát. A tornácz túlsó végén mintha leánya alakját látta volna, mintha feléje sietne, mintha sókot hintene felé ujjával - Gombos úr félénken a tornácz falához lapúlt s leosont a lépcsőn, nehogy megmételje közellétével az ártatlan gyermeket. A kapu alól ismét visszatekintett - hátha csak káprázatot látott, mert érzé, hogy fejében, szemében valami idegen elem van, melyről nem tudta, hogy mi; de annyit tudott, hogy elszedíti agyát, nem létező dolgokat láttat szemével. Mire visszafordult, már elfeledte, mit akart látni: de látott csodálatos, ismeretlen színeket táncolni a légben és a ház falán, és hallotta fülében azt a zsibbasztó zúgást, minőt gyermekkorában sokszor hallott, ha üres kagylót tartott füléhez. Gombos úr visszaemlékezett erre, s csodálkozott, ki ismétli most vele e gyermekkori kedvtelését? De ezen sem töprenkedett sokáig, egyszerre eszébe jutottak nénye kegyetlen szavai s félénken körültekintve, lassan, óvatosan, tolvajmódra kiosont a kapun.

-24-

III.

És ment tovább, tovább, merre ingatag lába vitte. Nem tudta merre megy, azt sem tudta, ha egyáltalában megy-e; csak annyit sejtett homályosan, hogy a házak falai két oldalt el-eltünedeznek mellőle és hogy valami titkos erő feltarthatatlanul ragadja tovább ismeretlen irányban. Agyát egyetlen kínzó, nehéz gondolat tölté be, mely mint a lázbeteg álma, újra meg újra elülről kezdődött és soha sem tudott befejezést érni. Homloka tűzben égett, mintha gyors időközökben izzó vassal sütögetné valaki; többször hozzá is kapott, hogy elhárítsa a gyötrő fájdalmat; de csak a nehéz verítéket törölkötte le róla. Majd meg azt sejté, hogy a gyalázó bélyeget ütik homlokára, mely nénye szava szerint őt teljes joggal megilleti. Körülnézett, ha nem veszi-e észre a járó-kelők arcán, hogy valami feltűnőt, valami visszariasztót látnak homlokán? Épen egy hangos beszédű társaság haladt el mellette s homályosan nevét is hallá a sok szószaporítás közt. A mint megállt, az emberek is észrevették, egy-kettő mosolygott, más elfordítá fejét, de mindnyájan elhallgattak és tovább mentek; néhány percz mulva azonban Gombos úr hangos kaczagást hallott amaz irányban. Bizonyosan rajta nevettek, róla beszéltek. Ki is lehetne más a világ nevetségének, a jók megbotránkozásának tárgya? Gombos úr most már nem mert az utcza közepén haladni, félt az emberek ítéletét ily vakmerőség által kihívni; a házak falához lapúlt s így osont tovább, tovább, céltalan útján, lelkében ama szorongással, szemében azzal a félénk riadozással, melyet a páriák érezhetnek, midőn véletlenül egy buzgó brahmin város utczáin kell végig lopóznok.

-25-

-26-

De hát miért? - kiáltott ekkor egy elkeseredett hang lelkében, a mint reszkető lábbal egy ház csukott kapujához dőlt s rongyos kendőjével letörlé a verítéket arczáról. - Mit vétett ő, hogy veszett vadállatként kell az emberek elől menekülnie? Mi ütötte homlokára azt a csúfos bélyeget, melyre ujjal mutogatnak az emberek? Körülnézett nehezülő szemével, mintha választ keresne kérdésére. Az utcza néptelen volt, a ritkuló házak azt mutatták, hogy már közel jár a város végéhez. Csodálkozott, hogy ide jutott s nem foghatta fel, mi hozta erre? Az égre nézett; a nap már leáldozóban volt. Gombos úr bámulva kezdé sejtteni, hogy több óra óta van útban s el nem képzelheté, hol járt, mit mívelt annyi idő óta. Hiszen alig volt dél, midőn bátyja házát elhagyta. Bátyja házát! Ott mondták szemébe a kegyetlen igazságot, hogy ő rosszhírű ember, kinek saját leányát kerülnie kell, nehogy megrontsa jó nevét és szerencsáját. S ő ezt eddig nem tudta. Azt hívé, a világ szerencsétlen embernek tartja, ki felett szánakozni kell; s ime, most hallja, hogy az emberek őt okolják mindenért, őt tartják felesége megrontójának, ő rá mutatnak ujjal, mint a város botránykövére. Feje elszedült e gyötrő visszaemlékezésre, ébredni kezdő eszmélete elaludt, mint a gyöngye láng - és ismét megindultak lábai, függetlenül akarától s vitték tovább, tovább.

-27-

De a lázadó hang ismét felsikoltott lelkében. Miért? Mit vétett ő? Szeretett, nagyon szeretett - egyebet semmit sem követett el. Oly nagy bűn a szerelem? Ismét eszébe jutottak nénye szavai. Vén ember volt, - hogy mert szeretni, hogy merte a természet rendjét felbontani? Az ő szerelme bűn is volt, örültség is volt. Magához kötött egy fiatal bájoló leányt, kinek nem tudta szívét betölteni, kit mintegy erővel ráhajtott a romlás ösvényére, míg ő azt hitte örültségében, kielégítheti tökéletesen, ha cziczomázza, dédelgeti, mint a gyermek a bábút, és ezalatt tönkre tette önmagát, megrabolta leányát, szegyényt, nyomorúságot hozott családjára, nevetséget és átkot saját bolond fejére. Miért szeretett, oh miért szeretett, ha az ő szerelme bűn volt és örültség?

Egészen beesteledett már, midőn Gombos úr hosszas öntudatlan vándorlása után megállapodott s a fennebbi nehéz kérdést tevő fel magának, melyre a világ nagy bölcsei sem tudtak megfelelni. Világos tehát, hogy ily szegény, tanulatlan, öreg bukott szatócs hasztalan kereste volna rá az illő választ. Gombos úr is megelégedett azzal, hogy néhányszor keményen mellbe és főbe ütötte magát s szigorúan megtépte rendetlen szürke haját. Miután így illendőképén megbünteté magát elkövetett bűneiért, annyira magához tért, hogy a külvilágra is

némi figyelmet kezdett fordítani. Kinn volt az országúton; a város végső házait jó messzire elhagyta már. Az éj ugyan leszállt, de a tele holdvilág mellett elég tisztán lehetett látni a vidéket. Szemben ama fával, melyhez Gombos úr támaszkodott, magas úri lak emelkedett, mindkét oldalán erős kőfallal, mely mögül a kert koronái kandikáltak ki az országútra. Gombos úr tompa érzéketlenséggel bámult a díszes úri lakra, szórakozottan megalvasta kivilágított ablakait s csodálkozott, mért nem világítják meg valamennyit. Valami megfoghatatlan elreklődés nem engedé szemét a házról elfordítani; úgy sejté, hogy sokszor látta, jól ismeri - s aztán egy hirtelen nyilalás szívében - megmagyarázta, micsoda ház előtt áll.

És mintha e belső sugalatot külső jel is akarná erősíteni, a kertből vídám, ezüstcsengésű nevetés hangzott ki a néma országútra. Gombos úr nagyon jól ismerte e kedves kaczagást, hajh! sokszor gyönyörködött valaha benne, talán épen ezen a helyen is, midőn hajdanában szép vasárnap délutánokon erre sétáltak s együtt tréfáltak, együtt nevettek a köpczös Bialréthy úr kurta lélekzete fölött. Gombos úr figyelmesen előre nyújtá nyakát, ha vajjon nem kaphatna-e el megint egy pár hangot abból az ezüstcsengésű nevetésből? Legalább még egyszer szeretné hallani. Leült a nedves fűre és a fa törzséhez támasztotta fejét. És a törzsben lakó erdei szellemek suttogni kezdtek fülébe. Gombos úr álmélkodva hallgatott rájuk; az soha sem ötlött volt eddig eszébe, a mit most a szellemektől hallott. Hogy ez a szívtelen hiú asszony nem azért hagyta őt el, mert nem volt képes szívét betölteni, hanem azért, mert a fény, a kincs csábította, mért pénzen adta el lelkét, önmagát; hogy ez a teremtés épen úgy nem szereti mostani kedvesét, mint nem szerette őt, kit tönkre tett, meggyilkolt, és épen úgy elhagyná azt, mint elhagyta őt, ha nagyobb árat kínálnának érte. Gombos úr csak hallgatta, hallgatta a szellemek lázító suttogását, és úgy érezte, hogy gyűlölni kezdi ezt az asszonyt, és feszülten figyelt, ha nem hallaná-e legalább még egyszer nevető hangját, s halkan felelt a szellemeknek, hogy gyűlöli, meg tudná ölni ezt a szívtelen asszonyt.

Hazudtál, szegény öreg csalódott szerelmes! Nem gyűlölted te őt; szeretted, akkor is örülten szeretted.

IV.

Gombos úr egész éjjel ott ült a fa tövében, beszélgetett a szellemekkel és leste hiába felesége hangját. A mythologikus őskorban reggelig bizonyára örökkön könyező forrássá változott volna; de mivel Gombos úr a jelen józanirányú korszak fia volt, melyben a megcsalt férjek nem változnak kővé, forrássá vagy panaszos dalú fülemilévé, hanem törvényes úton bíróságtól döntetik el szívbéli pöreiket, - a fakadó hajnallal ő is fölemelkedett éjjeli őrtanyájáról, s tökéletesen elcsigázva, a hülés következtében szerzett erős náthával haza vánszorgott nyomorult pinczelakásába.

A válópör pedig belépett a maga törvényes folyamába. Gombos úrnak, mint minden ingó és ingatlan vagyon hiányában szűkölködő embernek, a törvényszék hivatalból rendelt ki ügyvédet. Az ügyvéd úr nevetve fogadta el a sok tréfával kínálkozó ügyet s kollégáival azon melegeben számos talpra esett élczet közölt a komikus kliens rovására. Gombos úr maga is szerencsés volt e kitűnő élczek néhányát szerző saját ajkáról élvezhetni, midőn irodájában megjelent. Legjobb volt ezek között a szerelmes vén bak regéje, melynek finom czélzásai fölött az ügyvéd úr torkaszakadtából nevetett, s igen rossz néven vette, hogy Gombos úr, kinek kizárólagos mulattatására beszélte el a humoros regét, még el sem mosolyogta magát. E fölötti haragjában kissé kurtán bánt el vele, s miután tudtára adá, hogy ügyét bizonyosan el fogja veszteni, megvigasztalá ama biztató igérettel, hogy a pert minél továbbra húzza. Ez által - mondá - legalább megszekirozzák a szerelmes párt s présbe szorítják Bialréthy urat.

Gombos úr nem fogta fel ugyan e mysztikus szavak értelmét, de nem is kereste sokáig. Annyit látott, hogy ügyvéde is neveti őt, mint nevette mindenki, a ki nem fordult el tőle megvetéssel. Midőn a törvényszék elé lépett, a bíróságot is összemosolyogtak, sőt a fiatal jegyző azonnal sikerült torzképet is rajzolt róla, mely kézről kézre járt mindenkinek nagy gyönyörűségére, míg Gombos úr félszemmel folytonosan kísérté a torzkép vándorlását s a megfelelő vídám arczkifejezéseket. Hozzászólt már mindenhez s nem is hihette, hogy másképp is lehessen. A mint az indus pária tökéletesen meg van győződve arról, hogy megvetett állapota a természet rendjének szükségszerű következménye, s távolról sem vonja kétségbe a jámbor brahmin jogát, midőn az őt kedélyesen leszúrja: azonképen Gombos úr is egészen rendén levő dolognak vette azt, a mi vele történik. Ha az utcán járt s túlsó végén hangos kaczagást hallott, bizonyosra vette, hogy rajta nevetnek s szépen kitért más utczába; ha pedig valaki feje fölött hangosan becsapott egy ablakot, szentül meg volt győződve, hogy ez az ő megjelenése fölött való méltatlankodásból történik s a falhoz lapúlva csöndesen tovább lopózott, nehogy jelenléte által még jobban felingerelje a haragos egyéniséget.

Bátyja házához sem mert többé menni, nehogy rossz hírbe hozza ártatlan leányát. Szegény Mártha nem tudta mire vélni apja elmaradását, és sokszor fölkereste őt pinczelakásában. De Gombos úr ilyenkor bezárta ajtaját, s midőn a leány az ajtón keresztül sirva kérlelte és hizelgő szavakkal esengett, hogy bocsássa legalább egy pillanatra maga elé, Gombos úr megkeményíté szívét s haza küldé. Legalább azt a terhet ne viselje lelkén, hogy megrontotta leánya szerencsését. Azzal kárpótolta magát, hogy éjjelenként bátyja háza elé lopózott s órákig elnézte az ablakot, mely mögött leánya aludt. Különbben is többnyire csak éjjel járt ki, a napokat pedig nedves földalatti lakásában tölté.

Ide kopogtatott be egy nap Gombos Menyhért úr. A válópör mozgásban volt egy pár hónap óta már s az egész város róla beszélt. Sok tanú lépett föl Gombos úr ellen, nehéz bűnököt bizonyítottak rá, de vagy a bűnök nem voltak elég súlyosak, vagy a tanúk elég kifogástalanok,

elég az hozzá, hogy Gombos úr ügyvéde derekasan húzta-halasztotta az ügyet s többször mondá kliensének leereszkedő vállveregetéssel, hogy Bialréthy úr nemsokára présbe kerül.

Mindennek különben semmi köze Menyhért úr látogatásához. A tudományos úr ugyan szintén bőségesen hallotta úton-útfélen öcscse viselt dolgait, hanem egyes tagolatlan morgásokon kívül eddigelé még senki előtt sem nyilvánítá magánvéleményét. Sőt mostani látogatása által fényesen megmutatta, hogy a testvéri szeretet magasan felül áll a világi szerencsétlenségeken.

- Hogy vagy? - kérdé a tudós férfiú, miután komolyan kezét fogott öcscsével s tudományos szórakozottságában egy fölfordított dézsára ült. -33-

- Köszönöm, jól, - viszonzá Gombos úr gépileg.

Menyhért úr erre mély hallgatásba merült s álló egy óráig tudós problémák megoldásán látszott fejét törni. Egy óra mulva ismét a földi dolgokra irányzá szemét, melyet az utolsó negyedben mereven a szoba szegletét bevonó pókhálóra szegzett volt; fölemelkedett a dézsáról, megrázta öcscse kezét jóakaró komolysággal, és a következő meglepő szavakban adta elő bölcsészi elmékedésének rezultátumát:

- Hogy vagy?

S miután pár perczig hiába várt feleletre, megfordult, fölvette kalapját s lassan kiment a szobából. De azonnal ismét visszatért s minden magyarázat nélkül a felfordult dézsára ült.

- Igaz, majd elfeledtem, - mondá a tudós férfiú. - Márthát megkérte egy fiatal ember.

Gombos úr nagyot sóhajtott. Tehát mégis használt leányának az ő visszavonulása. Hála istennek, legalább őt nem tette boldogtalanná.

- Neve Deszkási Imre, - folytatá Menyhért úr nagy megfontolással. - Szép név és jól hangzik.

Gombos urnák nem volt semmi kifogása a név hangzása ellen. -34-

- De a fiú apja - folytatá Menyhért úr még nagyobb megfontolással, - nem akar a házasságba egyezni - mert - mert -

- Mert az én leányom, - egészíté ki Gombos úr keserű sohajjal.

A tudós férfiú meglepetve nézett öcscsére, kiről soha sem tett volna föl ennyi találékonyságot.

- Nemcsak ez a baj, - mondá aztán vigasztalólag. - Ezt még elnézné, ha a leánynak legalább pár ezer forintja volna.

- Pár ezer forintja! - sóhajtott Gombos úr, s körülnézett nyomorult odujában.

Menyhért úr óriási tudománya nélkül is könnyen ki lehetett találni, hogy e tekintet azt akarja mondani: ebből nehéz volna pár ezer forintot összehozni. A tudományos úr jó sokáig gondolkozott e tétel fölött, s végre hosszas számítás és szemlélődés után e következtetésre jutott:

- Nekem sincs.

S mivel Gombos úr ez orákulumra csak szomorú fejbólintással felelt, a tudós férfiú ismét felállt a dézsáról, komolyan kezét fogott öcscsével s most az egyszer valósággal eltávozott.

Alig telt el azonban egy negyedóra, ismét látogató lépett Gombos úr földalatti barlangjába, nem oly nagy philosoph, mint az előbbi, de sokkal előkelőbb és finomabb. Az ügyvéd úr volt. -35-

Az ügyvéd úr rendkívül vidámnak látszott. Kedélyesen megveregette Gombos úr vállát s pálczájával tréfásan lelökte az asztról azt a penészes kenyérdarabot, mely Gombos úr mai ebédjét képezte.

- Jó hírt hozok, - kiáltott jókedvűen. - A mit előre jósoltam, beteljesedett. Bialréthy urat már szorítja a prés, erősen szorítja.

Gombos úr nem látszott ezzel törődni.

- Sőt többet mondok, - folytatá az ügyvéd lassúbb hangon. - Már ki is sajtoltuk belőle, a mit lehetett. Bankót sajtoltunk ki. Hahaha! Mindenre kész. Hahaha! A szerelmes öreg urak mindenre készek.

E kettős vágású finom célzás annyira megnyerte a humorisztikus ügyvéd tetszését, hogy Gombos urra tekintve, hangos kaczagásba tört ki. Azután lecsendesülve, folytatá előbbi bizalmas hangján:

- Bialréthy úr ajánlatot tesz önnek, Gombos úr. Ha elismeri ama vádakat, melyeket neje ön ellen fölhozott s így azonnal véget vet a hosszadalmas válópörnek, fizet önnek készpénzben négyezer forintot. Szép ajánlat. Készpénzben azonnal négyezer forint, s nem kell érte egyebet tenni, mint írásban elismernie, hogy ön könnyelmű, pazarló és kicsapongó. Csak a nevét kell aláírnia. Szép honorárium, hahaha! ennyiért még apagyilkosságot is vállalna magára, úgy-e. -36-

És mindezt oly kedélyes meggyőződéssel mondá az öreg ember szemébe, mintha teljes lehetetlennek tartaná, hogy ez ajánlatot még vissza is utasíthatná. Gombos úr érzé jól e nagy megalázást. Neki lehet bátran ily ajánlatot tenni. Mit is várhatna egyebet? Talán azt, hogy önrzertet, becsületérzést tegyenek föl róla? Nevetség!

- No hát, mikor jó hozzám, fölvenni pénzt? - sürgeté az ügyvéd türelmetlenül.

De hátha megmutatná, hogy még sem oly komisz ember, a milyenek tartják? Volt idő, midőn ismerős szerény körében mindenki tisztelte őt s becsületes embernek tudta. Sokan emeltek előtte kalapot az utcán s előkelő nagy kereskedők nyilvánosan kezét fogtak vele. Mit tett azóta, hogy ennyire sülyedt mindenki szemében? Hátha fölemelkednék régi nemes önérzetében, s úgy dobna ki ajtaján e szemtelen embert, hogy megtanulná, mi az, becsületes embernek ily ajánlatot tenni?

- Megnémult, Gombos úr? - nógatá az ügyvéd, nem is sejtve, mily nyájas szándékkal gondolkozik felőle e pillanatban a hallgató ember. - Vagy tán kevesli az összeget? - Gondolja meg - négyezer teljes jó forint - minden levonás nélkül, még én is lemondok az engem illető honoráriumról, - a mi igen nagylelkű tett volt az ügyvéd úr részéről, tekintve, hogy Bialréthy úrtól ő sem kapott többet négyezer forintnál.

-37-

Ah! nem, nem. Neki nincs már joga ily nemes felbuzdulásra. Vele tehetnek már akármit, nem alázhatják le. Négyezer forint nagy pénz; épen elég volna leányának. Boldoggá lehetne általa, akár mily módon jutott hozzá apja. Egyforma a pénz értéke, akár tiszta akár piszkos, és a mi szegény belőle származik, csak az ő fejét érheti, a kit már semmi sem szegényíthet meg.

- Szóljon már, atyafi! - kiáltott az ügyvéd haragosan. - Mikor akarja fölvenni pénzt?

- Mentől elébb, - mondá Gombos úr.

- Jőjön hát azonnal hozzám, - viszonzá az ügyvéd. - De az utcán három lépésre mögöttem maradjon. Menjünk.

El is mentek. Gombos úr aláírta bűneinek bevallását, el sem olvasva mit ír alá, aztán zsebre rakta kialakodott bérét, vette kalapját s alázatosan ajánlotta magát. Az ügyvéd úr hátat fordított s kinézett az ablakon, mintha nem hallaná Gombos úr búcsúzását. Az öreg bűnös ezt is egészen rendén valónak találta, szép csendesen kicsúszott az ajtón, halkan betette maga után s leosont a lépcsőn.

És ugyane tolvajlépésekkel, a házak falaihoz lapúlva, mellékcutczákon sietett bátyja lakása felé. Érezte, most már ellenmondás nélkül érezte, hogy nincs joga fejét fölemelni, a becsületes emberek szeme közé nézni. Megtapogatta zsebében a pénzcsoomagot - ott volt - nem égette meg ujját, be sem piszkolta, de azért nem mert föltekinteni. Tudta, hogy homlokára van ütve visszavonhatatlan gyalázata; nem merte a tisztességes emberek méltó boszúját arczátlanul kihívni. Sietett, sietett, a mennyire lába bírta, megmegriadva, ha egyes szavakat vagy lépteket hallott maga mögött. Egészen elfuladt lélekzete, midőn a Menyhért úr kapuján belépett s az udvaron ténfergő szolgálótól leánya után kérdezősködött.

-38-

- A kisasszony a szobájában van, - mondá a szurtos konyhahölgy, bámulva meredvén a lihegő öreg ember veritékes arczára. Gombos úr megriadva fordult el a bámész tekintettől, mintha ez is gyalázatát vetné szemére. Megkeményíté szívét, vidám, nyugodt kifejezést erőltetett vonásaira és gyorsan benyitott Mártha szobájába.

A leány örvendező sikoltással ugrott apja nyakába. - Csakhogy itt vagy, csakhogy újra láthatlak! Miért taszítál el oly sokáig magadtól? Hisz én mindig szerettelek, tiszteltelek. Oh mily jó vagy, hogy ismét fölkerestél, édes, drága, szegény atyám!

- Leányom, - mondá Gombos úr gyorsan, mint az iskolás fiú, ha leczkéjét mondja föl, - leányom, Menyhért bátyám ma nálam volt és tudtomra adta, hogy egy derék fiatal ember megkérte kezedet. Nincs ellene kifogásom, és fogadd apai szerencsekívánatomat... Áldást akart mondani, de akkor jutott eszébe, hogy az áldás gúnynya vagy épen átokká válhat az ő ajkán.

-39-

Mártha szólni akart, de Gombos úr gyorsan folytató:

- Tudom, hogy a fiú apja pár ezer forintot kíván. Azért jöttem; elhoztam. - Itt van, négyezer forint.

Mártha némán tekintett nagy meglepetésében a kezébe nyomott pénzcsoomagra. De nem szólhatott, mert Gombos úr lélekzetzétel nélkül beszélt tovább.

- Ebből fizesd ki fönmaradt tartozásaimat. Nehány száz forintot tesz az egész. A többi legyen hozományod; azt hiszem, elég lesz. Isten áldjon meg, gyermekem.

- Atyám, - mondá a leány, megfogva Gombos úr kezét, a mint ki akart suhanni az ajtón. - Atyám, micsoda pénz ez?

- Jó pénz, - felelt Gombos úr sietve. - Én szereztem, - jó úton szereztem. Legyen a tiéd, számodra szereztem.

A leány kimondhatatlan fájdalommal és szeretettel nézett atyja szegény gyötrelmes arczába s csöndesen visszatette kezébe a csomagot.

- Mi az? - Miért vonakodol elfogadni? - kiáltott Gombos úr rémülten. - Ha mondom, hogy jó pénz, számodra szereztem. Vedd el gyermekem, a tiéd.

-40-

Mártha szomorúan rázta fejét s apja vállára borult.

- Haha! - kaczagott Gombos úr kínosan. - Talán attól félsz, hogy lopott pénz? - Ne félj, gyermekem, senkit sem öltem meg érte.

Mártha egyre hallgatott és szorosabban simult apja kebléhez.

- Vedd el, gyermekem, ne félj, - sürgeté Gombos úr nagy aggódással. - Elveheted, semmi rosszat sem tettem érte. Csupán a nevemet írtam alá. Csupán elismertem valamit, a mi úgyis igaz.

- Mi az? suttogá a leány.

- Csekélység, - mondá Gombos úr, enyelgő hangot erőtetve végső agoniájában. - Ha épen oly kíváncsi vagy, hogy másképp nem akarod elfogadni, megmondhatom. Csak - csak - azt írtam alá, a mivel az az - asszony vádol. Úgyis igaz, és legalább vége lesz a válópörnek. Meguntam már; így lerázom a nyakamról.

A leány kivette apja kezéből a pénzcsoomagot és földre dobta. De ismét lehajolt érte, fölvetve és visszatette Gombos úr kezébe.

- Add vissza neki ezt a pénzt, atyám, - mondá reszketve. Többet nem szólhatott, hangja elfuladt és heves sirással az asztalra hajtotta fejét.

Gombos úr vígasztalanul tekintett majd rá, majd a pénzcsoomagra. Többé nem merte szóval kínálni, csak némán s félénken nyujtogatá leánya felé.

- Szegény, - szegény drága atyám, - zokogott Mártha, elhárítva kezével a feléje nyujtott csomagot. - Vidd vissza, dobd lába elé. Oh, mint gondolhattad, hogy engem boldoggá tehet az a pénz, melyet te tiszta jó neved megtagadásával szereztél? Ily rossznak tartottál engem, atyám? - Oh, ezerszer drágább nekem a te mocsoktalan híred a világ minden kincsénél. Nem fogadom el ez áldozatot soha, soha. Vidd vissza, dobd arczába ezt a gyalázatos pénzt!

Néhány perczig csendesen zokogott a leány, azután fölemelé fejét, hogy még egyszer szegény szenvedő apja keblére boruljon. A szoba üres volt. Gombos úr már az utcán futott.

V.

Futott föltarthatatlanul, de már nem félénken, nem czéltalanul. Egyetlen egy gondolat űzte, melynek lázító mámorában elfeledett minden egyebet. Azt az asszonyt látni, szemébe dobni a bűndíjat. Hogyan jut elébe, mit fog mondani, mit fog azután tenni - nem tudta, nem is gondolt rá. Csak az az egy gondolat foglalta el agyát, hogy látni fogja őt, szemébe fogja dobni szégyene bérét.

Megállapodás nélkül rohant tovább; a város házai ritkultak, lassankint elmaradoztak, míg végre a jól ismert fa alá érkezett, hol egykor egy egy egész éjszakát virasztott át. Szemben vele büszkén emelkedett az úri lak, a fák koronái előkelő megvetéssel néztek rá a kert falán keresztül. Még világos volt; Gombos úr nem tudta, hogyan jusson a házba. Bensejét nem ismerte, attól tarthatott, ha így vaktában bebotlik, a milyen rongyos, kopott ember, vagy az ebek fogják le, vagy a cselédek dobják ki a kapun. Meg kell elébb ismerkednie a helyiséggel. A fa tetejéről be lehet látni a kertbe s a nyitott ablakokon keresztül a szobákba. Gombos úr gondolkozás nélkül felkúszott a fára. Nehéz, vén ember létére máskor lehetetlennek tartotta volna e munkát, de most valami emberfölötti láz adott könnyűséget tagjainak. A fa sűrű lombjai eltakarták; leült egy vastag ágra és figyelmesen vizsgálódni kezdett.

Eleinte semmit sem látott, de a mint a nap nyugvó ágya felé közeledett s a hűs esti szellő megborzongatá a fák leveleit, a kertben két mozgó alakot vett észre. Megismerte mind a kettőt s erős reszketése úgy megrázta ülőhelye lombjait, mintha orkán ingatta volna meg a fát. Figyelmesen kísérte szemével a mozgó alakokat, a mint közelebb jöttek a kerítéshez, majd meg eltávoztak; el-eltűntek az árnyas fasorokban, majd ismét tisztás helyre léptek. Sokáig beszéltek, nagyon jól mulathattak, de végre mégis elváltak. Az egyik, az alacsonyabb és köpczösebb, a ház felé indult, a másik egy gyeppamlagra dőlt. Gombos úr szívdobogása csaknem elállt. Neje egyedül maradt a kertben.

Gyorsan lecsúszott a fáról, de tövénél összeroskadt. Lába reszketett. Lélekezete elállt. Épen az az elfogultság vett rajta erőt, melyet akkor érzett, midőn először lépett eléje ama szándékkal, hogy nőül kérje. Mi ez? Még most is szereti őt? Az a gondolat, hogy néhány percz mulva szemtől szembe fog vele állni, még most is megakasztja szívdobogását? Nem szerelem ez, hanem gyűlölet - erősíté Gombos úr - s összeszedve minden erejét, a falkerítéshez sietett.

Előbbi órhelyéről kikémlelte volt, mint juthat legkönnyebben a kertbe. Közvetlenül a falon kívül fa állt, melyre fölmászva a kerítés tetejére, onnan egy ugrással a kertbe juthat. Gombos úr könnyen megtette ez utat; ugortában meg sem ütötte magát. A bokrok közé kúszott s néhány percz mulva a gyeppamlag előtt állt.

A hölgy ijedt sikoltással ugrott föl helyéből, midőn a poros, megtépett, dúlt arczú alakot észrevette. Az alkony leszállt ugyan, de jól megismeré hajdani férjét. Szava elállt, nem kiálthatott segítségért. Mozdulatot tett, mintha el akarna futni.

- Ne félj, ne fuss el, nem bántalak, - suttogá Gombos úr fuladozva. - Csak azért jöttem, hogy ezt a pénzt visszaadjam.

S ezzel lába elé dobta a sokszor említett csomagot.

- Bocsásson el, vagy segítségért kiáltok, - hebegé az asszony reszketve, és ismét mozdulatot

tett, hogy elfusson.

- Maradj itt, - mondá Gombos úr és megfogta kezét. - Vedd föl azt a pénzt és vidd vissza. Nem fogadom el, semmi vallomást sem teszek, nem akarok elválni.

- Hordja el magát, szemtelen ember, vagy cselédeimmel dobatom ki, - kiáltott az asszony, a mint látta, hogy nincs oka erőszakos támadástól félnie, s hangjával együtt visszatért bátorsága is.

Gombos úr erősen tartá neje kezét, maga felé vonta és merően arczába nézett. Eszébe jutott, mennyire szerette ő ez asszonyt, mint nevelte, ápolta, kényeztette, mint áldozta föl érte mindenét, és mivel fizetett ez vissza, mint dúlta föl életét, becsületét, földi és mennyei üdvösségét, mint bélyegezte meg a világ előtt s gyalázta meg saját gyermeke szemében; eszébe jutottak a gyötrelmek, melyeket miatta szenvedett és az örömek, melyeket mellette élvezett... egy rövid pillanat alatt a gondolatok, a visszaemlékezések ezrei torlódtak össze agyában; szerelem s gyűlölet korbácsolta véré... feje szédült és szeme vérbe borúlt, s mindig erősebben vonta maga felé az ismét remegni kezdő asszonyt.

-45-

- Róza, - hörgé rekedt hangon - Róza, emlékkezzél, mid voltam én neked és mit tettél velem. - Gondold meg, még most sem késő. Jőjj vissza és én mindent megbocsátok, mindent elfelejtek.

- Segítség! - sikoltott a megrémült asszony, hasztalanul vergődve az őrzöngő öreg ember karjaiban.

- Még egyszer kérlek, jőjj vissza, s én jobban foglak szeretni, mint valaha, jobban mint bárki e világon, - hörgé Gombos úr, s ekkor már egészen magához szorítá a vergődő asszonyt.

- Segítség! - sikoltott ez, elfuló lélekzettel. A két kar vasfogóként szorítá nyakát, arcza erősen az öreg ember melléhez tapadt, és ez mindig keményebben, mindig örültebben szorítá magához.

A kettős sikoltásra mozogni kezdtek a házban. Lámpafény közelgett, léptek zaja hallatszott. - Gombos úr nagy figyelemmel kísérte a hangok közelségét s látta, hogy már kevés ideje van. Sietnie kell.

- Jer velem, - hörgé ismét, - s magával kezdte vonni a vonagló alakot. Őrzöngésében nem vette észre, hogy már csaknem egészen megfojtotta. Még erősebben szorítá nyakát. Az asszony szeme kidüledt, arcza szederjes lett, ajka csak gyengén mozgott, de mintha fuldokolva ezt suttogta volna.

-46-

- Gyűlöllek, utállak...

A közeli bokrok már mozogtak a siető emberek lépteitől. Gombos úr látta, hogy pillanatig sem várhat. Elereszté a mozdulatlan alakot. Az összeesett minden hang nélkül; a bokrokból emberek rohantak ki. Gombos úr néhány ugrással a falnál termett, hihetetlen erővel fölmászott, s épen midőn tetejére ért, hallá háta mögött az elszörnyedő kiáltást:

- Gyilkos! gyilkos!

Leugrott a túlsó oldalon s tovább futott. A szörnyű kiáltás folyton-folyton sarkában járt. Gyilkos! gyilkos! Többben a házbéliek közül üldözésére eredtek, - talán ezek kiabálták utána a rettenetes nevet? De mégsem! - Gombos úr gyors rohantában egy árokra akadt s legjobbnak vélte, ha elrejtetik mélyében. A víz ugyan derekáig ért, de észre sem vette. Üldözői elhaladtak fölötte az árok pallóján, lépteik rég elhangzottak a sötét éjszakában, de valaki mégis szakadatlanul kiáltotta az iszonyú szót. Gyilkos! gyilkos! Ki kiálthat? - Ki a gyilkos? Zavart fejével sokáig kereste a választ e kérdésre, míg végre eszmélni kezdett. - Tehát megölte őt, - nem fogja többé üldözni. Nem akarta, de nem bánja, hogy így történt. Kiterítik... s hosszan elgondolkozott, milyen fog lenni a ravatalon... Szép halott lesz, oh! hiszen életében is oly szép volt! Mégis kegyetlenség volt, ezt a fiatal szép életet kioltani... - Gombos úr borzongani kezdett, észrevette, hogy csipőig vízben áll. Még meghúthati magát s megbetegszik, pedig szeretné a halottat még egyszer látni.

-47-

E gondolatra gyorsan kimászott az árokból s lucskosan a magányos úri lak elé vánszorgott. A ház ablakai mind ki voltak világítva, belül erős sürgés-forgásban látszott lenni minden. Bizonyosan most terítik ravatalra a halottat, - gondolá Gombos úr, s elgondolkozott, hogyan láthatná meg. Legalább még egyszer, legalább utójára. Eszébe jutott az útszéli fa, melynek lombjai közt ma egyszer már jó őrhelyet talált. Ismét fölkúszott s eközben még el is mosolyodott ama gondolatra, hogy a mai napot csupa fáramászással tölté el. A lombok közt elhelyezkedve, megelégedéssel vette észre, hogy minden szobába kényelmesen beláthat. Csakhamar ráismert a halottas teremre. Legalább annak mutatta az a mozdulatlan alak, mely fehér lepellel betakarva az ágyon feküdt, míg mellette nyolcz viasz gyertya égett. Gombos úr figyelmesen megolvasta a gyertyákat s boszankodott a házi úrra, hogy nem tudott legalább tizenkettőt gyújtatni. Ily szép halott bizony megérdemelte volna. De az arcát nem láthatja, a fehér lepel egészen elfödi. Nem fogja többé látni soha, soha. Sem ő, sem más; a férgek fognak rajta lakmározni.

-48-

Hangos beszéddel haladt el a fa alatt néhány ember. Üldözői voltak, kik eredménytelen útjokról fáradtan tértek vissza a kastélyba s természetesen a gyilkosságról és a gyilkosról beszéltek.

- Elszalasztottuk, - mondá az egyik.

- Se baj, majd ráakadunk holnap, - mondá a második.

- Úgy is tudjuk, ki volt, - mondá a harmadik.
- De vajjon az a vén gazember volt bizonyosan? - kérde a negyedik.
- Ráismertünk, - feleltek mindnyájan egyhangulag.
- De hová tünhetett? - kérde az első.
- Talán az árokba esett s a pocsolyába fúlt, - találgatá a második.
- Ne félj, a ki akasztófára van szánva, nem fúl az a vízbe, - röhögött a harmadik.

Gombos úr feszült figyelemmel hallgatott a lassankint elhaló beszédre, s halkán, öntudatlan ismétlé az utóljára hallott szavakat: «A ki akasztófára van szánva, nem fúl az a vízbe».

De majd elfeledkezett tulajdonképeni céljáról. Még nem láthatta a halott arcát. Gyorsan ismét az ablakra fordítá tekintetét. Minden a régiben volt, a fehér lepel még mindig elfedte a mozdulatlan alakot. Gombos úrnak eszébe jutott, hogy látta ő máskor is tetőtől talpig fehérben ezt az alakot, csakhogy akkor narancsvirág-koszorú volt fején, élet ragyogott szemében, öröm mosolygott ajkán. De most, most...

Fölfelé nyujtá jobbát s egy kinyuló ágra akadt. Megpróbálta; elég erős volt. Az utoljára fülében maradt szavak nem akartak kimenni fejből, szederjes ajka öntudatlanul mormolá: «A ki akasztófára van szánva, nem fúl az a vízbe».

Kalandozó képzelete új alakokat hajtott szeme elé. Látta leánya siró, szégyenpírtól égő arcát, tudós bátyja komolyan hallgató ajkát s nagynénje félelmes alakját. Még az ügyvéd úr is előkerül, a mint az utcán három lépésre maga mögé küldi s alázatos köszöntésére az ablak felé fordul. Eszébe jut a négyezer forint viszontagságos története, s gondolkozik, vajjon megtalálták-e a kertben, és eközben leoldja nyakkendőjét, egyik végét a kiálló ághoz erősíti, a másiktól hurkot fon.

De a halott arcát még most sem láthatja... Valahára! Valaki a szobába lép, köpczös alakjáról könnyen ráismer. Lassú léptekkel az ágyhoz megy, fölemeli a leplet. Gombos úr előre nyujtja nyakát, nehogy elszalaszsa a kedvező pillanatot. A köpczös alak lehajol s megcsókolja a halott homlokát.

- Megállj, - sikolt a leskelődő ember, - ne nyulj hozzá, csak nekem van hozzá jogom! - És óriási erővel a légből lódítja magát, az ág megrecscsen, de erősen áll. Üveges szemmel halott nézi a halott arcát.

*

A válópernek pedig, fölperes és alperes hiányában, ítélet nélkül vége lett.

A VÉGREHAJTÓ.

Barkó Kelemen úr nagyravágyó ember volt. Ha ezen emberi gyarlóság alól semmi halandó sincs kivéve, s egyiknél a hatalom után való törekvésben, másnál kincsek gyűjtésében vagy gyöngéd hódításokban nyilatkozik, Barkó úrtól sem vehette rossz néven senki, hogy nem tudott jobb lenni embertársainál, és szabómester létére azon nagyravágyó ábránd fészkelte magát szívébe, hogy polgártársai felett hatalommal és tekintélyvel uralkodjék. Sőt még önzőnek sem mondhatjuk nagyravágyását, mert egyedül azon nemes szándék lelkesíté, hogy tehetségét és hatalmát polgártársai javára érvényesítse. A hatalom istentől van - okoskodék Barkó úr - s a hatalmasok nem magukért nyerték azt, hanem embertársaik javára, és csak akkor sáfárkodnak vele helyesen, ha egyedül ezen célú tartják szemük előtt.

A hatalomnak ily nagylelkű és nemes felfogása mellett valódi veszteség volt az emberiségre, hogy Barkó úr évek hosszú során keresztül csupán a szabó-műhely szűk határai közt vihette át elméletét a gyakorlatba. Nem csoda, ha nem volt vele megelégedve. Izlése, hajlama és - merjük mondani - tehetsége egészen más irányt jelölt ki számára. A polgári társadalom élén állani, az ellenkező érdekeket kiegyeztetni, a rendet és nyugalmat fentartani és mindenkit - akár akar, akár nem - boldoggá tenni: ez volt a nagy hivatás, melyre a szükséges tehetségeket keblébe ülteté a bőkezű természet. Ámde a végzet mostohasága és egy világgýülölő nagybátya kérlelhetetlensége már zsenge ifjúságában leterelte természetes ösvényéről, és ugyanazon világgýülölő nagybátya műhelyébe kényszerítette. A sík földbe tévedt fenyő lehet, hogy eltengődik, de soha sem fogja feledni, hogy valódi helye ott fenn van a büszke bérczek oldalán: Barkó úr is beletörődött a szabómesterségbe, de soha sem feledte magasabb hivatását s jelenlegi állapotát nem szűnt meg ideiglenesnek tartani.

Az ideiglenesség azonban kissé sokáig tartott. Barkó úr ritkúlani kezdő fűrtjeit már az ötvenedik tél dere cípte, de nagyravágyó ábrándja még mindig az ábrándok ködös országába tartozott. A lefolyt hosszú évek alatt Barkó úron nem történt semmi említésre való dolog, mi ily rendkívüli szellemet bizonyára megilletett volna. Csak olyan közönségesen haladt át a szabómesterség fejlődési fokain, mint akármilyen köznapi ember. Hogy inasból legény lett, hogy egynéhány országot bevándorolt, hogy remekelt és czéhbelivé lett, hogy világgýülölő nagybátyja egyetlen leányát feleségül s általa a műhelyt birtokba vette, hogy gyermekeket nemzett és

temetett, hogy utoljára feleségét is eltemette s egyetlen leánnyal özvegyen maradt: ezek mind oly jelentéktelen dolgok, melyekre akármily közönséges szabó képes, s bizony kár volt Barkó úr magasabb rendű tehetségét rájuk pazarolni. Barkó úr várakozó állást foglalt, s fel-felpezsdülő geniusát azon vígasztalással csititgatá, hogy az ő ideje még nem jött meg.

De egészen ellenkező nézetnek hódolt idősb Barkó úr, a világyűlölő nagybátya, ki átadván vejének a műhely dicsőségét és gondjait, a város végén komor külsejű házban vonta meg magát, hol kis megtakarított pénzéből élt s kedvére gyűlölte a világot. A sötét philosophia, melynek idősb Barkó úr hódolt, természetes következménye volt mesterségének, melyhez épen oly szenvedélyes bálványozással ragaszkodott, a mily megvetéssel viseltetett iránta az ifjabb Barkó. Ha pedig e sorok olvasója megdöbbenve keresné az összefüggést a világyűlölet és a szabómesterség közt, idősb Barkó úr példájára hivatkozhatunk, ki hosszú pályája tapasztalásából megtanulta, hogy az ember semmi, a ruha minden, s hogy az ember csak annyit ér, a mennyi értéket ruhája ad neki; és annyi emberi tökéletlenséget ismert meg, melyet a ruhának kell jóvá tenni, hogy utoljára, mint minden szenvedélyes szabó, tökéletesen lenézte és megvetette az embereket s csupán hivatalos minőségben érintkezett velök. Megszülvén e hivatalos összeköttetés, a komor lelkületű öreg úr egész napokat töltött el sötét barlangjában, a nélkül, hogy vején és unokáján kívül egyéb emberi arcot lásson, s ezeket is sokszor csak nagy kéréletésre engedé maga elé.

-54-

Mert az öreg úr soha sem tartá igazi szabónak nagyravágyó rokonát, kit a vérség és házasság kettős köteléke fűzött családfájához, s azért mint félig-meddig laikus embert őt is meglehetősen lenézte és megvetette. Barkó úr tudta ezt jól s fájlalta régóta. De nem segíthetett rajta, bármint iparkodott is minden adott alkalommal meggyőzni mogorva nagybátyját hivatásának magasztosságáról s azon sok áldásról, melyet a közpályán árasztatna az emberiségre. Az öreg úr nagy aristokrata volt; nála az ember nemcsak a szabónál kezdődött, hanem ott is végződött, s Barkó urat sajátságos philosophiája műnyelvén «ütött suhancznak» nevezte, mely homályos kifejezés, legbizalmasabb ismerőseinek magyarázata szerint, nem épen a leghizelgőbb bók volt Barkó Kelemen úr elmebeli állapotára.

Ezen névvel tisztelte meg az idősebb Barkó ambitiosus rokonát már harmincz év előtt; s mint minden nagy bölcsész, meglehetősen fukar lévén a szavakban, most harmincz év után is csak ezen kabalistikus szóval nyilatkozatá ki változatlan meggyőződését az ötven éves suhancz felől, ki ezen szempontból az örök ifjúság adományával látszék bírn.

-55-

- Ütött suhancz! ismétlé idősb Barkó úr ezen napon már hetedszer, mialatt az ekképen megtisztelt férfiú a keskeny ablak mellett ülve, azon tőprenkedett, kihúzza e zsebéből azt, a mi benne van, vagy ott hagyja?

A hetven éve daczára s a szakmájával járó veznasága mellett is még mindig erős és szenvedélyes öreg úr nagy keserűséggel ismétlé öcscsének fennebbi qualificatióját, cseppet sem törődve azzal, hogy ily bókok által lábba tiporja a vendégszeretet törvényeit. Barkó úr nagy fontosságú ügyben látogatta meg ma sardonikus nagybátyját, a mi abból is látszott, mert nem távozott el, mint máskor, első kopogásának sikertelensége után, hanem az ajtóról az ablakra került, s onnan addig kérlette a kályha mellett komoran és hallgatva bölcselkedő öreg misantropot, hogy végre beeresztette ajtaján, miután előbb egy párszor már onnan belülről megtisztelendő rendes czímével.

Ezen kívül nem is váltottak egyéb szót eddig bár a látogatás már jó ideje tartott. Az ifjabb Barkó úr elfogultnak látszott, s azon érdekes foglalkozásba volt elmerülve, hogy negyedóránként hősi elhatározással zsebébe dugta kezét s félénk csüggedéssel ismét kihúzta; az idősebb úr pedig komor és feszült figyelemmel leste öcscse rejtélyes mozdulatait, szokott jelszavának ismétlése által tudatván, hogy résen áll s harczra készen várja az ellenségeskedések megindítását.

-56-

Végre megemberelte magát Barkó Kelemen úr, s több meghiúsult kísérlet után kivonta zsebéből a hivatalos lap egy régibb számát.

- Mi az? kérdé a misantrop, vészjósló köhintéssel.

- A hivatalos újság, viszonzá Barkó úr vegyes érzésektől remegő hangon, a mennyiben büszke is volt, hogy ily közhitelességű okmányt hord zsebében, de egy kissé borzadt is a bekövetkezendő magyarázattól.

- Úgy? Tán csődöt mondtál? kérdé az öreg úr hideg gúnnyal.

Barkó úr érzé, hogy mennél hosszabb bevezetést bocsát előre, annál jobban ki fogja venni sodrából a mogorva philosoph kéréletetlen ironiája; azért összeszedte minden önérzetét, nagyot fohászzkodott, s kiterítve maga előtt a derekasan meggyűrődött újságot, csengő hangon, de lélekzetvétel nélkül felolvasta egyik pályázati hirdetését. A hazának adó-végrehajtókra van szüksége, s felszólítja polgárait ezen méltóság elfoglalására.

- Hát aztán? kérdé az öreg úr kétségbeejtő nyugalommal, midőn Barkó úr befejezte olvasását, s ismét a büszkeség és rettegés vegyes érzetével tekintett nagybátyja kifürkészhetetlen arczába.

-57-

- Pályázni szeretnék, mondá Barkó úr szilárd elhatározással, de reszkető hangon.

- Tessék? kérdé az öreg úr keserű gúnnyal.

- Pályázni szeretnék, ismétlé Barkó úr.

- Bolond, mondá az öreg úr.

Ezen kéttagú szó rendesen nem foglal ugyan magában valami megtisztelő vagy buzdító jelentést, de Barkó úr ez utóbbi értelemben látszék felfogni, mert előbbi nyilatkozatát ezzel toldá meg:

- Már be is adtam a folyamodást.
- Bolond, mondá ismét az öreg úr.

E második buzdításra Barkó úr hősi elszántsággal ismét zsebébe nyúlt, valami összehajtott írást vett ki belőle, büszkén fölemelte a légben s azután újra zsebébe sülyesztve, a hivatalos méltóság önérzetével s némi titkos remegéssel egészen felhajtá a valót takaró leplet.

Már meg is kaptam a kinevezésemet, mondá a régi vegyes érzelemmel.

A világgýűlőő philosoph némán fölkelt e rettentő szavak hallatára, az ajtóhoz ment, kinyitotta s oly mozdulattal nyujtotta kezét kifelé, hogy a legnehezebb felfogású ember is könnyen megérthette jelentését. Barkó úr is megértette s szívesen követte volna a kijelölt irányt, de itt kellett maradnia, mert jöttének tulajdonképeni tárgyát még nem is érintette. A szabóúzet forgott kérdésben, melyet új méltóságában természetesen nem tarthatott meg. De el sem adhatta csak úgy könnyedén, mert még mindig az idősebb Barkó tulajdona volt. Ennek megegyezését kellett tehát előbb kicsikarni, s ezen kétségbeesett vállalathoz fogott most Barkó Kelemen úr, nagy tapintattal és ékesszólással.

-58-

Hajh! De érzéketlen kösziklára pazarolta el minden ékesszólását. Hiába festé megragadó színekkel a dicsőséget, melyet hivatalos rangja a Barkó család társadalmi állására fog árasztani; hiába hangsúlyozá a hazafiúi köteleléset, melynél fogva minden polgár köteles tehetségét a hon boldogítására értékesíteni; hiába hivatkozott megindult hangon egyetlen gyermeke jövőjére, mely bizonyára fényes és boldog lesz, ha apja mint királyi tisztviselő vezeti be őt a magasabb körökbe: sem a dicsőség, sem a hazafiasság, sem a szeretet nyilai nem tudtak áttörni a kemény pánczélon, mely az öreg úr keblét borítá engesztelhetetlenül; ott állt a nyitott ajtó mellett, kezével kifelé mutatva, mint valami mogorva útmutató, melytől csak annyiban különbözött, hogy néha-néha keserűen mosolygott, a mit az útmutatók nem szoktak tenni.

- Királyi tisztviselő - gondolja meg azt apám uram - fejezé be Barkó úr hosszas megindító szónoklatát, s látható tetszélgéssel hangsúlyozva e nagy méltóság minden egyes szótagját - királyi tisztviselő...

-59-

- Királyi bolond, morgott az öreg úr; aztán újra az ajtóra mutatott, a következő udvarias búcsuzzással:

- Ajánlom magamat, nagyságos úr, méltóztassék kieblábolni.
- Tehát eladhatom az üzletet? Kérdé Barkó úr, boldog tudatlanságot tetteve.

- Nem adhatja el a nagyságos úr, felelt az öreg úr, megátalkodott ironiával e magas címet adva Barkó úrnak, mely talán még sem illette meg hivatalos rangját, a mint Barkó úr sietett is szerényen tiltakozni, ámbár minden valamire való eredmény nélkül. - Nem adhatja el a nagyságos úr. Magam fogom átvenni, elég erős vagyok még hozzá. Az üzlet a családban marad; nem azért alapította a nagyapám, hogy holmi nagyságos urak elkótyavetyéljék. Alázszolgája nagyságos úr; reménylem, többet nem lesz szerencsém.

És folytonosan bókolva kituszkolta vejét az utczára s úgy bezárta utána az ajtót, hogy később alig tudta kinyitni.

Barkó úr hazafelé indult; sikertelen útja nem verte le, kitagadtatása nem vette el kedvét; sőt némi bánatos örömet érzett, meggondolván, hogy hivatalos állásának már meghozta az első áldozatot, midőn szakított családjá hagyományával. Az áldozattal, bármily nagy legyen, mindig együtt jár valami fájdalmas elégtétel, mely megnyugtat és kárpótlást ad az elveszettért. Barkó úr érzé, hogy most lett tulajdonképen felavatva a közügy apostolává, midőn hazafiúi köteleléseének feláldozta családi összeköttetéseit; s ez öntudat boldogsággal és büszkeséggel tölté el keblét. Körülnézett az utcán, ha vajjon az emberek arczán nem vesz-e valamit észre azon köztiszteltehből, mely kiválóbb egyéniségek önfeláldozásának egyetlen jutalma polgártársaik részéről. Az emberek közömbösen haladtak el mellette, s egyik sem látszott róla tudomást venni, kivéve egy haragos öreg urat, kinek lábára hágott. Barkó úr fájdalmas megdöbbenéssel vette észre polgártársai közömbösségét, nem is ügyelve a haragos öreg úr dörmögésére; de csakhamar megnyugodott azon gondolatra, hogy a hivatalos újság még nem közölte az új kinevezéseket s az emberek nem tudhatják felmagasztaltatását.

-60-

Másnap megtörtént ez is. A hivatalos újság első lapján ott ragyogott Barkó Kelemen úr neve, nyomtatásban; senki sem tagadhatta el. A kitüntetett férfiú le nem tudta kezéből tenni az újságot, a mint a kávéház ablakában ült, s szemét majd az utcán jártatá, majd a kávéház nyüzsgő népsége felé fordítá, majd ismét megújuló gyönyörrel a búverejü nyomtatott sorokra szegzé, elringatózva a hatalom megittasító érzetében. Szemben vele egy sovány epés tekintetű úr ült, félóra óta lesve a hivatalos lapot, s öt percenkint metsző hangon kérdezve az átfutó pinczértől, hogy valaki talán könyv nélkül akarja megtanúlni a kérdéses újságot? Barkó úr nem hallotta a gúnyos czélezásokat, s ha hallja, sem veszi magára, mert nem tartotta volna lehetségesnek a közhatalomnak ily egyenes megsértését nyilvános helyen. Az epés arcú sovány úr végre kimondhatatlan haraggal távozott a kávéházból, s úgy becsapta maga után ajtaját, hogy még Barkó úr is felriadt boldog merengéséből. Letette a hirlapot s egy félreeső szögletbe vonúlva leste a hatást, melyet a nevezetés újság gerjeszteni fog. Egy kövér öreg úr fölvette a lapot, rápillantott

-61-

s néhány percz múlva megvető mozdulattal a tekéző asztalra dobta. Bizonyosan bukott pályázó, gondolá magában Barkó úr, s megjegyzé magának a forradalmi hajlamú kövér öreg urat. Jöttek, mentek mások, fölverték a lapot, elolvasták meg letették: Barkó úr szakadatlan figyelemmel kísért minden mozdulatot s az arcok kifejezéséből fürkészte a hatást. Egyszerre beszélgető csoport közé került az újság; egyik olvasni kezdte, a többi föléje hajtott fővel hallgatta. Bizonyosan a kinevezésről beszélgetnek, gondolá Barkó úr, s igen meg volt elégedve, midőn látta, hogy az egyik hirtelen kiveszi a lapot a másik kezéből s egy ideig nagy érdekléssel olvas valamit. A kinevezés megtette hatását, mondá magában Barkó úr, előjött szegletéből, s közönyös arccal négyszer végig sétált a beszélgető társaság előtt, elfordítva szemét, nehogy elárulja, mintha sejtene a társalgás tárgyát. Azután elégedetten és méltóságos tartással eltávozott a kávéházból, előbb fényes borraivaló ígérete mellett meghagyva a pinczérnek, hogy a hivatalos lap mai számát gondosan tegye el részére, ha mind kiolvasták.

-62-

Barkó úr új lakása felé indult, mert kéréseivel nagybátyja még a múlt este beköltözött a szabó-műhelybe, gúnyosan fölkerve a nagyságos urat, hogy abban a nyomban méltóztassék kihurczolkodni. Barkó úr szerencsére már gondoskodott új lakásról, s így könnyen meghozhatta hivatásának ezen második áldozatot. Most tehát haza felé indult, szerényen a mellék utcákat választva, nehogy az emberek arról gyanúsítsák, mintha dicsősége első napján mutogatni akarná magát. De arról nem tehetett, hogy így is közfigyelmet gerjesztett, s közeledtére több ablak nyílt ki, mely körülmény egyedül megjelenésének volt tulajdonítható, nem pedig annak, hogy éppen most volt a takarítás ideje. Barkó úr leereszkedőleg veregette meg egy borzas kis fiú fejét, ki titokban nyelvét öltögetve haladt el mellette; s miután tévedésből magára vette és udvariasan viszonzta egy ábrándos tekintetű fiatal úr mély köszöntését, mely valóságban az ablakon kinéző fürtös kisasszonynak szólt: tökéletesen meg volt elégedve a hatással, melyet új rangja polgártársaira gyakorolt. Nem is fognak bennem csalódní, - gondolá magában Barkó úr, meghatottságtól dagadó kebelével - az ő javukra lesz irányozva minden működésem, övék lesz éjjelem és nappalom, s nem kell más jutalom, mint szeretet és bizalom polgártársaim részéről.

-63-

Haza érve tovább fűzte polgártársai javával foglalkozó gondolatait, s meleg szavakba önté jóakaró szándékait és a jövőt illető fényes terveit. A közjó lesz minden törekvésének végcélja, tisztelet és szeretet legnemesebb jutalma, elismerés, közbecsülés mindennapi kenyere. De a rangnak megvannak a maga kötelességei is; hallott vagy olvasott is erről valaha valami francia közmondást, de nem jutott eszébe; mellesleg mondva, ha eszébe is jutott volna, nem mondhatta volna el, nem lévén beavatva az említett világnyelv titkaiba. A ranggal járó kötelességeket azonban szigorúan teljesíteni kell, nemcsak a hivatali működésben, hanem a magánéletben is. A társaságot ezentúl meg kell válogatni, a méltóságot fenn kell tartani. A jó előjáró kegyes és elnéző alattvalói iránt, de nem keveredik közjök, nem teszi magát mindennapivá, ha tekintélyét, a társadalom ezen alapját, sértetlenül meg akarja óvni. Mindenki maradjon a maga körében, - ez az ő véleménye. Hivatalában éljen embertársainak, legyen a közönség szolgája, de a magán életben maradjon a maga körében.

-64-

Egyetlen egy hallgatója volt Barkó úr ezen programmbeszédjének, s ez egy hallgató nem volt senki más, mint leánya. Hanem ez legalább mély figyelemmel ügyelt rá, mely szerencsében nem minden nyilvános szónoklat szokott részesülni. A hatás sem maradt el, csakhogy Barkó úr kimondhatatlan bámulatára, a lehető legkeservesebb zokogásban nyilatkozott.

- Julcsa, leány, mit jelent ez? Kiáltott Barkó úr, hirtelen megállapodva programja kellő közepén, s nagy aggodalommal tekintve a zokogó leányra.

Julcsa felelni akart, de a könnyek nem engedték szóhoz jutni.

- Mi bajod van, miért sírsz kis leányom? Kérdé ismét Barkó úr, apai felindulásában elfeledve egy pillanatra hivatalos méltóságát.

A kis leány végre nagy nehezen elnyelte könnyeit, s nagy püsszegések közt megvallotta keserves zokogásának okát. A program azon pontja volt ez, mely a távolság megválogatásáról szólt s mindenkit a maga körébe útasított. Sejté, hogy az ő körük ezentúl magasabb lesz a réginél, pedig ebben a régiben sokan vannak, kiktől ha el kellene válnia, megszabadna a szíve, például a Csordásék Marcsája, a Benkőék Lottija s számos más barátnéja... és... akart még valamit mondani, de veszedelmesen elpirúlt, s püsszegése és csuklása ismét heves zokogásban olvadt fel.

-65-

Barkó úr csendesesen és jóakarólag mosolygott. Tudta ő ezt a titkot régen, nem volt szüksége bővebb magyarázatra. Igaz, hogy régi kollégája, Hörcsök Dániel szabómester maradt, s Károly fiával együtt, ki apja mesterségét követte, mély örvény által választatott el egy királyi tisztviselőtől, de ha már a fiatalok szeretik egymást, Barkó úr nem volt az az ember, ki társadalmi formáknak feláldozza egyetlen gyermeke boldogságát. Meg fogja ugyan kissé ijesztgetni a szerelmes fiatal embert, de csak azért, hogy annál nagyobb legyen a gyerekek boldogsága. A magasabb rangúak mindig emelhetnek magukhoz egyeseket az alsóbb rétegekből, s utoljára sehol sincs megírva, hogy Károly örökre szabó maradjon, és szerencsés házassági s családi összeköttetése által ne juthasson magasabbra.

Ilyenformán meg is vígasztalta kesergő leányát, s félig érthető célzásokkal és jóakaró biztatásokkal annyira megkérlelte, hogy végre teljesen magához tért s osztatlan figyelemmel szentelhetette magát fontos gazdasszonyi feladatának.

Mert Barkó úr nagy ünnepélyre készült. Másnap volt elfoglalandó hivatalát vele együtt kinevezett kollégáival, s e nagyfontosságú cselekmény reggeli kilencz órára volt kitűzve, a mint

az inspector úr tegnapi köszönő és tisztelgő látogatása alkalmával tudtára adta. Barkó úr kellő díszszel szándékozott megünnepelni ez emlékezetes napot; estére nagy vacsorát rendezett, s hosszas fejtörés után akként intézte el meghívásait, hogy általuk némi hídát építsen, mely jelenlegi rangját összekösse multja hagyományaival. A meghívottak zömét természetesen rangbeli társai képezték; ezekhez csatolta még Hörcsök Dániel urat fiával, s végre világgyűlölő nagybátyját. Nem fog ugyan eljönni – magyarázá leányának – de hadd lássa, hogy nem neheztelek rá, s mostani állásomban sem tagadom meg rokonaimat.

A hivatali beiktatás másnap reggel szerencsésen megtörtént. Az inspector maga elé rendelte az új végrehajtókat s hivatalos rövidséggel tudokra adta, hogy pontosan végezzék dolgaikat, különben irgalom nélkül el fognak csapatni. Barkó úr valamivel több formalitást s némi ünnepélyesebb színezetet várt ugyan, de megnyugodott azon gondolatban, hogy a hivatalos eljárás fő feltétele a rövidség, s elhatározá, hogy működésében ő is az inspector úr határozott modorát fogja utánozni. Meg is kísérelte még az nap; mert az installatió után egy irnok-féle fiatal ember azonnal kezébe nyomott egy csomó adóintést, hogy illető helyeiken kézbesítse. Barkó úr oly természetes hűséggel utánozta az inspector úr rövid parancsoló modorát, hogy az első nap folyamán már két öreg úr s három özvegy asszonyság tett ellene panaszt az adóhivatalnál.

Barkó úr azonban mit sem tudott egyelőre hivatalos föllépésének ez első eredményéről, hanem befejezve körútját, meglehetősen fáradtan, porosan és éhesen haza tért. Alkonyodni kezdett már s közelgett a díszlakoma ideje. Juliska nagy munkában volt, egész nap süttött, főzött, s oly díszesen terítette föl a vacsorázó asztalt, mintha valakinek a vendégek közül nagyon ki akarná érdemelni tetszését. Hanem ha e szándékával a fiatal szabóra, s nem mint illetet volna, az előbbkelő vendégekre célzott, akkor bizony kárba veszett a szép terítés, meg az asztal közepén díszlő nagy virágbokréta, mert este felé azon izenettel köszöntött be a konyhába egy szurtos szolgáló, hogy tiszteli Hörcsök Dániel úr, meg Károly úrfi, de nem jöhetnek el vacsorára.

Eljöttek azonban a végrehajtók teljes számmal. Barkó úr arcza ragyogott a büszkeségtől, midőn végig tekintett a csupa királyi tisztviselőkből álló fényes társaságon. Volt köztük egy tönkrejutott földesúr, két bukott kereskedő, két kiszolgált őrmester, egy felfüggesztett tanító s négy más úr, ki azelőtt semmi határozott állást nem foglalt el a társadalomban, hanem azon nagy kiterjedésű osztályhoz tartozott, melynek tagjait magánzóknak szokták nevezni a fogadók vendéglajstromában. A társaság tehát díszes volt, csak egy kissé zajos. Juliska főzte nagy becsületet vallott, s a tönkrejutott földesúr, mint a társaság legelőbbkelő tagja, válogatott szavakkal föl is köszönté a bájos házi tündért, míg a fölfüggesztett tanító menten beleszeretett s utána ment a konyhába, honnan megkarmolt ábrázattal tért vissza. A multság tehát egészen a finomabb körök módjára folyt le, s midőn a lakoma végén az úri vendégek kissé tántorogva léptek az utcára, a négy magánzó úr közül kettőt határozottan a földön kellett húzni; ezen körülmény sem szolgált a hivatalos tekintély csorbítására, mert éjfél után két óraker senki sem jár az utcán, s így nem is vehet tudomást a felsőség emberi gyarlóságáról.

Barkó úr későn feküdt le, következőleg kissé későn is kelt föl, úgy annyira, hogy reggelizésre való ideje sem maradt, s mégis fél órával később jelent meg hivatalos helyiségében, mint kellett volna.

- Maga már a negyedik végrehajtó, ki ma későn jön, mondá vigyorogva a hivatalszolga. Menjen csak be az inspector úrhoz, régen várja.

Barkó úr megdöbbenve nézett végig a vigyorgó hivatalszolgán. Igaz, hogy az is hivatalos személy, sőt egyenruhát is visel, de mégis vakmerőség tőle így szólni egy királyi tisztviselőhez. Röviden kikérte az ily bizalmaskodásokat, mire a vigyorgó hivatalszolga még impertinensebb vigyorgással felelt, egyszersmind kitérve az inspector úr írószobájába vezető ajtót.

- No ugyan szépen kezdi a dolgát! kiáltott rá az inspector úr, figyelmen kívül hagyva illedelmes köszöntését. - Mindjárt első nap elkésik! Ez nem megy, hallja, ez nem megy.

Barkó úr töredelmesen fogadá, hogy ezentúl pontos lesz.

- Akkor beszéljen, ha kérdezem, mondá az inspector úr. Nem elég, hogy maga késik el, még másokat is hanyagságra csábít. Hallom az este is valami dáridót csapott, az egész végrehajtó sereg ott dorbézolt reggelig. Hogy merte ezt tenni, hallja?

Barkó úr megemlékeztén, hogy a kérdésre felelnie kell, nemes önérzettel viszonzá, hogy nem dorbézolás volt nála, hanem csak új hivatalát akarta szerény vacsorával megünnepelni.

- Micsoda! még ezt is hivatalnak nevezi, kiáltott az ideges inspector úr epés kaczagással. Szép hivatal! Hogy meri ezt hivatalnak mondani, hallja?

Erre a kérdésre már nem tudott Barkó úr felelni. Elszörnyedt és elnémult. Az inspector úr, saját hivatalbeli főnöke mondja ezt szemébe. Az ő állása nem hivatal, ő nem királyi tisztviselő! Hát micsoda? Talán hajdú vagy szolga? Ha ezt világgyűlölő nagybátyja hallotta volna! De nem, az inspector úrból csak a harag beszél, s az igazságtalanná teszi az embereket.

Barkó úr kínos elmékedését ismét félbeszakítja a haragos inspector úr hangja.

- Más panaszok is jöttek az úr ellen. Első nap már öt panasz. Szépen kezdi; gorombáskodik a publikummal. Hogy mer gorombáskodni, hallja?

Barkó úr alázatosan kérde a panaszlók kilétét s az inspector mérgesen felnyitva egy tintafoltos könyvet, megnevezé a két öreg urat és három özvegy asszonyságot.

- Én nem gorombáskodtam velök, mondá Barkó úr nemes öntudattal. Ellenkezőleg, mindent az ő javukra óhajtottam elintézni; azért szólítottam föl erős szavakkal, hogy siessenek adójukat kifizetni. Kifejezéseim hivatalos színezetűek voltak; bátorzkodtam az inspector urat, mint főnökömet utánozni.

- Micsoda! Hogy mer engem utánozni? Kicsoda az úr? kiáltott az inspector úr nagy méltatlankodással. Ha nem tekinteném ősz haját, tüstént elcsapnám. Engem utánozni, hallatlan!

Ezen vakmerő mímelési kísérlet annyira fölbosszantá az inspector urat, hogy jó ideig szóhoz sem tudott jutni. Végre oda állt Barkó úr kifent szürke bajusza alá, s ezen rövid és érthető szavakkal adta tudtára ultimátumát:

- A maga dolga, elvégezni azt, a mit rá bíztak, hallja! Udvariasnak lenni, de mentől több adót behajtani, hallja! Nem utánozni előljáróit, hanem tisztelni, hallja! És ha még egy panaszt hallok ellene, elcsapom, hallja! Mehet dolgára, hallja!

-71-

Barkó úr hallotta, de nem értette. Így lehordani őt iskolás gyerek módjára, a ki becsületben megőszült, tisztességes családapa volt mindig s becsülésben állt mindenki előtt. És miért? Mert hivatalos kötelességét teljesítette úgy, a mint legjobbnak vélte. Keserűséggel telt el szíve, de nem szólt egy szót sem, hanem megfogadva a mérges inspector úr végső útasítását, megfordult és ment dolgára.

De a mint tovább haladt az utcán, hóna alatt hosszú vékony nyomtatott jegyzőkönyvekkel, zsebében tintatartóval és mellényébe dugott író tollal, lassankint ismét fölébredt hivatalos minőségének öntudata s megvígasztalá előbbi keserűségét. Megezik ez másutt is, másokon is; alsóbb rangú tisztviselők akárhányszor kapnak orrot fölebbvalóiktól, de ez hivatalos titok marad s nem kerül ki a közönség közé, tehát nem is járhat a tekintély kárával. Rajta sem látja most senki, hogy az inspector úr nem épen a legnagyobb tisztelet kifejezésével szólt hozzá. Csak polgártársai tiszteljék és szeressék, a színpalak közt előforduló kellemetlenségeket el fogja viselni; s ha polgártársai elismerik hivatalos tekintélyét, nem bánja, ha négy szem közt még hivatalos minőségét is kétségbe vonja szeszélyes főnöke.

-72-

Ezen vigasztaló gondolatok teljesen visszaadták megrendült önérzetét. Kellő méltósággal és tekintélylyel járta be kijelölt házait, jól figyelve mindenütt, nehogy ismét utánozni találja az inspector úr hivatalos modorát. Komoly volt, de udvarias; méltóságos, de gyöngéd. Udvariassága azonban nem talált mindenütt megfelelő viszonzásra. Egy helyen azt kérdezték tőle, az ajtón akar-e kimenni vagy az ablakon? Másutt lába elé dobták a nyájasan átnyújtolt adóintést, ülésel pedig egyáltalában nem kínálták meg sehol. A külvárosban egy indulatos csizmadia kutyáját uszította rá, a mint az udvarra lépett, s e forradalmi hajlamú állat menten elhasította Barkó úr szép új kabátját. Ugyanazon utca másik házában, hova lefoglalni ment, a középkorú háziasszony két kis mosdatlan visító gyereket helyezett Barkó úr karjai közé, kijelentvén, hogy egyéb vagyona nincs, hanem ezt csak vigye el bátran executio nélkül. Barkó úr jóakaró méltósággal jobb anyai érzelmekre intette a középkorú asszonyságot, s jegyzőkönyvére azon hátíratot vezette, hogy két serdületlen magzaton kívül egyéb ingóság nem találtatott; az inspector úr írnoke azonban széttépte a jegyzőkönyvet s kikérte máskorra az ily ostoba tréfákat.

-73-

Mindezen és számos egyéb tapasztalatait nem egy napon tette Barkó úr. Mintegy két hét mult már el hivatalos működése óta, alakja lassankint ismerős lett az adónemfizető honpolgárok köreiből. Méltóságos komolysága és udvariassága sok jó tréfára adott alkalmat, s egyik a másikat igyekezett fölülmúlni a tekintélyes tartású öreg végrehajtó kijátszásában. Barkó úr fájdalmasan kezdett meggyőződni polgártársainak forradalmi irányáról, s esténként gyakran kijelenté leánya előtt, hogy ez állapot nem tarthat sokáig, s a tekintélynek ezen általános megvetése okvetlenül borzasztó társadalmi fölfordulásra fog vezetni.

Csak leányával közölhette ezen vészjósló előérzetét, mert más emberi lényvel nem igen érintkezhetett bizalmasan. Azelőtt, míg az alsóbb osztályokhoz tartozott, esténként eljárt a kávéházba, volt társasága, hozzá hasonló mesteremberek, kikkel néha éjfélig elpolitizált, s kik előtt meglehetősen tekintélyben állott. Most azonban társadalmi állása nem engedte, hogy régi körét fölkeresse, de ha meg is engedte volna, nem volt arra való pénze, hogy kávéházra, korcsmára jusson. Mint szabómester, hol többet, hol kevesebbet keresett, de meglehetősen jó móddal élt mindig, most azonban napi díján kívül semmi egyebe nem volt, s ez bizony nagyon szűken fedezte a háztartás költségeit. A kis Juliska keményen dolgozott és cselédet sem tartott, mert arra nehezen jutott volna. Barkó úr néha-néha maga is érezte, hogy egyben-másban mintha hiányt szenvedne, kis leányát pedig igazán sajnálta, de nem segíthetett egyébbel, mint azon vigasztalással, hogy a rang áldozatokat kíván.

-74-

Juliska tehát nagyon sokat dolgozott és semmit sem mulatott. Lehet hogy ez volt oka folytonos szomorúságának, mert a fiatal leány bizony megkíván néha egy kis szórakozást is; de lehet, hogy talán egyéb okból is szomorkodott. Barkó úrnak sokszor szívébe nyilallott leánykájának bánatos tekintete, sokszor föl is tette magában, hogy alaposan ki fogja vallasni; de sohasem jutott rá elég ideje, mert reggeltől estig szakadatlanul dolgában járt s este oly elcsigázottan vánszorgott haza, hogy rendszeren a vacsoránál ülő helyében elaludt, s Juliskának úgy kellett őt levetkőztetni.

És daczára e szakadatlan munkának, fáradságnak, Barkó úrral még sem volt megelégedve a haragos inspector úr. Legalább ilyen formát kellett tapasztalnia a hónap vége felé, midőn egy reggel az inspector úr írnoke kiosztá a rendes napi munkát, s a többi végrehajtó jelenlétében szigorúan megfeddé Barkó urat.

- A hova az úr megy - mondá az inspector úr írnoke - onnan senki sem jó adót fizetni. Nem tud

az emberekkel beszélni? Úgy látszik, csak tréfára veszik figyelmeztetését. Mért nem ijeszt rájuk?

-75-

- Az inspector úr udvariasságot parancsolt, mondá Barkó úr méltósággal.

- Tudja is maga, mi az az udvariasság, mondá az inspector úr írnoka megvetőleg. Nem gavallérnak tartjuk az urat, hanem végrehajtónak, s a hova küldjük, onnan pénzt kell behajtani jó vagy rossz szerével, érti? Ne legyen gyáva, érti?

- Ez már mégis sok, mondá Barkó úr méltatlankodva, míg kollégái hallhatólag vihogtak körülötte. Ha szigorú vagyok, gorombának mondanak; ha udvarias vagyok, gyávaságról vádolnak. Mit tegyek hát?

- Fogja be a száját, mondá az inspector úr írnoka, ki igen díszes fiatal ember volt, haját felsütve viselte és zsebkendőjét erős illatszerekkel szokta meghinteni. Jeles ifjú volt, szép előmenetelre számíthatott s a leányos polgári házaknál nagy becsben állott.

Barkó úr megfogadta a díszes ifjú úr hivatalos utasítását, befogta száját s kollégáinak vihogásától kísérve dolgára ment. El volt keseredve az emberiség iránt, melynél legjobb igyekezete mellett sem tud méltánylást találni. Hivatali főnökei üldözik és igazságtalanok iránta, alattvalói nem ismerik tekintélyét, sőt sokszor kézzelfoghatólag csúfot úznek vele. Bármint palástolta ez utóbbi körülményt Barkó úr, kénytelen volt titokban bevallani önmagának a retentó igazságot. Polgártársai sem tiszteletet, sem szeretetet nem mutatnak iránta, hanem vagy megvetést vagy határozott gyűlöletet. Miért? Hiszen ő javokat akarja, egyedül a közjó érdekében működik fáradhatatlanul s bizony nem valami nagy anyagi jutalomért, a mint foltos topánkája s feselni kezdő kabátja mutatja. Barkó úr nagyot sóhajtott, midőn műértő szemmel végignézett említett ruhadarabjain s elgondolá, hogy azelőtt nem kellett ily öltözetben mutatnia magát. Igaz, nem a ruha teszi az embert, s a királyi tisztviselő kopott külsőben sem veszi el benső méltóságát, de mikor ezt sem akarják az emberek elismerni, sőt előljárói valódi szolgaként bánnak vele! De jól van, legyen! - gondolá Barkó úr - ha jó akaratom nem kellett az embereknek, érezzék hatalmam teljes súlyát. Azon keserűség kezdett most Barkó úr keblében tanyát ütni, melylyel az alattvalók hálátlansága tölti el az uralkodók szívét, s mely a zsarnokokat teremti.

-76-

Ezen keserű érzelmek és zsarnoki elhatározások közt végezte be Barkó úr napi körútját. Fellázadt indulatai még akkor sem csillapultak le, midőn este nagy fáradtan haza érkezett, s leánykája rendes szokása szerint kezébe adta töltött pipáját. Barkó úr szórakozottan tartá kezében a füstölő instrumentumot, a helyett, hogy közönségesen elfogadott szokás szerint szájába dugná. Tekintete leányának halvány arczára, kisírt szemekre tévedt. Egy ideig kábultan küzdött saját keserűségével, öntudatlan bámulattal meredve a leány szomorú arczára; de lassanként belopózott lelkébe e bús tekintet, kezdett határozottabb alakot ölteni, s végre megragadta szórakozott figyelmét a gondolat, hogy a gyermeknek valami nagy bánata van.

-77-

- Mi bajod van kis leánykám? kérdé Barkó úr nagy részvétellel.

- Semmi, mondá Juliska elfordított arczczal.

- Hogy ne volna? Hiszen most is sírsz, kiáltott Barkó úr, most már egészen megfeledkezve saját hivatalos bajairól. Megfogta két tenyerével a síró leány fejét, maga felé fordítá arczát és fájdalommal aggódással nézett mélyen szeme közé.

- Így, most már beszéljünk, mondá Barkó úr vigasztaló hangon. Ki bántott? senki...? Igen, értem, mindig a régi baj. De hiszen mondtam már, hogy semmi kifogásom ellene. Megmondhatod Károlynak, hogy ne féljen, jőjön el és kérjen meg bátran. Én nem akadályozom gyermekem szerencsáját. Nem mondtad ezt neki?

- Hiszen megmondtam, viszonzá Juliska sóhajtva, de nem ez a baj. Az ő apja nem akarja megengedni, hogy... hogy...

Micsoda? kiáltott Barkó úr kimondhatatlan meglepetéssel. Az ő apja? Hörcsök Dániel? Hiszen hajdanában többször beszélgettünk erről a dolgról, s nagyon kedvére volt neki.

-78-

- Igen, de azóta... hebegé Juliska újra fenyegetőző sírással.

- Úgy? Most már értem, mondá Barkó úr homlokára ütve. Fél a szegény ember, s azt hiszi, mostani állásomban nem lehet hozzám közelednie. De ne félj gyermekem, fölvilágosítom, még ma este fölvilágosítom. Ilyenkor a Három Tulipánnál szokott néhány régi - hm - ismerősömmel mulatni. Oda megyek, beszélek még ma este.

Juliska csendesen rázta fejét s valamit akart mondani, de Barkó úr nagy sietségében semmit sem vett észre. Gyorsan előkereste kalapját, föl húzta rongyos keztyűit, s miután félre fordúlva titokban meggyőződött, hogy van még költség tárczájában a rendkívüli kocsmái költekezésre, megcsókolta leányát s méltóságos tartással a Három Tulipán felé indult.

A három Tulipán, a szomszéd utcában, kedvencz estéli tanyája volt a szabóművészet előbbkelő képviselőinek. Barkó úr hajdanában sokszor járt ide, útját jól ismerte. Ajtaja elé jutva, óvatosan körültekintett, ha vajjon nem veszi-e észre a közönség, hogy ily rangján alul álló helyiségbe téved. Szerencsére senki sem járt az utcán, Barkó úr hivatalos tekintélyének minden csorbítása nélkül beléphetett a Három Tulipánba.

-79-

Valóban ott ült a szögletasztal mellett Hörcsök Dániel úr, régi helyén, több kollégájával, tisztos szabómesterekkel. Barkó úr, előre mosolyogva a kellemes meglepetés fölött, melyet hirtelen megjelenése lesz okozandó, az asztalhoz lépett, s barátságos csengő hangon jó estét kívánt a

társaságnak.

A mester urak csakugyan nagy meglepetéssel ütötték föl fejüket a köszöntésre s némi bámulattal meredtek egy ideig Barkó úrnak jóakaró leereszkedéstől ragyogó arczára. Egyikök immel-ámmal viszonzta a jó estét, a többiek, miután eléggé kibámulták magukat, tovább kezdtek beszélgetni, nem véve több tudomást Barkó úr jelenlétéről.

- El vannak fogúlva, gondolá Barkó úr, csendesesen mosolyogva. Nem tudják, hogyan szóljanak hozzám, vagy talán büszkeségetemtől félnek. Bátorítsuk föl őket.

E dícséretes határozattal Barkó úr az asztalhoz ült, épen Hörcsök úr mellé, s az ekképen kitüntetett férfiút még azon újabb kitüntetéssel is elhalmozá, hogy barátságosan kezet nyújtott neki. Mindnyájan elhallgattak s széküket kezdték tova tolni az asztaltól. Hörcsök úr sem vette észre a barátságos leereszkedéssel feléje nyújtott jobb kezet, s nagy igyekezettel és minden látható ok nélkül kereste zsebében kendőjét. Barkó úr már sokallni kezdte a félénk elfogultságot, mely hajdani társain erőit vesz; föltevve, hogy még nyájasabb lesz s egészen az ő modoruk szerint viseli magát, hogy teljesen elfeledtesse velők a köztük tátongó társadalmi mélységet. Hangosan megzörgette az asztalt s egy félmeszely bort rendelt; ezalatt kedélyes beszélgetést kezdve az időről, piaczi árakról, régi egyszerű módja szerint. Ez sem használt semmit. A mester urak egymás után keltek föl az asztaltól, mindenkinek akadt valami dolga, mi csodálatos módon eddig egyiknek sem jutott eszébe. Az egyiknek még ma éjszakára sürgős munkája volt, a másiknak kis fia feküdt betegen, a harmadik otthon felejtette a kapu kulcsát. Lassanként megürült az asztal, még csak Hörcsök úr maradt ott s ez is épen készült haza, azon hívságos ürügy alatt, hogy álmos. Barkó úr megfogta a távozni akaró kabátját s ismét székére erőltette.

-80-

- Ne siessen Hörcsök úr, mondá nagy nyájassággal. Beszéljessünk egy kissé; régi jó - hm - ismerősök vagyunk, akad elég mondani valónk annyi idő után.

Hörcsök Dániel úr kevés beszédű ember volt, de a szavakban nem igen válogató. Ülve maradt tehát Barkó úr kényszerítő nyájasságára, de válaszul csak ennyit mondott.

- No hát mit akar?

- Legyen nyugodt Hörcsök úr, mondá Barkó úr biztató hangon. Ne féljen és ne gondolja, hogy az új rang elfelejteti a régi érzelmeket. Csak ennyit akartam mondani.

-81-

- Nem értem, mondá Hörcsök úr.

- Ha már egész tisztán kell szólnom, kimondom, hogy Károly és Juliska szeretik egymást. No csak ne hökkenjen meg Hörcsök úr; ne féljen, nincs kifogásom ellene.

- De van nekem, mondá Hörcsök úr mogorván.

- Micsoda? mondá Barkó úr álmélkodva. Még most is fél? De ha mondom, hogy nincs oka rá. Én soha sem fogom Károlynak szemére vetni társadalmi állásunk különbségét.

- Ejnye, még az úr mer így hetvenkedni? kiáltott Hörcsök úr. Értsen meg hát világosan: én soha sem engedem meg fiamnak, hogy egy végrehajtó leányához aljasítsa le magát. Értette?

- Mi az...? hebegett Barkó úr - lealjasítsa magát...

- Igen is, mondá a szenvedélyes Hörcsök úr, azt mondtam és azt gondoltam.

- Tudja meg Hörcsök úr, mondá Barkó úr méltósággal, hogy egy királyi tisztviselő leányát nőül venni senkire sem lealjasítás, legkevésbé egy szabólegényre.

- Az ám, királyi tisztviselő! kiáltott Hörcsök úr maró gúnnyal. Embernyúzó, házfölverő, bútorbehordó! Nem szégyenli magát az úr, hogy még tisztességes emberek közé mer ülni, pedig látja, hogy az érintését is kerülik? Volt becsületes mestersége, de azt ott hagyta és beállt azok közé, kik a szegény ember tönkrejuttatásából élnek, s még az én fiam nyakába akarná kötni a leányát! Csak azt várja!

-82-

Hörcsök úr nagy indulattal mondá végig e forradalmi hangzású nyilatkozatot, azután fölkelt és távozni készült. Megfordultában még egy pillantást vetett ellenfelére. Barkó úr meredten ült székén, arczán megkövült a bámulat kifejezése, szeme kidüledt rettentő meglepetésében. Ha a villám ütött volna le közvetlen közelében, nem nyújthatta volna hivebb képét az ijedt megdermedésnek. Hörcsök úr némi lelkiismereti furdalásokat érzett; fölvetett egy lapot a szomszéd asztalról s Barkó úr elé dobta.

- Ne gondolja, hogy csak én beszélek így, mondá mogorva mentegetőzés hangján. Itt az újság, olvassa el, mit mondanak az országgyűlésen a végrehajtókról. Jó éjszakát! S ezzel a szenvedélyes Hörcsök úr kiment az ajtón s Barkó úr egyedül maradt a Három Tulipánban.

Ott ült az asztalnál, dermedten az előbbi villámcsapástól. Előtte érintetlenül állt megrendelt félmeszely bora, pedig bizony jót tett volna gyomrának a régóta nélkülözött ital. Szeme még mindig meredten az átellenes falszegletre volt szegezve, mintha tanulmányozni akarná a hosszan lelógó pókháló művészi szövését. A pók undok állat, az emberek ösztönszerűleg húzódnak tőle - ő is pókká változott? A pók lassankint visszavezette kábult eszméletét a hallott szavakra, megrázkódott s nehezen felsóhajtott, mint a ki hirtelen mély álomból ébred föl; keze gépíleg játszadozni kezdett az elébe dobott hírlappal, feltárta, elsimitotta s mintegy félálomban olvasni kezdte tánczó betűit. Az olajlámpa lángja szeszélyesen lobogott jobbfelé, balfelé, a nyomtatott sorok fölemelkedtek, majd leereszkedtek, mint a a tenger hullámai, de a mozgó sorok között

-83-

rendületlenül álltak s tisztán olvashatók voltak e szavak: az adóvégrehajtók a társadalom salakját képezik. Itt állt nyomtatásban, az országgyűlésen mondta egy nagy tekintélyű férfiú, az egész nemzet hallatára. Akármerre fordítá a lapot reszkető keze, az a néhány betű izzó parázs módjára világított előtte, s babonás erővel vonta magára szemét, csábította olvasásra. Barkó úr nem állhatott ellen a bűvös erőnek, tovább olvasott, volt ott még több is. Hogy a végrehajtókat mindenféle társadalmi osztályok söpredékéből szerzik össze, bukott földesurakból – Barkó úr elgondolkozott... igen, ez van kollégái közt... tönkrement kereskedőkből... ismét elgondolkozott... ilyenek is szolgálnak vele... dologkerülő mesteremberekből... Barkó úr megállapodott e szónál... gondolkozott... ez csak ő lehet, ezt rámondták. Tehát dologkerülő mesterember... most már valódi gyönyörrel olvasott tovább, mint a megátalkodott elitélt, ki legnagyobb kínjai közt újabb kínzásokra biztatja hóhérát... Barkó úr figyelmesen elolvasta az egész beszédet, megszámlálta, hány helyest kiáltottak, s kereste a további beszédek közt, ha vajjon nem akadt más valaki, ki a megsértett hivatalos tekintély védelmére kelt volna? Ilyesmit nem talált, hanem akadt újabb helyekre, hol nagyobb urakkal, sőt még a miniszterekkel is hasonló kemény módon bánnak el. Ez megvigasztalá Barkó urat s némi keserű elégtétellel tölté el szívét. Mohón kikereste mindazon helyeket, hol a minisztereket mosták irgalom nélkül s figyelmesen elolvasta valamennyit, az erősebbet kétszer is. A hivatalos méltóság senki személyében sem szent, gondolá keserű örömmel; mentől magasabban áll valaki, annál több sarat dobnak rá. A sárról ismét a salak jutott eszébe; újra kikeresett minden helyet, ha nem találná a lealázó elnevezést másokra is alkalmazva? Nem, ezt csak róla mondták, minden mást tisztelnek, bár megtámadják, őt megvetik, elrúgják... Büszke elégtétele, mely sorsát a miniszterekkel hasonlítja össze, ismét elenyészett, feje újra kábulni kezdett, szeme újra a parázstüzű betűket keresé...

-84-

- Éjfél már rég elmúlt, igya ki borát és menjen haza, mondá mogorván az álmos pinczér, s menten oltani kezdé a lámpákat. Barkó úr bámúltan nézett szét, azután föltápáskodott székéről, kifizette érintetlenül hagyott borát, s kitántorgott az ajtón. Kalapját is benn feledte, a mogorva pinczér úgy dobta ki utána az utczára.

-85-

De a kalap ott maradt, a hová esett. Barkó úrnak eszébe sem jutott, hogy fölvegye. Az idő egészen megváltozott, nehéz ólmos eső esett, metsző hideg szél sikoltott végig az utczákon. Barkó úr égető homlokára üdítően hatott a hideg szél és eső, odatámaszkodott az átelleni ház falához, s igyekezett rendbehozni gondolatait. Hogy miért jött a kocsmába, már elfeledte; hogy haza kellene mennie, nem jutott eszébe. Állásával akart tisztába jönni, mint a lázas beteg, mindig ugyanazon egy szó vagy gondolat körül forogva. Gondolkozott, sokáig és mélyen, de gondolatainak nem volt határozott alakjuk; csak valami homályos sejtelem sugta folytonosan fülébe, hogy ő az emberek legutolsója, a kit megvetni joga van mindenkinek. A hideg eső keményen csapkodta arcát, a szél összezilálta nedves ősz haját; Barkó úr nem érezte ezt, vagy inkább olyan formát érzett, mintha arczúl vernék, haját tépnék haragos polgártársai. Hát hiszen ezt is megtehetik... Valaki megragadja karját, valami hang sírva könyörög, hívja haza... mintha leánya arcza volna, mintha az ő hangját hallaná... Lába megmozdul, megy valamerre, de nem tudja, hová. Elég ha az tudja, a ki vezeti... Beszélni is kezd, ő jól tudja mit; de a mellette haladó alak, úgy látszik, nem érti, mert sírva kérleli, biztatja, hogy csak siessenek, mindjárt otthon lesznek a jó meleg szobában... Barkó úr nem erről beszélt; boszankodik, mért nem felelnek neki kérdéseire? Nem akar tovább menni, míg nem tudja ki vezeti, hova viszi – hátha vesztőhelyre viszi...? Haragosan megáll... s egy pillanat múlva aléltan összerogy épen lakása előtt.

-86-

Leánya, ki hosszas kimaradása fölötti aggodalmában utána ment s a kocsmá elől haza vezette, nagy nehezen a szobáig vonszolta most az alélt öreg embert s levetkőztetve ágyba fekteté. Barkó úr keble nehéz hörgő lélekezettel emelkedett, homlokára hideg verejtek ült, s midőn leánya sírva megfogta kezét, érzé, hogy az izzóan meleg és száraz. Ajkai kicserepesedtek s félig nyitva álltak, közben-közben szakadozott s érthetetlen kiáltásoknak engedve útat. Annyit tisztán látott a leány, hogy atyja a nagy hűlés következtében erős lázt kapott és félrebeszél. Gyorsan vette nagykendőjét, s atyjára zárva a szoba ajtaját, felfutott a ház első emeletére, hol tudtára orvos lakott.

Már reggel volt és az orvos úr legédesebb álmában szendergett. Ajtaja zörgetésére mérgesen kiáltott, hogy mi baj?

-87-

- Beteg van a házban, kiáltott Juliska dideregve, a kulcslyukon keresztül.

- Kicsoda? kiáltott vissza az orvos úr.

- Barkó Kelemen végrehajtó, mondá Juliska.

- Várjon! kiáltott az orvos úr boszankodva. Van ideje, a végrehajtók nem pusztúlnak el olyan könnyen.

És ezzel másik oldalára fordult s boldog lelkiismerettel tovább aludta az igazak álmát. Juliska lefutott a lépcsőn, hogy más orvost keressen, de előbb meg akarta atyját nézni egy pillanatra. Benyitott a szobaajtón. Barkó úr már fönn volt és öltözni kezdett.

A leány sikoltva rohant apjára, s kérte, erőltette, feküdjék ismét ágyába. Barkó úr hallani sem akart róla. Félig öntudatosan, félig lázban, reszkető kézzel kereste elő ruhadarabjait, s leányával folytonosan viaskodva, nagy nehezen felöltözött.

- Hány óra? kérdezé.

- Hét lesz, mondá Juliska, kezét tördelve.

- Ideje a hivatalba menni, mondá Barkó úr reszkető ajakkal.

Első a hivatalos kötelesség.

Leánya ismét kérte, maradjon itthon, hiszen nagy beteg, alig tud lábán állni. Barkó úr szigorúan megfeddé leányát s megtiltá, hogy elállja útját. Vette kalapját s eltávozott.

- Itt maradj a szobában, mondá leányának. Ne félj, nincs semmi bajom; nézd, mily egyenesen járok. Első a hivatalos kötelesség.

-88-

A láz némi erőt adott tagjainak egy időre. Minden nagyobb veszedelem nélkül elért a hivatalig, átvette az inspector úr írnokától napi munkáját s még mindig megállt lábán. Igaz, hogy egy kissé ingadozott s arcza feltűnően sápadt volt, mire az inspector úr írnoka nem is mulasztá el megjegyezni, hogy úgy látszik az éjjel megint korhelykedett valahol; s megvizsgálá, hogy csak viselje így magát, majd elcsapják nemsokára.

Barkó úr talán nem is hallotta a díszes ifjú úr megjegyzését; hóna alá csapta iratait, s kitámolygott a szobából, halkan mormogva:

- Első a hivatalos kötelesség.

Az éjjeli rossz idő még folyvást tartott. Eső esett, szél sivitott. Barkó úr fázni kezdett, pedig feje és arcza lánggal égett és teste erősen izzadott. De nem törődve semmivel, megindult hivatalos körútjára s az első utczában ájultan összerogyott.

Midőn magához tért, már késő este volt. A napot szakadatlan lázálomban tölté el lakásán, hova szánakozó emberek vitték az utczaról. A szoba sötét volt, a kis faggyúgyertya csak az ágy tájékát világítá meg. Barkó úr körülhordá nehéz tekintetét a szobában. Leánya az ágy fejénél ült, lábánál két alak állt, egy harmadik a szoba szögletében ült.

-89-

- Nagyon szomjas vagyok, mondá Barkó úr gyenge hangon. Leánya szájához tartá a vizes poharat, a beteg hosszan ivott s tisztább öntudattal ismét körülnézett a szobában.

- Kik vannak itt? kérdé leányától.

- Hörcsök úr és Károly, felelt Juliska. A megnevezett két egyén kilépett az árnyékból, Barkó úr feléjük nyujtá reszkető kezét.

- Köszönöm, hogy meglátogattak, mondá halkán. Hát még ki van itt?

- Én vagyok, mondá a világyűlölő idősb Barkó úr, szintén előkerülve szegletéből. A mint a világosságba lépett, Barkó úr reá tekintett s komor arczán a szánalom némi kifejezését vélte észrevenni.

- Úgy látszik, meg fogok halni, mondá gyenge mosolylyal s reszkető kezét síró leánya fejére tevé. Apám uram, ha meghalok, ne feledkezzék meg Juliskámról.

Az öreg úr semmit sem szólt, csak némán megfogta a beteg kezét. Barkó úr köszönő pillantást vetett rá. Azután Hörcsök úr felé fordult.

- Hörcsök úr, mondá mindinkább elmaradozó lélekzettel, ha meghalok...

- Nem, ne szóljon így Barkó úr, mondá Hörcsök úr nagyon megindulva. Ki nem mondhatom, mennyire sajnálom, a mi tegnap történt. Bocsásson meg, lássa, most magam kérem meg Juliskát fiam számára.

-90-

- Így, jól van, mondá Barkó úr boldog mosolylyal. Jer gyermekem, hadd áldjalak meg.

Juliska kitörő zokogással veté magát apja párnájára, Barkó úr keblére vontá fejét s nehezülő szemével még egyszer utoljára igyekezett vonásait kivenni. Ajka még mozgott, de szavát nem lehetett hallani; a leány látta, hogy még valamit akar mondani, ajkához hajlott, s Barkó úr elhaló hangon, mely a pelyhet alig ingatta volna meg, sugá fülébe:

- Rangomhoz méltóan temesetek el...

A zúgó szél megrázta az ablakot, a faggyúgyertya lángja riadtan lobogott, a leány fájdalmas sikoltással esett térdre az ágy mellett. Az ágyon hátrahanyatlott fővel, nyitott merev szemmel feküdt a szegény öreg végrehajtó.

Nem, már nem végrehajtó többé... Az állomás megürült...

A FÉLELMES SZOMSZÉD.

-91-

Csombók úr ellen igen nagy méltatlanságot követett el az iroda-igazgató, midőn régi hú bajtársát és husz év óta elválhatatlan szoba-társát, Darnai urat más hivatalos helyiségbe tette át. Ha már egyáltalában is nehéz elválni a megszokott foglalkozástól és környezettől, mennyivel nehezebben eshetett Csombók úrnak elválni régi kollegájától, kit nemcsak a megszokás, hanem hajlamaik és eszmekörük egyformasága is nélkülözhetetlenné tett számára. Husz év óta ültek egymással szemben egy füstös, szűk hivatalos szoba két vénhedett asztalánál, és végezték egyenlő nyugalommal, egyenlő gépiességgel az írnoki hivatás ezerágú műveleteit. Kevés szavú

volt mindakettő; nem pazarolták a drága időt haszontalan szószátyárkodással; megkivánták egymásnak a jó reggelt, jó étvágyat és jó éjszakát; kevesebb munka idején néhány rövid megjegyzést váltottak az időjárásról, vásárkor a kereskedelem és ipar forgalmáról; egyszerre jöttek, egyszerre mentek, minden ajtónál makacs udvariassággal viaskodtak a másik előre bocsátása felett; Jakab napján Csombók úr meghívta ebédre Darnai urat, Mihály napján Darnai úr meghívta ebédre Csombók urat; tökéletesen összeillettek, s a mennyiben husz éves városi úrnok kebelében közönséges emberi érzelem számára hely lehet, meleg barátsággal viseltettek egymás iránt.

-92-

És az iroda-igazgató, lábbal tiporva a husz éves elévülés jogcímét, egyszerre minden alapos indokolás nélkül áthelyezte Darnai urat a kiadóosztályba, s Csombók úr egyedül maradt a maga szobájában, szemközt az elárvult vén asztallal, honnan nem viszhangzott többé saját tollperczegésére a jól ismert szuszogás és vakarás.

Egyedül maradt, de nem sokáig. Már-már kezdett hozzá szokni az irodai magány-rendszerhez, és csak néha-néha zavarták buzgó munkáját a szomszéd asztalon felhangzó kísértetes tollperczegések: midőn egy ködös borongós őszi reggelen belépve az irodába és a fogasra akasztva párolgó felső kabátját, nagy meglepetéssel vette észre, hogy a szomszéd asztal többé nem árva. Csombók úr udvarias és leereszkedő ember létére nyájasan és biztató hangon üdvözölte az új szobatársat, nem akarva mindjárt az első napon felsőségét éreztetni az újonczczal. Emlékezett, mennyire rosszul esett neki husz év előtt, midőn mint kezdő írnot vénebb tisztviselőtársai csaknem elnyomták felsőbbbségük és hideg lenézésük súlyával. Meg akarta kímélni a bátortalan kezdőt e kínos érzéstől, és nyájas leereszkedéssel jó reggelt kívánt neki.

-93-

Megdöbbenve tapasztalá azonban, hogy leereszkedése nem talál megfelelő hálás elragadtatásra. Az új írnot fejt sem bölintotta meg a nyájas üdvözlésre, hanem mozdulatlan előbbi helyzetében maradt, könyökét az asztalra támasztva, ujjjaival haját borzolva és halkán valami gyaşzindulót füttyörészve.

- Jó reggelt kívántam, mondá Csombók úr hangosabban és fagyos méltósággal.

- Servus, mondá az új írnot.

Csombók úr megkövült tekintettel nézett körül a szobában, azt vélve, hogy talán háta mögött a hivatalszolga vagy a pereczes gyerek is belépett. Senki sem jött be, a hetyke üdvözlés egyedül neki szólhatott. Lelke még küzdött e rémes meggyőződés ellen, de érzékeinek épségét nem vonhatta kétségbe. Ott ült az idegen alak Darnai asztala mellett, haját borzolta és füttyörészett; a szörnű szó még egyre rezgett a levegőben, visszaverődött a nedves falakról s beüvöltött a rozszant ablak hasadékán. Csombók úr egy szót sem szólt többé, leült asztalához, elővette tollát, papirosát és munkájához kezdett. De a toll nem fogott, hol valami hajszál akadt bele, hol keresztbe ugrott a hegye; a papiron görcsök, göröngyök támadtak, a tinta elcseppent, és Csombók úr husz év óta először volt kénytelen az írnoti műveletek egyik legkezdetlegesebb ágát a vakarást alkalmazni. Íróasztala megelevenedett, a tintatartó beszédes ajkat nyert, a toll perczegése emberi hangokat adott; még a szoba szegletének őslakója, az irodai egér is előjött sötét rejtekéből, és a megelevenült bútorok kísértetes chorusába vegyülve, érthető hangon ciznczongá Csombók úr fülébe: Servus, servus!

-94-

Csombók úr fájdalmas sóhajtással eltaszítá maga elől a papirost. Érzé, hogy képtelenné vált a munkára, nem akart küzdeni a lehetetlenség ellen. Ő is az asztalra támasztá könyökét, tenyerébe hajtá fejét, és félszemmél vizsgálat alá vette ellenségét. Mert hogy az első pillanattól fogva ellenségek lettek, arról Csombók úr fájdalmas kényszerűséggel győződött meg. Az ellenség ott ült még mindig asztalánál, előbbi helyzetén csak annyit változtatva, hogy most mindkét kezével borzolta haját. Vézna, halvány, hegyes orrú, savó szemű, bozontos hajú fiatal ember volt, a megátalkodott gonoszság és a hideg kegyetlenség valódi typusa, mint Csombók úr az első pillanatra észreuvé. Kifejezésében volt valami démoni, mozdulataiban valami fenyegető, és a mint vékony ajkait halk füttyölésre dudorítá, olyan igazi banditának látszott, hogy Csombók úr ösztönszerűleg megragadta a papirosnyíró ollót s védelmi állapotba helyezte magát minden lehető orvtámadás ellen.

-95-

Az új írnot végre megelegetett füttyjeinek borzolásával, megváltoztatta baljóslatú helyzetét s szemközt fordult Csombók úr asztalának. Csombók úr hirtelen lekapta róla félszemét, asztala fölé hajolt s mohó buzgósággal írni kezdett, nem véve észre siettében, hogy tollát elfeledte a tintába mártani. Nemsokára viszhangot hallott a szomszéd asztal felől, tollperczegés hangzott fel, de nem az írnoti rendes, szabályos, higgadt, kimért, illedelmes tollperczegés, mely dallamos zeneként hat a szakértő fülekre, s gömbölyű, egyforma, szabályos betűk bűvös képét varázsolja a lélek elé; hanem rendetlen, szökdelő, majd lázasan rohanó, majd baljóslatúan szünetelő tollperczegés, mintha meghalt írnotok lelkei járnának kísértetes tánczot a göröngyös papiron. Csombók úr lassan, óvatosan fölemelte fejét, s félszemmél ismét az ellenséges tábor felé pillantott. A vézna fiatal ember minden írnoti törvény és hagyomány megvetésével, egész testével nekifeküdt az íróasztalnak, és fejét féloldalt, csaknem egészen a papirosra hajtva, lázasan, rángatózó vonásokkal írt valamit, közben-közben haját borzolva, szünetelve, és halk elfojtott hangon oly ördögi gonoszsággal kaczagva, hogy Csombók úr közelebb vonta magához a papirosnyíró ollót.

A vézna fiatal ember azonban, a megátalkodott gonoszok vakságával, nem vette észre, hogy minden mozdulatát őrködő szem kíséri a szomszéd íróasztal felől. Tovább írt, azon megfoghatatlan módon, mely határozottan ellenkezik mind a fogalmazás, mind a másolás örök törvényeivel. Csombók úr el nem képzelhette, a hivatalos irományok melyik fajával foglalkozik

-96-

kísértetes szomszédja? Végig futott gondolatával a beadványok, fölterjesztések, jelentések, határozatok, kimutatások, idézvények, végzések, lajstromozások, jegyzőkönyvek egész sorozatán, és mikor már az egyik vagy másik mellett elegendő jelet vélt észrevenni, egy hirtelen zökkentés ismét összezavarta minden számítását és csúffá tette kombinációit! Az őrjöngő tollperczegés egészen megbűvölte, szemét le nem tudta venni a vézna fiatal ember alakjáról, s arcából csaknem kikelve, meredt tekintettel, elmaradó lélekzettel tapadt a rejtelmes irományokra.

- Borzasztó állapot, gondolá magában Csombók úr; rettentő szomszédságba jutottam. Ez bizonyosan valami kétségbeesett gonosztevő; arcából, viseletéből látom, hogy képes a legszörnyűbb merényletre. Ellensége minden tekintélynek, forradalmár, sőt talán az Internationale tagja. Nem maradok vele egy szobában. Ki tudja, mit ír most is? Talán lázító plakátokat vagy valami új ördögi gonosztett tervezetét. Még ma beszélek az iroda-igazgatóval és megkérem, hogy vagy engem helyezzen át más szobába, vagy ezt a szörnyeteget távolítsa el.

-97-

A vézna fiatal ember e pillanatban ellökte maga elől a beírt papírlapot, s miután a kielégített gonoszság hideg kéjelgésével hosszasan megszemlélte, hirtelen, mintegy benső gonosz sugallattól űzve, földhöz vágta tollát és fölemelte fejét.

Ugyanazon pillanatban mesés gyorsasággal eltűnt Csombók úr feje a másik íróasztal felől s a nevezett élemedett tisztviselő ismét írni kezdett nagy buzgósággal, és ismét nem vette észre, hogy tollát nem mártotta a tintába. De azért csak írt tovább, oly hévvel és mohósággal, mely az iroda-igazgatót bizonyára Csombók úr fizetésének javítására bírta volna, ha lelkes szorgalmát észre veszi. Így azonban nem volt más tanúja ez önfeláldozó szorgalomnak, mint a vézna fiatal ember, ki egy pár pillanat óta mereven és mozdulatlanul szomszédjára szegzé tekintetét. Csombók úr nem látta, de érezte, hogy a baljóslatú savó színű szemek a túlsó asztal felől szakadatlanul reá lövelik fenyegető villámaikat és feszült figyelemmel kísérik minden mozdulatát. Fejét nem merete fölemelni, csak írt tovább, s félszemmél a papirosvágó olló felé pillantott, és a mennyire lehetett, összehúzta magát, de akármit tett, a savó színű szemek merev tekintetét folytonosan érezte, ideges rángás vett erőt egész testén és már közel volt hozzá, hogy megigézett madárként, mely önkényt rohan a csörgő kígyó torkába, - fölkeljen és kitarja mellét a vézna fiatal ember gyilkos tőrének.

-98-

Senki sem tudná megmondani, meddig írt volna még Csombók úr láthatatlan betűket a savó színű szemek delejező hatása alatt, ha a vézna fiatal ember viseletében egyszerre változás nem áll be, oly változás azonban, melyhez képest előbbi viselete kardinális erénynek volt nevezhető.

- Uram, szólalt meg a vézna fiatal ember, vékony hangon, de fenyegető hanglejtéssel. Uram, gyilkolt-e már ön valaha?

- Micsoda! kiáltott Csombók úr rémülten és felugrott székéről.

- Azt kérdeztem, gyilkolt-e már? ismétlé a vézna fiatal ember hideg kegyetlenséggel.

- Én? Mit? nyögé Csombók úr, és oly mozdulattal nyult a papirosnyíró olló felé, mintha csakugyan el akarná követni ez égbekiáltó bűnt a vézna fiatal emberen.

- Embert, mondá a vézna fiatal ember. Akárhogy, az mindegy. Tőrrel, méreggel, pisztolylyal vagy ökleinek egy lázas szorításával. Ontott-e vért, gyönyörködött-e az áldozat hörgésében? Szóval, gyilkolt-e már? ismétlé a vézna fiatal ember, oly higgadt tetszelgéssel sorolva elő e vérengző műveleteket, mintha csirke-ölésről beszélne.

-99-

- Nem, nem gyilkoltam, mondá Csombók úr, haragtól és félelemtől reszketve.

- Kár, mondá a vézna fiatal ember, hegyes orrát vakarva és savó színű szemével oly pillantást vetve Csombók úrra, mely világosan mutatta, hogy csalódott várakozásában.

Csombók úr kimondhatatlan borzadálylyal és undorral tekintett a vézna fiatal emberre, de hirtelen lekapta róla tekintetét és újra asztala mellé ült, azon erős elhatározással, hogy az első gyanús mozdulatra segítségért kiált, és a hivatalos órák eltelte után tüstént jelentést tesz az iroda-igazgatónál.

- Uram, szólalt meg újra a vézna fiatal ember vékony hangja, miután egy ideig hallgatva galvanizálta savó színű szemével a verejtékező tisztviselőt. Uram - hogy is hívják önt...?

Csombók úrnak azt sugta egy pillanatra a hivatali felsőség és megsértett büszkeség érzete, hogy felelet nélkül hagyja ez illetlen kérdést; de egy pillantás a vézna fiatal ember vésztyjóslo arczára, elfojtá keblében az önérzetes felbuzdulást, és fojtott haraggal s nem minden titkos rettegés nélkül megvallá, hogy Csombók Jakabnak hívják.

A vézna fiatal ember komoran csóválta fejét, s Csombók úr ijedten vevé észre, hogy neve nem nyerte meg a félelmes szomszéd tetszését.

-100-

- Rossz név, mondá a vézna fiatal ember. Hogy lehet valaki Csombók, s hozzá még Jakab? Használhatatlan név.

- Én becsülettel használtam ötven év óta, mondá Csombók úr titkos boszúsággal. A vézna fiatal ember nem reflektált az emberi hiúság ez önkénytelen kitörésére, hanem ismét Csombók úrra szegezve csörgőkígyó-szerű tekintetét, tovább folytatá a vallatást.

- Csombók Jakab uram - ha már ez a neve - tehát Csombók Jakab uram, volt-e már ön szerelmes?

- Tizennyolcz éves házas vagyok, felelt Csombók úr, meglepetve a rémes kezdetű párbeszédnek e lyrai fordulata által.

- Úgy? mondá a vézna fiatal ember, sötéten és vontatva. És érezte már a féltékenység gyötrelmeit?

- Csombók Jakabné született Hankó Juliánna soha sem adott okot és alkalmat ez érzésre, sem most, sem leánykorában, felelt Csombók úr fölmelegedve.

- Nem-e? Azt hiszi? Hahaha! Kaczagott démoni gúnynyal a vézna fiatal ember.

Csombók úr elképedve ugrott fel asztala mellől e lovagiatlan kaczagás hallatára. Férfi önérzetének és násza szentségének e vakmerő lábbal tiprása csordultig tölté a mértékét. Reszketett a haragtól és felindulástól, keze ismét a papirosvágó olló felé nyult, ajkán borzasztó kihívás lebegett, midőn a vézna fiatal ember lassan, nyugodtan fölemelkedett székéről s néhány lépést tett Csombók úr felé, kit az ellenség támadó mozdulata egyszerre ismét figyelmessé tett veszélyes helyzetére. Elfojtotta tehát lázongó indulatát, összeszorította ajkait, s azon mértékben, a mint a vézna fiatal ember feléje közeledett, hátrált Csombók úr a maga széke felé, míg végre csüggedten reá ereszkedett s titkos remegéssel tekintett a vézna fiatal emberre, ki közvetlenül előtte állt összefont karokkal és vésztojáló tekintettel.

-101-

- Az én nevem Zalabéri Zoltán, - mondá a vézna fiatal ember.

- Örvendek, hebegett Csombók úr kénytelen udvariassággal. Szeretett volna már menekülni a szobából, de a vézna fiatal ember fenyegető alakja elállta útját. Szent isten, gondolá magában Csombók úr, mi lesz belőlem? Ez az ember vagy örült vagy valami kétségbeesett gonosztevő. Mindkét esetben el vagyok veszve. - Csombók úr istennek ajánlotta lelkét, még egy búcsugondolatot szentelt a tiszta hírében megsértett Csombók Juliannának, s elhatározván, hogy lehető szelid és alázatos viselettel igyekszik megengesztelni veszedelmes szomszédját, a kétségbeesés tompa érzéketlenségével várta a bekövetkezendő eseményeket.

-102-

- Tehát nem érezte a féltékenység gyötrelmeit? mondá a vézna fiatal ember maró gúnynyal. Szegény ember, hahaha! Soha sem lihegett száraz ajka néhány enyhítő vércsepp után, soha sem vágyott körmeit szívébe vágni, a hűtelennek, soha sem fordította halántékának a pisztoly tátongó üregét, soha sem marczangolta véresre önnön kebelét? Feleljen!

- Nem volt szerencsém, mondá Csombók úr alázatos udvariassággal.

- Kár! mondá a vézna fiatal ember, s egy pillanatig komoran elmerengett, mialatt Csombók úr nesztelenül, de siker nélkül a papirosnyíró olló közelébe iparkodott jutni.

- Elmondok egy történetet, mondá a vézna fiatal ember, ismét Csombók úrra szegezve átható élű szemét, s oly közel lépve hozzá, hogy a boldogtalan tisztviselő és családapa kénytelen volt lemondani a menekülés legkisebb reményéről is. Elbeszélék egy történetet, jól figyeljen rá, véleményyt kell róla mondania.

- Saját történetét akarja elmondani. Szent isten, micsoda szörnyű bűnlajstromot fogok hallani, gondolá magában a verejtékező Csombók úr, a borzadály és kíváncsiság vegyes érzésével.

- Volt egyszer egy ifjú ember - kezdé komoran elbeszélését a vézna fiatal ember - hogy hol? nem tartozik a dologra. Szegény volt és lángszellemű, megvetette a közönséges munkát és éhezett, szívében vad lánggal égett a szerelmi vágy és nem volt lény, a ki megértse. Az ifju - nevezzük Zenőnek - tehát Zenő végre arra szánta magát, hogy éjjelenként a temetőbe járjon, s midőn a bagoly huhogása az éjfél hirdeti a kísérteteknek, felássa az új sírokat s a halottak gyűrűit és ruháit leszedje...

-103-

- Nagy ég! nyögött rémulten Csombók úr.

- Tetszik önnek? kérdé a vézna fiatal ember kegyetlen örömmel.

- Borzong a hátam, rebegett Csombók úr.

- Annál jobb, mondá a vézna fiatal ember oly sötét meglelégedéssel, hogy Csombók úr haja szálai az ég felé meredtek.

- Zivataros éjszaka volt - folytatá a vézna fiatal ember kísértetes elbeszélését, - harsogott az ég dörgő haragja, cikáztak a sustorgó villámok, huhogott a bagoly, suhogtak a temető szellemlakói, midőn Zenő a sírkertbe lépett ásójával. Nem messze a kalváriától állt egy frissen hantolt sírdomb, tegnap temettek bele egy büszke, ragyogó fiatal leányt. Zenő felásta a sírt, kiemelte és kinyitotta a koporsót, felhajtotta a szűzi fátyolt, mely a halál arájának merev arcát fedé, és őrjöngő sikoltással reá borult... Ő volt...

- Kicsoda? kérdé Csombók úr, elfeledve a pillanat izgalmában rémes helyzetét.

- Ő - szívének imádoztja, a büszke úrhölgy, az elérhetetlen csillag. Itt feküdt, hidegen, megtörve, elhamvadva. Zenő ráborult és izzó csókokkal borította fagyos ajkait. Az eső zuhogott, hideg szél süvöltött a sírdombok közt, a koporsó tele lett esővízzel, s a forró csókok és a hideg esővíz vegyes hatása alatt egyszerre megborzongott a holt leány teste.

-104-

- Uram ne hagyj el! mondá Csombók úr.

- Igen, megborzongott, mondá a vézna fiatal ember, vad meglelégedéssel pillantva izgatott

hallgatójára – és Zenő rémülettel s őrzöngő örömmel felsikoltott. A leány élt, neki köszönte életét, övé lett, a sírtól váltotta vissza, senkinek sem tartozott vele. Karjaiba ragadta az éledő leányt, s miután lábával visszarugta a sírba az üres koporsót s hamarjába behantolta, drága zsákmányával elrohant a temetőből. – Hogy tetszik?

Csombók úr kimondhatatlan irtózáttal tekintett a vézna fiatal emberre, de félelmes helyzetében nem mervén nyíltan kifejezni érzelmeit, csupán tompa nyögéssel felelt.

– Meg van rendülve, örülök rajta, mondá a vézna fiatal ember hideg kegyetlenséggel. Hallja tovább. – Zenő haza vitte rablott kincsét, és miután folytatólagos csókjaival és több kancsó hideg vízzel tökéletesen életre hozta, lábai elé borult s felajánlotta neki életét. A leány – nevezzük Csillának – tehát Csilla kezét nyujtá és mosolygott. Oh! így mosolyog az ördög, ha angyalmezt ölt magára. Látott ön már ördögöt mosolyogni?

-105-

– Nem volt szerencsém, mondá Csombók úr borzongva.

– Zenő látott, mondá a vézna fiatal ember sötéten. És az ördög mosolya megejté szívét. Imádta Csillát, egész nap lába előtt feküdt, zsámolya volt és szőnyege. Csilla nem emlékezett vissza elmúlt életére, a sír álma sötéten állt multja és jelene közt. Szerette Zenőt, legalább tette magát, hogy szereti és az együgyű ifju hitt a leány szerelmében. Hahaha! Nevessen hát ön is! Itt nevetni kell.

Csombók úr kénytelen volt kínos erőlködéssel kaczagni, mialatt fogai összeverődtek a borzalomtól.

– Egy éjjel – folytatá a vézna fiatal ember ismét elkomorodva, – midőn Zenő visszatért a temetőből, néhány gyűrűvel és két selyem szemfedővel – mert régi keresetét ezután is folytatta – Csilla meglátta az egyik gyűrűt, felsikoltott és elájult. Zenő a végzetes gyűrűre pillantott és megfagyott a vére. A gyűrű kövére Csilla arc képe volt festve, oly élethíven, hogy azonnal rá lehetett ismerni. Mit jelenthet ez? Zenő szívében felébredt a féltékenység szörnye. Leöntötte az ájult hölgyet egy korsó hideg vízzel, megragadta kezét és fogcsikorgatva kérdezé sikoltásának és ájulásának okát. Tudja, mi volt az?

-106-

– Nem, mondá Csombók úr, lihegve az izgatottságtól.

– Nem is gyanítja? kérdé a vézna fiatal ember szigorúan.

– Nem, felelt Csombók úr remegve.

– Annál jobb, annál meglepőbb, mondá a vézna fiatal ember. Tudja meg tehát, hogy a gyűrű megrázó hatása egy pillanat alatt visszahozta Csilla emlékébe a multat. Visszaemlékezett mindenre, mi halála előtt történt vele. Halálnak nevezem a költői kifejezés kedvéért, ámbár csak úgynevezett tetszhalál volt. Ezt a gyűrűt Csilla adta hajdani vőlegényének, most visszaemlékezett rá, megvallotta és azt is kimondta, hogy még mindig szereti. Zenőről többé tudni sem akart. Büszkén kiegyenesedett előtte, s tudni kívánta, honnan szerezte ezt a gyűrűt? Ujra felébredt főúri gőgjében még azon sértő gyanúnak is kifejezést adott, hogy talán lopta. Zenő kínos gyötrellemmel hallgatott, majd örülten felkaczagott. A féltékenység rémei mardosták szívét. A hálátlan nő, kit ő váltott vissza a haláltól, mindent elfeledett s kapva kalapját, nagy kendőjét, határozottan kijelenté, hogy azonnal visszatér fényes úri palotájába, hajdani jegyese karjai közé. Zenő elállta útját, esengett, fenyegetőzött, őrzöngött, mind hiában. «Visszatérek jegyesemhez, visszamegyek kedvesemhez!» sikoltott görcsösen a hálátlan Csilla. Zenő végre megunt a dolgot. «Vissza akarsz térni jegyesedhez?» mondá ördögi kacajjal. «Jól van, visszaviszlek!» És megragadta Csillát és... tudja, mit tett vele?

-107-

– Meg tetszett ölni, hebegett Csombók úr fulladozva.

– Én? kérdé a vézna fiatal ember, végig tekintve remegő hallgatóján. Úgy? Tehát engem tart Zenőnek? Eltalálta! Hahaha!

És a vézna fiatal ember sátáni meglepedéssel kaczagott. Azután folytatá:

– Nem erről van most szó, hanem kitalálja-e, hol jutott Zenő a gyűrűhöz s hová vitte Csillát?

– A halott vőlegény ujjáról tetszett lehúzni, találgatá Csombók úr.

– Eltalálta, mondá a vézna fiatal ember. Uram, ön mégsem oly ostoba, mint gondoltam volna.

– Térjünk át most a harmadik képre, folytatá a vézna fiatal ember, mielőtt Csombók úr megköszönhette volna a fönnebbi kétes értékű bókot. Ismét temető, zivatar, mennydörgés, villám. Tátongó sír, nyitott koporsóval. A sír szélén Zenő és Csilla. Hosszas viharos párbeszéd. Zenő részéről szerelem, féltékenység, gyűlölet. Csilla részéről hálátlanság, hidegség, megvetés. «Tehát régi kedvesedhez akarsz visszatérni?» sikolt Zenő őrzöngve. «Igen!» felelt Csilla megátalkodottan. «Légy hát övé örökre – a sírban!» ordít Zenő. Egy törzsúrás, egy sikoltás, egy zuhanás. A sír újra be van temetve, de egy helyett két halottat takar.

-108-

– Szörnyűség! sóhajtott Csombók úr a verejtéket törölve homlokáról.

– Várjon, még nincs vége, mondá a vézna fiatal ember, kegyetlen kéjjel élvezve elbeszélése hatását. Zenő ott áll a sír szélén. Lelkében megölt szerelmének emlékével s a gyilkosság mardosó öntudatával. Mit tegyen most? Élete megsemmisült, számára nincs már semmi e világon. Megölje magát? Hogyan? Tőrrel, pisztolylyal, méreggel? Vagy eltemesse magát elevenen a sírba a másik két halott mellé? Vagy tegyen eleget a törvény szentségének, s jelentse föl magát a bíróságnál?

Mit gondol?

- Nem tudom, mire tetszett magát határozni, mondá Csombók úr halálos aggodalmak közt és nagy alázattal.

- Azt hiszem, legeredetibb, de legnehezebben kivihető lesz az elevenen való eltemetés, mondá a vézna fiatal ember oly higgadtan, mintha csak arról volna szó, hol töltse el a mai délutánt? Mit tenne ön hasonló helyzetben?

- Nem gondolkoztam még ilyesmiről, mondá Csombók úr.

- Tehát gondolkozzék most és tudassa velem véleményét, mondá a vézna fiatal ember, és visszatérve íróasztalához, leült és ismét írni kezdett, oly pokoli nyugalommal, hogy Csombók urat véglegesen kivette sodrából.

-109-

Csombók úr egy ideig kábultan ült székén. A szörnyű bűnvallomás egészen lesujtotta, alig tudott gondolkozni. Mit tegyen szemben e borzasztó gonosztevővel, e halottrablóval, e gyilkossal? Jelentse föl a törvényszéknek s tegye ki őt a nyilvános kivégeztetés gyalázatának? Oly ifjú s már is ily gonosztevő! De talán megjavulhat. Hallgassa hát el bűnét, legyen büntársává s tegye ki magát annak, hogy fölfedeztetés esetében vele együtt bűnhődjék? Csombók úr lázas lelke már a börtön és vérpad rémes képeit látta maga előtt, s egész teste megborzadt... De ha nem fedezik föl? Ha együtt maradnak tovább is? Ha kénytelen lesz minden nap érintkezni e kétségbeesett gonosztevővel, kiről tudja, hogy a legvégsőre is képes? Mily iszonyú veszélynek lesz kitéve minden nap? Nem, én családapam vagyok, kötelességeim vannak, nem dobhatom koczkára életemet, gondolá magában Csombók úr; kileste a pillanatot, midőn a vézna fiatal ember nem tekintett rá, fölemelkedett székéről, óvatosan az ajtóhoz lopózott s villámgyorsasággal kirohant.

Futott egyenesen az iroda-igazgatóhoz. Érezte, hogy szörnyű titkát nem tarthatja magában, mert szétfeszítené agyát. Főnökével kell tudatnia, s ha a felelősség terhét reá hárította, nyugodtabban nézhet a jövő eshetőségek elé.

-110-

Az iroda-igazgató bámulva hallgatta végig a lihegő Csombók úr szaggatott elbeszélését.

- Halottrablás, gyilkosság! Kiről beszél ön? kérdé gyanús tekintetet vetve izgatott alárendeltjére.

- Az új írnookról, Zalabéri Zoltánról, mondá Csombók úr félelmes suttogással.

- Unokaöcsémről! kiáltott az iroda-igazgató úr. A legszelídebb, legjámborabb fiú! Megőrült-e ön, vagy neki ment el az esze? Menjünk, azonnal kérdőre vonom őt magát.

Az irodába siettek. A vézna fiatal ember asztalánál ült s oly nyugodtan írt, mintha a legmagasztosabb erények dicsfénye övezné fejét. Meglátva belépő nagybátyját, fölállt székéről s egyetértő pillantást váltott az óvatosan hátul maradó Csombók úrral.

- Zoltán, mondá az iroda-igazgató szigorúan, mit beszéltél az előbb Csombók úrnak?

- Legujabb drámám meséjét mondtam el neki s véleményét kértem a befejezésre nézve, felelt a vézna fiatal ember s egy csomag összevissza firkált kézíratra mutatott, mely költői rendtelenségben hevert az íróasztalon.

- Máskor foglalkozzál okosabb dolgokkal, mondá az iroda-igazgató haragosan. Nem azért neveztelek ki írnokká, hogy drámákat firkálj. Az úrnak pedig - folytatá Csombók úrhoz fordulva - lehetett volna annyi belátása, hogy ne vegyen komolyan minden éretlen fecsegést.

-111-

Csombók úr kimondhatatlan megvetéssel nézett végig a vézna, fiatal emberen s még aznap folyamodott, hogy más szobába helyezték át. Örökös ellensége maradt a vézna fiatal embernek, kiben - mint többször mondá keserű gúnynyal Darnai barátjának - tigris sejtett és hitvány macskát talált.

A 233-DIK SZÁM.

-112-

A régi ház fala, melyhez komoly nyugalommal támaszkodni szokott, úgy magába fogadta alakját, mint a szerető szív jó barátja vonásait. Ha távol is járt, a barnás foltok, a ledörzsölt mész, a plasztikai körvonalok folytonosan róla beszéltek, és erős vállait, széles hátát, ábrándosan hátratámasztott fejét nem engedték kiveszni a vén ház emlékezetéből. Itt állt, ide dőlt hosszú évek során keresztül változatlan tartással, mozdulatlan nyugalommal, és az a foltos hátkép sokkal erősebben bizonyította jogát ez ingatlanhoz, mint akármilyen telekkönyvi kivonat. Nem is jutott senkinek eszébe, hogy birtokpert indítson ellene; kollegái, kik a szomszéd utcák szögletein, vagy a kapubálvány alatt, vagy a boltok lépcsőin tartották hivatalos óráikat, teljes tisztelettel viseltettek a tulajdonjog szentsége iránt; és ámbár maguk közt sokszor tréfáltak, sőt gúnyolódtak a 233-ik szám önérzetes büszkesége, kimért udvariassága fölött; de azért nem volt az a hordár, lett légyen akár hetyke újoncz, akár a szakmában megőszült tekintély, kinek háta valaha a 233-ik szám freskójával mert volna érintkezni.

-113-

Mint valamennyi ház falát e szeszélyes ég alatt, ezt is megpörkölte a napsugár, megkopogtatta a jégeső, körülszívította a szélvész; de napsugár, jégeső, szélvész egyaránt változatlan helyzetében

találta a 233-ik számot, s szinte régi ismerős gyanánt üdvözölte. A 233-ik szám épen úgy nem törődött ez ismeretséggel, mint azokéval, kiket dolguk naponkint az utcán vezetett végig, s kiknek szeme öntudatlanul úgy hozzá szokott a vén ház falát támogató komoly alakhoz, hogy ha egyszer-másszor hivatalos minőségében távol volt, mikor az utcán áthaladtak, egész nap valami megfoghatatlan hiányt éreztek, melynek nem tudták magyarázatát adni.

A 233-ik szám nem kapkod a közönség kegye után, nem tolja föl szolgálatát, nem fürkész szemével föl s alá az utcán, nem emeli meg távolról vörös sipkáját, ha valaki megáll s vizsgálódva néz körül. Ez apró fogásokat élelmesebb kollégáira hagyja; ő elfogadja a megbízásokat, melyek hozzá jönnek, elvégzi lelkiismeretes komolysággal, a tiszteletdíj fölött soha sem veszekszik, a borraivalót meg épen el sem fogadja. Meglehet ugyan, hogy arra született, de nem arra nevelték, és a nevelés teszi igazán az embert. Vidám tanulócsoportok haladnak előtte az utcán; a kisebbek szíjra fűzött könyveiket hetykén himbálják a légben, a nagyobbak zsebeikbe rejtik a könyvet, s azzal a boldog önáltatással néznek végig a 233-ik számon, hogy ez nem tartja őket diákoknak. De a 233-ik számot nem lehet oly könnyen elámítani; ő is járt iskolába, ő is himbálta szíjra fűzött könyveit az utcán, és soha sem dugta szégyenkezve zsebébe, pedig már derekasan kihajtott a szakála, mikor még mindig könyvvel járt az utcán. Meglehet, hogy most sem az elhaladó alakokat látja, hanem egy másikat, egyetlen egyet, egy szürke ruhás kis fiút, nagy csomó könyvvel hóna alatt, aggódalmas kifejezéssel arcán, a mint menetközben is a leczkét mormolják csendesen mozgó ajkai, és minden tizedik lépés után megáll, hogy egy kétségbeesett pillantást vessen könyvébe. Nehéz dolog a görög nyelv rejtelseibe hatolni, és a matematika igen fáradságos tudomány. Az a jó öreg asszony odahaza oly büszke örömmel hallgatta, midőn tudós fia erős hangon kiabálta magába a vonakodó tudományokat, és oly boldog megnyugvással ment rendes munkájához, a mosó-teknő mellé, mikor fia izzadt homlokát törölve kijelenté, hogy tudja már a leczkét. Tudta is, föl is mondta dicsőséggel, és mikor az esztendő végén nyilvánosan fölolvasták az érdemsorozatot, az ünneplő-ruhás öreg mosónő ott a fényes úri vendégek mögött, kötényével törölte könyes szemeit s nem merte a körülállóknak elárulni, hogy az a jeles ifju, kinek most adják át jutalmul az aranyos kötésű könyvet, az ő fia.

-114-

-115-

- Vigye ezt a csomagot a nyúl-útczába, a 16-dik szám alá, Vörös úrnak. Ott fogják kifizetni.

A fiatal ember kezébe adja a csomagot s visszamegy a házba, honnan jött. A 233-ik szám szó nélkül megindul a nyúl-útcza felé, hóna alá szorítva a rábízott holmit. Vajjon mi lehet benne? Fogásáról úgy érzik, mintha ruha volna, szép barna kabát, a milyent ő is viselt valaha. Meg is becsülte, négy esztendeig viselte; sokba került, az öreg mosónő kezét sokszor fölette a lóg, szemét sokszor megríkatta a forró gőz, míg árát összedolgozta. De megillette derék fiát; jogot tanult, tudósok közt forgolódott, urakkal érintkezett; nem járhatott abban a szürke zubbonyban, melyet boldogult apja viselt, a ki csak ácslogény volt, és ott a másvilágon bizonyosan nagyon boldog annak láttára, mily jeles tudós urat nevel fiából a szegény özvegy. Meg is lesz érte jutalma. Fia maholnap elvégez minden létező iskolát, megtanul minden tanulható tudományt, diplomát kap, hivatalba jut, nagy úrrá lesz, és szegény öreg anyját magához veszi; mert jó és hálás fiú, s uraságában sem fogja szégyelni a szegény mosónőt. Akkor aztán elfelejtik a nélkülözések hosszú éveit, kényelmes szép szobában fognak lakni, tisztelettel lesz irántuk minden ember s megbecsüli őket; fiának kalapot emelnek az utcán s dícsérve emlegetik nevét, hírét és anyjának nagy lesz az öröme, nagy lesz a büszkesége.

-116-

- Ez már mégis szemtelenség! - kiált mérgesen Vörös úr, mikor a 233-ik szám kezébe nyomja a csomagot, s felbontva, egy összerongyolt, bepíszkolt kabátot talál benne.

Vörös úrnak vörös arcán rémes lobot vet a harag lángja ez elnyomorított kabát láttára, de mindez még csak szelid mécspislogás ahhoz képest, mikor elolvassa unokaöcscse levelét, melyet e könnyelmű fiatal ember gombostűvel a volt-kabát gallérjára tűzött volt.

- Semmirekellő léhűtő! - mondá Vörös úr szenvedélyes haraggal; - nem elég, hogy kölcsön kéri ünneplő kabátomat egy napra, s hat hónap múlva ily állapotban küldi vissza, hanem még pénzt is mer kérni apró adósságai fedezésére.

És Vörös úr annyira megfélemedezett haragjában a családi titkok sérthetlenségéről, hogy főnhangon még egyszer végig olvasá unokaöcscse levelét, melyben valóban szóról-szóra előfordult az apró adósságok fedezésének kérdése.

- Hát maga mit vár? - mordult az ajtóban álló 233-ik számra.

-117-

- Fáradságom díját, - mondá komolyan a 233-ik szám.

- Micsoda! Még ezt is én fizessem! - kiáltott a szenvedélyes Vörös úr kimondhatatlan elkéséssel. - Nem elég a kár, meg rá is fizessenek? Semmit sem adok. Menjen, keresse föl azt a derék ifjú urat s vegye meg rajta fáradsága díját; és ha nem fizet, csukassa be. Érti?

A 233-dik szám szó nélkül megfordul, és e kétes értékű utalvánnyal lehalad a lépcsőn. Megszokta már, nem először esik meg rajta, hogy csalódott reményekkel megy le a lépcsőn, melyen biztató bizalommal haladt fölfelé. Nagyobb uraknál, mint a haragos Vörös úr, ki utoljára sem volt egyéb, mint egy közönséges városi írnok. Híres ügyvédek, elnökök, polgármesterek, főispánok, tanácsosok, miniszterek ajtaján fordult ki félénk alázattal és csalódott reménnyel, a nélkül, hogy csak egy vonása is mutatta volna a lelkében háborgó keserűséget. Hosszú ideig nem állt élete egyébből, mint folyamodványok készítéséből, tisztelgő látogatásokból, bizonyítványai mellékléséből s más efféle műveletekből, melyek biztos symptomái az eredménytelen hivatalkeresésnek. Folyamodott, pályázott, látogatott mindenfelé, de vagy a tudománya nem felelt meg az élet valódi követeléseinek, vagy a modora nem volt elég hajlékony és kellemes, vagy az

ábrázata nem volt szemre való: elég az hozzá, hogy lassan-lassan félelmesen ismert alak lett a hivatalosztó körök előszobáiban, a kiket az inas urak minden különös utasítás nélkül azzal az üdvözlettel szoktak fogadni, hogy: nincsenek itthon. Most sem jön ő Vörös úr szobájából, a mint lehajtott fővel, szomorú tekintettel lehalad a lépcsőn s kilép az utcára; azt a régi szomorúan nevetséges alakot látja, sötétkéek ujja, piros sapkája helyett elvászott fekete kabátban, szőreahagyott kürtő-kalapban, a mint megint, talán századszor fordul ki egy előkelő egyéniség ajtaján üres biztatással, szívében keserűséggel, szemében elfojtott könnyekkel, gyomrában rikoltó ürességgel, és megy haza, megírni az öreg mosónőnek, hogy ügyei nagyon jól állanak, nemsokára szép hivatala lesz. És az öreg mosónő a házbéli úrfi által ezer meg ezer áldást írat vissza fiának, és ismerőseinek boldogan dicsekszik a jeles tudós ifju nagy jövőjével. S az évek elmúlnak, az éhség megaszalja az arcot, a tőprengés dérral hinti meg a főt, az akarat ellankad az eredménytelen küzdésben, a mindennapi szükség oda hajtja, a hol pártfogás nélkül is lehet egy kis kenyeret keresni; hosszú fárasztó látogatások után végre megpihen és oda támaszkodik a régi ház falához.

Szemére húzza piros sipkáját és szomorú tekintettel bámul az átelleni ház egyik ablakára. Az ablak függőnye le van eresztve, semmit sem lehet látni, de azért le nem veszi róla szemét. Egyebütt úgy sincs néznivalója, a közönség kegyét nem keresi, kollégáival szóba állni pedig nem engedi önérzete. Ha a sors mostohasága ez állomásra kényszerítette, azért soha sem felejt el, mivel tartozik nevelésének. Nem nézi ugyan le társait, hanem szóba sem áll velök a hivatalos érintkezéseken kívül. Csak egyiköket, a 154-ik számot méltatja némi bizalomra, a ki írástudó ember s üres óráiban újságot olvas a boltajtók lépcsőjén. Ezt is csak annyiban tiszteli meg bizalmával, hogy minden este, a hivatalos foglalatosság végével, lakására megy, ott leveti kék ujjasát, piros sipkáját s a régi időkből ismert fekete kabáttal és meztelen kürtőkalappal cseréli ki. E polgári öltözetben megy haza, de hogy hol lakik, azt sem megbízói, sem kollégái nem tudják, még a 154-ik szám sem. Nem is szükséges senkinek tudnia; kora reggel ott van megint a 154-ik szám lakásán, felölti hivatalos egyenruháját, s a rendes időben pontosan oda támaszkodik a régi ház falához.

Szemét még mindig az átellenes ház ablakára függeszti, de a függöny nem akar megmozdulni. Vagy talán lát is valamit a fehér függönyön, a mi az avatatlan szemlélők elől sűrű felhőbe rejtezik. Talán a mult idők ködképei jelennek meg ott s a régi emlékeket idézik vissza lelkébe. Talán magát látja, fáradtan, elcsigázva, nyomorultan, tehetetlenül, s szemben egy másik alakot, egy összetöporódott öreg asszonyt, a mint kimondhatatlan büszkeségtől csillogó szemét rajta legelteti és áldva simogatja fejét. A kép olyan élénk, hogy még a szavakat is hallja, tisztán érthetőleg hallja.

- Tudtam én, hogy nem hagy el az isten, és akkor segít meg, mikor legnagyobb szükségünk lesz rá, - mondja az öreg asszony. - Látod, édes fiam, már nem dolgozhatom, gyengék a lábaim, a szemem sem állja már ki a meleg gőzt. Mi lenne most belőlem, ha az isten meg nem segített volna téged?

- Igen, megsegített az isten, - felel a fáradt alak, s igyekszik elégedettnek, büszkének látszani.

- No, az isten segítsége mellett a magad érdemének is köszönhetünk valamit, - mondja az öreg asszony, kimondhatatlan anyai büszkeséggel szemlélve egy pár tintafoltot, mely valami levél írása után fia ujjain maradt. - Olyan tudományra, mint a tied, el nem maradhatott a jó hivatal.

- Nem is maradt el, - viszhangozza a fáradt alak, és valóban egészen boldognak látszik.

- Hát aztán micsoda hivatalod is van, hogy nevezik azt tudományos nyelven? - kérdi az öreg asszony lelkesülten.

- Miniszteri fogalmazó, - felel a fáradt alak merészen és minden habozás nélkül.

- Milyen szépen hangzik, - mondja az öreg asszony, mennyei kéjjel ismételve e magas rangfokozat tudományos nevét. Hála istennek, nem vészett kárba sok esztendei fáradságom, nagy ember lett belőled. De hát milyen címéd van? Ha úgy valaki levelet küldene neked, hogy írni kívülről a nevedet? - teszi hozzá titkos remény és aggodás közt ingadozva.

- Tekintetes Zsombék Mihály miniszteri fogalmazó úrnak, - felel a fáradt alak biztató mosolylyal.

- Tekintetes úr! - mondja az öreg asszony; reszketve örömeiben, és ajkai ismételve halkan mormolják ez előkelő megszólítást. - Szegény apád, ha élne, milyen büszke lenne rád. Áldjon meg az isten, édes fiam, hogy ilyen boldogsággal jutalmaztad meg szegény anyádat. Most már megmondhatom, hogy mennyit fájt eddig a szívem miattad. Mikor láttam, hogy annyi fáradság után, annyi tudományyal nem tudsz boldogulni. Megrepedt volna a szívem, ha a sok rossz ember tönkre tette volna előmeneteledet, nem magamért, édes fiam, hanem miattad. De most már nincs okom búsulni; a világ látom, megbecsüli érdemedet; szép hivatalod van, úgy-e fiam?

- Nagyon szép, - felel a fáradt alak, s megcsókolja anyja kezét, a kit könnyekre indít e nagy megtiszteltetés.

- Milyen jó fiú vagy te, - mondja az öreg asszony zokogva; mennyire megbecsülöd szegény anyádat fényes rangodban is. És az a rosszlelkű, irigy Csordásné - tudod, a kövér mosónő szomszédunkban - mégis azzal keserített, hogy nagyúrrá lettél, szégyelni fogod anyádat és köszönjem meg, ha majd egy pár forint alamizsnát fogsz nekem küldeni. De én tudtam, hogy csak a rosszság beszél belőle, úgy-e fiam?

- Fölmegyünk Pestre, anyám, nálam fogsz lakni, nyugalomban töltheted öreg napjaidat, - felel a fáradt alak biztató mosolylyal.

- Igen, de nem leszek-e terhedre? Fizetésed is olyan nagy, a milyen fényes a rangod? kérdi az öreg asszony aggódva.

- Olyan fizetésem van, hogy úri módon élélhetünk belőle mindketten s még félre is tehetünk, - felel a fáradt alak vidáman.

*

- Hej! hordár! jőjjön föl! - kiált egy visító hang a szomszéd ház harmadik emeleti ablakából.

A 233-ik szám kábultan föltekint, s a harmadik emeleti ablakban egy hegyes orrú, hegyes állú, középkorú hölgyet vesz észre, míg egy vékony, csontos kar merész hajlongásokat tesz a levegőben s kifejező mozdulatokkal kíséri a sivító hangot.

-123-

- Hordár! jőjjön fel! Nem hallja?

A 233-ik szám körülnéz az utcán; kollégái mind távol vannak, a visító fölhívás csak neki szólhat. Felsiet a harmadik emeletre és sipkáját a folyosó párkányán hagyva, belép a szobába.

- Itt van valahára? - kérdi epésen a középkorú vézna hölgy. - No jó, vigyázzon arra, a mit mondok. Azort megnyíráttam és most félek, hogy ebben a csúf esőben megfázik. Jól vigyázzon hát, nehogy megbetegedjék, mert magával fizettetem ki az orvost. Adja ide czéduláját. 233-ik szám? Furcsa, már miért nem 333? No de mindegy, hanem azt mondom, Azort jól betakarja ebbe a meleg nagy kendőbe és nehogy meg találja szorítani, mert akkor vonít... Csókollak, édes Karolinám; holnap délután látogass meg, mert én nem merek ilyen időben Azorral kijönni, arra meg nincs pénzem, hogy hordárt fogadjak mellé dajkának... No, hordár, megtalálta már Azort? Ott lesz az ágy alatt. Hívja ki, de szépen; nehogy a füléhez nyuljon, mert harap.

A 233-ik szám négykézlábra ereszkedik s igyekszik kicsalni az ágy alól az oda menekült kis fenevadat. Sok biztatás és czukorral való csábítás után végre kisompolyog rejtkehelyéből, épen úgy szegyenkezve meztelensége miatt, mint hajdan Ádám a paradicsomban. A sivító hangú, középkorú vézna hölgy meleg nagy kendőbe takarja a természetes mezétől megfosztott Azort, s a 233-ik szám karjaiba fekteti, lelkére kötve, hogy gyöngéden tartsa és nehogy megszorítsa, mert akkor valamennyi utcán végig fog vonítani. Azután összecsókolózik egy másik középkorú vézna hölgygyel, ki az asztalon a kiürült kávé s findzsákat rendezgeti, s végre útjára indul, minden hatodik lépés után visszafordulva s megintve a nyomában haladó 233-ik számot, hogy Azort meg ne találja szorítani.

-124-

A 233-ik szám talán nem is hallja a középkorú vézna hölgy visító figyelmeztetéseit. Szeme az előbbi ködképek folytatását látja, s míg az utcák tolongásában nyomról-nyomra követi a fürgén tipegő vézna hölgyet, s óvatos gondossággal tartja karjában a finnyás kis vadat, mely meleg nagy kendőjében elaludt és mélyen szuszog; azalatt a csendes kis házra gondol, kinn a nagy város legeslegvégén, és a boldog öreg asszonyra, a ki sűrögve-forogva jár a konyhában, szobában, belepillant a sustorgó lábásba, megteríti tiszta abroszszal az asztalt, hogy kész ebéddel várja fiát, mikor a hivatalból haza tér. Hosszú ideig tartanak a miniszteri hivatalos órák, a fogalmazó urak csak késő este juthatnak ebédhez; de az öreg asszonyság nagy gyönyörűséggel szokott hozzá ez új életmódhoz, jól tudván, hogy mentől nagyobb úr valaki, annál későbbben ebédel. A családnak nincs más ismerőse, mint egy reszketős fejű öreg asszony, ki a tőszomszédos kis házban lakik, s minden este ellátogat a fogalmazó úr édes anyjához, segít egyet-mást a konyhában és megeszi az ebéd maradékát. A két öreg asszonyság sokáig elbeszélget a konyhában, mikor az asztal már meg van terítve, és a fogalmazó úr még mindig késik. A reszketős fejű öreg hölgy rendesen valami rejtélyes folyamodvány homályos sorsáról beszél, melyet ősidők előtt nyujtott be valami igen magas úrhoz, és ha valaha elintéztetnék, csaknem száz forintot kapna egyszerre, valami bonyolódott jogczimnél fogva. Zsombékné asszonyság biztatja, hogy forduljon fiához, a kinek nagy tekintélye bizonyosan rövid idő alatt el fogja intézni ügyét. A reszketős fejű öreg asszony nem meri ezzel terhelni a tekintetes fogalmazó urat; hanem azért egy este mégis csak elbeszéli Zsombék úrnak az egész rejtelmes dolgot, s pártfogását kéri, és a jó Zsombékné asszonyság szeme az öröm és büszkeség könyétől csillog, mikor fia kegyesen végig hallgatja a folyamodót, s megígéri, hogy utána fog járni dolgának. Áldva simogatja fia fejét s hálát mond az égnek, hogy ily boldoggá tette őt fiában.

-125-

Nehéz sohaj tört ki a 233-ik szám kebléből, s kezét önkénytelenül szeméhez emeli, mintha valamit el akarna távolítani belőle. A szendergő kis vadállat fölébred e mozdulatra és boszankodva elvakkantja magát; a vézna hölgy visszafordul és éles hangon figyelmezteti a 233-ik számot, hogy jobban vigyázzon Azorra.

-126-

Ott a kis házban, a város legeslegvégén, semmit sem tudnak a 233-ik számról, ott csak Zsombék Mihály fogalmazó urat ismerik. Az öreg asszonyság mióta fia a fővárosba hozta, ki nem mozdult a házból, s gyenge lábai nem is igen vitték volna a kapun túl. Az az egynehány cserépfedelű ház és toronymagasságú vörös kémény, melyet ablakából látott, tökéletesen megfelelt a főváros nagyszerűségéről alkotott fogalmának; mikor pedig egy ízben épen lakása előtt megjelent egy csengős süvegű, hegyes szakállú furcsa ember, a ki piros ruhás majmot tánczoltatott és tudós kutyákkal valóságos színdarabot játszattott, az öreg asszonyság könyezésig nevetett az ablakban, és erősen meg volt győződve, hogy a nagyvárosi élvezetek kelyhét fenéig kiürítette. Nem volt más ismerőse, mint a reszketős fejű öreg asszonyság, s különben sem vetődött e tájékról soha senki abba az utcába, hol a 233-ik szám a régi ház falát támogatta. Piros

sipka, kék ujjas soha sem került a kis házikóba, ott maradt ez a 154-ik szám lakásán, és a fogalmazó úr mindig fekete kabátban, magas kürtőkalapban jelent meg otthon, melyeket az öreg asszonyság nem győzött eléggé kefélni és bámolni, mint az előkelő férfidivat valódi mintaképeit.

-127-

Nem volt ugyan valami tenger pénzük, és az öreg asszony titokban néha arra is gondolt, hogy a miniszteri fogalmazóknak annyi tudományért nagyobb fizetésük is lehetne; de azért mégis elég volt arra, hogy az úri kényelemről alkotott eszményét megvalósítsa s még valamit meg is takarítson. A 233-ik szám minden este beadta napi keresményét irodájában, s a meggyűlt összeget a hónap elsején átadta anyjának. Ez volt a fogalmazói havi fizetés, melynek változó nagyságát igen szépen és hivatalos módon megmagyarázta az a körülmény, hogy a fogalmazóknak mellékjövedelmük is van, s ez egy hónapban több, a másokban kevesebb.

Bizony hazugság és csalás a 233-ik számnak egész élete, minden tette, és nagy megbántást követne el valaki a kényelmes erények díszes serege ellen, ha ezt a hazugságot és csalást szentnek nevezné.

- Tegye le Azort a pamlagra. Tessék, úgy oda vágta, hogy a kedves jószág most egész estig vonítani fog. Itt van bére, harmincz krajczár, ennyit sem érdemelne. No, ne haragudjál, drága kis Azorkám, kiment már az a csúnya ember.

A vézna hölgy sivító hangon kérleli a vonító kis fenevadat, a 233-ik szám zsebébe ereszti meg nem szolgált bérét, s a kettős sivalkodástól kísértetve, eltávozik a szobából. Siet vissza rendes állomására, mert az este közel van ugyan, de valami még hiányzik napjából, a mi nélkül nagyon nehéz szívvel menne haza. Oda támaszkodik ismét a régi ház falához, s szomorú szemét az átellenes ablakra függeszti. De az ablak függőnye csak nem akar meglebbenni, a 233-ik szám hiába lesi, hiába olvassa meg redőit. Lassankint főlebb-főlebb emelkedik a ház falán az éj lopódzó árnyéka, most a rejtelmes ablakhoz ér, a függönyön belül lámpavilág, ingó árnyak látszanak egy pillanatra, azután bezárulnak a nagy fatáblák, és a 233-ik szám csak a sötét ablakot látja szemével, csak a sötét kétségbeesést viszi magával lelkében.

-128-

De hát mi baja van? Míg a 154-ik szám lakásán leveti nappali egyenruháját s fogalmazói jelmezét ölti magára, lelkében folytonosan azzal a gondolattal tépelődik, hogy jobb volna meghalni. Efféle fekete gondolatok csak a boldogtalan szerelmesek lelkében szoktak kísérteni; de a 233-ik szám csak nem szerelmes? Hogy is volna az? Soha távolról sem jutott eszébe ez a nevetséges gondolat. Mikor hátát először támasztotta a régi ház falához és életét a mindennapi csalás és hazugság szövevényévé tette: már akkor tisztában volt magával, hogy szerelemről, házasságról örökre le kell mondania. Föl is tette magában, hogy nem lesz szerelmes, meg is tartotta föltételét emberül. És mégis - mégis - csak egy napja mult el a nélkül, hogy nem látta meglebbenni az átellenes ablak függönyét, s már is az jut eszébe, hogy jobb volna meghalni.

-129-

Abban az átellenes házban gazdag vaskereskedő lakott; a földszinti boltban sokszor akadt dolga a 233-ik számnak is, mikor nehéz vasrudakat kellett szekérre rakni. A vasáros úr kövér volt és büszke, s mindkét tulajdonsága egyesült arra, hogy nyakát keményen hátra szegezze s minden embert lenézzessen vele. Ennek azonban semmi köze sincs a 233-ik szám halálvágyához; hanem a vasáros úrnak volt egy leánya is; mivel pedig az nem természeti törvény, hogy a vasárosok lányai mindenben papáikhoz hasonlítsanak; ez sem volt köpczös, nyakát sem szegezte hátra, hanem olyan szőke fürtű, epedő szemű szép leányka volt, a milyenhez fogható nem minden elsőemeleti ablakon néz ki. Abban az ablakban virágok is voltak, és a szép szőke lány nagyon szerette a virágokat öntözni; kalitka is függött kis madárral és a szép kisasszony maga étette cukorral a tollas állatok legboldogabbikát.

A 233-ik szám a maga állomásáról napról-napra szemlélte e virágöntöző, madáretető jeleneteket, és lassankint úgy tekintette magát, mint a család régi ismerősét. Képzeteiben látogatásokat tett a vasáros úri termeiben, s azzal az érzéssel támasztotta hátát a régi ház falához, mintha odabenn ülne a selyem pamlagon, szemben a szép szőke leánykával, s enyelegve évődne vele, s beszélgetne virágairól, madaráról. Nevet is adott neki, elnevezte Mathildnak, a mi nagyon szép név, s így hívták hősnőjét annak a regénynek is, melyet odahaza esténként fel szokott olvasni anyjának, az öreg asszonyság nem csekély elragadtatására. Egyszer Mathild le akarta emelni a kalitkát, s a nyitott ablakon át az utcára ejtette; de még el sem hangzott ijedt sikoltása, midőn a 233-ik szám oda rohant, fölemelte, fölsietett vele az emeletre, s a megmentett madarat kalitkástól a kisasszony saját kezébe adta át. Mathild még az ijedtségtől pirosan, egy ezüst forintost nyomott a 233-ik szám tenyerébe, s azt mondta: «Köszönöm». Ezt az ezüst forintost a 233-ik szám nem csatolta fogalmazói fizetéséhez, és ezt a szót soha sem felejtette el.

-130-

De hát miért? Szerelmes volt talán Mathildba? Ez az örült gondolat soha sem jutott eszébe; hanem azért naponkint megtette képzeleti látogatásait, s ha Mathild ablakánál állott, akkor a régi ház fala selyem pamlag támlája lett a 233-ik szám hátának. De ha nem gondolt szerelemre, annál inkább érezte a féltékenység gyötrelmeit. Egy deli fiatal úr, kit a 233-ik szám nem habozott Gontrannak nevezni el, naponkint számtalanszor tett lassú sétákat a vasáros háza előtt, s mindig olykor, mikor az ablak nyitva volt. Mathild ilyenkor elpirult, mosolygott, s a féltékeny leskelődő még a titkos jeleket is látta, melyeket egymással váltottak. Mint gyűlölte ezt a Gontrant, mint szerette volna megfojtani, mily mogorván útasította vissza egyszer kísérletét, mikor virágbokkrétát akart általa a házba küldeni. Csak az a vigasztalása volt, hogy Gontran sem járatos a házhoz, s még azokat a képzeleti látogatásokat sem teheti, melyekben ő annyiszor enyeleg a szép leánynyal.

-131-

De ma egyszer sem nyílt fel az ablak, még ettől a látogatástól is elesett. Szomorúan öltötte magára kopott fekete kabátját, s mikor a kürtő-kalapot fejébe nyomta, újra eszébe jutott, hogy

jobb volna meghalni. De hát miért akar meghalni? Egész teste megborzongott a feleletre, melyet valami gonosz szellem gúnyos hangon fülébe sugott: «Szerelmes vagy, Zsombék Mihály! Szerelmes vagy 233-ik szám!» - Kisietett az utcára, nem is viszonzva a 154-ik szám barátságos üdvözlését. A gúnyolódó szellem vele rohant, sőt úgy látszott, többeket is hívott magával; mert mindkét fülében hallatszott a csúfolódó sottogás és kaczagás. Ilyen nehéz még soha sem volt ez az ősi kürtő-kalap; levette fejről, hogy megnézzze, nem rejtettek-e valami mázsás követ belé, mely összenyomja agyvelejét? A nedves szél belekapott szürkülő hajába, s a csúfolódó szellemekkel versenyt sivitott fülébe: «Szerelmes vagy, Zsombék Mihály! szerelmes vagy 233-ik szám!» - No igen, szerelmes vagyok, hát aztán? - felelt daczosan, a mint siető lépésekkel belemélyedt a külváros tekervényes szűk utcáiba, s egyik pocsolyából a másikba botlott, sárral csapkodva be fogalmazói fekete kabátját. Hát aztán? - mondá ismét daczosan, s összeszorítá ökleit. - «Aztán örült vagy! aztán örült vagy!» - feleseltek az üldöző szellemek, és kacagtak, ugráltak körülötte és kergették tovább, tovább, a sötét, esős éjszakában, a feneketlen pocsolyákban.

-132-

- Szent isten! mi lelt édes fiam? - kiáltott rémülten Zsombékné asszonyság, mikor a fogalmazó lucskosan, sárosan, hajadon fővel, kezében a kürtőkalappal, a konyhába támolygott.

- Semmi, anyám, csak eltévedtem és a pocsolyába estem, - felelt Zsombék úr és bágyadtan a tűzhely mellé ereszkedett.

- Már azt gondoltam, hogy összevesztél a miniszterrel és elvesztetted hivatalodat, - mondá aggodalmasan az öreg asszonyság, ki előtt ez volt a földi veszedelmek legszörnyűbbike.

Azután sürgölődve száraz ruhát adott fiának, gyöngéden megtörölte nedves haját, homlokát és feltálalta az ebédet.

A fogalmazó úr szórakozottan ült az asztal mellé, s csaknem erőszakkal kellett kezébe nyomni a kanalat.

- Édes fiam, neked valami bajod van, - mondá aggódva az öreg asszonyság, látva hogy konyhai művészetének dicsősége, a paprikás csirke, érintetlenül hidegűl meg a fogalmazó úr tányérán.

-133-

- Nem, nincs semmi bajom, - mondá Zsombék úr.

- Jobban látom én azt, - mondá az öreg asszonyság növekedő aggodalommal. - Ha nem hivatalodban, akkor másutt ért valami veszedelem; de annyi bizonyos, hogy gondtól nehéz a szíved. Add a felét nekem, édes fiam. Ki vehetné el rólad bánatod terhét, ha nem anyád?

- Igazad van, - mondá Zsombék úr, megcsókolva anyja kezét. Kivel oszthatnám meg lelkem bánatát, ha nem anyámmal?

- Tehát mégis van valami nagy bajod? - kérdé az öreg asszonyság reszketve.

- Szerelmes vagyok, - mondá Zsombék úr sugva és mélyen elvörösödve.

- Ennyi az egész! - kiáltott az öreg asszonyság megkönnyült lélekzettel. - Hiszen ezen nem nehéz segíteni. Vedd el feleségűl.

- Feleségűl! - mondá Zsombék úr megborzadva.

- Miattam ne töprengj, - vágott közbe mohón az öreg asszonyság. - Régóta kívánom én ezt titokban, és igazat mondva, az volt az egyetlen szomorúságom, hogy nem gondoltál a házasságra. Miért ne vennéd hát el? Szép fizetésed van, eltarthatsz egy asszonyt; ha ketten megéltünk belőle, háromnak is elég lesz.

-134-

- Oh anyám, az a kit én szeretek, gazdag, előkelő kisasszony, - mondá Zsombék úr sohajtva.

- Hát aztán? - mondá büszkén az öreg asszonyság. - Nincs-e neked szép állásod? Nem kérhet meg akármilyen leányt egy miniszteri fogalmazó?

- Ezt nem, - mondá Zsombék úr szomorúan. - Magasan, sokkal magasabban áll felettem, hogysen odáig merném emelni szememet.

- Magasabban, - mondá az öreg asszonyság megrémülve. - Csak - csak, az istenért, csak nem a miniszter leánya?

- De igen, a miniszter leánya, - mondá Zsombék úr fájdalommal mosolylyal.

- Szegény fiam, - mondá könyezve az öreg asszonyság, s megcsókolta fia redős homlokát.

És belátva, hogy ha valaki reménytelenül szereti a miniszter leányát, csakugyan nem lehet nagy kedve paprikás csirkét enni, sóhajtva az asztal elszedéséhez fogott.

De munkája közben valami jó gondolata jöhetett, mert hirtelen ismét leült az asztal mellé, s megfogta és megsimogatta fia kezét.

- Nagy különbség van a fogalmazó és miniszter közt? - kérdé aggodalmasan.

-135-

- Véghetetlen, - mondá Zsombék úr.

- De hát mégis - folytatá az öreg asszonyság gondolkozva - hány állomás esik közbe, azaz, hogy hányféle hivatal van még a kettő között?

- Nagyon sok, - felelt Zsombék úr szórakozottan.

- És ezek közül melyik van olyan közel a miniszterhez, hogy elvehetné a leányát? - folytatólagos a vallatását az öreg asszonyság.

- Például a tanácsos, - mondá Zsombék úr.

- Lehet-e a fogalmazóból tanácsos? - kérde az öreg asszonyság feszülten.

- Úgy gondolom, - felelt Zsombék úr.

- Imádkozni fogok az istenhez, hogy mentől előbb tanácsossá légy, - mondá az öreg asszonyság, és tovább folytatta az asztal elszedését. - Ne búsulj, fiam, akkor is meghallgatta imádságomat az isten, mikor fogalmazóvá lettél, most is meg fogja hallgatni. Elég tudományod van, hogy akárkinek tanácsot adhass.

Zsombék úr e vigasztalással aludni ment. Aludni? Nem épen a szó legszorosabb értelmében. Ősi, elévülhetetlen joga a szerelemnek, hogy rabszolgáit megfoszthatja az álomtól. Zsombék úr sem állt oly magasan, hogy e közös adófizetés alól kivonhatta volna magát. Nem aludott; hanem azért álmodott, szép és örült álmokat, a minő már minden álom szokott lenni. A hazugság valóság lett az álom képeiben, és a nyugtalanul hánykolódó ember gyönyörrel festette lelke elé a jövő boldogság mosolygó színeit. Pontosan felosztotta idejét, a hivatal kötelességeinek, és a jól teljesített munkának nyugodt érzésével sietett haza az édes, boldog otthonba, hol a virágos ablakban rég lesik érkezését az epedő szemek. A régi ágy fájdalmasan elcsikorogta magát, a mint nyugtalanul másik oldalára fordult, és égő homlokát a hideg falhoz szorította. Az öreg asszony halkán lecsúszott ágyáról s lábújjhegyen fia mellé lopózott, és megállva az ágy lábánál, hosszú ideig szemlélte, leste aggodalmas tekintettel minden mozdulatát. Zsombék úr behunyta szemét, s egyenlő mély lélekzetvétellel igyekezett megcsalni az öreg asszony nyugtalanságát. Sikerült is neki, hiszen egész élete nem volt egyéb, mint gyakorlat a folytonos csalásban. Az öreg asszony visszalopódzott ágyába, lefeküdt, de ő sem aludt. Összetette paplanja alatt kezeit s csendesen imádkozott az istenhez, hogy tegye fiát minél előbb tanácsossá; mialatt a tanácsosság jelöltje, párnájába temetve fejét és erőszakosan mozdulatlanságra kényszerítve lázas nyugtalanságát, tovább álmodott, álmodott, megvalósult hazugságról, lehetetlen boldogságról.

-136-

Ezeket a bohó álmokat folytatta, szőtte tovább a 233-ik szám, a mint másnap korán reggel ismét oda dőlt a régi ház falához. Ha meséje, melylyel öreg anyját boldoggá tette, valóság lett volna, hogy őt is boldogíthassa. Ha úri rangja, tisztos hivatala jogot adott volna neki, hogy belépjen abba a házba s szíves fogadtatásra találjon, hová most a szolgálk is csak füttyentve hívják be, mint a kutyát. Ha leülhetett volna arra a pamagra, melyet képzelete annyiszor helyettesített a régi ház falával, ha megfoghatná a szép kisasszony fehér kezét, epedő szemébe tekinthetne és megsughatná, hogy szereti...

-137-

- Vigye ezt a levelet a postára és adja föl azonnal. Itt van a bére is, - szólal meg mellette egy harsányhangú öreg úr, - és levelet nyom kezébe.

A 233-ik szám siet dolgára, még egy búcsúpillantást vetve a bűvös ablak zárt táblái felé. A postán nagy a tolongás, mindenki először akarja föladni levelét, a pápaszemes haragos úr ott az ablakban alig győzi dologgal és gorombasággal. Ide-oda taszigálják a 233-ik számot, lábára hágnak, rámondolnak, élelmes héber ifjak négyszer elkapják előle a jó alkalmat, mikor már rákerült volna a sor s az ablak felé nyújtotta levelét. Végre ezzel is elkészül, és siet vissza állomására, útközben fogadásokat ajánlva Zsombék Mihály úrnak, hogy az ablak még most sincs nyitva.

-138-

Megnyerte volna fogadását. Sőt nemcsak az ablak volt zárva, hanem a boltajtó is, a mely pedig ilyenkor már rendesen tárva szokott állni, s alkalmat adni a hetyke vasáros-legényeknek, hogy az ajtó előtt elhaladó szobalányokkal úriasan enyelegjenek. A 233-ik szám megdöbönt, s mint a család barátja, azon kezdett aggódni, hogy a merevnyakú vasáros úr talán csődöt mondott. De nem, még sem ez a katasztrófa tarthatja zárva a bolt ajtaját; mert ime a ház ablakait egymás után nyitogatják, s odabenn oly élénk sürgés-forgás mutatkozik, mely inkább vidám mulatságra való készülődéshez, mint árveréshez hasonlít. A ház kapuján is egymás után lépnek be különböző korú urak és hölgyek, de valamennyien díszes öltözetben, fölkezttyűzve, fölbokréta, mely kellekek tudvalevőleg nem okvetetlenül szükségesek az árveréshez. A ház előtt lassankint úri hintók, bérkocsik gyülekeznek; az ácsorgók tetemesen megsaporodnak és kétfelől hullámzó sorfalat képeznek. A 233-ik szám közéjük elegyül, és nem hal szörnyet, csak az arcza sápad el mód fölött, a mint hallja, hogy esküvőről, menyasszonyról beszélnek minden oldalról.

Menyasszony? Ki a menyasszony? Kinek a menyasszonya? Lelke riadva felesel érzékeivel, hevesen szemökre hányva, hogy meg akarják csalni, hogy hazugság az, a mit látás, hallás által el akarnak vele hitetni. De a szem, a fül még hevesebben felesel vissza és bizonyolja igazmondását. Újabb meg újabb vendégek mennek be a kapun, még jobban összetorlódnak a kocsik, egyre többet beszélnek körülötte az emberek. Itt szépségét emlegetik, amott ruhája valószínű szabását találgatják, emitt két öreg hölgy azon tanácskozik, hogy a mátkák évszámait talán hálásabb volna lutriba tenni, mint a holtakéit. Az úri hintók kocsisai leszállnak bakjaikról s előkelő nyújtózkodások közt kiabálnak egymáshoz finom megjegyzéseket. Az egyik egyenruhás úrnak fontos beszélője van hátrább álló kollégájával; oda füttyenti hát a 233-ik számot, s kezébe adja a gyeplőt, míg maga dolgát végzi.

-139-

- Jönnek már, jönnek már, - morajlik a 233-ik szám füle körül a tengerhullámok zúgása. Kíváncsi megtudni, igazuk van-e a haboknak, s erősen tartva a gyeplőt kezében, a kapu felé

fordítja tekintetét. Milyen szép menyasszony! Igaz, halavány egy kissé, de így annál jobban illik rá a fehér fátyol, fehér csipke, fehér koszorú. Reszketve halad hintója felé egy sajtyszínű fiatal úr karján, és a 233-ik szám a tüszkölő lovak fején keresztül feszült figyelemmel lesi szemét, hogy egy utolsó sugárt fogjon fel belőle. De a menyasszony hosszú szempillája csak egy pillanatra lebénít meg, s a selyemszálak mögül kivillanó sugár a 233-ik szám feje fölött elhaladva, az átellenes ház ablakában törik meg. A 233-ik szám tekintete mohón követi az átvillanó sugárt, s észre veszi az ablakban, sápadtan, a függönyök közé rejtőzve, régi vetélytársát, Gontrant.

-140-

Tehát nem ő a vőlegény! Ez a gondolat fájó örömmel tölti el lelkét, s nyugodtabban tartja a kezére bízott gyepelőt. Nem Gontran a vőlegény. Nem bizony, hanem az a szigorú tekintetű, nyírott bajszú úr, ki épen most ül a második hintóba s igen rosszul látszik magát érezni a fecsegő nyoszolyólány mellett. A 233-ik szám nagyot sóhajt, és szomorú elégtétellel vet egy félig szánakozó, félig diadalmas pillantást a rejtező Gontran felé.

- Adja ide a gyepelőt, atyafi. - Itt van egy hatos fáradságáért; igya meg a szép menyasszony egészségére.

Az egyenruhás kocsis úr előkelő könnyedséggel bakjára pattan, és a többi hintóval együtt elrohog. Az ácsorgók is sietnek, hogy a templomban még egyszer lássák a menyasszonyt, s hallják, mily fönhangon mondja az esküt. A 233-ik szám nem megy velök. Minek is? Felébredt már álmából, és az álmaknak nincs több folytatásuk. Visszatér helyére, és azon gondolkodik, megtartsa-e ezt az állomást, vagy mással cserélje föl? Igen, elhagyja, elhagyja azonnal, még ma, mert érzi, hogy a menyegzői víg zenétől megőrülne.

Elég volt, a mit eddig látott; neki szüksége van két kezére, ép eszére, mert a hónap elsejére össze kell szerezni a fogalmazói fizetést.

-141-

De hol keressen új állomást? Mindegy, akárhol, csak messze innen, olyan messze, hová el nem kísérik az észvesztő szellemek. A vasárosbolt öreg szolgáljától, ki ünneplő kabátjában a kapu alatt állt és várta a lakodalmas nép visszatértét, valami megbízás ürügye alatt megtudakolta a nyírott bajszú, vastag vőlegény nevét és lakását. Poroszalai Szilárdnak hívták és a Dunaparton lakott. Ezt meg kellett tudnia, nehogy tévedésből Mathild új lakása előtt foglaljon állomást. Nem szabad többé látnia, véget kell vetni a képzeleti látogatásoknak, enyelgéseknek; míg leány volt, tehette; de most már másé, törvény szerint másé, és az ő vágyó pillantásainak nincs többé semmi keresnivalójuk az új lakás ablakában.

Hosszú két esztendő múlt el e nevezetes menyegző óta, és a 233-ik szám új állomásán már észrevehetőleg kezdtek kidomborodni alakjának plasztikai vonásai, és az öreg asszonyság odakinn a város végén még mindig buzgón imádkozott az istenhez, hogy tegye fiát minél előbb tanácsossá. A miniszter lányáról többé nem esett szó köztük; hallgatag megegyezéssel abban állapodtak meg, hogy e kérdés tárgyalását elhalasztják a tanácsosi kinevezésig. A 233-ik szám végezte rendesen mindennapi dolgát, és ha szívében tövis maradt, azt ott hagyta és nem mutogatta senkinek; és ha néha, mint hajdan azon a sötét esős estén, eszébe is jutott, hogy jobb volna meghalni: odahaza a szegény öreg asszony boldogsága minden este megtanította arra az igazságra, hogy még az olyan elveszett életnek is, mint az övé, nagy haszna lehet ezen a világon.

-142-

Rút esős, szeles, hideg este volt megint, mint akkor, midőn a 233-ik szám hiába leste a virágos ablak nyílását. Most is volt előtte elég ablak, ki világos, ki sötét; de az ő szeme nem törődött többé velök. Mélyen homlokára húzta piros sipkáját, s elmélyedve kísérte szemével az utczai gázlángok ingó viszfényét a meggyűlt esővíz tükreben. Az utcza csak nagyritkán futott végig egy-egy didergő alak, de a 233-ik szám nem sokat törődött velük. Azt a női alakot sem vette észre, ki már kétszer végig ment az utcza, s tétovázva nézett mindenfelé, mintha keresne valakit. Hosszú, sötétszínű felöltőbe volt burkolva, fátyola arczára volt eresztve; egész viseletéből látszott, hogy nem igen szokott ily késő este egyedül járni az utcza.

- Hordár úr, kérem hordár úr, - mondá félénken a rejtélyes nő, - és megállt a 233-ik szám előtt.

A 233-ik szám felkapta fejét, mintha ágyút sütöttek volna el mellette, pedig ez a félénk hang oly csendes, szelid volt, a minő csak egy van a világon. Egyetlen egy szót hallott valaha e hangon, de zenéjét soha el nem felejtette; sűrű fátyol borította a halvány arcot, de egy pillanattal megismerte. Reszketve állott előtte, és vonagló kezével leemelte a sipkát fejről.

-143-

- Kérem, tegye fel sipkáját, - mondá félénken Mathild. - Egy levelet szeretnék valahová küldeni; szíves lesz elvinni?

Egész tengere az érzelmeknek tódult csapongó hullámokban a 233-ik szám ajakára, de kínosan összeszorult fogai közül csak egy szó tudott levegőre jutni.

- Igen.

- Itt van a levél, - folytatá suttogva Mathild s félénken körültekintve. - A cím rá van írva. Tud olvasni?

- Tudok, - mondá rekedten a 233-ik szám.

- Vigye el, kérem, azonnal; én ez utczában fogok várni a válaszra, - mondá Mathild, s izgatottan egy pénzdarabot nyomott a 233-ik szám markába.

Újabb ár tódult a 233-ik szám ajkára; szólani, kiáltani, zokogni akart, de nem volt képes

egyébre, mint megemelni sikkját és elsietni.

A legelső lámpa alatt megállt és elolvasta a levél címét. Azután megnézte a pénzdarabot, melyet még mindig ujjai közé szorítva tartott. Arany volt; meg akarta csókolni, már ajka felé emelte, de előbb visszanezett, s úgy vélte észrevenni, hogy Mathild még mindig előbbi helyén áll s aggodalmasan tekint utána.

-144-

Szégyenkezve visszavette fele-útjáról az aranyat és zsebébe rejtette. Majd máskor, majd ha egészen egyedül lesz.

Most sietnie kell útjára. Vajjon kinek szólhat a levél. Mi lehet benne, hogy egy aranyat adtak elvitelért? Vére megfagyott a gondolatra, hogy e levél Gontrannak szólhat. Mentől inkább kergette magától a gondolatot, annál makacsabb kegyetlenséggel tért vissza kínzására. Hátha eldobná a levelet, s ma vissza sem térne állomására? Mathild úgy sem tudja számát. Hátha úgy venné, hogy neki szól ez a levél, keblére tenné s belefeküdne vele a Duna hideg ágyába? És míg e gondolatok tépték, égették agyát, sietett, rohant előre és belépett a kijelölt ajtón.

Csakugyan Gontran volt. Szeretett volna visszarothonni és felgyujtani a házat, hanem azért átadta a levelet és levett sikkával állva maradt az ajtóban.

Gontran felbontotta a levelet, s egy önkénytelen mozdulatot tett, melyben annyi öröm és boldogság volt kifejezve, hogy a 233-ik szám szeretett volna rárothonni és ízekre tépni. A fiatal úr különben nem árult el többé semmi felindulást, s nyugodtan kérdé:

- Maga viszi a választ?

- Igen, - felelt a 233-ik szám.

Ha Gontran tudta volna, hogy míg asztalánál ülve sietős sorokat vet a papírra, mily gondolatokkal kíséri mozdulatait az ajtó mellett álló hordár, bizony felugrott volna az asztal mellől s mindenféle lövő és vágó fegyverekkel torlaszolta volna el magát. De sietve írt, nem volt ideje a hordár lelki állapotát vizsgálni. A 233-ik szám ezalatt azon töprenkedett, megölje-e ezt az embert, vagy kikémlelje, mit ír Mathildnak? Az utóbbit helyesebbnek és hivatalos minőségével megegyezőbbnek tartván, lábújjhegyen az íróasztalig lopódzott, s a leborított lámpa fölött egy rabló pillantást vetett a papírra.

-145-

- Mi az? Mit akar? - kiáltott Gontran felriadva.

- Azt gondoltam, hogy már készen van a levél, - mondá a 233-ik szám.

- Takarodjék az ajtó mellé, - s várjon, míg előhívom, - mondá Gontran boszúsan és tovább írt.

A 233-ik szám visszament az ajtó mellé. Csak egy pár szót rabolt el a levélből, de meg volt elégedve zsákmányával. Éjfél után ő is ott lesz, ne féljenek, és meg fogja menteni a nőt, a kit...

- Itt a válasz, siessen vele, - mondá Gontran, s kezébe adta a lepecsételt levelet.

Nem kellett a 233-ik számot sietésre nógatni, eléggé űzte őt előre az az égő izgatottság, mely testét-lelkét tűzfolyamként száguldtá át. Még akkor sem volt elfogult, mikor a levelet átadta Mathildnak s másodszer hallotta köszönő szavát. Utána sem ment, mikor gyorsan elsietett az utcából s a túlsó szögleten álló bérkocsiba ült. Egészen más gondolat tartotta most lefoglalva minden érzékét. Sietett egyenesen a 154-ik szám lakására, s a rendes időnél korábban magára öltötte fogalmazói jelmezét, s azután még rohamosabb sietséggel felkereste a házat, hová kevés idő előtt levelet vitt, és a kapu mögé rejtőzött.

-146-

Messze volt még az éjfél, de soha az idő oly gyorsan nem haladott, mint ma éjjel, mintha azzal a tüzes korbáccsal verték volna ezt is sietős haladásra, a mely az ő agyát, vérét csapkodta. A toronyórák kongásai oly gyorsan követték egymást, mintha ércnyelvű óriás asszonyok feleselnének, s egyik sem akarná a másikkal engedni az utolsó szót. Nagy perlekedéssel kongták el az éjféli tizenkettőt is, mikor a ház kapuja csendesen kinyílt s a fiatal ember az utcára lépett.

- Mi ez? Mit akar? - kiáltott meglepetve, midőn egy kopott fekete-kabátos, kürtőkalapos furcsa alak hirtelen elébe lépett és mellen ragadta.

- Ne kiáltson, ha kedves élete, - hörgött a kopott alak. - Menjen vissza lakására, s ma éjjel ne tegye többé lábát az utcára.

- Megőrült ön? - kérdé Gontran susogva, kinek szintén nem volt érdekében zajt ütni.

- Nem örültem meg, hanem meg akarom menteni a nőt, kit ön el akar veszteni, - mondá a kopott alak s görcsösen megszorította a meglepett ifju karját.

-147-

- Mi köze hozzá? - kiáltott Gontran egészen meglepedkezve helyzetéről.

- Mert azt a nőt én szeretem, - mondá a kopott alak fuldokolva. Testével egészen a kapuhoz szorította a megrémült ifjut, s forró leheletével csaknem megperzselte arcát. - Azt a nőt én szeretem, és meg akarom menteni becsületét.

Mindig erősebben, erősebben szorította a kapuhoz a megrémült Gontrant, hogy a nehéz tölgyszárnyak megrecscsentek és a rozsdás sarkak csikorogni kezdtek. Megöllek, megöllek, - lihegett örült lázzal a 233-ik szám, s míg mellével és egyik karjával a kapuhoz szorította ellenfelét, a másik kezével torkát kereste. De a fiatal ember fürge volt és ügyes birkozó; míg esetlenebb ellensége egész testével ránehezedett, hirtelen szökéssel hóna alá csúszott, felütötte

karját, s felhasználva pillanatnyi meglepetését, derékon ragadta s erősen a kapu sarkához vágta.

Azután többé hátra sem tekintve, elrohant, és a 233-ik szám ott maradt a kapu előtt elterülve. Betört fejéből vastagon szivárgott a fekete vér s összekeverte rendetlen szürke haját. Ajkai félig nyitva voltak, mintha a bős kiáltás, melyet aléltsága mellébe fojtott, erővel utat akarna törni magának. Nyugodtan feküdhett ott, senki sem jött pihenését zavarni. Különben nagy szerencse volt fogalmazói rangjára nézve, hogy a rendőrség dícséretes szokása szerint, óvatosan elkerült minden helyet, a hol kénytelen lett volna veszelkedő honfiak polgári szabadságának gátot vetni; így csak reggel felé akadt rá néhány szállingózó munkás.

-148-

A sok locsolásra, sopánkodásra magához tért s kinyitotta szemét egy pillanatra. Önkénytelenül megtapogatta ruháját, s látva, hogy fogalmazói jelmezében van, gyöngye hangon megnevezte lakását s kérte ápolóit, vigyék haza. A hely ugyan csúfosan messze van, mint az egyik munkás költőileg megjegyzé, hanem azért mégis akadtak négyen, kik vállalkoztak, hogy elviszik odáig; útközben a 233-ik szám ismét elájult, s midőn újra magához tért és bámész szemmel körültekintett, saját ágyában feküdt, körülrakva orvosságos üvegekkel, mellette anyja ült, az ágy lábánál pedig a reszketős fejű öreg asszonyság.

- Hála legyen az istennek, - kiáltott a jó Zsombékné asszonyság, örömeiben nevetve és sirva, mikor fia gyöngéden megfogta kezét s anyjának szólította. - Hála istennek, ez az első józan szó, melyet két hét óta tőled hallok. Most már meg vagy mentve, édes fiam, azt mondta a doktor úr.

- A doktor úr? - kérdé csodálkozva Zsombék úr.

-149-

- Doktor járt a házhoz, kétszer napjában, - szólt közbe a reszketős fejű öreg asszony nagy büszkeséggel.

- Volt rá pénzünk, meg az orvosságra is, - sietett megjegyezni Zsombékné asszonyság. - Eleget tettem félre egészséges korodban, még maradt is belőle. Csakhogy meggyógyultál, édes fiam. Oh, mennyit sirtam, mikor ott feküdtél hánykolódva, és félrebeszélve Mathildról, Gontranról.

- És a 233-ik számról, - tevé hozzá a reszketős fejű asszonyság. - Kár, hogy nem lehet a lutriba tenni.

Még egynehány hétbe került, míg Zsombék úr annyira megerősödött, hogy ismét 233-ik szám lehetett belőle. Hanem most már sietnie kellett a munkára, mert a megtakarított pénz nagyon fogytán volt, s a miniszteriumnál az a rossz szokás uralkodik, hogy a fogalmazók nem kapnak fizetést betegségök alatt.

De nem tért vissza előbbi állomására. Új helyet választott, a Dunaparton, szemben azzal a házzal, hol a nyírott bajszú, szigorú tekintetű Poroszlai úr lakott. Nem ugyan azért, mintha tovább akarná folytatni a női becsület védelmének lovagias feladatát. Elmúlt már ez, gyilkosságra sincs többé kedve; örült láza, mely azon a borzasztó éjszakán megfosztotta esztől, elmúlt betegsége alatt, és a szegény öreg asszony látása bűnbánatos szégyennel töltötte el keblét. De azért látni akarta Mathildot; tudni akarta, fenn hordja-e még fejét, mosolyog-e még ajka? Hiszen már nem félhetett attól, hogy vágyó tekintete, képzeleti látogatásai meg fogják rontani a nő tisztaságát.

-150-

Várt napról napra a ház előtt, leste az ablakokat, várta a gyűlölt, az imádott alak feltűnését, de hiába várta. Sok fő nézett ki az ablakokon, de egyik sem hozta gyorsabb dobogásba a szívét; sokan jártak ki és be a kapun, de egynek láttára sem állt el lélekzete. Az idő mult, hetek hetek után futottak el, de a 233-ik szám nem látott más ismerőst, mint a nyírott bajszú, szigorú tekintetű Poroszlai urat, és egy gagyogó kis leányt, kit pesztrája naponkint járnai tanított a ház előtt, a verőfényes utcán. Ezt a kis leányt megismerte a 233-ik szám, és valódi apai gyöngédséggel kísérte ödöngő mozdulatait; s ha egy-egy vidám kiáltását elkaphatta, csaknem boldogan ment a 154-ik szám lakására ruhát változtatni.

Végre nem állhatta tovább a bizonytalanság kínjait, és annyira erőt vett büszkeségén, hogy udvarolni kezdett a kis lány pesztrájának. Megemelte sipkáját előtte, kisasszonynak szólította, beszélt vele az időről és dícsérte a kis lány ügyes járását. A fitos-orrú, fonatos hajú ifjú hölgy, ki nem rég került fel valahonnan Kecskemét tájékáról, nagyra volt a piros sipkás fővárosi úr ismeretségével, és szívesen elbeszélgetett vele egyről-másról, a rangjabeli hölgyek szokása szerint, legszívesebben a ház beldolgairól. Hogy bánik vele a nagyságos asszony? Bizony jól bánt vele az áldott lélek, hanem magával nem bántak ám legjobban. Hogyhogy? Jaj, az a nagyságos úr kiállhatatlan egy ember, igazán jól tette a nagyságos asszony... Mit tett? Hát elszökött a szeretőjével. Elszökött! Külső országba akartak menni, hanem a nagyságos úr utolérte őket, és agyonlőtte a fiatal urat. Úgy kell neki! De bizony a szegény asszonyság rosszul járt, mert a nagyságos úr bepanaszolta a törvénynél, elválasztották, nem szabad többé férje nevét viselni, még gyermekét sem szabad többé látnia. Hová lett? Isten tudja, erre a tájékre soha sem jó, a házban pedig soha sem emlegetik a nevét. Hanem a nagyságos urat, a mint hallja, be fogják csukni. Úgy kell neki.

-151-

Olyan nyugodt volt a 233-ik szám arcza, mintha valami idegen ember közömbös történetét hallaná; pedig minden szó egy-egy tövist ütött szívébe. De nem árulta el fájalmát, jól értett a tettetéshez, hiszen egész élete nem volt egyéb, mint csalás és tettetés. Csupán annyi nyilatkozást engedett meg érzelmeinek, hogy gyöngéden megsímogatta a gagyogó kis lány fejét; de azt a köncseppet, mely erőszakosan szemébe tolaodott, nagy képmutatással visszafojtotta.

-152-

De a kis leány fejét ezután sokszor símogatta, s mikor lehetett, mindig szóba állt pesztrájával;

miáltal a fitos orrú, fonatos hajú ifjú hölgyet meglehetősen kompromittálta ugyan a szomszédok előtt, de legalább mindennap megsímogathatta Mathild gyermekét. Mathild gyermekét! Az ő szőke haját, epedő szemét, gyöngéd arcát látta újra. Erre jobban fog vigyázni, ezt jobban meg fogja őrizni; ő legalább boldog legyen, ha szegény anyja nem lehetett.

Mult az idő, nap és éj egyhangúlag váltogatta egymást a természet rendje szerint. Abban az esti homályban sem volt semmi rendkívüli, mely nehézkesen ereszkedett le a Dunára; és a 233-ik szám, ki elgondolkozva támaszkodott egy lámpaoszlophoz, mégis úgy megrázkódott egyszerre, mintha a világ végét hirdető trombiták szólaltak volna meg füle mellett.

Pedig csak egy szelíd, gyöngye hang félénk suttogását hallotta.

- Hordár úr, kérem az istenre, úgy-e ön beszélget mindennap Poroszlai úr szolgálójával?

- Én, - felelt a 233-ik szám reszketve.

- Egy kis gyermek van veled, egy szép kis leány, - hallatszott újra a félénk suttogás.

A 233-ik szám csak most mert megszólítója felé tekinteni. Egészen be volt burkolva nagykendőjébe, és sűrű fátyol fedte arcát. Reszkető kezében egy kis pénzes tárczát tartott, melyet félénken a 233-ik szám felé nyújtott.

-153-

- Oh ha lehívhatná őt az útczára, s vele a kis leányt, csak egy pillanatra - örök hálára kötelezne, - suttogott tovább s esdekelve nyújtotta tárczáját a 233-ik szám felé.

- Köszönöm, - mondá rekedten a 233-ik szám, elhárítva kezével a tárczát. - Mindjárt kihívom őket.

És ingadozó léptekkel a házba sietett. Jesszus! kiáltott a fitos orrú ifjú hölgy, midőn plátói széptevőjét meglátta a tornáczon, hová eddig soha sem tette lábát. Hátha meglátná a szakácsné, meg a szobalány? Nem férnék a nyelvöktől. Menjünk hát a ház elé sétálni egy kissé, szép este van, nem fog megártani a kis lánynak. Aztán nagy mondanivalóm van; furcsa dolgokat hallottam a szobalányról. Ne mondja! nézze meg az ember! és hogy fennhordja az orrát. Menjünk gyorsan, alig várhatom már a nagy újságot.

A 233-ik szám valami furfangos történetet beszél a szörnyűködő fitos orrú ifjú hölgynek, erősen a Gellérthegyre irányozván figyelmét, mint az elbeszélt események színhelyére. Egyik sem látja, mi történik hátuk mögött; de a 233-ik szám tudja, hogy a reszkető női alak oda rohan a kis lányhoz, átkarolja, és zokogva ezer meg ezer csókkal borítja. És mire a szobalány történetének vége van s mindketten elfordulnak a Gellérthegytől, a kis leányt már egyedül találják, csak a távol homályban látszik valami futó árnyék.

-154-

- Megállj! - ordít eszeveszetten a 233-ik szám, és utána fut, maga sem tudja miért. De az éjszakában kísértő árnyakat nem lehet utólélni, nem lehet megfogni. Ez is eltűnik a 233-ik szám szeme elől, hiába keresi, hiába kérdezősködik utána egész éjszaka.

És azóta a 233-ik szám minden este izgatottan várja állomását, mikor szólal meg újra mellette a félénk, suttogó hang; és valahányszor megbízásait végzi, mindenütt figyelmesen néz és kutat, vajjon nem látja-e meg újra a futó árnyéket?

És az nagy szerencse, hogy soha sem jut eszébe a Duna hullámainál kérdezősködni felőle; mert talán még utána menne, és akkor künn a város végén a szegény öreg asszony kiért imádkoznák istenhez, hogy engedje mennél elébb tanácsossá lenni?

A KIS VIOLA.

-155-

Vári Oszkár ingerülten rontott be lakására, és becsengette legényét.

- Hallod-e Bálint? kiáltott rá haragosan. Mennyit fizet neked havonként Bereginé azért, hogy minden tettemről számot adj neki?

- Mi tetszik? kérdé meglepetve a kenetes arcú szolgálattelvő szellem.

- Mennyi havi fizetésed jár Bereginétől kémkedésedért? mondá Oszkár, s a szegletből egy igen tiszteletreméltó tekintetű nádpálczát vett elő.

- Oh uram! mit gondolsz? sóhajtott Bálint, kegyesen felfogatott szeméből gyanakodó oldalpillantást vetve a tiszteletreméltó nádpálcza felé.

- Látod ezt a nádpálczát?

- Látom.

- Tudod, mire való?

- A nagyságos úrfi ruháját porolni.

- És a tiedet, mikor a hátadon van. Kezdem meg?

- Oh kérem, nem vagyok én arra méltó, hogy a nagyságos úrfi szolgáljon nekem. Nem

-156-

érdemlem én ezt a tisztességet.

- Már pedig ebben a nyomban részesítlek a tisztességben, ha meg nem vallod az igazat.

- De hát mit valljak, mikor semmi sincs?

- Tartsd a hátadat! mondá Oszkár, fölemelve a tiszteletreméltó nádpálczát.

- Mit is tetszett kérdeni? mondá Bálint, óvatos taktikával az ajtónak támasztva fenyegetett testrészét.

- Mennyi havi fizetésed jár Bereginétől?

- Tíz forint, mondá töredelmesen Bálint.

- Csak? - mondá magában keserű mosolylyal az úrfi. Azt hittem, többre becsüli hűségemet havonkint.

- Kimehetek már? Parancsol még valamit az úrfi?

- Nesze itt van husz forint.

- Értem, mondá a gyakorlati szellemű Bálint, egyetértő kacsintással zsebébe mélyesztve a két darab tízest. Legyen nyugodt az úrfi, néma leszek, mint a sír.

- Csalódotl gazember, nem azért adtam e pénzt.

- Hát miért?

- Ügyelj rám. Nem sokára látogatót várok, egy szép kis leányt. Mihelyt csenget, bebocsátod, és

- És elmegyek sétálni. Értem.

- Fogd be a szádat gazember, és ne kacsingass. Mihelyt bebocsátottad, Bereginéhez sietsz, és tudtára adod, micsoda látogató van nálam.

- Hogyan úrfi? Azt parancsolja?

- Csak kötelességedet teszed, és kétszeresen fizetnek meg értte? Vagy még ez sem elég?

- Oh ha az úrfi parancsolja!

- Hord el hát magad, és tégy mindent rendeletem szerint.

Bálint óvatosan kisompolygott a szobából, bölcs gondossággal úgy fordúlva, nehogy hátát véletlenül megmutassa úrfijának, mert tapasztalatból tudta, hogy kissé hirtelen keze van. Különböen felesleges volt aggodalmas óvatossága; Oszkár visszatette szögletébe a tiszteletreméltó nádpálczát, s nem törődve többé legénye hátával, nagy lépésekkel járt föl s alá a szobában.

- Ah! hát szakítani akarunk! mondá ingerülten, miután Bálint szerencsésen elérte visszavonulási vonalát s eltűnt az ajtóban. Ah! hát kimondtad, hogy nem bocsátasz többé színed elé? Majd meglátjuk, drága Olgám, majd meglátjuk! Megmutatom, hogy magad jössz hozzám, saját lakásomon fogsz fölkeresni!

Az ingerült ifju hevesen pamlagára vetette magát, azután felugrott, ismét nagy léptekkel kezdett föl s alá járni, azután leült, sorra próbálta és rugta el maga alól a székeket, megint felugrott, az ablakhoz ment, kitekintett rajta, kinézett az ajtón s bosszúsán becsapta, midőn nem látott egyebet, mint Bálint egyetértőleg mosolygó ábrázatát: és miután keresztül ment e különféle műveleteken, újra kezdte valamennyit, a nagy léptektől az ajtó-becsapásig.

- Nem akarsz többé látni, szakítani fogsz velem? mormogá ezalatt ismételten. Majd meglátjuk! Magad fogsz hozzám jönni, magad fogod még e lakást fölkeresni, hová eddig a világért sem tetted volna lábadat. Majd meglátjuk! Elég féltékeny vagy hozzá, nem hiában fizettél havi díjat hűségem őrizetéért! Most legalább nem vész kárba kiadásod!

Újra a pamlagra vetette magát, s erősen föltevé, hogy nem mozdul innen, míg vendége meg nem érkezik. Természetesen a következő perczben már felugrott, kinézett az ablakon, elrugdosta a székeket és becsapta az ajtót.

- Ah hát féltékeny vagy! Irigyled mástól egy pillantásomat, egy szavamat, és te ajtót zársz előttem? Bálványimádást kívánsz tőlem, és becsukod előlem a templom ajtaját? És miért? Mert kívüled más istenséget is megláttam? Ezt is hűtlenségnek nevezed? Jól van, legyen a te akaratod szerint, de előbb megmutatom, hogy mégis szeretsz, hogy magad fogod fölkeresni az elcsapott szeretőt.

Régi, únott viszony volt az, mely Oszkárt Olgához kötötte. Sokszor föltette magában, hogy végét szakítja; arczát mindig sötét szégyen lángja égette, ha kezet szorított kedvese férjével, barátjának nevezte és hallgatta baráti szavait. Érezte e helyzet lealacsonyító voltát, s nem volt annyira romlott, még annyira könnyelmű sem, hogy ne igyekezett volna szabadulni a viszonytól, melybe egy szerencsétlen pillanat ragadta, s melynek lánczait unatkozottan, szégyennel, szabadulás vágyával hurczolták mindketten.

Bizony láncz volt az, sokkal súlyosabb láncz, mint a melyet a törvény keze kovácsol, és sokkal nehezebben felbontható. Pedig mind a ketten szét akarták törni, és egyiknek sem volt hozzá

ereje. Az édes percek, melyeknek emlékét is megkeserítette a szégyen és a bűnbánat, rég elfutottak; az az észvesztő láz, melyet első örültségökben szerelemnek tartottak, rég lecsillapult; nem maradt meg egyéb, mint a régi házasok unatkozása, szeszélyei, boszantásai, féltékenykedései, a tiszta hitvesi viszony nemes barátsága, jötevő gyöngédsége nélkül. Helyette jött a megbánás, a fölfedezés félelme, a szégyen a megcsalt férj, az elárult barát őszinte, gyanútlan tekintete előtt.

És mégis a nő féltette megunt kedvesét, s halálra gyötörte féltékenységevel, szemrehányásaival; és végre, midőn egy ingerült pillanatában eltöltötte maga elől s kijelenté, hogy szakítani akar vele: Oszkár, ki hosszú idő óta azon törte fejét, hogyan törhesse szét e megunt viszony lánczait, most felindult, elkeseredett, boszúra gondolt, cselet koholt, melylyel kedvesét újra magához csalja s a régi viszonyt megújítsa.

-160-

Pedig nem volt rosszlelkű, eszeveszettnek sem lehetett mondani; csak gyenge és hiu volt. Hanem ez a két szeretetreméltó hiba talán több bajt hozott már a világra, mint a legfeketébb bűnök és gonoszságok.

Arra meg épen nem gondolt, hogy az a leány, kit most lakására várt, s kit eszközül akart használni szerelmére, vagy boszújára, vagy maga sem tudta mire - hogy az a leány e játékban elvesztheti nyugalma, vagy jó hírét, hogy boldogtalanná lehet csupa tréfából. Hogy is jutott volna eszébe? hiszen csak egy szegény kis virágárusleány volt.

Violának hívták. Az egész városban ismerték, mindenütt megfordult, mindenki szívesen vett tőle egy-egy kis csokort, és sok daliás öreg úr sugott fülébe oly ajánlatokat, melyeket a kis leány alig értett meg. Bizony szép kis leány is volt, és a kocsmák, kávéházak költői hangulatú vendégei gyakran hasonlították össze ibolyáit, rózsáit, liliomjait szemével, arcával, karjával. Különben nincs szükségünk a merész és mindenkéül fölött új költői képek segítségére, hogy fogalmat nyerjünk a kis Viola szépségéről, mert ime már csengetett az ajtón, melyet Bálint készségesen megnyitott előtte, s most itt áll a szobában, legszebb ruhájába öltözve, kezében kis virágos kaskával, szemében az ártatlanság elfogulatlanságával és egy kis bámulattal, melyre a szoba díszes és kényelmes butorzata ragadta.

-161-

Oszkár eléje sietett, s aztán meglehetősen buta és zavart kifejezéssel állt meg előtte. Nem tudta hirtelenében, hogyan fogadja, mit mondjon neki. Zavarából azonban hamar kiségitette a kis Viola üzleti szelleme.

- Itt vagyok, mondá bókolva és feltartva virágos kaskáját; elhoztam a virágokat. A legszebbeket válogattam ki.

- Igazán? mondán Oszkár, még mindig nem tudva, minő hangot és tartást vegyen föl ellenében.

- Hogy ne, mikor tegnap azt tetszett rendelni, hogy a legszebb virágaimat hozzam el, mert maga akar egy szép bokrétát összeállítani?

- Igen, azt rendeltem. Nem akar leülni, kis Viola?

- Szívesen, felelt Viola s leült az egyik székre, ölébe helyezve a virágos kaskát. Úgyis elfáradtam a lépcsőn, és most délelőtt nincs sok dolgom, könnyen elvesztegethetek egy kis időt.

- Nagyon helyesen, kiáltott Oszkár, megörülve, hogy addig húzhatja a látogatást, míg Bálint elvégzi megbízását.

- De hát nézze meg a virágokat, sürgeté Viola valódi üzleti hangon és komolysággal.

-162-

- Gyönyörűek, mondá Oszkár s Viola mellé ült; szemének irányából azonban úgy látszott, hogy felkiáltása nem annyira a virágoknak szól.

- Meg akarja mindjárt kötni a bokrétát? Ne segítsek?

- Van még arra időnk, inkább beszéljünk.

- De hát nézze meg legalább a virágokat, s mondja meg, nem sokallja érettök az öt forintot? mondá Viola aggodalmasan.

- Oh a világért sem!

- No ennek örülök, mert igazán félttem, hogy sokalni fogja. Pedig higgye el, alig van rajta valami nyereségem. Nem is képzelem, milyen rátartóság így télen át azok a kertészek. De hát ne babráljon a virágok közt, még elnyomorítja valamennyit, aztán kárba vesz a pénze.

- Az már nem vészett kárba, mondá Oszkár elragadtatva.

- No várjon, majd kirakom szépen az asztalra a virágokat, mondá Viola; fölkel székéről s gondos figyelemmel szedte ki kosarából és helyezte el az asztalon virágait.

Oszkár szeme egyre növekedő elragadtatással követte a szép gyermek könnyű mozdulatait. Úgy látszott, mintha már elfeledte volna, miért hívatta ide s micsoda látogatót vár.

- Tudja-e azt, kis Viola, mondá lassan, bámuló hangon, hogy virágai közt maga a legszebb virág?

-163-

- Tudom, felelt Viola nyugodtan, s tovább rakosgatta virágait.

- Igazán? mondá Oszkár kissé meglepetve az önértetnek e váratlan nyilvánulása fölött. És honnan tudja?

- Az urak mindennap mondanak ilyesmit a kávéházban, és sok más efféle bolondságot.

- És mit szokott maga efféle bolondságokra felelni?

- Semmit, azt hiszem, ez már a hivatallal jár, felelt Viola üzleti komolysággal.

- De hát úgy néha-néha nem mozdul meg a szíve ezekre a szép szavakra?

- Oh nem! Mi köze a szívnak a kereskedéshez?

- Hát maga kereskedő?

- Igenis, szolgáltára, virágkereskedő; Oszkár úr is vevőim közé tartozik. És ha a vevők szép dolgokat mondanak, és dicsérik a portékámat s ráadásul engem is, ezt úgy veszem, mintha a kereskedéshez tartoznék, s mindenesetre jobb, mintha alkudoznának; de nem tudom, micsoda köze legyen hozzá a szívemnek?

- Hallja Violácska, maga valódi kis kalmárlélek.

- Hiszen mondtam, hogy kereskedő vagyok, nyereségre dolgozom, abból élek.

-164-

- És igazán nincs a maga szívecskéjének más kívánsága, mint a nyereség?

- Dehogynincs!

- Úgy-e hogy van? Nem is lehet az, hogy ilyen kedves szép kis lány szíve az egyszer-egyre dobogjon. Vannak ugy-e vágyai, ábrándjai?

- Oh vannak!

- Lát ugy-e néha szeme előtt olyan képeket, melyekről azt hiszi, hogy álomban látja, pedig ébren van? Szívecskéje dobog, mintha megijesztették, megkergették volna; pedig senki sem bántja, legfőlebb a kezét fogják meg, úgy mint most én. Mondja, szokott-e ilyen álmképeket látni ébren?

- Nagyon sokszor.

- És vannak ugy-e olyan vágyai, melyek túlmennek a mindennapi nyereségen, még egy szép ruhán is? Olyan vágyak, melyekre mindig örömmel gondol, s azt hiszi, boldog lenne, ha egyszer beteljesülnének.

- Oh igen!

- Nem mondaná meg nekem? Hát ha én megérteném? Mert lássa kis Viola, az afféle ábrándokat nem minden ember érti meg; születni kell arra is, ezer közül alig akad kettő, a ki így meg tudja egymást érteni. Ki tudja, hátha mi is ez a kettő vagyunk az ezer közül? Hát ha mi is megérthetnők egymás titkos álmait?

- Oh van nekem egy nagy titkos vágyam, mondá Viola, izgatottan rendezve a virágokat; de szégyenlem megmondani.

-165-

- Nekem! kiáltott Oszkár elragadtatva, s tökéletesen meglepedkezve a várt látogatásról.

- Hát igazán mondjam meg?

- Boldoggá tesz vele.

- De nem fog kinevetni?

- Oh Viola!

- Hát - hát - de ne nevéssen ki - hát szeretnék egyszer életemben jóllakni.

- Micsoda! kiáltott Oszkár rendkívüli meglepetéssel.

- Oh ne gondolja, hogy én valami falánk leány vagyok, a kinek mindig csak az evésen jár az esze, mondá Viola, és szégyenkezve babrált a virágok közt.

- Hát maga éhezni szokott, szegény gyermek? kérdé Oszkár szánakozva.

- Oh nem! ne tessék gondolni, hogy koldus vagyok, felelt a kis lány, míg arczát a megszegyenült büszkeség sötét pírja fedte el. Meg tudom én még szerezni a mindennapi kenyeret magamnak is, másnak is. Nem is úgy értettem azt a jóllakást, hogy szeretném a gyomromat megtölteni akármivel, csak ennivaló legyen, hiszen ennyire csak viszem a kereskedéssel.

- Hát hogy értette, kis Viola?

- Úgy értettem, hogy szeretnék azokkal a finom holmikkal jóllakni, melyeket csak látásból ismerek.

-166-

- Honnan ismeri?

- Hát a vendéglőkből. Hiszen mindennap ott járok délben, este, mikor az urak enni szoktak, ott járok virágaimmal az asztalok közt és hallom, mikor az urak nagy hangon ezt vagy azt az ételt

rendelik meg. Tudom már könyv nélkül az egész étlapot. Mondjam el?

- Elhiszem kis Viola, csak folytassa tovább.

- Aztán látom, mikor a pinczerek berohannak a magasra tartott tányérokkal, leteszik a szép fehér abroszra, és az urak neki látnak a cifránál-cifrább süteményeknek, a szép fehér húsu madaraknak, a finom halaknak. Némelyik olyan immel-ámmal eszik, hogy igazán megérdemelné, hogy elkapják előle a tányért. Tudom, megkívánná azután.

- És maga mit szokott ilyenkor gondolni?

- Semmit. Járok az asztalok között és kínálom a virágaimat. Legfőlebb, mikor egyik-másik úr, a helyett, hogy megvegye a virágomat, mindenféle bolondságokat suttog a fülembe és meg akarja szorítani a kezemet, legfőlebb akkor gondolom magamban: bizony okosabban tennéd, ha a szép szavak helyett avval a fogoly-czombbal kínálnál meg.

- Szereti a fogoly-czombot?

- Oh az nagyon jó lehet, legalább nagyon drága, és akkor bizonyosan jó is. Oh én tudom valamennyi ételnek az árát; hallom mikor fizetni szoktak, s együtt számolok a fizető pinczérrel. Azután haza megyek és én is úgy teszek. A burgonyát elnevezem fogasnak, a piritott kenyeret pedig szalonkának vagy más drága ételnek, s ebéd végén olyan nagy számlát csinállok magamnak, hogy néha tíz forintot is fizetek - gondolatban.

- Hiszen maga valódi kis ingyencz.

- Oh nagyon! Hát még az italban milyen válogatós vagyok. Minden délben pezsgőt iszom, már a mennyiben pezsgőnek nevezem el azt az unalmas Duna-vizet. De ha ráfogom, hogy pezsgő, igazán sokkal jobban esik.

- Szeretne egyszer igazi pezsgőt inni?

- Hogy is kérddhet ilyet, Oszkár úr? Oh az isteni ital lehet, igazi király az italok közt. Azért durran olyan nagyot a dugója, mintha ágyudörgés hirdetné, hogy most érkezett meg ő felsége, a pezsgő király. Aztán koronája is van, valódi gyöngykorona, mikor a pohárba töltik. Nem hiába, még a pohara is egészen más fajta, mint a többi boré.

- Magát egész kis költővé teszi a pezsgő szerelme, Violácska!

- Hát nincs igazam? Oszkár úr jobban tudhatja, mert ivott már pezsgőt. Ugy-e ivott?

- Meglehetősen.

- Milyen boldog! kiáltott a kis Viola, bámulattal szemlélve a csodálatos halandót, ki már részesült e mennyei élvezetben.

- És maga boldog lenne, ha pezsgőt innék?

- Hogy ne!

- S tudná azt szeretni, a ki ilyen boldoggá tenné?

- Oh nagyon!

- Teringettét! gondolá magában Oszkár, tökéletesen megfelelkezve várt vendégéről, s elragadtatott tekintettel kísérve a kis Viola alakját, a mint ismét az asztalra hajlott s babrálni kezdett a virágok közt. Ez az ingyencz kis lány valóban eredeti. Meg lehetne hódítani egy fogoly-czombbal, meg egy pohár pezsgővel. Szerelmi vallomás helyett tányér, eskü helyett tele pohár - igazán eredeti. Ily eszközökkel sem hódítottam még életemben.

- Tudja mit, kis Viola, tevé hozzá fennhangon; valami ajánlatot teszek.

- Tessék.

- Szekrényemben találnék még egy kis hideg fogolyt, van egynehány üveg pezsgőm is. Mit gondol, ha megkínálnám reggelivel?

- Fogoly és pezsgő! Oh istenem! nem tréfál? De hiszen az nagyon sokba kerül.

- Ne gondoljon vele. Tegyük fel, hogy ez a szoba itt vendéglő, maga a vendég, én pedig a pinczér. Most belép a terembe, leül az asztalhoz, és kopogtat a pinczér után. No hát rajta, hiszen tudja, hogyan megy?

- Oh mily dicső! kiáltott Viola kaczagva és tapsolva. Valódi színdarab! De hát igazán kapok azokból a bizonyosakból, vagy az is csak játék lesz?

- Próbálja meg és üljön le.

- Így ni, mondá Viola, leülve egy kis kerek asztal mellé és megkopogtatva. - Pinczér!

- Parancs! kiáltott Oszkár, valódi pinczér módon az asztalhoz rohanva.

- Hahaha! nevetett Viola és újra tapsolt.

- Ne nevéssen Violácska, hanem viselje magát egészen komolyan, mint a vendégekhez illik. Mit parancsol nagyságod?

-167-

-168-

-169-

- Pinczér, mondá Viola ünnepélyes komolysággal, hozzon fogolyt és pezsgőt.
- Tüstént, kérem, azonnal, felelt a pinczér, és a szekrény felé rohant.
- Micsoda rendetlen pinczér maga, hogy még az asztalt se teríti meg? Kiáltott Viola, és újra kaczagásban tört ki.
- Bocsánat, tüstént meglesz, elfeledtem, kiáltott Oszkár, és sebtében előszedve asztalkendő, tányért, poharakat, megterítette a kis kerek asztalt.
- Máskor ez meg ne történjék, mondá Viola nagy komolysággal; mert nem kap borravalót.
- Elragadó, angyali! kiáltott a pinczér s bámulatában leejtette az asztalkendő, melylyel épen a poharat akarta kitörölni.

-170-

- Pinczér! végezze dolgát, és ne beszéljen másról.
- Bocsánat!
- Lássuk már azt a fogolyt!
- Méltóztassék! mondá a pinczér, s újra a szekrényhez rohant, és Viola elé helyezve a tele tányért, az asztalkendő karjára vetette, s a szék mögé állt.

A kis Viola egy ideig ünnepélyes komolysággal szemlélte az előtte álló tányért, aztán egyszerre kiesett szerepéből, s visszafordult a háta mögött álló Oszkár felé.

- Nem tréfál? Igazán egyem meg? kérdé félénken.
- Méltóztassék! felelt a pinczér szakjabeli hangon és tartással.
Viola tehát kivett egy darabkát, fölívágta s valódi szakértő lassúsággal megette, azután kivette a másik darabot, a harmadikat, és hosszan felsóhajtott:
- Oh milyen jó! kiáltott csillogó szemekkel. Soha sem hittem volna, hogy ilyen jó legyen!
- Vigyázzon Violácska, hallatszott háta mögött a suttogó hang; el ne árulja, hogy először eszik ilyesmit, másképp megcsalja a pinczér.

A kis Viola újra kaczagott, tapsolt, s apró fehér fogacskáival hatalmasan nekiesett a fogoly-czombnak.

-171-

- Meg van elégedve, nagyságod? kérdé háta mögött a pinczér.
- Megjárja, felelt előkelő blazirtsággal Viola és zsiros ujjacskáit módosan megtörülte az asztalkendőben. Pinczér, lássuk most azt a pezsgőt!
- Tüstént szolgálók nagyságodnak, kiáltott a pinczér, s újra a szekrényhez rohant.
- Jaj, megálljon Oszkár úr! kiáltott Viola, egyszerre kiesve előkelő szerepéből. Ne nyissa még ki a palaczkot, hadd fogjam előbb be a fületem, nagyon félek a durranástól.
- Nos, nyithatom már?
- Mindjárt, mindjárt, csak megtörölöm az ujjamat; egészen bezsíroztam a fületem.
- Egy - kettő - mondhatok hármat?
- Rajta! kiáltott a kis Viola, befogva mindkét fülét és az abrosz alá rejtve fejét. De ez óvatos elővigyázat dacára mégis nagyot sikoltott, mikor a dugó hangos durranással kipattant, s visszaütődve a falról, épen mellette esett a földre.
- Majd megijedtem, mondá aztán nagy lélekzettel, mialatt Oszkár teleöntötte poharát a gyöngyöző itallal.

- Tessék felhajtani a poharat.
- Jaj, de nem árt meg?
- Hamar, mert kifut az abroszra.
- Oh az nagy kár lenne!
Hogy tehát ez a szörnyű kár be ne következék, a kis Viola behunyta szemét s bátran felhajtotta a poharat.

-172-

- Hogy ízlett? kérdé a pinczér.
- Oh!
A kis Viola csak ez egy felkiáltással tudott felelni, a mint lassan kinyitotta a szemét, s a hála és boldogság csillogásával fordította Oszkár felé.
- Töltsék újra?
- Oh nem! egy kissé pihenni akarok.
- Az alatt lásson újra a fogolyhoz, hogy meg ne únja magát.

- Oh milyen jó ön, Oszkár úr! kiáltott hálásan a kis Viola, újra maga elé vonva a tányért.

- Boldog most Violácska? kérdé egy kis szünet mulva Oszkár.

- Oh nagyon!

- S mit mond a szívecskéje?

- A szívem? Semmit sem mond. Hanem a gyomrom, oh! az nagyon meg van elégedve.

- Határozottan, ennek a kis lánynak gyomor van a szíve helyén is, gondolá elfojtott boszúsággal Oszkár.

- De nem, mondá Viola rövid, komoly gondolkozás után. A szívem is mond valamit.

- Igazán? Hála istennek! És mit mond?

- Azt mondja, hogy mégis boldogabb volnék, ha nem egyedül ülnék és enném itt.

- No valahára, gondolá Oszkár, elégedetten egyengetve magát. És kit óhajtana maga mellett látni az asztalnál, Violácska? tevé hozzá fenhargon.

- A nagymamát.

- Igen? mondá a meglepett fiatal úr, könnyedén elfintorítva arczát.

- Oh Oszkár úr, nem ismeri a nagymamát! Olyan derék jó asszony az, és senkije sincs a világon kívülem. Nekem sincs senkim, és nagyon szeretjük egymást. Én tartom el szegényt, mert már nagyon öreg; de, persze, nem ilyen finom ételekkel. Milyen kár, hogy nem hoztam őt magammal!

- Biz az nagy kár! mondá az úrfi, meglehetősen savanyú ábrázattal. De se baj, tevé hozzá gondolatban; majd meglátjuk, kis liba, hogy fogsz beszélni a második pohár után? Szolgálhatok még egy pohár pezsgővel? Kérdé fenhargon.

- Vajjon nem árt meg?

- Hogy ártana meg? hisz ezt a nők borának hívják.

- No akkor kérek még egy pohárral, Oszkár úr; de jó magasra tartsa az üveget, hogy nagyon gyöngyözzön. Így ni! Oh be jó volt!

- Hogy érzi magát Violácska?

- Oh nagyon jól! Szeretném megcsókolni az egész világot.

- Én is a világból való vagyok.

- Oh nem! Oszkár úr valódi mennyei angyal, hogy ily jól tartott engem.

- Hát a szívecskéje még most sem szólalt meg?

- Várjon csak, mindjárt megkérdezem, mondá a kis Viola, kipirult arczczal; csillogó szemekkel, és kezét hevesen lüktető szívére szorította. Nagyon hangosan beszél, nem értem mit mond.

E pillanatban felpattant az ajtó, s Bálint minden bevezetés nélkül a szobába rohant.

- Nagyságos úrfi, nagyságos úrfi! kiáltott lihegve. Itt van!

- Ki van itt, te barom? kiáltott haragosan az úrfi.

- A kihez küldeni méltóztatott, tetszik tudni, felelt Bálint, egyetértőleg kacsintva a kis Viola felé, a ki szédült fejét ezalatt az asztalra hajtotta.

- Teringettét! erről egészen megfeledkeztem, kiáltott Oszkár, homlokára ütve.

- Pedig már itt van, mondá Bálint; csodálkozom, hogy még nem csengetett.

E pillanatban erős, ideges, hosszas csengetyüzúgás hangzott föl, mintha meg akarná kímélni Bálint urat a további csodálkozás fáradságától.

- Tessék! nem mondtam?

- Hova tegyem ezt a szegény leányt? kiáltott Oszkár, fejét veszítve. Nem engedhetem, hogy itt találja. Ki tudja, mit tenne vele első felindulásában? Szegény gyermek!

- Elmehetne a hátulsó lépcsőn, mondá Bálint.

- Igaz, ezen az oldal-szobán keresztül... Violácska! kiáltott Oszkár, a kis leány karját megragadva, ki ez alatt nyugodtan pihenteté az asztalon kábult fejét. Violácska! legyen olyan jó, menjen most el innen!

- Miért? kérdé a kis Viola, fölkelve az asztaltól, s mosolygó arczczal körülnézve a szobában.

- Valaki jön ide, a kivel nem szabad találkoznia, mert az nagy bajt hozna magára, nagy bajt hozna rám.

- Oh akkor sietek! kiáltott Viola, egyszerre visszatért eszmélettel. Én nem akarok bajt hozni Oszkár úrra, a ki olyan jó volt hozzám. Merre menjek?

- Csak erre, kedves Violám, ebbe a szobába; a tulsó oldalán ajtó van, mely a hátulsó lépcsőre nyílik. Onnan egyenesen az udvarra jut. Így ni. Szegény leányka! No Bálint, most kinyithatod az ajtót.

Ideje is volt már, mert a heves, ideges csengetés ezalatt egy pillanatra sem szűnt meg. Oszkárnak arra sem volt ideje, hogy a lakoma maradványait eltakarítsa az asztalról, midőn felpattant az ajtó, s Olga a szobába lépett.

-176-

A felindulás, harag, sietség, vagy a meglepetés, a féltékenység, midőn először lépett egyedül kedvese szobájába - ez vagy az tette-e? annyi bizonyos, hogy mindez érzések felváltva tükröződtek kipirult arcán, csillogó szemében, reszkető ajkán, és oly szépnek tüntették föl, hogy a könnyűvérű Oszkár el nem tudta képzelni, miként feledhette el csak egy pillanatra is e királynői szépséget a mellett az éhes kis leány mellett?

Olga nagy felindulással rohant a szobába; látszott rajta, hogy a féltékenység vagy a harag, vagy a sértett hiúság hajtotta lépteit, s nem engedte gondolkozni a felől, a mit tesz. De mihelyt a szobába lépett, mintha egyszerre visszatért volna a meggondolás fölhevült agyába, megzavarodott, megszégyenült, s mintegy saját tettétől megrémülve, tétován megállt a szoba közepén.

- Örülök, kedves Olgám, hogy elfeledte haragját, s megtette az első lépést a kiengesztelődésre, mondá Oszkár udvariasan, s meg akarta fogni a kezét.

- Hagyja el! kiáltott Olga, visszarántva kezét. Ki volt itt?

- Senki.

- Senki? Azt hiszi, másképp eljöttem volna?

-177-

- Csak azért jött, mert mást remélt itt találni?

- Mit tudom én, mért jöttem el? Örült voltam, eszemet vesztettem. Megesküdtem, hogy többé nem fogom önt látni -

- És maga keresett föl saját lakásomon. Tudtam.

- Mit tudott ön?

- Tudtam, hogy hiába tilt el magától, hiába beszél szakításról; azért mégis szeret, mégis félt - és csak ezt akartam megmutatni.

- Mit beszél? Kiszámított csel lett volna ez? Hol van az a nő? Ki volt?

- Ne nézzen szét oly villogó szemekkel, kedves Olgám, nincs már itt. Elfutott haragja elől; ámbár nem tudom, méltó lett volna-e haragjára? Csak a kis Viola volt, a virágáros leány.

- Viola?

- De nincs oka rá féltékenykedni, biztosíthatom. Megreggeliztettem - ez az egész; ott láthatja még most is a reggeli romjait. Megvallom bűnömet, azért hívtam ide - s láthatja, sikerült is - hogy kegyednek megmutassam -

- Ön nyomorult!

- Kedves Olgám...!

- Hagyjon el, ne nyúljon kezemhez! Ha már eddig is rég meg nem bántam volna, hogy valaha meghallgattam önt; ha eddig meg nem esküdtem volna, hogy többé nem fogjuk egymást látni: ez az egy lovagiatlan tette elég, hogy kiöljön szívemből minden érzést ön iránt.

-178-

- Olga, hallgasson meg!

- Hagyjon el, egy perczig sem maradok többé itt! Megmondtam önnek, többé nem akarom önt látni, s most újra ismétlem. Hogy esztelen fölindulásomban megfeledeztem egy pillanatra eskümről, hogy sikerült önnek lovagiatlan fogása által meglepni gyöngeségemet s a törbe csalni: ezt köszönöm önnek, ez által sokkal könnyebbé tette esküm beváltását. A mit a szégyen, a bűnbánat talán nehezen tehetett volna, azt sokkal könnyebbé fogja most tenni a megvetés. Bocsásson, több szavunk nincs egymáshoz az életben.

A felindult nő az ajtó felé fordult, de nem volt szükséges kinyitnia; előbb felpattant, mintsem odáig ért volna, s Bálint, most már valóban rémült ábrázattal, a szobába rohant.

- Épen most csengetett. Bebocsássam? kérdé lihegve.

- Ki csengetett? kiáltott Oszkár.

- Beregi úr.

- Nagy ég! férjem! sikoltott Olga.

- Épen jókor, dörmögött kétségbeesetten Oszkár. Bocsásson meg asszonyom, tevé hozzá fenhangon, erre nem mehet ki. Minden megvetése daczára, melyet most irántam nyilvánított, kérem kell, hogy legyen szíves e mellék-szobát választani. Tulsó ajtaja a hátulsó lépcsőre vezet, honnan észrevétlenül az udvarra juthat. Erre kérem.

-179-

- Megérdemlettem e büntetést! sóhajtá a megrémült Olga, s gyorsan az oldalszobába rohant. Oszkár becsapta utána az ajtót, s úgy vélte, mintha valami halk sikoltást hallana mögötte. De nem volt ideje fejét törni fölötte; Bálint ezalatt kinyitotta az ajtót, s Beregi úr nagy zajjal e szobába rontott.

- Reménylem, nem háborgattalak valami édes kalandban! kiáltott hangos nevetéssel e jól táplált, piros arcú, kedélyes úr.

- Oh nem - épen nem -

- Hahaha! kaczagott Beregi úr, még nála is szokatlan kedélyességgel. Meg van zavarodva - a hős Oszkár meg van zavarodva - ejnye! ha tudtam volna -

- Nincs semmi tudni valód.

- Nincs-e? Ugyan ne képmutatóskodjál. Hát itt az asztalon a lakoma maradványai - he? Egyedül pezsgőztél, he?

- Egyedül.

- Nem hiszem. Egyedül csak a német iszik. Csak társaságban lehet jól inni - tudom - magam is épen egy kedélyes pezsgős reggeliről jövök. Nem látszik meg rajtam?

- Nagyon!

- Egy kissé keresztben áll a szemem - he? Se baj! azért nem vagyok ittas. De ne gondold ám, hogy én is nőkkal pezsgőztem, mint te - te irigylendő kópé!

-180-

- Hát bánom is én! Miért nem pezsgőztél te is nőekkel?

- Mit gondolsz? Nekem feleségem van otthon; jó, hű kis feleségem -

- Ne kiálts úgy! mondá ijedten Oszkár, mert az ajtó mögött mozgást és elfojtott sikoltást vélt hallani.

De Beregi is meghallotta.

- Ahá! megriadt a kis madár! kiáltott ittas örömmel. No csak ne féljen kis galamb, folytatá az ajtónak fordulva; nem fogom sokáig zavarni turbékolását. Mindjárt elhordom magamat, látom, alkalmatlan időben jöttem.

- Te Oszkár, folytatá sugva, nagy szívességet tehetnél velem.

- Mi az?

- Mutass be Dulcineádnak. Szeretnék veletek mulatni.

- Mit gondolsz?

- Vagy talán tisztességes nő?

- Ugyan mit beszélsz - azaz hogy - senki sincs itt.

- Senki? Majd mindjárt meglátjuk. Benézhetek az oldalszobába?

- Megállj szerencsétlen!

- Hiszen senki sincs ott.

-181-

- Beregi!

- Most már azért is látni akarom, kiáltott Beregi, az ittasok makacosságával. Ez a zavarod gyanússá tesz. Talán ismerős alak?

- Megállj, az égre!

- Egyre gyanúsabb! Bocsáss! Látnom kell a bezárt madarat.

E pillanatban megnyílt az oldalszoba ajtaja s küszöbén halványan, nyugodtan ott állt a kis Viola.

- Viola! kiáltott Oszkár nagy meglepetéssel.

- Mit akar velem uram? kérdé a kis Viola, Beregihez fordulva, s betéve maga után az ajtót.

- Bocsánat, mondá ez hebegve és megszégyenülten. Mámoros izgatottsága elrepült a fiatal leány megjelenésére. Bocsánat, mondá zavartan; illetlenül viseltem magamat. - Oszkár barátom majd megmagyarázza - a pezsgő - ne vegye rossz néven, kisasszony - meg ne mondja a feleségemnek - ajánlom magamat.

- Hát maga itt volt Violácska? Kérdé bámulva Oszkár, miután a megzavarodott Beregi sok keresés után megtalálta kalapját, s ismételt bocsánat-kérések közt elhagyta a szobát.

- A túlsó ajtó be volt zárva, nem mehettem el, felelt a kis Viola. A másik is itt van.

- Hol? kérdé zavartan Oszkár.

- Hát itt az oldalszobában. Mindent hallottunk, a mit beszéltek. Én is hallottam. Bizony Oszkár úr, nem szépen viselte magát.

- Csak leczkézzen kis Viola, megérdemlem.

- Elment már az az úr?

- Igen, ott fordul be a sarkon, mondá Oszkár, kinézve az ablakon.

A kis Viola az oldalszobához sietett és kinyitotta ajtaját, melyen Olga sápadtan kilépett.

- Köszönöm! suttogá halkán, gyorsan, keblére szorítva a kis Violát; aztán egy oly lesújtó pillantást vetve az ablak mellett gunyasztó fiatal úr felé, melynek jelentését lehetetlen volt félreérteni, - gyorsan, minden szó nélkül elhagyta a szobát.

Oszkár egy ideig bamba tekintettel bámult utána; aztán lassankint magához tért kábultságából, arcára visszatért rendes könnyelmű kifejezése, s végre nevetve vállat vont.

- Annál jobb, úgys régóta óhajtottuk e szakítást mind a ketten.

Szeme a kis Violára esett, a ki ezalatt vállára vetette szegényes nagykendőjét, s üres kosárkájával készült elhagyni a szobát. És amint néhány percz előtt el nem tudta képzelni, miként feledhette el Olga királynői szépségét e mellett az éhes kis leány mellett, most viszont csodálkozva kérdezte magától, hogyan tudott ez üde, kedves gyermek mellett csak egy pillanatig is a megunt nő hervadt bájaira gondolni?

- E kalandnak sokkal édesebb vége lehet, mint előre terveltem, gondolá elégedetten. Violácska, fordult aztán a távozni készülő leányhoz, nézze csak, a fogoly és a pezsgő jó része még az asztalon van. Nem volna kedve folytatni a reggelit?

- Köszönöm, már jóllaktam, felelt mosolyogva a kis Viola, és módos bók után a faképnél hagyta az elámult fiatal urat.

HERVADT KOSZORÚK.

I.

Ha végig ment az utcán, viseltes ruhájában és télen-nyáron egyaránt vállára vetett koczkás nagykendővel, melynek foszlányos széleit merész önámítással csipkés szegélynek szerette tekinteni: senki sem mondta volna róla, a ki nem ismeri különben, hogy évek előtt ez a szegény kopott alak fényesen világított termekben ragadott lelkesülésre ezreket meg ezreket és villanyozott őrvongó tapsra ezer meg ezer tenyeret. De szerencsére a kis városban, melynek utcáin most e sokkal szerényebb alakban és csipkés szegélyű nagykendőjében szokott feltűnni, minden ember ismeri múltját s múltja kedveért becsúli jelenét. Ha emelt fővel, kimért léptekkel elhalad a kávéház előtt, az ablakban ülő törzsvendég leteszi újságát, félre tolja kávé findzsáját, s oldalba lökve a tekéző asztal szemlélésébe merült szomszédját, egy szemvágással jelentősen figyelmezteti az elhaladó alakra; a pinczér kiáll a kávéház ajtajába, s asztalkendőjével porolva csizmáit, elmondja a mellette állóknak rövid és merész körvonalokban a nyugalomba vonult nagy művész biographiáját. Nem messze innen, a szomszéd utcában borbély-műhely előtt halad el; az öreg mester az ajtóból köhögéssel figyelmezteti benn dolgozó segédjeit s megdolgozott vendégeit, egyszersmind kissé félre állva a világoasságból, hogy senkit se foszson meg az érdekes látványtól; a vendégek előre nyújtják a törülköző és szappan hullámaiból fejeiket, Aesculap czéhen kívüli tanítványai feltartják borotváikat - - minden hallgat és szünetel, míg az elhaladó nevezetes alak árnya végig nem suhan a bolt üvegajtaján - - aztán újra megered a fenés, kenés, vakarás, fecsegés - - mindenki elmondja századszor és ugyanannak, kinek százszor elmondta, a nagy művészt jellemző érdekesebb adatokat, s ha véletlenül akad egy-egy vidéki ember, ki vityázatlanul elárulja tudatlanságát, vendég, borbély neki esik, egy lélekzet alatt elmondva Lombi Loránt, a nagy hegedűművész kimerítő életrajzát, úgy hogy füle zúg a sok beszédől s szeme elkáprázik a szappanhabtól, melylyel a fontos kérdésben egészen elmerülő borbély túlságos bőven ellátja, míg nyakát veszedelmesen csiklandozza szórakozott borotvájával.

Lombi Loránt látja, érzi, tudja a közfigyelem nyilvánulásait, s a nagy embereket rendesen jellemző szerény öntudattal fogadja. - Nem teszi magát, mintha semmit sem látna: ez álszemérem volna és sértő a közönségre, melynek kegyét pedig Lombi Loránt, mint minden művész, nem kevésre becsúli. De nem is mutat valami nagy örömet, gyermekes elragadtatást: ezt tegyék a kisebb tehetségek, melyek ritkán jutnak egy kis ünnepeletetéshez; nem csoda, ha aztán nem tudnak hova lenni örömmükben. A ki megszokta a dicsőséget, annak szeme nem káprázik el sugarától. Lombi Loránt nyugodt mérséklettel és kellő elismeréssel fogadja a nevezetes emberek törvényes adóját, a közfigyelem nyilvánulását, s épen úgy nem teszi ez őt elbizottá s nem hozza zavarba, mint az uralkodót alattvalói hódolata.

Hozzá szokhatott már az ünnepeletetés minden fajához, kezdve a viharos tapsoktól és repülő koszorúktól egész a pinczéri és borbélyi panegyriséig. Ha azok nem vették ki sodrából, hogyan hoznák zavarba most ez utóbbiak, a suttogások, az ajtókon és ablakokon utána kandikáló kíváncsi arczok? Jól tudja ő azt, hogy az utcán nem mehet végig a nélkül, hogy meg ne bámulják, nevét suttogva utána ne mondják, útjában az ablakokat ki ne nyitogassák. Úgy hozzá szokott már, hogy

lépteit is ez állandóan kísérő moraj hullámzásához alkalmazza, mint katona a dobpergéshez, s talán meg kellene állnia, ha egyszerre minden elcsendesülne körülötte. Nem csak itt, e félreeső kis város egyhangú utczáin tapasztalja ezt, hol különben egy sárba rekedt szekér is népcsődületet okoz s nevezetes mozzanatot képez az utca krónikájában; hanem volt idő, hogy világvárosok utczáin, a hőmpolygó néptengerben, a robogó kocsik és kiáltozó emberek zajában vázsvesszőként hatott megjelenése, melyre a tenger torlódó hullámai lecsillapodtak s kétfelé válva utat nyitottak a mindenkitől ismert, ünnepezt művészeknek. Ah! szép idők voltak azok! Miért is nem tartottak örökké? Ah! miért van múltja az időnek?

-187-

Hej! ha az az idő helyesebben volna berendezve s hajtogatásából kitörölnék a múltat: Lombi Loránt most nem e kis város utczáin járna tétlen nagyságában. Ha múlt idő nem volna, most is diadalmenetben járna be a haza és a külföld városait, jöttét előre jelentenék az újságok s érdekes anekdotákat közölnének felőle, hangversenyait óriási falragaszok hirdetnék, tömegesen tódulna a közönség meghallgatására, tapsokkal fogadnák, koszorúkkal üdvözölnék, virágokkal halmoznák, lelkesült hölgyek kendőiket lobogtatnák, elragadtatott urak botjaikkal vernék a padlatot, költők dicsőítő verseket írnának hozzá, fiatal leányok ábrándoznának utána, érettebb hölgyek estélyekre hívnák, előkelő urak barátkoznának vele, a dicsőség napja sugározná körül fejét, aranyozná meg erszényét...

-188-

Hajh! de az idő elmúlt, a jelen nem a múlt. A tapsok elhangzottak, a koszorúk elhervadtak, az ábrándok szétfoszlottak. Az ifjú művész hullámzó fürtjei hol kihulltak, hol megőszültek, ruganyos ujjai meglazultak, daliás termete összehajlott, villogó szeme fényét hagyta. A dicsőség napja távolról, a múlt idők sűrű ködén keresztül küldi már csak sugárait... hajh! nem melegítenek már azok, halavány a dicső, melyet bágyadtan feje körül vonnak, aranyozó erejüket pedig tökéletesen elvesztették.

Ha múlt idő nem volna, Lombi Loránt most sem kényszerülne ez egyhangú kis városban vonni meg magát, hova tíz év előtt költözött dicsősége emlékével, hegedűjével és hervadt koszorúival. Egyebe nem volt. A hírlapokat, melyek hajdanában dicsőítésével voltak tele, gondosan eltette, de a bankjegyeket, melyeknek nagy tömege még ékesebben hirdette dicsőségét, nem őrizé meg oly lelkiismeretesen. A rég elhangzott tapsok még egyre csengtek fülében, de a csengő aranyokon régen túladott. Új lakhelyére nem hozott egyebet elmúlt hódításaiból, mint neve dicsőségét, s ezt kellett most úgy tőkésítenie, hogy kamataiból megélhessen.

A név dicsősége igen szép dolog és a halhatatlanság reménye nagyratörő lélekre igen vigasztaló, de nem elég substantiális arra, hogy belőle ruhát, csizmát lehessen készíteni, s a gyomor kíméletlen követetéseit kielégíteni. Lombi Loránt csodálkozva tapasztalta, mennyi mindenre van szüksége az embernek, ha élni akar. Ezelőtt ilyesmit, nem vett észre. Dicsősége mámorában elszokott a számítástól, nem vette észre, hogy valamire szüksége lehet, mert soha sem érezte a szükségét. Vágyak nem gyötörték, mert támadásuk első pillanatában kielégítést nyertek, kívánságai nem voltak, mert bőségében nem maradt kívánni valója. Annál több lett most. Az élet sok apró szüksége egészen megzavarta. Azt sem tudta, melyiknek tegyen előbb eleget, s ha itt egy hiányt nagy nehezen betakart, amott egy fordulóra tízet is talált, mely még hangosabban kiáltott takaró után. S mindezen apró szükségnek az a megfoghatatlan sajátsága volt, hogy pénz nélkül nem lehetett elcsitítani. Pénz, pénz és pénz kellett valamennyinek. Ha ezt tudta volna akkoriban, mikor még tele marokkal szórta pénzét a szélbe! Ha visszabúvólhatné legalább egy parányi részecskéjét!

-189-

Eleinte sopánkodott e fölött, de jó korán belátta, hogy ezzel ugyan vissza nem szerez semmit. Akár pelyhet ereszszen neki a forgó szélnek s azt akarja aztán elfogni! Lombi Loránt nem akart a szél szárnyain repülő pehely után futni, hanem megpróbálta, ismét új pénzt szerezni. Hiszen oly könnyen ment az valaha.

Most azonban kissé nehezebben ment. Vagy az ízlés változott, vagy a pénz fogyott: elég az hozzá, az emberek sokkal rosszabbul fizették a művészetet, mint azelőtt, ezerszer rosszabbul. Megkísérlé órákat adni a zongora- és hegedűjáték művészetéből. Kapott is elég tanítványt, már a mennyi a városkától kitelt; mert a polgárok nagyra voltak vele, hogy magzatjaik ily nagy híru művész vezetése mellett lépnek a zene múzsájának templomába. Hanem bizony nem fizették fényesen; a mennyi összegért most egy órát adott, azért hajdanában hangversenyeire még karzati jegyet sem kaphattak volna. Lombi Loránt e mellett nagyon komolyan vette feladatát s kemény összeütközésekbe jött részint növendékeinek merev ujaival és makacs füleivel, részint a nagyralátó papák és mamák hiúságával. Valamennyi tanítványát tökéletes művészsze akarta képezni, a miben ugyan találkozott a gyöngéd szülők kívánságával, de rögtön el is tért tőle; a mennyiben ezek valósággal teljesülve is látták a mester óhaját s kedves csemetéikben bevégzett művészeket szemlélték, míg Lombi Loránt kereken és zordonan kijelenté ellenkező véleményét, sőt a szülők kimondhatatlan irtózatára legtöbbször azon állat nevével jellemzé az apró művészek tehetségét, mely állat a természetrajzban inkább türelménél, mint művészeti énekénél fogva érdemel megemlést.

-190-

- Ha ilyennek tartja fiamat - mondá az elkeseredett mama ilyenkor s borzongva ejté ki az említett türelmes állat harmoniatlan nevét - ha ilyennek tartja fiamat, úgy kár lesz tovább is rá pazarolni nagy művészetét.

-191-

- Magam is épen ez ajánlatot akartam tenni - felelt Lombi Loránt. - Valóban kár érte fizetni, ámbár elég keveset fizetnek.

- Elég ez egy - számárért, - viszonzá a sértett szülő keserű gúnnyal, s némi titkos elégtétellel, hogy e kétértelmű kifejezés által finoman Lombi Loránt fejéhez vághatta a botrányos állat nevét.

És így történt, hogy a növendékek rohamos gyorsasággal megfogytak, s Lombi Loránt hírneve épen nem emelkedett. «Lehetett valaha jó előadó művész – mondák a megbántott szülők, – de rossz mester, mert nem képes kiismerni a növendékek képességét; pedig ez a fő.» A kevés tanítvánnyal, ki megmaradt vezetése alatt s valamire mégis tudott menni, Lombi Loránt néhány hangversenyt próbált rendezni, melyeken maga is fellépett, gondolván, hogy így is könnyít valamit nehéz helyzetén. A hangversenyek fényesen sikerültek, minden számot ismételni kellett, Lombi Loránt koszorút kapott, két kisasszonyt bokkrétákkal tűntettek ki, a helybeli újság hosszú műismertetést közölt a fényes zene-estélyről – és Lombi Loránt régi dicsőségének emlékei közt elfelejtette, hogy a hangversenyző úrfiak és kisasszonyok összes rokonsága ingyen részesült a műélvezetben és a valósággal fizető közönségből oly kevesen fértek be, hogy a befolyt összegből a jegyszedő öreg asszonyok díját sem lehetett kifizetni, mi ezen öreg hölgyek részéről több látogatást, néhány viharos jelenetet s több nem igen megtisztelő címet vont Lombi Loránt fejére.

-192-

Ezek daczára azonban Lombi Loránt hírneve tíz év múlva is azon teljes fényvel ragyogott a városban, mely beköltözése első napján kápráztatá el szemeit. Ismerte mindenki, az utcán megnézte mindenki, büszke volt rá mindenki; s ha egyik-másik polgárnak idegen földről látogatója jött, ki a város nevezetességeit látni óhajtotta, házi gazdája karon fogva a térre vezette, hol Lombi Loránt szokott csipkés szegélyű nagykendőjében sétálni, s megmutatta személyében a város legnagyobb nevezetességét. Lombi Loránt e köztisztelet viszonzásául néha-néha leereszkedőleg részesítette a közönséget művészete élvezésében s minden sátoros ünnepen egy solo-t játszott a templomi zenekarban, mely alkalomkor a helybeli újság zene-referense sohasem mulasztá el megjegyezni, hogy Lombi Loránt, a nagy hegedű-művész, ki fényes diadalmi pályája után kies városunkat választá aggkora hajlékául, tegnapi solója által egy új fényes levelet csatolt halhatatlan babérjaihoz.

-193-

A babérok halhatatlanok lehetnek, hanem Lombi Loránt sokszor szomorúan volt kénytelen tapasztalni, hogy az ember nagyon is halandó, és sok mindenféle van szüksége, ha mégis élni akar. Művészi büszkeségét azonban csorba nélkül fentartotta és soha, legnagyobb nyomorúságában sem tett semmit, mi a művészi név tiszta tükrére csak egy lehelletnyi árnyat is vonhatott volna. Hej pedig sok nyomorúságot látott az a kis hátulsó udvari szoba; és a szoba falán szép sorban függő szalagos koszorúk sokszor adhattak hálát az istennek, hogy koszorúknak születtek és nem embernek, ki koszorút kap. Hanem ezt nem tudta más, csak ők maguk. A csipkés szegélyű nagy kendő mindennap megjelent az utcán, és senki sem tudta, micsoda keserűséget főd el a szívben. Az igaz, hogy nem is kérdezte senki. A polgártársak büszkék szoktak lenni a nevezetességre, mely körükben él, s a nevezetességre hagyják, a megélés módját keresni.

Lombi Loránt élt – ezt senki sem tagadhatta; hogyan élt – ezzel meg senki sem törődött, a mit különben nem is vett volna jó néven. Büszke volt, nem kért semmit; méltóságát megőrizte, a közönség tiszteletét megkívánta, de nyájassággal, leereszkedéssel viszonozta. Sőt annyira ment leereszkedése, hogy még Csicsa Miskát is, a cigány banda primását, kifogástalan udvariassággal fogadta szobájában s egyetlen székére ültette, míg maga az ágyra telepedett.

-194-

- Mi jót hozott, Csicsa? kérdé leereszkedő nyájassággal, jobbának könnyed legyintésével jelente, hogy csak maradjon székén, mert ez a vendéget illeti, akárki az a vendég.

Derék, jól táplált barna úr volt Csicsa, elegáns fekete ruha feszült meg izmos tagjain, arany gyűrűk villogtak ujjain, vastag arany láncz himbálódzott kerek hasa fölött, finom tajték szopókát tartott ujjai közt, de a szivart világért sem merte volna szájába fegni ez éhes tekintetű szegény öreg ember előtt, ki kopott ruháiban oly méltósággal ült ágyán, mint a király trónusán.

- Szóljon bátran Csicsa, ne legyen elfogúlt, biztatá jóakarólag Lombi Loránt a lelkendező barna urat. Mi jóval jött? Miben lehetek szolgálatára?

Végre megemberelte magát Csicsa úr és hosszas gondolkozás után meghúzogatta ujjain a gyűrűket, megránczizálva mellényét, s minden ok nélkül háromszor megnézve óráját, lábait díszesen, de igen kényelmetlenül megfeszítette s a következő szavakkal vezeté be mondandóját:

- Szép idő van.

E furfangos bevezetés után, mely tág értelménél fogva igen alkalmas volt, hogy bárminő tárgy előbeszédeül szolgáljon, s a hallgató érdekeltségét felköltve, figyelmét a sejtelmek beláthatatlan tengerére csábítsa: Csicsa úr nagyot lélekkedett, s szónoki fogással élve, rövid szünetet tartott.

-195-

- Nagyon szép idő, mondá Lombi Loránt leereszkedő jóakarattal, világosan mutatva, hogy a szép időt oly közös jótéteménynek tekinti, melyet egyaránt élvezhet művész és cigány muzsikos.

- Jó idő lesz a temetésre, folytatá Csicsa úr.

- A temetésre? kérdé Lombi Loránt, kissé meglepetve e váratlan szónoki fordulat által.

- Ma temetjük szegény Peták Danit, a banda első hegedűsét. Nem tetszett hallani, hogy meghalt szegény Peták Dani?

- Nem, nem hallottam, mondá Lombi Loránt hidegen és tartózkodólag. Kissé merész dolog is volt, fölteni róla, hogy egy cigány muzsikos haláláról tudomása legyen. Tartózkodóbb lett nyájasságában, de nem haragudott; hiszen ez egyszerű embertől, a szegény Csicsától nem vehette rossz néven, ha saját bajáról azt hiszi, hogy a magasabb régiókban is megérik.

- Igenis, meghalt – folytatá Csicsa úr búskomolyan – nincs már első hegedűsünk, nagy híja lesz a bandának. Pedig oly jó kerestetünk volt. Baj, baj, nagy baj.

- Sajnálom, mondá Lombi Loránt ismét visszatérő jóakarattal. Nagyon sajnálom, és szívesen segítnék, ha tehetném.

-196-

- Igazán? kérdé hirtelen a barna úr oly nagy örömmel ugorva föl székéről, mely tekintve Peták Dani szomorú halálát, határozottan ellenkezett egy temetési nap gyászával.

- Valóban segítnék, ha módomban állna, mondá Lombi Loránt vontatva, mert barna vendégének megfoghatatlan öröme és hirtelen felugrása épen nem volt ingyére.

- Mójában áll, nagyon is módjában áll, kiáltott Csicsa úr, heves taglejtései által még inkább fölgerjesztve Lombi Loránt titkos méltatlankodását. Nagyon jó kerestetünk van - minden este el vagyunk foglalva - megduplázom Peták Dani fizetését - az úr hegedű-művész -

- Annak mondtak, vágott közbe Lombi Loránt fagyosan, sejtve, de magának sem merve megvallani az összefüggést Csicsa úr szakadozott fölkiáltásai között.

- Elfogadja hát? Kezet rá! kiáltott az elragadtatott barna úr, örömeben annyira megfélekedve minden világi tekintetről, hogy valósággal Lombi Loránt felé nyújtá kesztyűtlen kezét.

- Mit? kérdé Lombi Loránt mereven és mozdulatlanul.

- Hát - az első hegedűs helyét bandámban, felelt Csicsa úr, fokozatosan leeresztve fölemelt hangját és kinyújtott kezét, a mint az elszörnyedt öreg ember szótalanul fölemelkedett ágyáról.

Hosszas szünet következett. Lombi Loránt némán állt az ágy előtt, egyedül rövid szaggatott lélekzete által tudatva, hogy a szörnyű villámcsapás még hagyott benne valami életet. A barna úr ez alatt igen kényelmetlenül kezdte magát érezni; gyűrűit össze-vissza cserélte ujjain, s szórakozottságában vagy zavarában kivonta mellényzsebéből vaskos arany óráját és úgy fölhúzta, hogy minden lánczát, kerekét összetörte s örökre használhatatlanná tette.

-197-

- Fényes kerestet - megduplázom a fizetését, mormogott Csicsa úr biztató és mentegető hangon.

- Ennyire sülyedtem! kiáltott végre Lombi Loránt oly fájdalommal és keserűséggel, hogy Csicsa úr most már valósággal nem tudta, melyik lábára álljon?

- Engedelmet kérek, nem akartam megbántani, dupla fizetését ígértem, mondá aztán bűnbánó meghunyászkodással.

- Peták Dani utódja! kiáltott Lombi Loránt.

- Dupla fizetéssel, tevé hozzá a sötét barna kísértő, az alkudozás megkezdésének vevén Lombi Loránt keserű fölkiáltását.

Lombi Loránt körülnézett a szobában, fegyvert keresve, melylyel szörnyű bántalmáért méltó megtorlást vegyen. Fegyver nem ötlött szemébe, de látta Csicsa úr jó akaratú biztatástól sugárzó ábrázatát, melyen az ijedtség, alázatosság, pártfogás, tisztelet és jóakarát oly kellemes kifejezésben egyesült, hogy minden vonása ezt látszott kiáltani: Dupla fizetés! - Nem, ez nem lehetett szándékos sértés, nem kiszámított megalázás, gondolá Lombi Loránt. Keserűsége és haragja lassankint elsímúlt, helyét a leereszkedő szánakozás foglalta el, a mint a cigány furcsa vegyületben mosolygó és ijedező arczára tekintett. Mit tudja ő szegény, mit tett? Képes-e ő fölfogni, mi a művész? Szemében csupán hegedűsök vannak; az ő baja, de nem hibája, hogy nem tud különbséget tenni Peták Dani és Lombi Loránt közt.

-198-

Lassankint kialudt Lombi Loránt szemében a harag tüze s helyében a fájó szánakozás szelid világa csillogott. Sőt előbb elkékült ajkai körül gyenge mosoly is játszadozott, midőn megfogta a még mindig riadtan mosolygó és dupla fizetéséről mormogó Csicsa kezét, és a szoba túlsó végére, a falhoz vezette.

A falon díszes sorban függtek a kisebb-nagyobb koszorúk, hosszú, széles selyemszalagokkal, arany betűs feliratokkal. Lombi Loránt megállt előttük, s baljával Csicsa kezét fogva, jobbával az első koszorúra mutatott.

- Ez volt első koszorúm, gyermekkoromban kaptam, midőn első hangversenyemet adtam, mondá ünnepélyes hangon. A város hölgyei nyújtották át bársony párnán, zöld szalagjára arany betűkkel van a nevem írva, s azon remény, hogy e név valaha be fogja tölteni a világot.

-199-

A barna férfiú álmélkodva nézett a zörgő levelű koszorúra; kezébe fogta a lelógó selyem szalagot, s míg ezt műértőleg morzsolá ujjai közt, a rajta levő feliratot iparkodott elolvasni, elfeledve a jelenet ünnepélyes hatása alatt, hogy az írástudományba csak igen tökéletesen van beavatva.

- Az első koszorú reménye beteljesedett, folytatá Lombi Loránt még ünnepélyesebben, tovább vonva barna vendégét s a második koszorúra mutatva. Ezt a koszorút a hildenhausen-sonderburgi uralkodó herczeg sajátkezűleg dobta nekem, midőn Hilden-Hausen-Sonderburgban léptem föl az udvari színházban.

Csicsa a második koszorú széles selyem szalagját is megmorzsolá ujjai közt, mi alatt kábultan nézett a sárga poros levelekre, s öntudatlanul, de siker nélkül iparkodott elméjébe vésni az épen most hallott kimondhatatlan idegen nevet.

- A harmadik koszorút - folytatá Lombi Loránt, tovább vezetve az álmélkodó barna férfiút - egy főrangó hölgy-intézet növendékei nyújtották át testületileg. - A negyediket - ötödiket - és így

tovább-tovább – a mint Don Ruy körülvezette Carlos királyt őseinek képei előtt, akként mutatta be Lombi Loránt megilletődött vendégének koszorúit, mindegyiknek elmondva történetét s Csicsa kezébe adva a szalagokat. A megbolygatott koszorúk száraz levelei zörögtek, mintha a feltámasztott emlékek szél gyanánt rezegtetnék a hosszas álmom, pihenés után; egy-két levél a földre hullt; Lombi Loránt kegyelettel fölemelte onnan s gondosan az asztalfiókba zárta, sárguló írások és hírlapok közé. Csicsa néma álmélkodással hallgatta végig a koszorúk történetét, megfogta szalagjaikat, ujjai közt morzsolta, megkísérlé elolvasni felírataikat, míg lelkében azon homályos sejtés kezdett határozottabb alakot öltetni, hogy ennyi koszorúval szemben nem ártana újra és erősebben hangsúlyozni a dupla fizetést, a mit halkán és félénken azonnal meg is tett.

-200-

– És most – fejezé be Lombi Loránt, a mint az utolsó koszorú száraz leveleinek zörgése elhallatszott – és most Csicsa, megbocsátom vakmerőségét. Bizonyynal nem tudja kivel beszél, azért merete ajánlatát tenni. Most azonban láthatja, hogy a művész, kinek ily koszorúi vannak, nem állhat be egy cigány bandába hegedűsnek.

A meglepett barna férfiú akart még valamit hebegni dupla fizetésről, de Lombi Loránt határozott, bár kegyes kézlegyintéssel jelenté, hogy a kihallgatásnak vége van. Csicsa úr óriási erőfeszítések után felhúzta keztyűit, kivette óráját, füléhez tartotta s fejcsóválva győződött meg, hogy nem jár; de azért mégis figyelmesen megnézte, s miután háromszor sikertelenül belekezdett valami búcsúzó szónoklatba, a harmadik kísérlet után lassan kihátrált az ajtón.

-201-

A mint Csicsa úr kilépett a ház kapuján, s megigazgatva ujjain a gyűrűket és zsebébe rejtve ismét lehúzott keztyűit, épen tovább akart indulni, nagy zörgéssel fordult be az utczába egy ekhós szekér és közvetlenül ama kapu előtt állapodott meg, hol Csicsa úr végezte úti előkészületeit.

– Ez a bárány-útca tizenötödik száma? kiáltott az ekhó alól egy éles nőnemű hang.

– Ez hát, mordult vissza üléséről a subás kocsis. Csak van szemem.

– Kend nem ismeri a számokat, visított ismét a nőnemű hang. Kérdezze meg azt az urat a kapu előtt.

– Azt mondja az asszonyság, kérdezzem meg az urat, mondá a subás kocsis mogorván, Csicsa úr felé fordulva.

Csicsa úr, kinek igen hízelgett, hogy valóságos úrnak tekintik s vitatás nélkül fölteszik róla az arab számok ismeretét, e felszólításra a kapu felé fordult s tudományos arczkifejezéssel kezdte tanulmányozni a ház falára mázolt számokat.

– Kérdezze meg az úrtól, itt lakik-e Lombi Loránt? sivalkodott ismét türelmetlenül a nőnemű hang.

– Igenis itt lakik, épen tőle jövök, kiáltott Csicsa úr, örvendve, hogy ilyen könnyen átesett a nehéz számtani feladaton.

– Hajtson be az udvarra, sivított a nőnemű hang. A kocsi megfordult s a nyitott kapun keresztül, visító tartalmával együtt, az udvarra dőczögött.

-202-

Csicsa úr most már tovább mehetett volna ugyan, de zenészi kíváncsiságát nagyon felgerjesztvén a sivító hang, megállt a kapu előtt s várta a szekér rejtelseinek kitarulását. Ha azonban valami vonó vagy fuvó hangszert gyanított a szekérben, úgy nagyon csalódott várakozásában, mert nem jött belőle napfényre egyéb, mint egy igen öreg és igen vézna asszonyság, félúrias ruhában és kőkorbéli főkötővel, azután két kis láda, egynehány kosár, egy csomag ágynemű s végre egy szegényes öltözetű kis leány, kit Csicsa úr hirtelenében tizenkét-tizenhárom évesre becsült.

Ennyit látott Csicsa úr és nem többet. Láthatta Lombi Lorántot is, a mint szobája ajtajába lépett, összecsapta kezeit s vendégeihez sietett. Még azt is láthatta, hogy hirtelenében pár szót váltott a kőkorbéli főkötős vézna asszonysággal, mialatt jobbra-balra kapkodta kezeit, melyeket a kis leány erővel meg akart csókolni. Erre mindnyájan ládástúl, kosarastúl, ágyneműstől a szobába mentek, és Csicsa úrnak nem maradt egyéb látnivalója, mint a subás kocsis, a mint mogorva arczczal jártatta az udvaron lovait.

Lombi Loránt ezalatt vígasztalan arczkifejezéssel iparkodott szűk szobájában elhelyezni a megérkezett holmit, míg a vézna asszonyság, elfoglalva az egyetlen széket, lélekzetvétel nélkül igyekezett egy drámai szerkezetű monologban minden lehető kérdésre megelőzőleg felelni.

-203-

– Hogy ki vagyok? Hát özvegy Harcsa Mihályné asszonyság vagyok, a férjem asztalosmester volt, húsz év előtt halt meg vízibetegségben. Hogy micsoda módon ismerkedtem meg az úr unokahugával? Hát csak úgy, hogy anyja özvegysége óta házamban lakott, ott betegeskedett, ott is halt meg. Hogy hagyott-e valamit hátra? Hát bizony csak azt a kis holmit, a mi itt van ni; elhoztam mind, egy darabját se tartottam vissza, pedig adósom volt az utolsó hónapi házbérrel. Hogy miért hoztam az úrhoz ezt a kis árvát? Hát csak azért, mert nincs ezen a világon senkije, és semmije az úron kívül. Hogy honnan tudom én ezt? Hát a boldogult édes anyjától, a ki sokszor eldicsekedett vele, hogy van neki egy Lombi Loránt nevű rokona, nagy művész, híres muzsikus, gazdag ember, itt meg itt lakik, és bizonyára nem fogja elhagyni kis leányát, ha nem lesz többé édes anyja. Hogy hát ez nem egészen igaz, mert lakásából ítélve, az úr nem látszik valami gazdag embernek. A bizony meglehet, de azért ezt a szegény kis lányt nem fogja az utczára tenni? Hogy miért nem tartom én el magam? Mert nekem nincs miből, szegény vagyok, sok gyerekem van, azt

se tudom, hogy éljek el napról-napra? Hogy mit tegyen az úr evvel a szegény kis féreggel? Hát bizony csak nevelje fel, ha van lelke az úrnak, mert különben megveri az isten. Mariska, csókolj kezét a bácsinak, és jól viseld magadat, ha azt akarod, hogy szeressen.

-204-

A kis leány elfogta Lombi Loránt vonakodó kezét és megcsókolta. Lombi Loránt szólni akart, de maga sem tudta, mit mondjon; hosszú ideje pedig nem maradt a gondolkodásra, mert a vézna asszonyság, meglepéssel tapasztalván a rokoni jó egyetértést, melyet a kézcsók által teljesen biztosítottak látott, újra fölvetette a drámai monolog fonalát.

- Hogy meddig maradok itt? Bizony még ma este szeretnék haza menni; kocsimat csak egy napra fogadtam fel, a kocsisom pedig nagyon goromba ember, nem férnék meg a szájától, ha éjszakára is itt tartanám. Ne tessék tartóztatni, semmi esetre sem maradhatok. Hogy tartozik-e valamivel a kis Mariskáért? Bizony tartozik; én tartom anyja halála óta, az útiköltség is csak miatta van, mert bizony a nélkül soha sem jöttem volna ebbe a városba. Hogy most nem tudja megadni? Nem is azért kérdeztem, mintha meg akarnám venni az úron. Elvárok vele akár meddig, sőt azt se bánom, ha örökre adósom marad. Hogy jó apja akar lenni a kis Mariskának? Azt el is várom. Hogy meg fogom-e valamikor látogatni? Hát biz azt nem tudom, majd megváltik idővel; egyszer csak, meglehet, betoppanok ide s megnézem, mivé nevelte ezt a kis leányt? Hogy szívesen fog látni? Reménylem is, különben most ne tessék tartóztatni, mert csak etetünk és mindjárt haza felé indulunk. Mariska, csókold meg a bácsi kezét és köszönd meg a hozzád való jó akaratát.

-205-

A kis leány ismételte előbbi támadását Lombi Loránt keze ellen, és Lombi Loránt belátta, hogy a végzet rendelései ellen hiában küzd a gyöngye ember. A minék meg kell történnie, az megtörténik; ha meg kellett történni, hogy most egyszerre egy tizenkét éves leány nevelőapjává legyen, bele kell nyugodnia a kikerülhetetlenbe. A kőkorbeli főköttős asszonyság oly szépen megtett helyette minden kérdést és minden lehető ellenvetést, és oly kimerítőleg és megcáfolhatlanul megfelelt valamennyire, hogy neki szólnia sem kellett, s az ellenmondás legtávolabbi reménye nélkül fogadta az égneke e váratlan ajándokát. Nem is azon gondolkodott, elfogadja-e vagy nem, ehhez többé szó sem fért, hanem csupán az iránt kellett még tisztába jönnie magával, hogyan oldhassa meg a nehéz számtani feladványt, hogy a mi eddig egynek sem volt elég, ezután elég legyen kettőnek?

E nehéz problema fölött töprenkedett, mialatt a visító hangú beszédes asszonyság kirakta a ládákából, kosarakból Mariska holmiját, folytonosan oktatta a kis leányt jó erkölcsökre s istennek és embernek tetsző viseletre, közben-közben pedig felszólította, hogy csókolja meg a bácsi kezét. E fölött töprenkedett akkor is, midőn Harcsa Mihály özvegye elvégezve minden dolgát s elköltve tisztességes ebédjét, melyet Lombi Loránt a szomszéd fogadóba hozatott hitelben, még egyszer előadta szokott drámai modorában saját élettörténetét, kapcsolatban Mariska anyjának viselt dolgaival, s újra szívére kötötte Lombi Lorántnak a kis leány sorsát. E nehéz problémán törte fejét akkor is, midőn a mogorva kocsis bemordult az ajtón, hogy fogva vannak a lovak s ő nem akar az úton hálni, mire a vézna asszonyság föltette fejére kőkorbeli főköttőjét, megcsókolta a kis leányt, megölelte Lombi Lorántot és a kocsiba ült, onnan sivitva még egyszer a kis leányra, hogy csókoljon kezét a bácsinak, míg sivitása és az ekhós szekér zörgése egészen elhangzott, és a nevezetes látogatásból semmi egyéb nem maradt hátra Lombi Loránt szobájában, mint a szegletben ülő és csendesen sirdogáló kis leány.

-206-

E nehéz problémán törte fejét Lombi Loránt akkor is, midőn az éj leszállt s a kis leány csendesen pihegve aludt a földön rögtönzött ágyában, míg Lombi Loránt pislogó olajlámpája álmos világánál hangjegyeket másolt egyik növendéke számára. Halkan dudolta magában a vidám dallamot, a mint a fekete pontokat egymás után rakta alúl-felül a vonalakra s a mellett számolta minden képzelhető jóvedelmét, melyet a legnagyobb munka mellett képes lesz szerezeni. Kevés, nagyon kevés, maga is alig tud megélni belőle. A dallam rendkívül vidor fordulatba ment át. Lombi Loránt halkan verte hozzá lábával a szökdelő kíséretet, szeme lassankint elfordult a papírról s az alvó kis leány arczára tévedt. Mint hasonlít anyjára! Lombi Loránt tisztán visszaemlékezett a szőke hajú, kék szemű, vidám piros arczú leánykára, kivel gyermekkorában annyit játszott és veszekedett. Az az idő rég elmúlt, azóta nem látta őt, pedig szerették egymást; a mint most maga előtt újra látta gyermekében, fölbredtek rég szunnyadó emlékei és ismét visszaképzelte magát a gyermekkorba, s fejét a félig beírt papírra hajtva, hosszan elmerengett a lelke előtt elvonuló képeken. Az a boldog család, melynek gyermekei ott játszottak a kavicsos udvaron, hová lett, merre hullt szét azóta? Mind meghaltak, senki sem maradt belőle, csak ez a szegény öreg ember, rövid dicsősége romjaival s tört reményeivel, és ez az alvó gyermek, kinek senkije sincs a világon kívül, tehetetlen, élhetetlen kolduson kívül. Szegény fakadó bimbó, mely düledező rom tövében akar megvonulni. Mi lesz ott belőle, fog-e menedéket találni, fog-e virúlni?

-207-

Fog. Lombi Loránt hirtelen fölemeli fejét, eltaszítja maga elől a papirost s felugrik székéről. A gondolat, mely agyába szökött, megremegett egész valóját. El akarja háritani magától, de makacsul újra meg újra visszatér. Behunyja szemét, de annál világosabban látja Csicsa cigány mosolygó orcáját; befogja fülét, de annál érthetőbben hallja a dupla fizetés biztató ajánlatát. Kétségbeesetten küzd e rémképek ellen - hiába! Mind jobban, jobban körülfogják, elkábítják, magukkal ragadják. Hasztalan igyekszik kiszabadulni a polyp karjai közül, annál inkább beléjük bonyolódik; hiába erőlködik kiemelkedni a dagadó hullámokból, annál mélyebbre vonja a láthatatlan erő. Sülyed, egyre sülyed, ellenállása mindig gyengébb, erőtlenebb, már alig küzd, a hullámok már vállát, ajkát, szemét érintik - tekintete a falra esik, a koszorúk némán, fájó szemrehányással intenek felé - megragadja e szalmaszálat s végső erőlködéssel még egyszer kirántja magát a polyp karjaiból, a hullámok öléből.

-208-

De a polyp nem ereszti martalékát, a hullámok nem adják vissza, mit egyszer megragadtak. Lombi Loránt nehéz vergődésében elfordul a koszorúktól s az alvó gyermekre esik szeme. A polyp karjai újra tagjaihoz tapadnak, újra vonják, ragadják a mélységbe. Nincs ellenállás, nincs menekvés. A hullámok összezsapnak feje fölött – határozott.

Leszedi a falról koszorúit, egymásután, gyöngéden összehajtja szalagjaikat, még egyszer elolvassa felírataikat, még egyszer, utoljára. Többé nem látják egymást. Azon a pályán, melyre most fog lépni, nincs joga hajdani koszorúhoz. Nagy faláda áll a szoba legvégső szegletében. Lombi Loránt egyenkint bele rakja koszorúit, gyöngéden s figyelmesen, nehogy kár essék a száraz levelekben. Az utolsót is elhelyezi, jobbjával már a láda födelét tartja – nem, nem zárhatja el örökre szeme elől dicsősége emlékeit – sem az isten, sem az emberek nem kívánhatják tőle ez áldozatot... Az alvó gyermek hosszan sóhajt álmában – Lombi Loránt becsapja a láda födelét s bezárja lakatját.

-209-

II.

Tiszta fehér falak, zöldre festett rácsajtó, virágágyas udvar, folyondáros tornác, két egyszerű csinos szoba mindenesetre kellemesebb lakás, mint egy sötét, nedves, rendetlen, szennyes barlang valami szűk udvar legbenső zugában, és az udvaron, tornác, szobákban sürgölődő, szorgoskodó, mosolygó, csevegő, tizennyolcz éves szép leány valószínűleg nincs hátrányára semmiféle lakás díszének. Lombi Loránt kénytelen ezt titokban bevallani, midőn hegedűjével hóna alatt belép a zöld rácsajtón, körülnéz a virágos udvaron, keblére szorítja az eleje futó, sürgölődő, mosolygó, piruló leánykát.

-210-

Öt év mult el már azon nehéz éjszaka óta, melyen Lombi Loránt sírboltjukba temette hervadt koszorúit s reájok csapta a koporsó fedelét. Öt hosszú év, váltakozó küzdéseivel, bajaival, örömeivel, bánatával, vígaszával, könnyeivel, mosolyaival. Lombi Loránt feláldozta új feladatának a legnagyobbat, miye volt, feláldozta művészi büszkeségét, önértetét, önbecsülését s az áldozat következményeit viselte hősi lélekkel, bölcs megadással. Lemondott igényéről az emberek bámulatára, a köztisztelet adójára, lemondott méltóságáról, a művészi név varázsáról; szerényen meghúzódva járt az utcán s csupán akkor, midőn dolga kívánta; visszavonult közelebbi ismerőitől s ha véletlenül találkozott velök, szégyenkező alázattal emelt kalapot előttük. Nem volt meg azon vígasztalása, mint a leköszönt királyoknak, kiket a magánéletben is átövez a régi fény varázsa, ő nemcsak lemondott régi dicsőségéről, hanem meg is tagadta multját, önmagát; a régi nagy művészt bele temette oda a nagy ládába, a hervadt koszorúk közé, itt a földön már csak a Csicsa Miska bandájának első hegedűse járt és muzsikált.

Nehéz volt a lemondás, kínos volt az áldozat, de lassankint megjött a kárpótlás. A kis Mariska jó gyermek volt, jó gyermekből szép leány lett, szép leányból ki tudja még mivé lehet? Lombi Lorántnak ő hozta meg a nap melegét, a virág illatát, mindent a mi fényes, mosolygó, kedves. A mint a gyermek növekedett éveiben, fejlett szépségében, jóságában, kedvességében, úgy fiatalodott Lombi Loránt korban, erőben, kedvben, fűrgességben. Mintha különböző pontokról egymás felé közelednének, hogy végre egy mosolygó, virágos, verőfényes ponton egymásra leljenek... Mi lehet az a mosolygó, virágos, verőfényes hely...? Lombi Loránt nem kérdezte, nem is gondolt rá, de ösztönszerűleg, öntudatlanul folyton-folyton haladt feléje... A hervadt koszorúk pedig feledve pihentek elzárt sírboltjukban.

-211-

Mióta Lombi Loránt közönséges emberré lett s mindennapi kenyérkereset után járt, azóta kezdett valamit adni a jólétre és kényelemre is, melyekkel hajdani olympusi fenségében nem sokat törődött. Most már szeretett jól ebédelni, ebéd után kényelmesen elpihenni, nyáron a virágos udvar lugasában, télen a jó fűtött szobában. Mindezen prózai kedvtelésekre a kis Mariska szoktatta, eleinte hízelgő kérlelésekkel biztatva, hogy tegye meg ezt vagy azt, az ő kedvéért, ha nem másért. Lombi Loránt tehát megtette először Mariska kedvéért, aztán a maga kedvéért – szóval lassankint oly prózai köznapi emberré vált, hogy lehetőleg jól és kényelemben akart élni, és rendes munka által megszerezni azt, a mi erre a jó és kényelmes életre szükséges.

-212-

– Mennyi változás! gondolá magába Lombi Loránt, elhelyezve a szobába hegedűjét s az ajtóból szemével kísérve az esteli készítésében szorgoskodó leány sürgő-forgó alakját. Mily varázs lehet az, melylyel e leány úgy átalakított engem? Mily erő az, mely úgy ragad feléje s mégis oly titokszerűen elriaszt sokszor mellőle? Úgy szeretném az apa gyöngédségét, párfogását tanúsítani iránta – és nem tudom. Elfogult vagyok mellette, zavarba jövök, mint a gyermek... Mi ez? Mit jelenthet ez?

Még többször is feltette volna magának e kérdést, hanem Mariska, kit elmélkedése alatt folytonos figyelemmel kísért, e pillanatban erősen elpirult s nagy buzgósággal kezdte fűjni a konyha tüzet, hogy legyen mire fognia pirulását. Lombi Loránt észrevette a pirulást, s ugyanazon pillanatban szemébe tünt a tornác, épen Mariska lesütött szemének irányában, egy fiatal ember alakja. Ha a leány elpirul és közelében fiatal ember áll, nem lehetetlen, hogy a kettő közt okozatos összefüggés van. Lombi Loránt erős nyilalást érzett szívében és e pillanat gyors feleletet adott fennebi kérdésére, melyet annyiszor hasztalanul tett föl magának.

Nem, nem, esztelenség! A mily villámmódra ötlött agyába e felelet, oly megdöbbenő sietséggel igyekezett azt onnan ismét elriasztani. Örültség még a gondolat is. Nem akar vele foglalkozni, ideje sincs rá, ez a fiatal ember az ő vendége, legjobb legkedvesebb tanítványa, kiből még valódi művészt fog nevelni. Elébe siet, mohó szorgoskodással bevonja a szobába, beszél, enyeleg vele, s talán észre sem veszi, hogy azalatt folyton tekintetét lesi, folyton azon töprenkedik, vajjon ő volt-e oka a pirulásnak.

-213-

A vacsoránál lázas jó kedve van, nevetgél, tréfál, beszél, egyre beszél, mintha valami alkalmatlan gondolatot akarna agyon beszélni. De ez alkalmatlan gondolat mindegyre visszatér, akárhogy kergeti, nem szabadul meg tőle. Beszél közömbös dolgokról, a napi eseményekről, növendékeiről, Csicsa Miskáról – s mikor már azt hiszi, tökéletesen megszabadult üldöző kísértetétől, akkor kapja rajta magát, hogy lopva, mohón lesi a fiatalok szemét, ajkát, kezét, nem intenek, nem sugnak, nem adnak-e valamit egymásnak...?

Őrütség, örütség... Majd ha egyedül lesz, ha elég ideje lesz, szemébe néz ennek a bolondos kísértetnek, s higgadt megfontolással, józan okoskodással adja ki neki az útát. A vacsorának vége van, a vendég eltávozik, Lombi Loránt forróan megszorítja kezét, aztán hátra dől székében s könnyed hangon mondja Mariskának, kísérje ki ő a vendéget. Egyszerre csak megint rajta kapja magát, hogy a szoba ablakánál van s a félig félre vont függöny megől leskelődik... Mire leskelődik, miért leskelődik...?

-214-

Egyedül vagyunk, gondolkozzunk most higgadtan, megfontolva, te szerencsétlen őrüngő! Mi az, szerelmes vagy? Nem vagyok, nem vagyok, nem akarok lenni... Mért leskelődöl hát...? Mert félted őt... Félted? Kitől félted...? Nem az-e rendeltetése, hogy szeressen, nővé legyen?... Nem engedem, nem élhetek nélküle... Vedd el hát te őt... Örütség... Miért volna ez oly nagy örütség? Nem történik-e mindennap száz meg száz ilyen házasság...? Hány éves vagy?... Ötvenöt... És ő...? Tizennyolcz... Örütség, örütség! Nem akarok többé rá gondolni.

Igen ám, ha az akarattól függne ez. Ha ez a kízó vendég előbb megkérdezné, szívesen látják-e? Nem vár ez hívást, nem szorult kínálásra, épen nem szemérmes vendég. Bemegy a zárt ajtón, belopózik a csukott ablakon, s a hová egyszer befészkelődött, pusztít, rombol, emészt ott; ha elküldöd, ha kidobod, visszamegy. Nem bánja ő, akármilyen a szállás: új-e vagy ócska, tiszta-e vagy ronda, világos-e vagy sötét, mindegy az neki, helyén van akárhol, talál pusztítani, gyötörni valót mindenütt. És még ha egyedül járna! De nem, másokat is hoz magával, hadd segítsenek neki romboló munkájában. Az az ismert zöld szemű szörnyeteg sarkában van mindenütt, vele megy mindenhová, tanyát üt vele minden hajlékban. Lombi Loránt is megismerte mind a kettőt; hiába okoskodott, hiába fontolgatott, mondhatta magát örütnék, kereshetett akárhol józan érveket: a kízó vendégek szállást vettek nála s nem hagyták el többé.

-215-

Ott voltak vele nappal, a mint sorra járta házait s leczkéket adott növendékeinek. Akárhogy magyarázta a zene titkait, akárhogy verte kézzel-lábbal a taktust; minden accordban az egyik csalogató hangját hallotta, minden hamis trillával a másik rikácsoló hangja kiáltott fülébe. Egy-kettő, hátha mégis szeretne – egy-kettő – örült gondolat; egy-kettő, gyorsabb ütemben – hozzám vonhatná a hála is – egy-kettő forte, fortissimo – ne olyan hamisan – vajjon kire gondol most – egy-kettő – piano – szegény öreg, ne álmodjál szerelemről... Ott voltak vele elmaradhatatlan vendégei esténként, midőn a város nyilvános kertjében Csicsa Miska bandájában húzta a keringőket, csárdásokat a tánczra vágyó fiatalság talpa alá... Hogy összeillenek a tánczoló párok, fiatal fiatall, tánczos tánczosné közt alig van egy pár évnyi különbség... a mint el-elsuhantak előtte a lihegő, kipirult, mosolygó alakok, feszült figyelemmel leste valamennyinek arcját, tartását, mozdulatait, s számította mindegyiknek életkorát... hahaha! rikoltott fülébe gyöttrő vendége, nézd ezeket, kik oly édes mámorral simulnak egymás keblére, mind ifjak, mind az élet virágjában vannak – virág virágra hajlik – száraz kóró vagy te, nem a virágok közt van a te helyed... és húzta, húzta lázasan a vidám, csapongó, szökellő tánczenét, hogy az egész bandát magával ragadta és Csicsa Miska kénytelen volt nagy meglepődéssel bevallani, hogy ilyen első hegedűsnek a dupla fizetés se sok.

-216-

Több héten át tartott ez a gyötrelmes állapot, Lombi Loránt érezte, hogy ereje napról-napra fogy a küzdelemben. Növendégeit egészen kétségbeejtette a gyors tactus-veréssel, a nyilvános kertben pedig minden este valóságos őrüngő tánczokat járatott a város tisztességes fiatalságával, úgy hogy végre Csicsa úr is megsokalta első hegedűsének ifjui hevét. Ha Csicsa úr megsokalta, Lombi Loránt valósággal roskadozni kezdett alatta. Amaz est rettentő felfedezése óta nem ismerte többé a nyugalmat. Kízó vendégei éjjel-nappal lelkén ültek, csábították, ijesztgették, hevítették, lehűtötték, biztatták, leverték. Nyugodt, türelmes modora, mely hajdani művészi méltósága helyét pótolta, most eltűnt; izgatott, kapkodó, türelmetlen lett; maga sem tudta tisztán, mire, miért? Napról-napra mélyebben elmerült a vén szerelmesek boldogtalan állapotába, mely minden boldogtalanlás között a legszomorúbb, mert mindenki előtt neveltség s csak annak szomorú, ki benne van. Segíteni kell e kínos helyzeten, véget kell vetni a szakadatlan gyötrelmeknek – Lombi Loránt érezte ezt s elhatározta, hogy minél előbb meg fogja tenni.

-217-

A kis Mariska, a milyen gondtalan, könnyű kedvű, vidám leányka volt, semmit vagy igen keveset vett észre gyámtyja szenvedéseiből. Legfőlebb annyit sejtett, hogy kellemetlenségei voltak növendékeivel, vagy elbágyadt a hosszas éjjeli muzsikálásban. Aztán neki is voltak gondjai, apró, könnyű gondocskák ugyan, de egy tizennyolcz éves leányka még nagyra, sokra tartja az ilyesmiket. Az a fiatal ember, ki ama nevezetes estén oly áruló és nagy következményű pirt idézett arczára, azután is sokszor gyakorolta e festési tehetségét, s Mariska el nem tudta gondolni, hogy gyámtyja ilyenkor miért lesz sokkal izgatottabb és miért oly szeszélyes szegény Beregi Lőrincz iránt, a ki pedig a zongora-művészetben a legkedvesebb tanítványa volt s igen derék tisztességes fiatal ember?

Megtudhatta nemsokára azt is, midőn gyámtyja mintegy négy héttel a sokszor emlegetett nevezetes est után, délután, épen mikor valami lakodalomba készült muzsikálni, úgy meghúzta hegedűje húrjait, hogy valamennyi elpattant, és Mariska a nagy pattogatásra ijedten rohant az udvarról a szobába.

-218-

- Megyek, hozok friss húrokat, mondá Mariska készségesen.

- Nem kell, ne hozz, felelt Lombi Loránt, ágyra dobva hegedűjét. Nem megyek el a lakodalomba.

- Nem? álmélkodék Mariska. De hogy fognak táncolni első hegedűs nélkül?

- A hogy tudnak, mondá Lombi Loránt mogorván. Ki nem állhatom a lakodalmakat.

Mariska néma bámulattal nézett gyámajja boszús arczára. Nem mert szólni, csak úgy magában gondolá, hogy a lakodalmak iránti gyűlöletben nem osztozik vele. Különben ebbeli véleményének nemsokára kifejezést is adhatott, még pedig sokkal meglepőbb módon, mintsem előre gondolta volna.

- Hát te szereted a lakodalmakat? kérdé Lombi Loránt vontatva. Látszott arczán, mily hosszas benső küzdés előzte meg az egyszerű kérdést.

- Igen, felelt Mariska félénken.

- Szeretnél táncolni valami lakodalmon? kérdé Lombi Loránt percenként növekedő izgatottságtól reszketve.

- Igen, felelt Mariska, csodálkozva e váratlan kérdés s gyámajja rendkívüli zavara fölött.

- Szeretnél táncolni a te lakodalmadon? kérdé Lombi Loránt, tökéletesen elvesztve józan esztét.

-219-

Nincs az a tizenhét éves leány a világon, a ki ne óhajtana minél előbb táncolni saját lakodalmán, és mivel Mariska sem volt valami különös teremtmény, hanem csak olyan leány, mint a többi, feltehetjük róla, hogy semmi kifogása sem lett volna efféle mulatság ellen. Szólni azonban nem szőtt semmit, csak fülig elvörösödve és kötényén keresve valami igazítani valót, sütötte szemét a földre.

- Szeretnél férjhez menni? kérdé Lombi Loránt.

Mariskának most már halántéka is piros színben égett s szemét a világ minden vőlegényeért sem emelte volna fel a földről. Épen ezt kérdezte tőle tegnap négyszem közt a tornáczon Beregi Lőrincz is, míg gyámajja a nyilvános kertben táncoltatta a város mulató ifjúságát. Tegnap is így pironkodott és sütötte le szemét a földre, s akárhogy esengett szegény Lőrincz, mégsem felelt egy árva szóval sem. Ki tudja, hátha most ezen az úton akar választ nyerni kérdésére? Most már talán mégis felelhetne, gyámajjától csak nem fogja szégyelni magát.

Midőn tehát Lombi Loránt még egyszer s nyomatékosabban ismétlé előbbi kérdését, Mariska kissé oldalt arczába pillantott, s aztán hirtelen újra lesütve szemét s még jobban elpirulva, gyorsan igent bólintott fejével.

- Mariska - mondá Lombi Loránt megragadva a piruló leány kezét - emlékszel-e még a napra, melyen hozzám jöttél? Tudod-e, hogy azon az éjjelen, melyen először aludtál födelem alatt, megfogadtam, hogy neked, boldogságotnak szentelem életemet, és megtettem éretted a legnagyobb áldozatot, melyet a világon senkiért és semmi másért meg nem tettem volna? Mondd Mariska, adtam-e okot, hogy fogadásom szegéséről vádoljanak? Megtettem-e mindent, kész voltam-e minden áldozatra, hogy téged boldoggá tehesselek?

-220-

Mariska felelet helyett némán meghajolt s hálásan megcsókolta kezét. Az öreg szerelmes későn kapta el kezét a szeretetnek ezen gyermeki nyilvánulása elől, kárpótlásul azonban közelebb vonta magához a még mindig piruló leánykát.

- Szeretsz-e engem Mariska? kérdé Lombi Loránt a delirium legnagyobb fokán.

- Igen, tiszta szívemből, felelt Mariska ártatlanul.

- Akarsz-e boldoggá tenni? kérdé tovább az eszeveszett ember.

- Legforróbb óhajtásom ez, volt a gyanútlan felelet.

- Akarsz-e nőm lenni?

Igen, kimondta e szavakat, tisztán, érthetően kiejtette; Mariska jól hallotta, de nem akart fülének hinni. Azt hitte, gyámajja nyelve botlott meg vagy az ő érzékei kápráztak el. Ijedten, csodálkozva nézett Lombi Loránt arczára. Ez a színéből kikelt, sápadó és piruló arcz, ezek a remegő ajkak, ez a félfő, reménylő tekintet - ezek mindent megmagyaráztak, egy pillanat alatt mindent világossá tettek. Igen, ez szerelem, őrző szerelem volt - a nő szeme megismerte, megértette azt.

-221-

- Akarsz-e nőm lenni? kérdé Lombi Loránt másodszor.

Az első kérdés a gyermeket ijesztette meg, a másodikat a nő hálája és szánakozása hallotta. Egy pillanat munkája volt az átalakulás, egy pillanat alatt rohantak el a leány szeme előtt gyámajja jóságának, áldozatainak, szeretetének képei, egy pillanat elég volt, hogy szenvedő arczán keresztül szívébe lásson s elolvassa benne a kínok könyvét, és egy pillanat elég volt arra, hogy megfeleljen a kérdésre.

- Igen.

Mennyi lemondás, mennyi önfeláldozás, mennyi hála és mennyi keserűség volt ez egy szóban,

azt nem árulta el sem hangjának reszketése, sem halvány ajkának vonaglása.

De félénken elvonult az öreg ember mellől. Gyámajpa keblére gyanútlan bizalommal simúlt, a vőlegénytől riadtan húzódott. Parancsolhatott eszének, parancsolhatott szívének, szemének, arcának, hangjának; de nem uralkodhatott az önkénytelen irtózáson, mely megragadá és megreszketetté egész valóját.

-222-

Lombi Loránt mindezt nem látta. A hosszú láz, mely hetek óta gyötörte, tetőpontját érte el, deliriumában nem látta a valót, egyedül csak a lázalom képeit, és ezek a képek mosolygó boldogságot, tiszta kék eget, verőfényes pázsitot mutattak lelki szemének. E hangulatban tölté el a napot, e hangulatban búcsúzott el éjszakára menyasszonyától... Menyasszonyától... szinte megrezsent, midőn kiejtette e szót; vajjon a boldogságtól vagy gonosz előérzettől rezsent meg? Ezen töprenkedett egész este, mióta elvált Mariskától s boldog jó éjszakát kívánt neki... A szerelmi vallomás első láza elmúlt már, higgadtan, nyugodt megfontolással akart elmélkedni jövő terveiről. Egyedül volt, gondolkozhatott... Egyedül? Nem, nem egyedül, megfeledezett régi vendégéről, de ez nem feledkezett meg róla. Az éj csendjében ismét beszélni kezdett, eleinte halkan suttogva, aztán mindig hangosabban, hangosabban kiáltva és kaczagva. El akart merülni édes gondolataiba, a jövő szép terveibe, de a kiállhatatlan kiabálás, kaczagás nem hagyott neki békét, szétkergette legédesebb gondolatait, kényszerítette, követelte, hogy rá hallgasson. Utoljára is kénytelen volt vele. És mentől feszültebben figyelt rá, annál inkább elszörnyedt a nagy örültségen, melyet ma oly könnyelműen elkövetett. Hisz ez a leány nem szereti, nem szeretheti őt; csak a hála kényszerítette arra, hogy kérését meg ne tagadja. Szíve másé, más szeretet, azon ifjut, ki lángoló pír tudott varázsolni arczára, s talán most is, álmában ennek nevét rebegik vágyó ajkai.

-223-

A féltékenység kínzó réme nem engedte nyugodni. Meg kell győződnie, még ez éjjel mindenről bizonyossá kell lennie. Meg fogja lesni álmát, ki fogja kutatni rejtekeit. Halkan, tolvajléptekkel, a szoba felé lopózott, hol Mariska aludt. A lakás két szobából állt, közben volt a konyha. Ezen kellett áthaladnia, a sötétben csak tapogatózva mehetett, itt is – ott is megbotlott valamiben, utoljára valami széles kemény bútor állotta el útját, nem tudta merre van az ajtó, meg akart fordulni, elcsúszott és homlokát erősen oda ütötte a kemény bútor éles szögletébe.

Sokáig feküdt alétan a földön. Mire magához tért s tévedező szemével zavartan nézett körül szokatlan környezetében, már hajnalodott s a konyhaajtó fölött levő ablakon vidám kelő nap küldé be sugarait. Lombi Loránt nehezen feltápáskodott fekvéséből, sokáig kellett gondolkoznia, míg tisztán megismerte, hol van, hogyan jutott ide. Megnézte a kemény bútordarabot, melynek éles szögletétől még most is sajgott homloka. Ráismert; rég el volt rejtve, rég el volt feledve, de azonnal ráismert. Ebben a nagy faladában rakta el egykor, egy gonddal terhes éjszakán, hajdan legdrágább kincseit. Hogy elfeledkezett róluk, milyen hálátlan volt hozzájuk! Vajjon mi lett azóta belőlük?

-224-

A megrozsdásodott kulcs még mindig a lakatban volt. Kinyitotta a láda födelét s bele nyúlt. A száraz levelek zörögtek érintésére, sűrű porfellel emelkedett ki belőlük. Kivette a legfelső koszorút; alig maradt még egy-két levele, de megismerte; szalagja megsárgult, megzöldült, de elolvasta. És így kiszedte valamennyit egymás után, s míg ezt tevé, visszaemlékezett az éjszakára, melyen nehéz küzdelmek után megvált dicsősége emlékeitől s elzárta szemei elől. Mennyi minden történt azóta, mennyire megváltozott azóta minden, megváltozott ő maga is. Vissza gondolt azon éjszakára és az elmúlt estére... s a kezében tartott koszorú reszketni kezdett és a néhány megmaradt levél zörögve hullt a földre. Mit mondtak a hulló, zörgő levelek? Lombi Loránt jól értette és pirulva sütötte földre szemét. Azon éjjelen, midőn e koszorúkat a lábába rakta, azt vélte, a legnagyobb áldozatot hozza, lemondva művészi önérzetéről, hogy a véletlenül hozzá került gyermek sorsáról gondoskodják – – – most azt zörögtek a száraz levelek: mondj le nagyobbról is, mondj le örült szerelmedről is, ha nem akarod, hogy első áldozatod hiába való legyen, hogy az a leány, a kinek kedvéért váltál meg tőlünk, most boldogtalanná legyen... Azt mondták a zörgő levelek: hervadt koszorú hervadt főhöz illik, maradjon a virág az ifjúságnak...

-225-

Egészen megreggeledett már, mire Lombi Loránt valamennyi koszorúját kiszedte s mindnyájától meghallgatta a viszontlátás üdvözlését. – Mennyire szégyelte magát a szemrehányásokra, melyeket régi hű barátaitól hallott. Hová jutott, milyen nevetségessé lett, mily boldogtalanná tett volna egy szegény gyermeket nevetséges szenvedélyével. Mióta ismét koszorúi közt volt, tökéletesen visszanyerte régi méltóságát, mint azon időkben, mikor még csipkés szegélyű kendőjében fogadta leereszkedőleg a köztisztület nyilvánulását. Egyszerre felszökött ismét azon olympusi magaslatra, hova nem érnek el az apró emberi szenvedélyek. Művész lett újra, régi büszkeségével és önérzetével, s igen könnyűnek tartá most, feláldozni szerelmét azon gyermek boldogságáért, a kiért valaha nagyobbat is fel tudott áldozni: büszkeségét és koszorúit.

Felnyalabolta a koszorúkat s szobájába vitte; apró szegeket ütött a falba s rendben egymásután felaggatta koszorúit, úgy mint valaha voltak. Tisztában volt egészen magával, tudta mit fog tenni és nem fájt a szíve. Nem fájt a szíve, midőn a felébredő és félénken közeledő leánykának tudtára adta, hogy tegnapi szavait tulajdonképpen nem magáról, hanem Beregi Lőrinczről értette, és a meglepetés, ijedtség és öröm közepette sírva fakadó Mariskát kézen fogva a nevezett fiatal ember karjaiba vezeté. Nem fájt a szíve, midőn tudtára adá Csicsa úrnak, hogy megszűnik a banda első hegedűse lenni, s az álmélkodó s már-már tripla fizetést ígérő barna férfiúnak minden kéréseire csak azzal felelt, hogy visszalép s utoljára saját gyámleánya lakodalmán fog szerepelni, nehogy az ünnepélyes napon hiányos legyen a banda működése. Nem fájt a szíve, midőn megjött a boldog menyegző napja, vidám vendégsereg forgolódott a sátorra alakított udvaron s Harcsa Mihály özvegye is megjelent kőkorbeli főköttőjével; midőn megkezdték

-226-

a menyasszony-tánczot, és ő ott húzta a bandában s szemével kísérte a szép menyasszony boldogan lejtő alakját; nem fájt a szíve, midőn az ifjú pár elbucúzása előtt még egyszer letérdelt előtte, áldását kérve s a vendégsereg nagy riadozásai közt haza tért, ő meg visszavonult most már megint magányos szobájába, hervadt koszorúi közé... Nem fájt a szíve, vagy ha fájt is, nem tudta meg azt senki... A ki ezentúl a nyilvánosság előtt megjelent, az ismét Lombi Loránt volt, a büszke önérzetes művész, csipkés szegélyű nagykendőjében és méltóságos kopottságával, a ki megkívánja, hogy menetközben az emberek utána tekintsenek és nevezetesség gyanánt mutogassák az idegeneknek, elfeledve azt, hogy valaha Csicsa Miska bandájában muzsikált.

MALÁTA ÚR KARÁCSONYFÁJA.

-227-

Hogy a legjobb akarat sem talál mindig kellő meltánylásra, és az emberek irígysége, mondhatni gonoszsága félre magyarázza a legtisztább szándokot is: olyan igazság, melyet Maláta úr napjában többször szokott nagy keserűséggel és búskomoly sóhajtással ismételni. Van oka rá, önmagán tapasztalja mindennap. Ha nem tartoznék nagyszámú erényeinek díszes seregébe az emberiség nagy hőseit formáló legfőbb erény, a szívósság: az üldözött Maláta úr már régóta magányba vonult volna a nyilvánosság színpadáról, melyen évek óta szerepelt zsíros bevételek és állandó piszszegés mellett. De mivel Maláta úrban tetemes mértékben burjánzott a hőszalkotó szívósság plántája, megmaradt működése színpadján, szánakozó sóhajjal zsebre rakta a zsíros bevételeket és nagylelküleg ignorálta az elégedetlen fizető közönség füttyeit.

Megszokta már, hogy balra magyarázzák minden tettét; annyira megszokta, hogy már nem is iparkodott ellenségeit - és ezekhez tartozott az egész világ - szándékainak kristály-tisztaságáról meggyőzni. Megelégedett azzal, ha öntudata nyugodt volt és a kamatokat pontosan fizették adóssai. Egyébbel nem törődött, mint nem törődik a ragyogó nap azzal, ha némely finnyás arcbőrű és gyöngye idegzetű ember kiállhatatlannak tartja éltető és melegítő sugarát.

-228-

Ilyen jótékony és melegítő nap gyanánt ragyogott Maláta úr azon égbolton, melynek széles láthatára magába zárja az emberiség sokkal nagyobb részét, azt a részt, mely pénz dolgában megszokott szorulni. Ennek az égboltozatnak csillagrendszerében tündökölt Maláta úr napja központ gyanánt; az apróbb bolygók és álló csillagok, melyek körülötte csoportosultak, tőle nyerték a fényt, vele egyetértve ragyogtak és melegítettek a hálátlan földlakók számára. Nagy volt az áldás, melyet az emberiségre árasztottak, gazdag volt a tenyészet, melynek jótékony befolyásuk életet adott. Dúsan hajtott az inség gabonája, gyönyörűen fejlett a kétségbeesés virága, gazdag szüretet adott a tönkrejutás, nyomorúság, földönfutás szőlőtője, pazarul hullatta gyümölcsét a becstelenség, öngyilkosság gyümölcsfája. És mind ennek dacára akadt elég hálátlan ember, ki panaszkodni mert a nap melege miatt, és ernyőt feszített ki feje fölé sugarai ellen.

Ez elégedetlen és hálátlan emberek közt bizonyára a legelégedetlenebb és leghálátlanabb volt valami Bokros nevű ember. Soha sem tudta annyira vinni, hogy a határozatlan «valamik» csoportjából kiemelkedjek s «valaki» legyen belőle. Teljes életében megmaradt abban a jelentéktelen osztályban, hol az együgyűség kopott köntösét a becsületesség foltjaival szeretik tarkázni. Természetes ellenségei ezek mindenkinek, a ki a többiek közül kiemelkedik, a kit érdemei miatt gyűlölnék, rágalmaznak, üldöznek.

-229-

Maláta úrnak is természetes ellensége volt ez a valami Bokros nevű ember. Rágalmazta életében, boszantotta halálával. Kizsákmányolta jóságát, elköltötte pénzét, visszaélt nagylelkűségével, szidta, üldözte, uzsorásnak káromolta. Pedig mit tett vele Maláta úr? Semmit, épen semmit, a mi a törvény legkisebb betűjét is kilódíthatná helyéből. Sokszor mondta nyájas mosolylyal a dühtől tajtékozó Bokros nevű ember szemébe: tessék, vigye a törvényszék elé; bizonyítson rá törvényteleniséget, ha tud, ha mer. A Bokros nevű ember csak panaszkodott, átkozódott, de annyira nem vitte a vakmerőséget, hogy hálátlanságára a törvény szentesítését merje arczátlanul követelni. Nem is lett volna tanácsos. Maláta úr tudta jól, hogy a jog az ő részén van, nem hiába tanulta négy éven át a törvényt kitarató szorgalommal, nem hiába állta ki belőle a vizsgálatot kitűnő kalkulussal.

Mikor a végzet együvé hozta e két embert, bizonyára azon szeszélyes ötlete volt, hogy a két legnagyobb ellentétet szembe állítsa egymással, és így mutassa meg élő példával a nagy különbséget érdem és érdemtelenség, tehetség és tehetetlenség, nagylelkűség és hálátlanság között.

-230-

Maláta úr saját erejéből indult neki a világnak, nem volt senkije, a ki segítse, támogassa. A maga lábán járt kezdettől fogva és azért talpát úgy hozzá idomította mindenféle ösvényhez, hogy a leggöröngyösebb, legtekervényesebb, legkeskenyebb, legsikamlósabb helyeken sem botlott, bukott, csúszott el soha.

A Bokros nevű ember szüleitől kapott nevelést, tőlük örökölt nevet, vagyont, elavult fogalmakat és szokásokat és minden út közül csak egyetlen egyet ismert, az egyenes utat, melyet az együgyűek hiú önámítással szeretnek a becsületesség útjának nevezni.

Maláta úr tudományt szerzett, tudományát az emberiség javára használta, vizálgódásaikban tanácsadójuk volt, pöreiket elintézte, pénzeiket fölszedte és megtartotta, nehogy a könnyelmű emberek elpazarolják vagy rosszra használják. Eszével, ügyességével szép vagyont szerzett, de pénzét nagylelküleg embertársai javára használta. Kileste, hol van pénzben hiány, hol van

szükség kölcsönre, és ott azonnal megjelent jótékony geniusként, s önzetlen segélyeért nem kívánt egyéb jutalmat, mint egy meleg kézzszorítást és százhusz perczentet. Sőt az emberiség iránt lángoló szeretete annyira vitte, hogy nem elégedett meg a maga nyújtotta segélylyel, hanem másokat is hasonló magasztos jótékonyásra buzdított: összeköttetésbe lépett, szövetséget kötött velök; egyesült erővel kutatták ki szükségben szenvedő embertársaikat, hogy a meleg kézzszorítás és százhusz perczent jutalma mellett segélyt vigyenek számukra. Valódi jótékonycélú titkos társaságot szervezett; minden osztályban, minden társaságban állított föl kegyes szívű védangyalokat, mindenfelé küldött jótékony portyázókat... és így gyakorolták egyesült erővel a jótékonyt, jóállást, emberszeretetet, óvatolást, irgalmasságot, végrehajtást nemes erényeit.

-231-

A Bokros nevű ember ódivatú modorban akart gazdálkodni, vetni és aratni; botorul kitette magát a felhők szeszélyeinek, a nap macacosságának, a fagy, jég, zápor véletlen ötleteinek, a hörcsők, egér s egyéb mezei és házi állatok oktalán vágynak. Nem tudott eszéltel uralkodni sem az élő, sem az élettelen természetben; azt hitte, elég a munka és szorgalom... és egyre vesztett, pusztult, bukott; mentől inkább igyekezett kimenekülni, annál mélyebben bele bódult a zavarba, segélytelenségbe, tehetetlenségbe és a jótékony emberbarátok karjaiba, melyeket vastag hálátlansággal uzsorának káromolt.

Maláta úr becsülettel és önfeláldozással szerzett pénzét, a társadalomban kivívott tisztelt és előkelő állását szokott önzetlenségével csupa nagy és nemes célra használta. Fényt űzött, hogy elősegítse az ipart és kereskedést; arany karpereczeket vett a tánczosnőknek, hogy lendítsen a művészetben; futtatott a lóversenyeken, hogy előmozdítsa a hazai lótenyésztést. Sebesültek, árvízkarosultak, rabok, árvák számára hangversenyeket, bálakat rendezett; minden gyűjtésben, minden bizottságban, minden politikai és társadalmi mozzanatban tevékeny részt vett; és ha egyik-másik adósa kétségbeesésből öngyilkossá lett, árvái részére jótékony gyűjtést rendezett s az aláírást megnyitotta öt forinttal.

-232-

A Bokros nevű ember botorul megházasodott, gyermekeit hiú nagyravágóságában neveltette, kitanította, s a mi vagyonát a fagy, jég, zápor s elemi csapások, a hörcsők, egér, uzsorás és egyéb mezei és házi állatok meghagyták, reájuk költötte, egyiket eltemette, a másikat kiházásította, a harmadikat megutaztatta, és bárgyú fejével azt hitte, polgári kötelességet teljesít, ha családot alapít, gyermekeket nevel, maga pedig koplal, izzad, fárad és semmiben sem vesz részt, a miről a hírlapok tudósítói meg szoktak emlékezni.

Maláta úr nagylelkű szánakozással és nemes lemondással fogadta az emberek irigységét, bántalmait, gúnyjait. Vértett szíve, ha látnia kellett, mint ferdítik el legmagasztosabb tetteit a gonosz nyelvek, mint szidalmazták uzsorának jótékony segélyeit: de a nagy lelkek legszebb vonását, a megbocsátást, soha sem homályosíthatta el lelkében az irigység fekete fellege. Kész volt bármely pillanatban segélyre sietni leghalálosabb ellenségének is, százhusz perczent és két biztos jóállás mellett. Sőt még azt sem várta be, hogy őt keresse föl; nemes lelke nem akarta ellenségét maga előtt megalázva látni. Maga kínálta a segélyt, hol szükségét és biztos jóállót látott, s ha adósainak bútorait árvereltette, őszintén szíve mélyéből meleg könnyet hullatott a könnyelmű ember szerencsétlensége fölött.

-233-

A Bokros nevű ember elégedetlen volt magával, az éggel, az emberekkel; panaszkodott mindegyik ellen, de a mi legfőbb, valódi bűsz dühvel kelt ki legnagyobb jótevője, Maláta úr ellen. Pedig ennek köszönhetette, hogy obscurus ember létére igen díszes ismeretségi körre tett szert, mely törvényszéki bírakat, képviselőket, tanárokat, finom és tudományos férfiakat foglalt magában. De a Bokros nevű ember hálátlansága csak gyűlöletet, átkot és rágalmat szőtt e tiszteletre méltó előkelő urak ellen, s mégis megfoghatatlan módon egyre társaságukat kereste.

Ezt a két nagy ellentétet hozta egymással össze a végzet szeszélyes ötlete. Egyrészt a tehetség, másrészt a gyámoltalanság, egyfelől a jóakarát, másfelől a hálátlanság, egyfelől a lelki fenség, másfelől az aljasság állt egymással szemben, nemcsak képletileg, hanem valósággal, tettel és szóval, Maláta úr fényes, kényelmes lakában.

-234-

Kívül csikorgó hideg volt, a sivító szél megbolygatta a háztetők hóparókáját, a fagyott utcán egyre-másra siklottak és buktak el emberek és lovak. Benn a szobában pattogva sziporkázott a kandalló vidám tüze, Maláta úr fenséges öntudattal melengette hátát és szerencsésen meghiusította az előtte álló kopott, kétségbeesett alak rosszlelkű törekvését, hogy a hideg borzongatás kellemetlen érzését ízleltesse meg vele.

Pedig ez a kopott, kétségbeesett alak, a Bokros nevű ember minden lehető módot megkísért, hogy Maláta úr tiszteletre méltó hátán hideg borzongást szalaszszon végig. Beszél égről, poklóról, átokról, nyomorról, vérről, gyilokról s több efféle kellemetlen dolgokról, de a kandalló tüze vidáman pattog, biztos meleget ad.

Karácsony estéje van, az esztendő legszebb, legvidámabb ünnepe, melyen mindenki örül, mindenki ajándékot ad, ajándékot kap. Ezen a napon született a világ megváltója, az üdvözlő angyalok örömdala viszhangzik ezredévek múlva az örvendező emberek, kicsinyek és nagyok ajkain. Maláta úr finom, nagylelkű gavallér ember. Kis asztalkán állnak mellette, ízlésesen rendezve, a mai estére szánt ajándékok. Gyémánt függő ennek, bonbonnière annak, selyem szövet ide, díszalbum oda - rang és nemkülönbség szerint - fényes és gazdag mindegyik, a mint ily fényes, kitűnő úrtól telik. A Bokros nevű ember éhes szeme majd felfalja a csillogó, suhogó, csalogató ingerlő kincseket; akár melyik elég volna neki, megmentené a nyomortól, megmentené a kétségbeeséstől, a becstelenségtől.

-235-

- Ön vitt rá, ön az oka mindennek, nyög és sóhajt a Bokros nevű ember, a kétségbeesés

daczával és a nyomorúság alázatával pillantva a finom, jól táplált mosolygó úrra.

- Ha nem fizeti ki az utolsó fillérig, holnapután a fenyítő törvényszék elé kerül, felel Maláta úr és gyöngéden megsimogatja a gyémánt függőket.

- Legyen irgalommal, nőm van, gyermekeim vannak, elég hogy éheznek, ne hozzon rájuk gyalázatot is, könyörög a Bokros nevű ember.

- Kimondtam az utolsó szót, felel Maláta úr szendén.

- De miből vegyem? Mindenem az öné már, ezek a gyémántok is az én vagyonomból vannak, kiált a Bokros nevű ember, és sápadt arcán átfut egy pillanatra a kétségbeesett elszántság vad villáma.

- Mi ez? kiált Maláta úr kiegyenesedve a megbántott erény méltóságával.

A Bokros nevű ember meggörnyed, összeesik, szemét alázattal földre szegzi, bocsánatkérés hebeg. Megtöri ez ember hangja, ki behálózta, tönkre tette, hamisításra kényszerítette, bűne bizonyítékát kezében tartja. Meggörnyed előtte, mint a bűnös bírása előtt. Tudja, hogy nem várhat szánalmat, de érzi, hogy a szánalom egyetlen mentsége és kétségbeesetten könyörög érte.

-236-

Maláta úr unja a dolgot. Látogatást vár, az ajándékokat is szét kell küldeni, egyik mellé gyöngéd, másik mellé szellemes levélkét írni, sok a dolga, nincs ideje ez elveszett emberrel vesződni. Csenget, és belépő inasát ajtót nyitni küldi.

- Irgalom! akar kiáltani még egyszer a Bokros nevű ember. Az ajtó kinyílt, az inas vigyorogva kiteszolja, az éles szél hajába markol, ajkán megfagy a szó, az irgalom neve. A vágató hópelyhek arczába csapnak, elvakítják szemét; az utcza tolongó, kiabáló, kaczagó vidám karácsonyesti árja magával ragadja.

Magával ragadja az ár, kergetik az ijesztő rémek. Emberek beszélnek az utcán, megállnak, üdvözlik egymást, társaságokba sietnek: az ő fülében más hangok zsidongnak. Vidám fény tör ki az ablakokból, csillog a hó a lámpák visszaverő fényétől: az ő szemét más vakítja, vörös lobogó láng kápráztatja. Nem tudja, hol jár, mit akar. Haza nem mehet; térde megtörik, a jégcsapos házfalhoz támaszkodik. Gondolkozik. Hova? Haza? ki van ott? Mi vár ott? Ablakán ül a gyalázat hollója, csapkodja üvegét szárnyával, integet a sápadt, beteg alakoknak, melyek oda benn melegre, ételre, karácsonyfára várnak. Ah! karácsonyfára! Szegény gyermekek, a ti karácsonyfátokon apátok gyalázata, nevetek szégyene csügg...

-237-

Tovább fut, akármerre, csak minél messzebbre a háztól, melynek pinczeszobájában rongyos gyermekek beszélnek kis testvéreiknek csodálatos regéket hajdani szép idők csillogó aranyos karácsonyfáiról... Tovább... tovább! Czeltalan útja ismét a ház elé viszi, melyben megrontója lakik. Az ablakok fényesen meg vannak világítva, zongorahangok szöknek ki vidáman a hideg, sötét éjszakába... Az utcán, a ház előtt, Maláta úr ablaka alatt hársfa áll, olyan mint egy karácsonyfa. Vastagon fedi ágait a fehér hó, mintha cukorral volnának behintve; hosszú jégcsapok csüngnek rajta és csillognak a holdfényben, mintha égő gyertyák világítanak meg a rajta függő csecsebecséket... Szép karácsonyfa... Hátha még valami lógna rajta...?

A későn járó emberek összecsoportosulnak a fa alatt, lármát ütnek; rendőrök jönnek, kórházba viszik a holttestet, konstatálják a halál nemét s elrendelik a temetést... Maláta úr ajándokai illető helyeiken nagy örömet okoznak, szép viszonzással biztatnak. A finom, kedves, gazdag úr igen jól mulat, vidáman tölti a karácsonyestét, szép hölgyek, jó barátok társaságában; az is mosolyog rá, a ki megveti; az is köszönti, a ki gyűlöli. Boldogan fekszik le puha meleg ágyába, s álmodik édes álmakat kétszáz percenről.

-238-

A tornyokban pedig megkondulnak az éjféli harangok, és hirdetik, hogy ezelőtt ezernyolcszáz egynehány esztendővel született az emberek megváltója.

VASÚTI TÖRTÉNETEK.

-239-

I.

Az alkalmatlan útitárs.

Tüszkölve, fújva, füstölögve, tüzes sziporkát hányva mozog fel s alá a vontató gép, haragos lihegéssel jelentve, hogy megunta már a pályaudvar szűk határai közt szedegetni össze egymásután a henye kocsikat, és szeretne nekivágtatni a messze pusztaságnak. Egy-egy visító füttyöt szalaszt néha a levegőbe, mintha az udvaron jártatott tüzes paripa nyerítne türelmetlenségében, midőn látja, hogy a kaput még sem akarják kinyitni és az utat szabaddá tenni. A sziporkázó, füstöt fuvó vasparipa lovászhai, zsinóros egyenruhájukban és paszomántos sipkájukban fel s alá futkosnak az udvaron, kocsikat tolva, kiakasztva, beakasztva, nyitogatva, ajtót csapva, kiabálva, káromkodva, türelmetlen útasokra mordulva; természetes férfiak nagy málhákat emelnek, taszítnak, gurítnak a rakodó kocsik felé; mások a bejáró ajtónál lesik a jó szerencsét, egymás kezéből kapkodva a megérkező útasok holmiját, versenyt futva a megálló kocsik ajtajához s gúnyos megvetéssel fordítva hátat a kiszálló útasnak, ha kis kézi táskánál nem hoz egyebet s ezt is maga viszi a váróterembe. A pénztárnál egymás hátán tolongnak az emberek, egymás vállán keresztül nyujtogatják az ablak felé bankóikat, harsányan kiabálva az állomások

-240-

neveit és misanthropiáig keserítve az ablaktábla mögött ülő ideges német urat. A vendéglőben hajszolt vad gyanánt rohannak fel s alá a pinczerek, s vad mohósággal falják fel az útasok az eléjük tált ételleket, a jóllakottak meg kétségbeesetten zörgetik poharaikat s oly hévvel kiabálnak a fizető pinczér után, mintha e tekintélyes férfiú tartaná kezében földi és mennyei üdvösségüket. A táviró csengője megszólal, hosszas ideges zörgésébe belemordul az öreg csengetyű harsány kongása, a gép visít, füttyöl, a megmozdult kocsik kerekei élesen csikorognak, az útasok tolongnak, kiabálnak, az ajtók becsapódnak, bucsuzó kiáltások keresztezik egymást, az öreg csengetyű újra megkondul, a gép visít, füttyöl és tüsszögve nekiszáguld a világnak, erős zökkenéssel maga után rántva az összekapcsolt kocsikat és akaratlan érintkezésbe hozva az ablakokon kidugott fejeket.

A középkorú kopasz úr, ki a legelső között foglalta volt el egy második osztályú kochi kényelmes szegletülését a túlsó ablak mellett, és aggódó szorgossággal rakatta el a hordár által számtalan nagyobb és apróbb csomagját fenn a hálóban s lenn az üléseken és az ülések alatt - ez a számtalan csomaggal utazó középkorú kopasz úr nem részesült az említett kellemetlen fejbéli érintkezésben, nem dugván ki henye kíváncsisággal fejét az ablakon, midőn a nekiszabadult tüsszögő szörnyeteg maga után ragadta az összekapcsolt kocsikat.

-241-

Egyéb dolga volt, mint minden valamirevaló czél és haszon nélkül kidugni fejét egy második osztályú vasúti kochi ablakán. Hátradólt kényelmes szegletülésén, óvatosan felhúzta az ablakot, még óvatosabban maga mellé helyezte újdonságú kürtő-kalapját, hímzett házi sipkával takarva el tar fejének fénylő hegyeit-völgyeit, mialatt tapogatózó lábaival meggyőződést szerzett, hogy az ülés alatt rendben vannak csomagjai, ugyanezen megnyugtató meggyőződésre jutván kezeinek és szemeinek közvetítése által a hálóban és üléseken elhelyezett csomagok sorsát illetőleg.

E nagyfontosságú műveletek maguk is annyira igénybe vették a középkorú kopasz úr összes szerveit, hogy nem igen jutott eszébe a külső világgal foglalkozni; mindez azonban még nem akadályozta volna meg, hogy legalább egy pillantást ne vessen az ablak mellett rohamosan tünedező és érdekesen váltakozó táviró czölöpökre és kavics-halmokra - mondom jutott volna egy pár pillantása a magyar alföld nevezett tájképi szépségeire is, ha minden szemlélő és gondolkodó képességét bűvös erővel le nem bilincseli egyetlen útitársa, ki a kochi másik szegletében ült s oly módon viselte magát, mintha a csörgőkígyó szerepét akarná eljátszani, a középkorú kopasz urat szemelvén ki a megbűvölendő madárkának.

-242-

A csörgőkígyó szerepére vállalkozó útitárs különben épen nem hasonlított a csörgőkígyóhoz, sőt valóságos emberi formája volt, még pedig a legközönségesebb fajtából, a mennyiben vörös orr, apró szemek, fésületlen haj, mosdatlan arc, alacsony homlok és hosszú sárga fogak nem tartoznak az emberi külső legkritkább jelenségei közé. Öltözete sem volt valami szokatlan szabású, sem díszes által feltűnő; a mennyiben kalapjától csizmájáig minden szürke és gyűrött volt rajta, annyiféle változatban, a mennyit a szürke szín és a gyűröttség fogalma megenged. Egészben véve tehát épen nem felelt meg azon képnek, melyet a középkorú kopasz úr természetrajzi ismeretei a csörgőkígyóról alkottak maguknak; és mégis a nevezett hajtalan úr tökéletesen azt az ideges izgatottságot kezdé érezni, mely az ártatlan madárkát lepi meg szemben ama csúszómászó fenevaddal.

Mert a szürke és gyűrött útitárs szakadatlanul reá szegezve apró szemeit s oly megátalkodott figyelemmel leste minden mozdulatát, mintha a legbehatóbb plasztikai tanulmányokat tenné rajta. Meglehet ugyan, hogy figyelmét csakugyan a középkorú kopasz úr arányos idomai és kecses mozdulatai bilincselték le; de az is meglehet, hogy gonosz szándéka, veszedelmes célja volt vele. Kétes esetekben mindig jobb óvatosnak lenni, és a középkorú kopasz úr, mint igen óvatos ember, épen nem találta hízélgőnek szürke útitársa állhatatos figyelmét, annál kevésbbé, mert természetes óvatosságán kívül pozitív adatok is álltak rendelkezésére, melyek igen gyanús színben tüntették fel a szürke urat.

-243-

Vagy nem volt-e az legfőbb mértékben gyanús, hogy e szürke gyűrött egyéniség már a vasúti ebédlőben folytonosan körülötte ólálkodott, s az első csengetésnél szoroson mellé furakodott és el nem maradt oldala mellől, míg mindketten a kocsiba nem szálltak? És ha e feltűnő ragaszkodásban még egyensúlyt tartottak a megtisztelő és gyanús vonások: a mérő serpenyőt határozottan a gyanús oldalra billentette az az ötforintos bankó, melyet a szürke úr tőle épen nem várt bőkezűséggel a vasúti konduktor markába nyomott, bizalmas suttogással kérve e komor tisztviselőt, hogy több útast semmi esetre se bocsásson kocsijukba. E hallatlan pazarlás fölötté gyanús volt, mert a középkorú kopasz úr tapasztalásból tudta, hogy e szerény igényű vasúti tisztviselők sokkal csekélyebb tiszteletdíjjal is megelégednek. A szürke úrnak tehát fölöttébb nagy érdekében állhat, hogy az egész utazás alatt senki se háborgassa kettejüket. Minő érdek lehet az? A középkorú kopasz úr vére fagyni kezdett a válaszra, s csak a természeti lehetetlenség akadályozta, hogy hajszálai ég felé nem meredtek. Eszébe jutott valamennyi rémtörténet, melynek színhelye vasúti kochi volt, és erősen elhatározta magában, hogy a legelső állomáson más kocsiba fog szállni.

-244-

De az állomások az áldott alföldön nagyon messzire vannak egymástól, és a középkorú kopasz úr hiába leste a visító fütty vígasztaló hangját. E helyett újabb emlékek jelentek meg aggódó lelke előtt és a bizonyosság rémes fényével világították meg szörnyű helyzetét. Tisztán emlékezett, hogy a vasúti ebédlőben, mialatt nyugodtan ült az asztalnál egy másik középkorú kopasz úr mellett, szürke útitársát rendkívül gyanús körülmények közt látta. A bejáró ajtóban állt és erős taglejtések közt suttogott egy alattomos tekintetű egyéniséggel, ki két ízben mutatott határozott mozdulattal az asztal felé, hol ő ült és citromot facsart borjúszeletére. A szürke úr baljóslatúan bólintott fejével, s úgy látszott, még többet akart kérdezni felőle az alattomos tekintetű

egyéniségtől, midőn a középkorú kopasz úr mereven feléjük pillantott, mire mindketten eltűntek az ajtóból. Akkor azt hitte, hogy illetlen bámészkodásukért kellően megszegényítette őket s nem lesz velük több baja; nem is gondolt hát többé rájuk, s nyugodtan fölemésztette borjúszeletét, miután udvarias kísérlete, társalgást kezdeni a mellette ülő másik kopasz úrral, ennek mogorva egytagú válaszain hajótörést szenvedett.

Most azonban, a mint szemben ült a szürke úrral s érezte apró szemeinek szűrő tekintetét, visszaemlékezett az ajtó melletti gyanús jelenetre, melynek baljóslatú összefüggését az ötforintos vesztegetéssel és csörgőkígyói vállalkozással lehetetlen volt be nem látnia. Hát még ha azt a rövid, de rejtélyes párbeszédet hallotta volna, mely suttogó hangon és lázas izgatottsággal folyt le a szürke és az alattomos úr között, midőn merev tekintetűre eltűntek az ajtóból és valódi banditai óvatossággal a csarnok legsötétebb szögletébe húzódtak.

- Láttad? mondá az alattomos tekintetű egyéniség.

- Láttam, mondá a szürke és gyűrött úr.

- Gyomára váltott jegyet, mondá az alattomos tekintetű egyéniség.

- Hah! mondá a szürke úr.

- Ha ma oda érkezik, veszve vagyok, mondá sötéten az alattomos úr.

- Valóban! mondá a szürke úr.

- Nagybátyám rendelte magához; végrendeletet akar készíteni s neki hagyja mindenét, mert az én korhelységem, mint írja, egészen elkeserítette ellenem, mondá az alattomos úr bűnbánatos arczczal.

- Vén bolond, mondá a szürke úr.

- Épen bolondságában van még némi reményem; mert ha ma, a kitűzött napon, meg nem érkezik sógora, képes lesz haragjában mindenéből kitagadni, s engem újra kegyelmébe fogad, mondá az alattomos úr.

- A bolond is tesz néha okosat, veté közbe epigrammszerűleg a szürke úr.

- Minden módon meg kell tehát gátolnod, hogy ma Gyomán kiszállhasson, mondá az alattomos úr.

- Bízd rám, mondá a szürke úr.

- Siess mellé, hogy el ne tévedsz, mondá az alattomos úr.

- Most láttam először, de száz év múlva is rá ismernék kopasz fejére, mondá a szürke úr.

- Úgy hát rajta! mondá az alattomos úr.

- Ne félj, mondá a szürke úr.

- Szerencsés utat, mondá az alattomos úr.

- Ötszáz forint, mondá a szürke úr.

- Itt van; a másik ötszázat akkor kapod meg, mikor az öreg végrendeletét kihirdetik, mondá az alattomos úr.

- Átalános örökös, mondá a szürke úr.

- Rajtad áll, mondá az alattomos úr.

- Bízzál bennem, mondá a szürke úr.

Ennyi volt az egész rejtélyes dialog, mely után az alattomos tekintetű egyéniség kocsira ült és visszahajtott a városba, míg a szürke gyűrött úr kiszemelt áldozata mellé furakodott.

A középkorú kopasz úr nem hallotta a titkos beszédet, de látta a kézzelfogható jelenségeket; s most, a mint szemközt ült kocsijában a baljóslatú egyéniséggel, érezte, hogy valami rettenetes van ellene készülóban.

És a sivító fütty még mindig nem akart felhangzani. A vonat haragos zakatolással vágatott tovább, erős rázkódásával a lebukás folytonos veszedelmének téve ki a hálóba rakott kényes tartalmú csomagokat. A szerencsétlen középkorú kopasz úr alig tudta zaklatott figyelmét kellően megosztani csomagjai és gyanús útítársa közt. Nehéz sóhajjal dőlt hátra ülésében, kézzel, lábbal, szemmel folytonosan résen állva a csomagok veszedelme és a szürke útítárs orvtámadása ellen.

- Hová tetszik utazni? kérdé a szürke úr.

- Kezdődik már, gondolá magában rémülten a középkorú kopasz úr; s nem tudván hirtelenében elhatározni, hogy igazat mondjon-e, vagy eltagadja utazása célját, azon furfangos fogáshoz folyamodott, hogy süketnek tetesse magát.

- Úgy vagyok szokva, hogy kérdéseimre választ kapjak, mondá a szürke úr fenyegető hangon. A kinek nem tetszik e szokásom, kérjen tőlem lovagias elégtételt.

A középkorú kopasz úr reszkető kezével megtapogatta fülét s vígasztalan arczczal rázta fejét.

- Süket az úr? ordított a szürke úr, és szoroson utitársa mellé ülve, úgy ráhágott tyúkszemére, hogy a középkorú kopasz úr éles kiáltással adott kifejezést fájdalomának.

- Ha megsértettem önt, kész vagyok bárminő lovagias elégtételre, bömbölt a szürke úr.

- Oh kérem, köszönöm, semmi baj, hebegett a középkorú kopasz úr.

- Azért mondom! felelt a szürke úr, két tenyerét szája elé tartva s úgy beleordította a középkorú kopasz úr fülébe, hogy a szeme tüzes karikát hányt tőle.

- Még megsüketülök ez ember ordításától, aggódék magában a zaklatott férfiú. Szerencsétlen gondolat volt süketnek tettetni magamat; de most már e mellett kell maradnom, különben még képes volna párbajra hívni.

- Nagyon fú a szél, tegyük be mind a két ablakot, ordított a szürke úr.

- Tessék, felelt reszketve a középkorú kopasz úr. Pedig a falevél se mozog, gondolá magában. Most már nem is kiálthatok segítségért, ha torkon ragad.

A szürke úr ezalatt felhúzta az ablakot s minden függönyt lebocsátott.

- Nagyon süt a nap, böngött utitársa fülébe.

- Pedig olyan felhős az ég, hogy színét sem látni a napnak, gondolá kétségbeesetten a középkorú kopasz úr. Most már egészen hatalmában vagyok. Tehet velem, a mit akar. Se nem látnak, se nem hallanak.

Rejtélyes félhomály terült el a kocsi bensejében; a zöld függönyökön keresztül bágyadtan hatott át a külső világosság, úgy hogy egy kis szánt-szándékkal bátran össze lehetett téveszteni a kocsiiban levő személyeket és tárgyakat. Legalább a szürke úr rögtön áldozatul esett a félhomálynak, midőn rendes ülése helyett teljes súlyával a középkorú kopasz úr ölébe telepedett.

- Jaj! mondá a középkorú kopasz úr.

- Mi baj? ordított a szürke úr meg nem mozdulva helyéből.

- Rajtam méltóztatik ülni, nyögött elfuladó hangon a középkorú kopasz úr.

- Hát mért nem szól? ordított a szürke úr, lassan fölemelkedve. Különben ha megsértettem, kész vagyok bárminő lovagias elégtételre.

- Oh kérem, semmit sem tesz, szerencsémnek tartom, mondá udvariasan a középkorú kopasz úr. Talán többet is mondott volna szürke utitársa teljes megnyugtatóására, ha egy gyanús recscsenés újabb rémülettel nem tölti el lelkét.

- Mi ez! harsogott a szürke úr, felugorva helyéről, melyet azután választott, hogy utitársa öléből fölemelkedett. - Mi ez? Mire ültem?

És hátra nyulva fölemelte az újdonaúj fényes kürtőkalapot, melyet a középkorú kopasz úr az utazás elején óvatos gondossággal maga mellé helyezett vala. A félhomály dacára tisztán lehetett látni az iszonyú rombolást, melyet a szürke úr súlya e divatos és drága fővegen művelt.

- Mi ez? Kinek a kalapja ez? bömbölt a szürke úr.

- Az enyém, mondá a középkorú kopasz úr elfojtott nyögéssel.

- Hogy meri ön ülésemre tenni kalapját? ordított a szürke úr, haragosan rázva kezében a megnyomorított újdonaúj főveget.

- Nem az ön ülésére tettem; miért nem vigyáz jobban? mondá a középkorú kopasz úr, megfélelkezve bosszúságában csiklandós helyzetéről.

- Oda ülök, a hova tetszik, harsogott vissza a szürke úr. Ha valami kifogása van ellene, tessék lovagias elégtételt követelni.

E szavakkal két természetes pisztolyt vett ki zsebéből, és oda tartotta a középkorú kopasz úr orra elé.

- Látja? ordított fülébe.

- Látom, mondá tompa hangon a középkorú kopasz úr.

- Tessék választani, kiáltott a szürke úr.

- Miért? mondá reszketve a középkorú kopasz úr.

- Ha kalapja miatt elégtételt kíván tőlem, rikoltott a szürke úr.

- Van még elég kalap a világon, ne tessék ez egy miatt aggódni, mondá nagylelkűen a középkorú kopasz úr.

- Nem szeretem, ha játékot űznek velem, kiáltott a szürke úr, s haragosan egy másik ülésre vetette magát, épen szemben a középkorú kopasz úrral.

- Nem szeretem, ha játékot űznek velem, ismétlé még egyszer nagy mogorvasággal, és maga mellé helyezte a természetes pisztolyokat.

- Szépen vagyunk, aggódék magában a középkorú kopasz úr, lehetőleg összehúzva magát szögletében s ijedt szemét a félelmes tűzi fegyverekre szegezve. Szépen vagyunk! Itt ülök tehetetlenül, fegyver és védelem nélkül, szemben ez emberrel, a ki vagy rablógyilkos vagy őrült; s minden perczen készen lehetek arra, hogy egy lövéssel véget vet életemnek. Oh hát soha sem érünk már állomást ezzel a czammogó vonattal?

Mintha válaszolni akart volna ez önérzetét provokáló kétségre, a gép e pillanatban élesen sivitott, s nyomban rá felhangzott az állomási harang vigasztaló csengése és a vezető harsány hangja, az állomás nevét hirdetve és egy egész percnyi idővel biztatva a kiszállni akarókat. A középkorú úr az ajtónak ugrott, dörömbözve, kiabálva, mialatt mohó sietéssel igyekezett a függönyt felhúzni és az ablakot leereszteni.

- Hova megy? kérdé halkán a szürke úr.

- Kiszállok, felelt mohón a középkorú kopasz úr, s a nyitott ablakon keresztül iparkodott az ajtót kinyitni, egyre kiabálva a konduktor után.

- Hát az úr nem süket? kiáltott dühösen háta mögött úti társa. Meghallotta kérdésemet? Hogy mert engem bolonddá tenni?

- Hagyjon nekem békét, feleselt elkeseredve a középkorú kopasz úr. Konduktor! konduktor!

- Mi tetszik? kérdé e hivatalos személyiség, lassú méltósággal a kiabáló útas felé fordúlva.

- Nyissa ki az ajtót, kiszállok, üvöltött kétségbeesetten a középkorú kopasz úr.

- Nem ide szól a jegye, felelt nyugodtan a hatalmas tisztviselő.

- Hogy mert engem bolonddá tenni! ordított belül a kocsiban a szürke úr, s megragadva útitársa karját, iparkodott elrántani az ablaktól.

- Ki akarok szállani! ki kell szállnom! kiáltott a meggyötrött férfiú.

- Tetszett volna előbb kinyitni a száját, most már késő, kiáltott vissza a konduktor úr hivatalos gorombasággal.

A csengetyű megszólalt, mint a halálharang vészjósló kongása, a gép sivitott, a kerekek csikorogtak, a kocsik megzökkentek és a vonat ismét tovább száguldott a végetlen rónán.

- Hahaha! kaczagott ördögi gúnynyal a szürke úr, a mint boldogtalan útitársa kimerülten ülésére roskadott.

Azután fölkelt, hidegvérrel felvonta az ablakot, lebocsátotta a függönyt, s a helyett, hogy tisztességes útzó módjára helyére ült volna, tántorogva járnai kezdett a rázkodó kocsiban.

- Most rajtunk a sor, mondá fenyegető hangon. Hogy mert az úr engem bolonddá tenni? Hogy merte azt mondani, hogy süket?

- Hagyjon nekem békét, mondá elkeseredve a középkorú kopasz úr.

- De nem addig van az! kiáltott a szürke úr. Ön engem elámított, csúffá tett, engedte, hogy gégeszakadásig ordítsak, s most azt mondja, hagyjak önnek békét. Azt hiszi, eleget tett ezzel a megsértett becsületnek?

- Tessék beperelni, mondá a középkorú kopasz úr tompa önmegadással.

- A megsértett becsület vért kíván, nem pert, mondá vérszomjasan a szürke úr, s újra útitársa orra elé tartotta a két termetes pisztolyt. Tessék választani.

- Bocsánatot kérek, ha megsértettem, mondá a középkorú kopasz úr, belátva, hogy ez embert, akár őrült, akár gonosztevő, csak alázatos szelidség által lehet megkérlelnie.

- Máskor jobban vigyázzon magára, mondá a szürke úr. Nem szeretem, ha játékot űznek velem.

Ez ismételt önérzetes nyilatkozat után újra leült, szemben a középkorú kopasz úrral, s kis makrapipát vevén ki zsebéből, megtömte valami fekete dohánynyal és erősen pöfékelni kezdett.

- Reménylem, nem vagyok alkalmatlan, mondá váratlan udvariassággal, útitársa szeme közé fúva a gyilkos füstöt.

- Világért sem, mondá a középkorú kopasz úr köhögve.

- Nagyon jó dohány, mondá a szürke úr.

- Pompás, mondá a középkorú kopasz úr fuldokolva.

A zárt kocsik csakhamar egészen megtelt a vastag, fekete füsttel, és a középkorú kopasz úr újra aggódni kezdett, hogy a tüztől megmenekülve ime füst által kell meghalnia.

- Szolgálhatok? mondá a szürke úr, előkelő udvariassággal útitársa felé nyújtva egy hosszú fekete szivart, melynek ismertető jele, hogy szalmaszálat húznak rajta keresztül s leginkább a hadsereg vitéz harcosai szájában szokott füstölögni.

- Köszönöm, nem vagyok dohányos, mondá borzongva a középkorú kopasz úr.

- De az én kedvemért, mondá behízélgó rábeszéléssel a szürke úr.

A középkorú kopasz úr kénytelen volt a jó egyesség kedvéért szájába fogni a füstölgő, fekete nedvet izzadó mérges növényt. Szeme elhomályosult, füle zúgott, nyelvéről lement a bőr, s lassankint úgy kezdé észrevenni, hogy a vonat már nem előre halad, hanem fölfelé a levegőben.

- Hogy ízlik? kérdé a szürke úr.

- Kitünő, mondá a középkorú kopasz úr, letörölve homlokáról a hideg verejtéket.

- Nincs nagyobb élvezet a dohányzásnál, mondá a szürke úr. Én akár soha se vegyem ki a pipát számból. Mentől többet szívok, annál többet kívánok. Ha egy pipával kiszívtam, kiverem, s azon melegében újra megtömöm.

A szürke úr tetteivel kísérte és bizonyította szavainak igazságát, a mennyiben makrapipájából minden habozás nélkül útitársa lába elé verte a tüzes pernyét, s aztán újra rágyújtott fekete dohányából. Nehány pillanatig hallgatva élvezte a frissen töltött pipa mennyei füstjét, mialatt a középkorú kopasz úr szivarjával bejárta a csillagos égboltot és a zúgó tenger fenekét. A sűrű fekete füst mindegyre vastagabban terjengett s a darázsirtó dohányillat mindegyre maróbb támadásokat intézett a szagló szervek ellen, de a szürke úr gyakorlott orra csakhamar új füstöt, idegen illatot fedezett föl, mely sok tekintetben különbözött a dohányétól.

- Mi füstöl itt az ülés alatt? kiáltott hirtelen felugorva, mialatt a középkorú kopasz úr felhasználva az alkalmat, a hamutartóba dobta gyilkoló szivarját. - Mi füstöl itt? Álljon csak félre, épen az ön lába mellett. Úgy, meg ne mozduljon, most már látom. Valami csomag gyúladt meg a tüzes pernyétől. Ne féljen, mindjárt eloltom, csak meg ne mukkanjon.

És kirántva az ülés alól a meggyúladt csomagot, addig taposta szeges talpú csizmáival, míg a legutolsó szikrát ki nem taposta belőle. Azután lehajolt, fölemelte, szétnyitotta füstös, kormos maradványait, és a középkorú kopasz úr, alig menekülve a megégés veszélyétől, közel volt hozzá, hogy ijedtében haljon szörnyet, midőn a megégett, kilyukadt, megtépett, összetaposott, besározott holmiban legféltettebb csomagjára, egy drága selyemruhára ismert.

- Jaj nekem! nyögött a középkorú kopasz úr.

- Se baj! mondá vígasztalólag a szürke úr. Még lehet belőle valamit csinálni; bélésnek mindenesetre jó lesz.

- Tönkre vagyok téve, mondá a középkorú kopasz úr.

- Ha megsértettem, kész vagyok lovagias elégtételt adni, mondá a szürke úr.

- Menyasszonyom ruhája, sóhajtott megtörve a középkorú úr.

- Menyasszonyáé? mondá gúnyosan a szürke úr.

- A menyegzői ajándék! nyögött a középkorú kopasz úr.

- Igazán? mondá még gúnyosabban a szürke úr. Nem a bácsi vén gazdasszonyának volt szánya? Elégett a csalétek? Hahaha!

- Hogy jelenjek most meg előtte? jajveszékelt a középkorú kopasz úr.

- Még a vagyonból is kicsöppenhetünk ugy-e? gúnyolódék a szürke úr.

- Mit nekem a vagyon! De az ő fájdalma, az ő fájdalma! siránkozék a középkorú kopasz úr.

- Persze a fájdalom! Szennyes önérdékről szó sincs a dologban! csúfolódék a szürke úr.

- Nem önérdék vezet engem, egyedül a tiszta szerelem, keserge a középkorú kopasz úr.

- Igen, a pénz szerelme, ingerkedék a szürke úr.

- Ne sértegessen, nyomorúlt ember! fakadt ki elkeseredetten a középkorú kopasz úr.

- Ez vért kíván! üvöltött a szürke úr.

És felugorva helyéről, harmadszor a középkorú kopasz úr orra alá tartotta a természetes pisztolyokat.

- E sértést csak vér moshatja le! mondá fogcsikorgatva a szürke úr. Ön el mer engem ámítani, s mivel nem hiszem el hazugságait, nyomorúlt embernek nevez! Hogy mer velem így paczkázni? Örültnek tart engem?

- Igen, mondá daczosan a középkorú kopasz úr.

- Újabb sértés! hörgött a szürke úr. És neki csak egy élete van, csak egyszer ölhetem meg őt!

- Majd meglátjuk! mondá kihívóan a középkorú kopasz úr.

- Válasszon pisztolyt, azonnal, e pillanatban, vagy irgalom nélkül lelövöm, üvöltött a szürke úr.

Az emberi türelem nem tenger, hogy kimeríthetetlen legyen. A középkorú kopasz úr kezében még soha sem fordult meg vágó vagy lövő fegyver, s bár életében mindenféle szomjúság gyötörte már, de azt soha sem hitte, hogy valaha embervérre szomjúhozzék; hanem most az ő szemét is

elfutotta a vér, az ő feje is megbódult a düh mámorától. Itt állt előtte ez a vörös orrú, mosdatlan, fésületlen, szürke ruhás ember, kinek ő soha sem vétett, és a ki tyúkszemére hágott, fülébe ordított, kalapjára ült, megszivaroztatta, meglökdöste, kigúnyolta, drága selyemruháját tönkre tette, s ráadásul most lelövással fenyegeti, mint a kuttyát; őt, kire szép menyasszony és egy hosszú élet boldogsága vár, mert utoljára is még közelebb van a negyvenhez, mint az ötvenhez. Az elkeseredés, a félelem, a bosszúvágy, a rettegés erős láz gyanánt ragadta meg tagjait, szeme elhomályosult, fogai összeverődtek, ujjai görccsösen megrándultak; fölkapta az egyik pisztolyt, ellenségére szegezte és elsütötte.

-259-

A pisztoly hatalmasat dördült, de még hatalmasabbat kaczagott a szürke úr, a mint a lövés daczára sértetlenül megállta helyét, pedig a pisztoly alig két lépésre sült el mellétől. Most ő fogta föl a pisztolyát, lassan célba vette ellenfelét és tanakodni látszék, vajjon agyába vagy szívébe lőjjön-e? A középkorú kopasz úr istennek ajánlotta lelkét és behunyta szemét, midőn újra felhangzott a gép sívító füttye és megkondult az állomás csengetyűje.

A szürke urat e hang, úgy látszik, megzavarta gyilkos szándékában, mert a levegőbe sötötte töltetlen pisztolyát, aztán kinyitva az ablakot, mellen ragadta a középkorú kopasz urat, és toroka szakadtából kiabálni kezdett:

- Gyilkos! gyilkos!

A vonat megállt, mindenki a kocsni ajtajához tolongott, honnan a baljóslatú kiáltás hangzott. A vezető kinyitotta az ajtót, többen oda rohantak, kivonták és elválasztották egymástól a dulakodókat.

- Gyilkos! gyilkos! kiabált a szürke úr.

- Nem igaz, ő a gyilkos! kiabált a középkorú kopasz úr.

- Ő sötötte rám a pisztolyt! kiáltott a szürke úr.

-260-

- Ő is rám sötötte! kiáltott a középkorú kopasz úr.

- Majd a szolgabíró mondja meg, ki a gyilkos, mordult közbe egy pandur, kellő gorombasággal nyakon ragadva a kiabáló ellenségeket. Kötelet ide, emberek!

Akadtt azonnal egy pár kötőfék, s a szürke és a kopasz úr csakhamar hátrakötött kezekkel állt az udvaron, a szörnyűködő néptömeg közt.

- Előre gazemberek! mondá a pandur hivatalosan hátba lökve a középkorú kopasz urat s megrugva a szürke urat.

- A csomagjaim! kiáltott kétségbeesetten a középkorú kopasz úr, a mint látta, hogy féltett csomagjait egymásután hányják ki a kocsiból s a tolongó tömeg keresztül-kasúl jár rajtuk.

- Azokat majd zár alá teszszük jó madár, mondá a pandur. Sok szép lopott holmi lehet bennük. Előre!

A vonat ezalatt elkészült, az útasok beszálltak, az ajtókat becsapdosták, a csengetyű hármat kongott, a gép sívított és tovább száguldott.

- Nem érkezünk ma Gyomára! kiáltott gúnyosan a szürke úr fogolytársára, a mint hátrakötött kezekkel a falu felé haladtak.

A szolgabíró úr épen nekivetkőzve ebédelt, azért meglehetősen mérgesen fogadta a kellemes hírt, hogy két gazembert hoztak a vasútról. Be kell csukni, majd holnap kihallgatja, csak nem fogja emésztését megzavarni két jó madár miatt! Másnap reggel aztán maga elé vitette a vádlottakat s megkezdte a kihallgatást.

-261-

- Mi a neve? kérdé a középkorú kopasz urat, kit külseje után ítélve tekintélyesebb gonosztevőnek tartott.

- Gálicz Rezső, mondá a középkorú kopasz úr.

- Nem igaz, hazudik, még a nevét is eltagadja, kiáltott közbe a szürke úr.

- Mit jelent ez? kérdé a szolgabíró.

- Azt, hogy ez az úr nem Gálicz Rezső, hanem Czompó Barnabás, mondá a szürke úr.

- Tessék kikutatni zsebeimet, ott van a keresztlevelem, mert épen esküvőmre úsztam, mondá reszketve a középkorú kopasz úr.

Csakugyan zsebében volt a keresztlevél és egyéb iratok, melyekből czáfolhatatlanul kitűnt teljes joga a Gálicz Rezső hangzatos nevéhez. Czompó Barnabásról szó sem volt bennük.

- Eltévésztem emberemet! kiáltott a szürke úr homlokára ütve. Hogy mert ön engem bolonddá tenni? fordult haragosan Gálicz úr felé. Ötszáz forintot lopott ki zsebemből.

- Hol a lopott pénz? kérdé a szolgabíró a középkorú kopasz urat.

A szürke úr rejtélyes felkiáltása még jobban összezavarta a kérdést, melyet későbbi terjedelmes vallomása sem volt képes tisztába hozni. A szolgabíró igen gyanúsna találta a dolgot, s hosszú két hétbe került, míg végre teljesen kiderült a középkorú kopasz úr ártatlansága,

-262-

és szürke útitársával együtt visszanyerte szabadságát.

Sietett a vasúthoz, aggodalmasan töprenkedve, hogyan engesztelje ki a hosszas várakozásért menyasszonyát? Az állomáson leendő apósával találkozott.

- Csakhogy megtaláltam! kiáltott rá a leendő após. Hogy mert elmaradni az esküvőről és cserben hagyni leányomat?

- Be voltam zárva, mondá Gálicz úr. De most jóváteszem mulasztásomat. Minél előbb megtartjuk az esküvőt.

- Meg ám! mondá keserűen a leendő após. Ha volna kivel.

- Az istenért, hova lett menyasszonyom? kérdé rémülten Gálicz úr.

- Miután önt hiában várta az esküvőre, másnap megszökött írnokommal; most is őket keresem, mondá a leendő após. És mind ennek ön az oka. Ha el nem késik, leányom most az ön felesége volna.

- Köszönöm, jobban szeretem így, mondá a középkorú kopasz úr.

-263-

II. **A pénzes tüssző.**

A vonat csengetyűzúgás, füttyülés, kiabálás, sípszó mellett czammogott be ünnepélyesen a fedett pályaudvarba. Az ajtókat kinyitották, az útasok egymásután ugráltak ki, csak Csató úr nem szállt ki kocsijából, hiába ajánlotta ablaka alatt csábító hangon egy hordár szolgálatát. Kétségbeesve nézett ki ablakán, szemeit, melyekből még alig törülte ki jóformán az álmot, rémült báméskodással jártatva a nyüzsgő embertömegben. Nyakkendője ki volt oldva, kabátja, mellénye föl volt gombolva, szája tátva-nyitva állt, mintha az ijedt sikoltás után, mely néhány percz előtt kitört rajta, többé nem tudta volna becsukni. Végre eloszlott némileg a tolakodó embertömeg, a kocsik ajtaját kezdték újra becsapkodni, midőn Csató úr annyira magához tért tompa ámulatából, hogy az állomási főnököt magához kérette.

A kívánt tisztviselő nemsokára megérkezett s nem a legnyájasabb tekintetet veté az ablakon kinéző köpczös, szürke hajú utazóra.

- Tessék kiszállni, - mondá mogorván. A vonat nem megy tovább.

- Addig nem szállok ki, - mondá kétségbeesetten Csató úr, - míg hivatalosan és tanúk előtt nem konstatáltuk a tényeket.

-264-

- Micsoda tényeket? - mondá haragos bámulattal az állomási főnök.

- Megraboltak, - mondá Csató úr.

- Lehetetlen! - kiáltott az állomási főnök.

- Fájdalom, nagyon is lehetséges, - mondá Csató úr, vígasztalan arczczal tapogatva széles derekát. - Nincs itt!

- Mi nincs ott? - kérdé az állomási főnök.

- A pénzes tüssző, - mondá nyögve Csató úr. - Tízezer forint volt benne. Eltűnt.

- Hová? - kérdé haragosan az állomási főnök.

- Ha én azt tudnám! - sóhajtott a kifosztott férfiú. - Főnök úr, ez a pénz nem volt az enyém, földesuramnak hoztam föl, és azért szeplőtlen becsületem érdekében addig ki nem szállok a kocsiból, míg hivatalosan és tanúk előtt jegyzőkönyvet nem vesznek föl a megtörtént rablásról. Tessék egy rendőrbiztost és két tanút hívatni.

- Jól van - mondá az állomási főnök, fölébredt kíváncsisággal. - Az egyik tanú én leszek, a másik az ellenőr. Itt van a biztos úr is, tessék elmondani esetét.

Csató úr kinyitotta a kocsiját.

- Tessék besétálni, - mondá udvariasan.

-265-

- Hát a kocsiban vegyük föl a jegyzőkönyvet? - mondá mogorván a biztos úr.

- Tessék kívül maradni, de én szeplőtlen becsületem érdekében addig innen ki nem szállok, míg hivatalosan és tanúk előtt nem konstatáltuk a rablás tényét, - mondá izgatottan Csató úr.

- Rajta hát, - mondá haragosan a biztos úr, kit épen egy pohár sör és pörkölt mellől hívtak el. Régi törvény, hogy a felsőség mindig a publikum rabszolgája legyen. A pörkölt ugyan semmit sem ér fölmelegítve, az állott sör sem kitünő ital, de a rendőrnek az is jó. Csak rajta!

E hivatalos fölhatalmazás után, Csató úr, kihajolva a kocsijából, megkezdte fontos vallomását, mialatt a törvényes bizottság az ajtón kívül foglalt helyet a kocsijában.

- Mi a neve? - kérdé mogorván a biztos úr.

- Csató Bernát, - mondá reszketve Csató úr. - Tisztartó vagyok Saraglyai Dénes ő nagysága

ligeti uradalmában és tegnap este -

- Hány éves? - kiáltott a biztos úr.

- Ötvenhat multam szent György napján, - felelt Csató úr, - és tegnap este -

- Micsoda vallású? - folytató a biztos úr, ki nem zökkenve a hivatalos formalitásból.

- Római katolikus, - mondá Csató úr, - de Ligeten nincs templomunk, azért néhanapján a kálvinista paphoz járok tarokkozni -

-266-

- Nős vagy nőtlen? - szakítá félbe a biztos Csató úr hitvallását.

- Tavaly ültem meg ezüstmenyegzőmet, - mondá Csató úr, - és tegnap este -

- Vannak gyermekei?

- Az ég nem áldotta meg házasságunkat magzatokkal, - felelt sóhajtván Csató úr.

- Gyanús, mondá komoran a biztos úr, a két törvényes bizonyoságra tekintve, kik helybenhagyólag köhögtek.

- Miért gyanús? - kérdé rémulten Csató úr.

- Jó, csak folytassa, - mondá szigorún a biztos úr. - Mi baja van? Miért kell most itt ülnünk a kocsis garádicsán?

- Tegnap este, - mondá Csató úr reszketve, - sürgönyt kaptam a földesúr ó nagyságától, hogy haladék nélkül tízezer forintra van szüksége az uradalmi pénztárból. Épen vacsoránál ültem vendégeimmel, mert feleségem névnapját tartottuk, a kit Juliannának hívnak. Van még több keresztnéve is, de ezt szoktuk megtartani, mert nyárra esik és a vendégek könnyebben megjöhetnek vacsorára.

- Ugyan végezze be már vacsoráját és menjen tovább, - kiáltott türelmetlenül a biztos úr.

- Nem lehet, kérem alássan, mert a vacsora alatt történt, - mondá izgatottan Csató úr. - A harmadik tál ételnél érkezett a sürgöny és még három tál volt hátra. El lehet mondani, hogy épen a vacsora közepén voltunk. A helybeli jegyző negyedszer emelt poharat feleségem egészségére, koccintottunk, ittunk és nagyon jó kedvünk volt. Megjön a sürgöny, elolvasom. A tízezer forintot magam viszem föl - mondom feleségemnek - ugyanis személyes dolgom van ó nagyságával. Jól van - mondá feleségem - csak vigyázz egészségedre és el ne veszítsd a pénzt. Ne féljen tensasszony - mondja az uradalmi pénztárnok - erős börtüszőbe teszszük az ezres bankókat és Bernát barátom derekára fogja csatolni. Csak ne csatolja szorosra - mondja feleségem - mert nagyon sokat evett, s a milyen kővér ember, megüthetné a guta. Ezzel fölkerelkedtünk, én a pénztárnok és az ellenőr, s a kis irodába mentünk. Itt állt az erős Wertheim-kassza; az iroda ajtaja vaspántokkal van ellátva, az ablakon keresztvasak állnak. Az ajtó mindig dupla zár alatt van; a pénztárnok is csak akkor lép be, ha nagy summa pénzt kell kiadni vagy bevenni, különben a nagy irodában dolgozik.

-267-

- Jőjjön már ki az irodából és menjen tovább! kiáltott bosszúsan a biztos úr.

- Nem lehet kérem alássan, mert itt történt, - mondá lázasan Csató úr.

- A nagy irodában vagy a kicsiben? - kérdé az állomási főnök.

- A kicsiben, - mondá izgatottan Csató úr. - A pénztárnok kiolvasott tíz darab ezrest; mind a tízet összehajtva a tüsző négy zsebébe raktuk; aztán - követem alássan - levetkőztem, a tüszőt csupasz derekamra csatoltam, felöltöztem, begombolkoztam, és mind a hárman visszamentünk az ebédlőbe. Csak tessék tovább mulatni - mondom vendégeimnek - de nekem mennem kell, mert a vonat félóra múlva indul. Még egy pohár bort a szerencsés megérkezésre, mondja a jegyző, ki soha sem mulasztja el az alkalmat, ha toasztot lehet inni. Megtöltöttük tehát a poharakat.

-268-

- Igya már ki poharát és menjen tovább, kiáltott haragosan a biztos úr, félbenhagyott pohár sörére gondolva.

- Kiittuk a bucsúpoharat - folytató Csató Bernát úr részletes vallomását - megcsókoltam feleségemet, kezét fogtam a vendégekkel, befogattam és kihajtottam a vasúthoz. Velem jött a kasznár és két uradalmi írnok, kik az egész úton énekeltek, hogy távol tartsák a rablókat. Az állomáson a kasznár azt tanácsolta, hogy külön alvó kocsit vegyek, mert úgyszemint egész éjszaka útban leszek, s legalább nem kell félnem, hogy tolvajokkal kerülök össze. Az egyik uradalmi írnok tüstént a pénztárhoz ment jegyet váltani, a másik a kocsiba vitte táskámat, aztán mindketten fölsegítettek, szerencsés utat kívántak, a kasznár még egyszer utánam kiáltott, hogy vigyázzak «ama bizonyosra» - nem mervén a tüszőt főnhangon említeni ennyi ember hallatára - a konduktor becsapta az ajtót, harmadikat csengettek és elindultunk -

-269-

- Hála istennek, csakhogy elindultak már, - mondá türelmetlenül a biztos úr.

- Én is azt mondtam - folytató búskomoran Csató úr - és ledőlve szundikálni kezdtem. Hanem ma reggel, midőn ideérve fölbredtem, és első gondolatra tüstént tüszőmhöz kapva észrevettem, hogy nincs többé derekamon, akkor már nem mondtam azt, hogy hála istennek.

- Mikor aludt el? kérdé az állomási főnök.

- Azt hiszem, mindjárt útam kezdetén, - mondá Csató úr.

- Miért hiszi? mondá szigorúan a biztos úr.
- Mert egy állomás nevét sem hallottam, - mondá Csató úr.
- Egyszer sem ébredt föl útközben? - kérde az állomási főnök.
- Nem emlékszem, - felelt Csató úr.
- Nem vette észre, hogy álmában háborgatta volna valami? - kérde az állomási főnök.
- Nem - semmi - mondá Csató úr elgondolkozva. De igen - mégis - egyszer úgy éreztem, hogy erős léghúزام jó rám.
- Honnan jött a léghúزام? - kérde szigorúan a biztos úr.
- Azt hiszem, a nyitott ablakokból, - mondá Csató úr.
- Mért nem csukta be az ablakokat, ha nem szereti a léghúزامot? - mondá bosszúsan a biztos úr.
- Tisztán emlékszem, s a kasznár és a két uradalmi írnok is látta, hogy Ligeten mind a két ablakot fölhúztam és a függönyöket lebecsátottam, - mondá izgatottan Csató úr. - S midőn ide érkeztem, a két ablak még mindig föl volt húzva s a függönyök le voltak bocsátva.

-270-

- Honnan jött hát a léghúزام? - kérde gyanakodó fejrázással a biztos úr.
- Bizonyosan, mikor a rabló kinyitotta az ajtót, - mondá az állomási főnök.
A rendőrbiztos igen tudományos báméskodással nézett a levegőbe, mintha onnan olvasná ki a rejtély megoldását. A betűk azonban nagyon olvashatatlanok lehettek, mert a biztos úr báméskodása egyre tudományosabb alakot öltött ugyan, de semmi megnevezni való eredményre nem vezetett. Csató úr ezalatt a két törvényes biznyság segélyével kiforgatta táskáját, zsebeit, levetkezett, felöltözött, megmozgatta a párnákat és az ülések alá bújt. Sok szemetet talált, de mindez nem ért tízezer forintot s nem is volt a tüzőben. Végre a biztos úr kibetűzte a levegőbe írt hieroglypheket, mert újra Csató úrra függesztette szemét s szigorúan e nagy fontosságú kérdést intézte hozzá:

- Kire gyanakszik?
- Uram istenem - mondá kezeit tördelve a szerencsétlen Csató úr - én senkire sem gyanakszom. Az ablakok sértetlenek, a kocsiba senkit sem eresztett be a vezető -
- Megvan! - mondá ünnepélyesen a biztos úr. - A konduktor a tolvaj.
- Lehetetlen! - kiáltott az állomási főnök.
- A hol lopott pénzről van szó, ott semmi sem lehetetlen, - mondá szakértő tekintéllyel a rendőrbiztos. - Hozzák elő ez embert!

-271-

Nem kellett messzire menni, a gyanúba vett egyenruhás férfiú ott állt a második kocsi mellett; és ijedten kimeredt szeme, halálos sápadtsága, midőn nevét hallotta a törvény képviselőjének ajkáról, ékesszólóan bizonyította bűnösségét, vagy legalább is rémületét.

- Hol a lopott tízezer forint? - mondá a biztos úr, mellen ragadva a vádlottat.
- Nem tudok róla semmit, - mondá a rémült ember, vaczogó fogakkal és összeverődő térdekkkel. - Ártatlan vagyok.
- Ezt minden gazember mondhatja magáról, - jegyzé meg keserű philosophiával a biztos úr. - Előre a börtönbe, a többit majd kideríti a vizsgáló bíró.
- De kérem biztos úr, - szólt közbe az állomási főnök, - ez az ember mindig kifogástalan becsületű volt -

- A hol pénzről van szó, ott nincs kifogástalan becsület, - mondá hivatalos felsőséggel a biztos úr. - Előre!

-272-

- Előbb tessék a jegyzőkönyvet aláírni, mert addig nem szállok ki a kocsiból, - szólalt meg Csató úr az ablakból.

A biztos úr ismét a légi hieroglyphek tudományos elemzésébe merült, s úgy látszott, fontos fölfedezést tett a láthatatlan betűk közt, mert egyik kezével a vezető gallérát tartva, a másikkal minden udvarias bevezetés nélkül kirántotta Csató urat a kocsiból, úgy hogy e természetes férfiú majdnem pórúl járt a nagy és váratlan ugrás következtében; s aztán őt is galléron ragadta.

- Az úr is velem jön, - mondá a biztos úr.
- Jó, de azért nem kell a galléromat fognia, - mondá Csató úr bosszús meglepetéssel.
- A tolvajt gallérnál tartják, - mondá szentenciaképen a biztos úr.
- Én nem vagyok tolvaj! - kiáltott elsápadva Csató úr.
- Azt majd a vizsgáló bíró úr deríti ki, - felelt a biztos úr.
- Hiszen engem loptak meg! - mondá kétségbeesetten Csató úr.

- Az úr pénze volt az, vagy másé? - kérde hivatalos sarkazmussal a biztos úr.

- Földesuramé volt, - mondá tompán Csató úr.

- A hol más ember pénzéről van szó, ott minden ember tolvaj, a ki hozzá férhet, - mondá rendőri axioma gyanánt a biztos úr. - Előre, jó madarak, a vizsgáló bíróhoz!

-273-

Heveder Máté vizsgáló bíró úr igen éleselméjű kriminalista volt s egészen az új jogászi iskola híve. Európai színvonalon állt s mindenben megállapított elvek szerint járt el. Mint nagy eklektikus, fölhasználta az összes külföldi elméletek és gyakorlatok tudományos vívmányait, mindegyikből a legjobbat és leghasználhatóbbat szedve ki, fürge méh gyanánt, mely szorgalmas repülő állathoz még abban is hasonlított, hogy hatalmas fulánkkal volt ellátva. A vallatott gonosztevők sokkal jobban rettegtek maró sarkazmusától, mint a kilátásba helyezett büntetéstől, és sokszor csak azért is vallottak, hogy gúnyja csipős ostorától minél előbb megszabaduljanak.

Egyik legnagyobb dicsősége volt Heveder Máté úrnak, hogy a művelt külföld színvonalán áll, és hogy legjelesebb jogászeit, legfurfangosabb rendőreit saját fegyvereikkel győzte le, mint eléggülten szokta mondani írnokának. A francziák csak annyira vitték - szokta mondani önérzetes mosolylyal - hogy minden rejtélyes bűnesetnél ez elvből indulnak ki: Keresd a nőt. Én tovább megyek, s azt mondom: Találd meg a nőt...! és megis találom, - fejezé be diadalmasan - megtalálom, uram, eddig még mindig megtaláltam.

A Csató-ügy igen fölvilványozta Heveder urat és mozgásba hozta összes jogtudományi készletét. Az eltűnt tízezer forintos tüző rejtélye alkalmasnak látszék, hogy a hazai és külföldi sajtó és szakértő közönség figyelmét teljes mértékben fölgerjeszse s megoldása által dicsőséget hozzon a magyar törvénykezési gyakorlatra. Meg fogjuk mutatni - mondá egy hegyes szakállú és hajlott orrú héber ifjunak, ki a legtekintélyesebb hazai német lapokkal összeköttetésben állt s bűnügyi újdonságokkal látta el hasábjait - meg fogjuk mutatni a külföldnek, hogy mi sem állunk hátrább, s Gaboriau uram rendőri regényeire sokkal érdekesebb tárgyakat találhatna a mi praxisunkban, mint az ő híres Jeruzsálem-útczájában.

-274-

A Csató-ügy épen ilyen alkalmas regénytárgynak látszék, azért Heveder úr a legnagyobb óvatossággal és furfanggal látott hozzá, s ügyessége által megszégyeníté a külföld leghíresebb kriminálistáit, mint a hegyes szakállú, hajlott orrú héber ifju meg is jegyzé a legtekintélyesebb hazai német lapok hasábjain.

Első dolga volt a két gyanús egyéniséget, Csató urat és a konduktort jól elzáratni, hogy se egymással, se a külvilággal ne érintkezhessenek. Csató úr ugyan összetett kezekkel kérte a bíró urat, hogy legalább földesurát tudósítsák ez esetről, mert ő nagysága bizonyosan türelmetlenül várja a tízezer forintot s rosszat fog gondolni róla, ha sem neki, sem a pénznek nem hallja hírét; Heveder úr azonban szokott maró sarkazmusával megjegyzé, hogy Csató úr semmit sem veszít azzal, ha földesura rosszat gondol róla, s hogy az efféle látszólag ártatlan izeneteknek tolvajnyelven mély jelentésük lehet, azért Csató úr sokszor lophat még tízezer forintot, míg őt rá fogja szedni.

-275-

A hegyes szakállú, hajlott orrú héber ifju toroka szakadtáig kaczagott e sarkasztikus élczenek s még azon nap ki is nyomatta a legolvasottabb hazai német lapban.

- E rejtélyes bűnesetet csak úgy deríthetjük föl - mondá Heveder úr - ha lehető legnagyobb óvatossággal járunk el, s igyekszünk minél előbb megtalálni az asszonyt. A francziák keresik a nőt, én megtalálom. Igen, uraim, megtalálom, mert kétségtelen, hogy asszony van a dologban. A két gyanús egyén közül az az igazi bűnös, ki asszonynyal van összeköttetésben. Intézkedtem már, hogy Ligettől idáig minden állomás tisztviselőit és az egész vonal vasúti őreit kihallgassák a múlt éjszaka eseményei felől. Sőt többet tettem. Az egyik vádlottnak, Csató Bernátnak, mint vallomásából kitűnik, felesége van; távirati úton rendelést adtam tehát, hogy föltűnés nélkül és a legnagyobb kímélettel azonnal fogják el s biztos kíséret mellett hozzák ide. Holnap már itt lesz. A vasúti vezetőnek nincs neje; arra kell hát rájönnünk, van-e szeretője? És ha mind a két asszonyt megtaláltuk, akkor a rejtély kulcsát is megtaláltuk; az asszonyt pedig megtalálom, igen uraim, megtalálom.

-276-

Heveder úr nagy szellemi fensőséggel nézett végig írnokán s a hegyes szakállú, hajlott orrú héber ifjun, kiket ekként beavatott vala furfangos programjába; s a legmélyebb titoktartást kötvén lelkökre, teljes erejével hozzálátott a rejtélyes bűneset lebonyolításához.

Először tanulmányozni kezdte a sürgönyöket, melyek a vonal összes állomásairól érkeztek s a megtörtént kihallgatásokról tudósították. Legtöbbször semmit sem talált, de két sürgöny teljes figyelmét költé fel. Az egyik szerint a 27-dik számú ór a múlt éjjel, épen midőn a vonat elrobogott állomása előtt, egyik második osztályú kocs ablakán egy női kart látott kinyúlni, mely valamit a földre ejtett. A vonat távozása után az ór kíváncsiságból meg akarta nézni a földre ejtett valamit, de kutyája megelőzte, mert oda rohant, fölkapta az említett valamit s elfutott vele az éj homályában, és csak másnap reggel került vissza, igen megtörve és fáradtan, de természetesen semmit sem lehetett tőle megtudni. A másik sürgöny a 76-dik számú óról volt s még gyanúsabban hangzott. Ez a múlt éjjel tisztán látta, hogy midőn a vonat a legnagyobb gyorsasággal robogott el előtte, a vezető a lépcsőn állt s egy harmadik osztályú kocs ablakán kihajló nővel beszélt; sőt kézmozgást is látott, de nem vehette ki tisztán, vajjon a vezető adott-e be valamit, vagy a nő adott ki valamit?

-277-

- Itt van az asszony, sőt mondhatnám, itt vannak az asszonyok, - mondá Heveder úr fejét vakarva, mert e túlságos sok a jóból kissé megzavarta. Legfőlebb két asszonyra gondolt, s most a

vasúti két nőalakhoz számítva Csató úr feleségét, ime három asszonynyal lesz dolga. Több világosság, mint kellene.

De a déli nap fénye is csak pillanatra vakítja el annak szemét, ki sötét pinczéből lép a verőfényre, pár pillanat múlva azonban annál ragyogóbb világításban tünteti eléje a tárgyakat; Heveder úr gyakorlott szemét is csak egy pillanatra kápráztatá el a bizonyítékok túlságos fénye; a következő perczben már tisztán látta maga előtt az egész rejtélyes bűneset szövevényét.

A dolog világos. Vagy a vezető a bűnös, vagy Csató Bernát. Ha az első lopta el a pénzt, úgy büntársa az a rejtélyes nőszemély, kivel a harmadik osztályú kocsi ablakánál beszélgetett. Titokzatos mozdulata, melyet a 76-dik szám nem vehetett ki tisztán, bizonyosan abból állt, hogy a lopott pénzt akkor adta át kedvesének. E nőnek kell tehát nyomára jönnie s akkor megtalálta az asszonyt.

Vagy Csató Bernát a bűnös. És ebben Heveder úr a legmélyebb lélektani ismeretnek adta fényes bizonyosságát. Éles szeme azonnal belátta, hogy Csató Bernát nem szökhett el egyszerűen a tízezer forinttal, mert tudhatta, hogy utoléri és becsukják. Úgy főzte ki tehát a dolgot, hogy a pénzt kedvesének adja át, s magát megrablottnak mondván, még a gyanú árnyékát is elhárítja fejéről, s biztosságban költi el kedvesével az elsikkasztott összeget. Ez esetben a büntárs az a nő, ki a 27-dik szám szeme láttára kinyújtá karját a második osztályú kocsi ablakán s a földre ejtett valamit. Ez a valami bizonyára a kiürített tüsző volt, melyet meg is találtak volna, ha a törvénytíró kutya el nem rohan vele az éj homályában. De ez oktalan állat beavatkozása daczára is, ha kézre kerül ama nő, úgy megtalálták az asszonyt s vele a rejtély kulcsát.

-278-

Végre a harmadik lehetőség szerint Csató Bernátné asszonyság a főczinkos, és ez esetben a másik két nőnek vagy semmi, vagy valami szerepe van a bűnesetben. Így is, úgy is azonban nemsokára mindhárom asszony kezében lesz, egyik közülök bizonyosan az igazi asszony – és ha az asszonyt megtalálta, mindent megtalált.

Heveder úr nagy lelki gyönyörűséggel dörzsölte kezét, a mint e mélyre ható kombinációk végére ért, s türelmetlenségében azonnal hozzá fogott a további eljáráshoz.

Először a vezetőt vitette maga elé.

- Hol lakik a szeretője? – kérdé tőle minden előleges kérdés nélkül, jól tudván hosszas gyakorlatából, hogy a makacs bűnösöket legkönnyebben ily hirtelen oldaltámadással lehet zavarba hozni. Sikerült is e csselfogása, mert a megzavarodott gonosztevő szégyenkezve azonnal megvallotta imádottjának nemcsak lakását, hanem nevét és társadalmi állását is. Selymes Lottinak hívták, és benső szobalány volt Rosenstock Adolf úrnál a három dob-utczában.

-279-

- Eleget tudok, visszamehet börtönébe, – mondá diadalmas mosolylyal a vizsgáló bíró, – s azonnal rendelést adott, hogy Selymes Lotti leányzót haladék nélkül kísérvék be s kutassák ki minden holmiját.

Nemsokára eléje vezette egy rendőr a megrémült leányt, egyszersmind jelentvén, hogy minden holmiját kikutatták s ládájában több rendbeli ruházaton kívül hét forint huszonöt krajczárt találtak, melyeket a törvénytíró épületbe szállítottak.

- Jól van, – mondá Heveder úr, – elmehet. – Aztán a reszkető leányhoz fordult s szigorúan szemébe tekintve folytatá:

- Hol van a többi?

- Micsoda többi, csókolom kezét? – mondá sirva Lotti kisasszony.

- A kilenczezerkilencszázkilenczvenkét forint hetvenöt krajczár, – mondá szigorúan a vizsgáló bíró.

-280-

- Nem tudom, csókolom kezét, – mondá még nagyobb sirással Lotti kisasszony.

- Nem? Majd mindjárt segíték emlékező tehetségén, – mondá szokott sarkasztikus modorával Heveder úr. – Honnan érkezett meg ma reggel?

- Hazulról, Gyarmatról, otthon voltam édes apámnál, – felelt Lotti kisasszony.

- És miről beszélt az éjjel a konduktorral? – kérdé a vizsgáló bíró.

- Jaj istenem! – mondá Lotti kisasszony, eltakarva ábrázatát.

- Mindent tudok! – mondá kérlelhetetlen arczzal Heveder úr.

- Én nem vagyok hibás, csókolom kezét, – mondá hangos zokogással Lotti kisasszony. – Ő járt mindig utánam s azt ígérte, hogy feleségül vesz.

- És hova tette a pénzt? – kérdé a vizsgáló bíró.

- Micsoda pénzt? – mondá bámulva Lotti kisasszony.

- A lopott pénzt! – dörgött a vizsgáló bíró.

- Hát lopott is! – sikoltott Lotti kisasszony. Nekem azt mondá, hogy borraivalókból gyűjtötte, s mihelyt fölmegey száz forintra, mindjárt megtartjuk az esküvőt.

- Nem arról van most szó, engem el nem ámít, – mondá Heveder úr. – Hol a tízezer forint?

-281-

- Tízezer forint! - álmélkodék Lotti kisasszony.

- Mennyi álnokság és tettetés ily fiatal személyben! mondá méltatlankodva a vizsgáló bíró. - De bennem emberére talált. Egy éjszaka a börtönben majd nagyobb őszinteségre tanítja! Vezessék most el és zárják be, míg újra hívatom!

- Én ártatlan vagyok! - sikoltott kezeit tördelve Lotti kisasszony. - Csak az ablakon keresztül beszéltem a konduktorral.

- És mit adott kezébe? - kérdé Heveder úr.

- Meggyet, - mondá Lotti kisasszony.

- Majd meglátjuk, holnap is meggy lesz-e? - mondá sarkasztikus mosolylyal Heveder úr. - Addig vezessék börtönbe!

- Határozottan gyanús, - mondá magában Heveder úr, miután a sikoltozó és zokogó leányt elvezették. - De most lássuk a másik asszonyt. Hozzák elő Csató Bernátot.

Csató úr tökéletesen meg volt törve, midőn a vizsgáló bíró elé vezették. Heveder úr tisztán láthatta beesett szemében, reszkető ajkán és borzas haján a tetten ért bűnös gyáva csüggedését. Nem is kerülgette tehát sokáig a kérdést, hanem hirtelen megrohanta szokott oldalvágásával:

- Kivel van viszonya?

-282-

- Viszonyom? - mondá elbámulva Csató úr. - Micsoda viszonyom?

- Szerelmi viszonya, - mondá Heveder úr.

- Szerelmi viszonyom! - kiáltott elszörnyedve Csató úr. - Ha ezt feleségem hallaná!

- Meg fogja hallani, - mondá gúnyosan Heveder úr.

- Még csak az kellene, - mondá ijedten Csató úr.

- De ha nekem megvallja nevét, ígérem, hogy neje előtt örökre titok marad, - mondá csábos biztatás hangján a vizsgáló bíró.

- Kinek a nevét? - mondá hüledezve Csató úr.

- Kedvese nevét, - mondá szigorúan Heveder úr.

- Kedvesemét? - kiáltott rémülten Csató úr.

- A ki az éjjeli vonattal jött föl, - mondá jelentősen a vizsgáló bíró.

- Az éjjeli vonattal, - mondá hüledezve Csató úr.

- És karját kinyújtotta az ablakon, - mondá nyomatékosan Heveder úr.

- Kinyújtotta az ablakon, - kiáltott álmélkodva Csató úr.

- És a földre ejtett valamit, - mondá rettentő hangon Heveder úr.

- A földre ejtett valamit, - kiáltott hüledezve Csató úr.

-283-

- Ez a valami kezem között van, - mondá rémes arczczal Heveder úr, bírói buzgalmában eltérve némileg az igazságtól.

- Valóban? - mondá bámészan Csató úr.

- Hol lakik hát az a nő? kérdé új oldaltámadással a vizsgáló bíró.

- Micsoda nő! - kiáltott elképedve Csató úr, csaknem eszét veszelve e gyorsan váltakozó kérdések rémítő kereszttüze alatt.

- Résen áll a megátalkodott gonosztevő, - gondolá magában Heveder úr. - E kitanúlt tolvajjal nem oly könnyű elbánnom, mint a tapasztalatlan konduktorral.

Heveder úr valami új, meglepő oldaltámadásra készült, midőn az ajtó kinyílt s a hivatali szolgáló egy sürgönyt adott kezébe. A ligeti szolgabírótól jött és így szólt: Csató Bernátnét csendben és feltűnés nélkül elfogattam s a vasútra tettem. Holnap megérkezik.

- Jól van, - mondá halk elégedett hangon a vizsgáló bíró. - Megvan a második asszony; ennek segítségével majd rájövünk a harmadikra is. Addig vezessék vissza börtönébe a vádlottat.

Csató Bernátné asszonyságnak hatalmas tenyere volt, csipője sem volt a vékonyak közül, hangja gyöngesége ellen sem panaszkodott soha senki, a kinek alkalmá volt e tisztasággal valaha szóba állni. E hatalmas öklöket szorította hatalmas csipőire, midőn másnap reggel két rendőr Heveder úr irodájába vezette, és e hatalmas hang legmagasabb létráján kérdezte meg e nagytekintélyű jogtudóst, hogy micsoda dolog az, hogy minden ok nélkül, szabad országban, saját házában így megrohannak egy tisztességes tisztartónét a hajdúk, vasútra pakolják és idegen városba viszik, törvény elé állítják, a nélkül, hogy megmondanák, miért? Muszkaországban élünk-e vagy mi, hogy így mernek bánni egy tisztességes nemes asszonysággal, azt szeretné tudni!

-284-

- A nemesség kiváltságai eltöröltettek, mindnyájan egyenlőek vagyunk a törvény előtt, - mondá ünnepélyesen Heveder úr, és élesen szemügyre vette a «második asszonyt».

Csató Bernátné asszonyság igen tekintélyes és tisztességes hölgy volt s a legjobb konyhát tartotta három vármegyében, de arcán az ötven tavasz rózsái némileg elhervadtak, s több volt rajta a gödröcske, hogysen határozottan szépnek lehetett volna mondani. Heveder úr éles szeme és merész kombináló szelleme egy pillantással látta, hogy ily asszonyért senki sem fog tízezer forintot lopni, s benne csak áldozatot láthat, de nem bűntársat. Ehhez képest tehát szánakozó tekintetet vetett a természetes asszonyságra, s búskomoly hangon mondá: Tessék helyet foglalni.

- Azért hozatott-e pandurok közt idáig, hogy leültessen? - mondá Csatóné asszonyság székre ülve s harciasan körülnézve az igazság templomában. -285-

- Asszonyom, - mondá részvétellel Heveder úr, - legyen készen a legrosszabbra. Meg van csalva.

- Micsoda? - kiáltott Csatóné asszonyság fölugorva székéről. - Meg vagyok csalva?

- Gyalázatosan, - mondá Heveder úr gyászos fejrázással.

Heveder úr taktikája furfangos volt és nagy lélektani ismereten alapúlt. Föl fogja használni e terjedelmes hölgy féltékenységét s ez által jó a «harmadik asszony» nyomára. E tervéhez képest még gyászosabb arcczal nézett Csatóné asszonyságra s búsan rázta fejét.

- Igen, meg van csalva gyalázatosan, - mondá Heveder úr, - és pedig férje által, kinek titkos szerelmi viszonya van egy rosszhírű nővel.

- Csató Bernátnak? - kiáltott a természetes asszonyság.

- Igen, - mondá a vizsgáló bíró.

- A ligeti tisztartónak? - kiáltott a meglepett hölgy.

- Igen, - mondá vészjósló hangon Heveder úr.

- Lehetetlen, - mondá megvető fejrázással az ötven éves asszonyság; tavaly ültük ezüstmenyegzőnket. Lehetetlen!

- Fájdalom, annyira lehetséges, hogy férje tegnap külföldre szökött kedvesével, magával vivén a tízezer forintot, melyet földesura számára hozott föl, - mondá nyomatékosan Heveder úr. -286-

- A tízezer forintot! - mondá nagy meglepetéssel Csatóné asszonyság. - Hiszen azt nem is hozta magával.

- Micsoda? - kiáltott elbámulva Heveder úr.

- Ott felejtette a kis irodában, - mondá Csatóné asszonyság. - Kicsit sokat ivott és siettében elfelejtette felcsatolni a tüszőt, azt hivén, hogy már derekán van. A pénztárnok másnap reggel vette észre és azonnal sürgönyözött a földesúrnak.

Lehetetlen! - kiáltott haragosan Heveder úr.

- Tessék megkérdezni Saraglyai Dénes ő nagyságát, - mondá Csatóné asszonyság.

Heveder úr a nagy szellemek találékonyságánál fogva tüstént belátta, hogy a két vádlottat asszonyaikkal együtt alaptalanúl vette gyanúba. De nagyobb óvatosság kedvéért azonnal személyesen sietett Saraglyai úrhoz, s meggyőződven a természetes asszonyság szavainak igazságáról, egy pillanatig sem habozott tényálladék hiányánál fogva szabad lábra bocsátni a vádlottakat, névszerint Csató Bernát urat, a vasúti vezetőt és Selymes Lotti kisasszonyt.

- Rendszerem fényesen igazolta önmagát, - mondá Heveder úr, szellemi fensőséggel tekintve végig írónakán és a hegyes szakállú, hajlott orrú héber ifjun. - Keresd az asszonyt, mondják a francziák; találd meg az asszonyt, mondom én. Megtaláltuk az asszonyt, s ime azonnal megtaláltuk az egész rejtélyes bűneset kulcsát is. -287-

A BETEGÁPOLÓ.

 -288-

Kerekesné özvegy asszonyság hatalmasan megtermett, tenyeres-talpas hölgy volt, kinek idegrendszerét egy kis sirás-rívás meg nem bolygatta. Sőt közelebbi ismerősei, kiknek többször volt alkalmuk a tenyeres-talpas hölgyet emberbaráti foglalkozásában látni, esküvel bizonyozták azon meggyőződésüket, hogy a nevezett asszonyságnak egyáltalában nincsenek idegei; vagy ha vannak, úgy bizonyára oly erős vitorla-kötelekből készültek, hogy azokat nem egy kis pityergés szellője, de az emberi szenvedések leghevesebb viharja sem képes rezgésbe hozni. E természeti ritkaság mindenesetre érdemes volt a természetbúvárok mélyebb tanulmányozására; s meglehet, hogy Kerekesné asszonyság épen ez érdekes physiologiai tulajdonságánál fogva állt annyira az orvos urak kegyelmében. Annyi bizonyos, hogy ha valami nagy beteghez ápoló kellett, az első kérdő szóra az orvos úr ekként kiáltott fel: «Legjobb lesz Kerekesné asszonyság. Kitűnő gyakorlata van a betegápolásban és képes egymás után három éjszakát átvírasztani.» -289-

Kerekesné asszonyság öntudatával bírt kiváló tehetségeinek, s mint minden nagy talentum, megkövetelte a megfelelő szellemi és anyagi elismerést. Nála is, mint egyáltalában a felkapott tehetségeknél, nemcsak a szolgálatot kellett megfizetni, hanem a reputációt is. Pedig ő nem ígért eget-földet, sőt épen nem ígért semmit. Kevés beszédű volt és mogorva; megmondta ridegen föltételeit, tudniillik, mit kíván pénzben, élelemben, italban, kényelemben, tisztelőben, elismerésben; s viszont egy szóval sem érintette, mit fog mind e földi jók fejében tenni, hogyan fog a beteggel bánni? Ezekre nézve hagyta beszélni reputációját. Azt sem tette, mi csekélyebb jelentőségű kollégáinál a behízélgés első lépése szokott lenni, hogy gyöngéden megsímogassa a beteg fejét, megigazgassa párnáját, paplanját, s néhány kedveskedő szóval illesse, midőn a beteg hozzátartozói először vezetik a kórágyhoz s úgyszólván installálják hivatalában. Kerekesné asszonyság megvetette a tehetetlen középszerűség kicsinyes cselfogásait. Zordon és komor volt az alkudozások alatt, zordon és komor volt a szerződés megkötésénél, zordon és komor volt a betegszoba birtokba vételénél. Nem szorult önmagának ajálgatására, eléggé ajánlotta hírneve, s ha néha-néha egyik-másik aggódó anya vagy feleség remegve merte őt erre is, arra is figyelmeztetni, mit a szegény beteg körül akkor meg ekkor tenni kellene, Kerekesné asszonyság mogorván mondá: «Kerekesné vagyok» - és ezzel úgy vége szakadt minden további okoskodásnak, mintha a csipkebokor lángja közül szólalt volna meg a hang: «Én vagyok, a ki vagyok».

-290-

- Tessék az éj bármelyik órájában utánam nézni, s ha nem talál ébren és helyemen, vonja le fizetésem felét.

Legfőlebb ennyit toldott még Kerekesné asszonyság előbbi rövid nyilatkozatához, s ezt is csak akkor, ha a hely olyan jónak látszott, hogy érdemesnek tartá érte néhány felesleges szó fényűzésébe bocsátkozni.

És a legfeketébb rágalom sem mondhatta volna Kerekesné asszonyság merész kihívását üres dicsekvésnek. Pedig irigye és rágalmazója volt feles számmal, a mit nem lehet csodálni; úgy lévén ez az életben mindenütt s az emberi hivatások mindenikében, hogy a kiváló s magasabbra emelkedő szellemek uszályát az alatt maradó kartársak irigysége és rágalma képezi. Sovány, gyöngye mellű betegápolók, kik magukba szívták a kóros szoba veszélyes levegőjét, álmos, beesett szemű betegápolók, kiknek szeme körül fekete karikát vont az éjjeli vírrasztás; nyájas, tipegő betegápolók, kik kellemes kövérségre gyarapították testüket az édes karszékbeli szunnyadás által: valamennyien keserű mosolylyal és kétértelmű fejrázással beszéltek Kerekesné asszonyság tagbaszakadt természetéről, egészséges rézszerű arczáról, soha sem hunyorító szürkés zöld szeméről, és erős csontos kezeiről, melyekkel képes volt a legnehezebb csúzos öreg urat könnyedén megfordítani ágyában. De minden agyarkodásuknak sem sikerült Kerekesné asszonyságot rajta kapni, hogy a betegágy mellett csak egyetlen egyszer is elszundított volna.

-291-

- Soha sem szokott aludni Kerekesné asszonyság? kérdé egyszer-másszor egy-egy kíváncsiabb nő, ha reggel a betegszobába lépett, s a nevezett tenyeres-talpas hölgyet gigási fürgeséggel kávéfőzve vagy kiürített findsáját öblögetve találta.

- Soha, felelt a tenyeres-talpas asszonyság mogorván, s nem hunyorító szürkés-zöld szemével úgy nézett, mintha soha életében le nem hunyta volna.

Meglehet, hogy Kerekesné asszonyság költői értelemben használta ez időhatározó szócskát, meglehet, hogy kevés beszédű hölgy léteére válaszolt e kéttagú szóval, mely ha nem is illet egészen a valósághoz, de tökéletesen megfelelt a tenyeres-talpas asszonyság lapidáris stylusának: annyi bizonyos, hogy Kerekesné asszonyságnak volt elég módja leszokni az alvásról, s azért ha fennebbi merész állítását nem is fogadhatjuk el a szó nyelvtani értelmében, mint költői képletet épen nem mondhatjuk vakmerő túlzásnak.

-292-

Voltak éjszakák, mikor sikoltó szél rázta az ablakot s besüvöltött a kilyukadt papirosragasztékon; a patkán aléltan pislogott a hamvadó tűz s a dideregve tapogató kéz nem talált a sötétben egy kis fát vagy legalább forgácsot; sápadt, éhes tekintetű asszony guggolt a patka mellett, és hiába iparkodott fagyos lehellelével új életre gyujtani a hamvadó parazsat; hiába hajlotta fejét a nedves téglára, hogy álmában találja meg legalább egy pillanatra, miről ébren álmódosni sem mert: a meleget, a fényt, az örömet, a nyugalmat. A szemek nem akartak lecsukódni, e szegény hajlékban még az álom is fényűzési cikk volt. - A sápadt asszony vírrasztott, nem hunyorító szemével mereven nézve maga elé, s elmerengve, ábrándozva - miről? Talán semmiről. A miről ábrándozni, kellemes képeket alkotni lehet, azoknak fogalma sem volt meg benne, sohasem hallott róluk, senki sem beszélt felőlük, nem ismert, nem látott ő soha mást, mint a hideget, az éhséget, a szennyet és azt a durva részeges férjet, ki most is a kocsmában dorbézol és bizonyosan meg fogja verni, ha reggel felé haza tántorog.

A sápadt asszony vírraszt és mereven néz maga elé a semmibe, épen úgy mint Kerekesné asszonyság ül abban a karszékben, üres tekintetét az eltakart vírrasztó ámpára szegezve, és elmerengve, gondolkozva - miről? Talán régmúlt idők szenvedéseiről, talán semmiről... A beteg nyögve megfordul kórágyán, ledobja magáról takaróját, lázas szavakat mormol, körmével vakarja a falat, forró tűz égeti agyát, hideg borzongatja testét, didereg, foga vaczog, takarója földre hullt... Csak fázzál, csak dideregj, én is fáztam, én is dideregtem, még sem haltam belé... Kerekesné asszonyság nyugodtan ül karszékében, szemét sem fordítja a kínosan vergődő beteg felé, sokkal jobban el van foglalva a vírrasztó lámpával vagy talán emlékeivel.

-293-

Emlékeivel? Vannak-e, lehetnek-e neki emlékei? A ki felnőtt, mint az állat, dolgozott, mint az állat, szenvedett, mint az állat, van-e annak múltja, van-e jövője, tud-e emlékezni, tud-e remélni?

Kerekesné asszonyság nem sokat törődik azzal, ha tud-e emlékezni, tud-e remélni, elég büszkesége neki az, hogy tud vírrasztani. – Ezt jól megtanulta, most szépen megélhet tudományából.

Megtanulhatott vírrasztani az elmúlt hosszú éjszakákon, mikor estétől reggelig ült a hideg földön, a szalmazsák mellett, melyen a szélütött ember feküdt, és átkozódott, és bort kért, és épen maradt kezével a vírrasztó nő hajába, szemébe kapott, ha feléje nyújtotta a vizes csuprot. Megtanulhatott vírrasztani a hosszú éjszakán, midőn a beteg gyermek ágya mellett ült, s tehetetlen kétségbeeséssel hallgatta fájdalmas nyögését, és imádkozni akart s nem tudott, mert senki sem tanította rá; segíteni akart s nem tudott, mert nem volt pénze orvosra, orvosságra, fára, levesre, takaróra, melegítőre, s minden egyébre, mi a beteg fájdalmát enyhíti, egészségét visszaadja, és a mivel most napról-napra foglalkozik úri betegeinél, és a minek akkor hírét sem hallotta. Nem hallotta, nem tudta, mivel segítsen, csak nézte néma, mozdulatlan kétségbeeséssel, gyermekének rángatózó ajkát, görcsösülő kezét, megtörő szemét, és nem tudta, hogy ez a halál, csak ült mereven, tompa tekintettel, épen úgy, mint most Kerekesné asszonyság ül karszékében.

-294-

A beteg fölemelkedik ágyában, ledobja párnáit, falhoz nyomja izzó homlokát, nyög és sóhajt, iszonyú forróságról panaszkodik. Kerekesné asszonyság nem hallja, vagy ha tán hallja is, nem törődik vele. Hallotta ezt a nyögést akkor is, azokon a hosszú éjszakákon, megszokta már. A beteg vizet kér, reszkető kézzel tapogatózva nyúl ki ágyából s leüti az orvosságos poharat. A pohár csörömpölve gurul az ágy alá, a beteg bágyadtan visszahanyatlik ágyába, sóhajtása lázas érthetetlen suttogásba megy át... Csak nyögj, csak sóhajts, az én gyermekem is így nyögött, így sóhajtott, és nem volt számára orvosságom... Kerekesné asszonyság nyugodtan ül székén, s nézi mereven a lámpa csendes lángját...

-295-

Megszokta a vírrasztást, megszokta a szenvedést, megszokta a mások szenvedésének látását... Idegei megerősödtek, nyugodtan tudja hallgatni a lázbeteg őrjöngését, a jajgatást, sirást, átkozódást egyformán. Nem hatja meg a betegnek sem könyörgése, sem fenyegetése. Megszokta már mindegyiket; épen e kitűnő tulajdonságai tették oly ajánlatossá az orvos urak előtt. Fényes bizonyítványai vannak minden kórháztól és a legelőbbkelő családoktól. Pontos, lelkiismeretes szolgálatában; el nem mozdul a beteg ágya mellől, nem reszket a keze a legkegyetlenebb műtételeknél sem, s arról szó sincs, hogy elszédülne vagy elájulna, a mi különben kedvencz foglalkozása az asszonyi nemnek. Kerekesné asszonyság izmos, tenyeres-talpas hölgy, erős idegekkel, álmatlan szemekkel, s az az iskola, melyen keresztül ment, épen arra való volt, hogy kitűnő betegápolóvá tegye.

Az a sápadt, éhes, szenvedő asszony, ki hajdan nehéz éjszakákat vírrasztott át részeges férjét várva a kocsmából, vagy hosszú betegségében ápolva, vagy gyermeke halálos ágya mellett, buta kétségbeeséssel lesve a halál lépteinek kopogását; az az erős idegzetű, éber asszony, ki mesterség gyanánt űzi most a női erények legszebbikét, s pénzért pótolja az anyát, hitvest vagy testvért: maga sem tudja, hogy szívtelen közömbössége folytonos boszúállás az emberiség ellen a társadalom igazságtalanságáért.

-296-

ZAVAROS TÖRTÉNET.

-297-

Bocsásson ki engem innen, orvos úr, nem vagyok én őrült. Hiába rázza fejét, hiába erőlteti arczára ezt a semmit sem tudó kifejezést: engem el nem ámít. Nem aludtam ám, mikor ide hoztak, szememet hunyva tartottam ugyan és hosszú lélekzetet vettem, de csak azért, hogy nyugodtan kilessem, mit akarnak velem tenni. Hogy kaczagtam magamban, hogy dörzsöltem a kezemet, mikor szemem félig nyitott szegletéből láttam a sürgő-forgó alakokat, és hallottam suttogó beszédöket, mikor vigyorogva mondogatták egymásnak: hála istennek, hogy nem ébredt föl; csak még addig maradjon így, míg a nagy folyosón végig viszszük, nehogy észrevegye a pántos ajtókat, rácsozott ablakokat. Hahaha! észrevettem, mindent láttam és kezemet dörzsöltem és kaczagtam teljes erőmből, és szerettem volna fölugrani s megfojtani a nyomorultakat, ha nem tartozott volna tervemhez, hogy nyugodtan maradjak s nyomára jőjnek az egész ármánynak, melyet ellenem koholtak.

-298-

Látja, tudom, hogy az őrültek házában vagyok, tudom, hogy ön az orvos, kinek föladata engem kigyógyítani. Nevetnem kell. Jogom volna ugyan haragudni, törni, tépni, fojtani, de lássa, én csak nevetek. Orvos létére így elámíttatni magát! Menjen, tépje szét a diplomáját, ha még azok a tudatlan nyomorultak is annyira rá tudták szedni. Ugyan szedje hát össze minden tudományát, s álljon vitába velem és mutassa ki tudományos érvekkel, hogy őrült vagyok. Nem mer, ugy-e? Fél a vitaközébe, ugy-e? Nem is tanácsolná, hogy velem kössön ki. Nagyobb bölcsék tették le előttem fegyveröket s vallották be vereségöket. Ind bölcsék, perzsa máguszok, egyiptomi hierofanták, filozófok és irástudók viaskodtak már velem és suttogtak fülembé hosszú álmatlan éjszakákon, és akarták erővel rám bizonyítani, hogy megőrülök – megőrülök – és csúfolódtak, ingerkedtek, kaczagtak, s hosszúszakálás fejüket gúnyosan rázva, mondogatták: úgy kell a vakmerőnek, a ki közénk akar tolazkodni. De én kihívtam valamennyit, szembe szálltam valamennyivel, és megmutattam, hogy azért sem őrülök meg, azért sem, akárhogy szédítik fejemet és sütögetik izzó vastollal homlokomat... azért sem őrülök meg, hanem legyőzöm valamennyiöket, és ők meghunyászkodva húzódtak be redős palástjaikba; enyésztek, enyésztek... és egyszerre nagy megszegyenüléssel borjúbőr-kötésű, kirágott levelű nagy könyvekké változtak, és akkor én kaczagtam, hogy a könnyem kicsordult, épen úgy, mint most...

-299-

Ugyan kérem, törölje ki szememet, a nagy nevetéstől egészen elöntötte a köny, alig látok tőle... törölje már ki, látja, hogy én nem tehetem, ez a különös hálókabát, melyet rám adtak, egészen leszorítja a kezemet. Micsoda örült szabónak jutott eszébe ilyen kabátot készíteni, melyben az ember karját sem mozdíthatja? Elcsapom a gazembert, megfojtom, megnyúzom, bőrre köttem könyveimet. Ez lesz ám a szép kötés... Törölje meg, kérem, az arcomat is, valami nagyon áztatja, olyan, mintha veríték volna, hagyja rá, hogy az; de önnek bizalmasan megígérem, hogy vér... vér... azért olyan nyúlós, olyan csípős; de ne mondja meg senkinek, a buta emberek még megijednének; csak mi tudósok értjük, hogy az asszonyi vér vasrészei biztos gyógyszert tartalmaznak az örülés ellen... törölje már le... úgy, köszönöm... No csak ne kapja el a kezét, nem akarom megharapni, nem azért nyitottam ki a számat, nem azért csattogtattam meg a fogamat. Csak meg akartam mutatni, hogy megharaphatnám, ha örült volnék... de ne féljen, nem vagyok az.

Nem vagyok örült, ne nézze óráját, ne tapogassa üteremet, jobban értek én hozzá. Megvallom, valaha félttem attól, hogy megőrülök, de az már rég elmúlt, most már biztos vagyok, föltaláltam a csalhatatlan gyógyszert, be is vettem. Sok fejtörésbe, sok kínba, sok fáradságba került, de mégis föltaláltam végre, és most nyugodt vagyok. Megérdemlem ezt a nyugodalmat, eleget szenvedtem. Tudja ön, mit tesz az, szakadatlanul a világ legnagyobb bölcseinek társaságában lenni, velük vitatkozni, veszekedni és valamennyit legyőzni? Az önhöz hasonló apró embereket, ugy-e, a hideg rázza, mikor egy kis rigorózumra mennek? Gyerekjáték! Én minden este Plato, Libánus, Zoroaster, Ammonius előtt tettem rigorózumot. Mit is nevezzem a többit? Minek szégyenítsem meg őket? Legyen nagylelkű a győztes, levert ellenségeivel szemben. Elég az hozzá, hogy a büszke Philot megaláztam, a bőbeszédű aquinoi barátot elnémitottam. Az ifjukor fecsegő filozófjairól nem is szölok. Az volt a dicsekvésük, hogy senki sem érti őket, az volt az erejük is; én megmutattam, hogy megértettem őket és összedöntöttem hipotéziseiket. Hahaha! Hogy tépték a szakálukat, hogy csikorgatták a fogaikat! Oh, nincs a világon gőgösebb, bosszúállóbb faj a tudósoknál! Hogy akartak rajtam is bosszút állni! De nem sikerült, kijátszottam őket, mert valamennyinél nagyobb bölcs, nagyobb tudós vagyok...

Ugyan kérem, kergesse el az ablaktól azt a leskelődő alakot. Nem látja? Ott, a másik ablaknál, a vasrács közt dugja be fejét és olyan borzasztó fájdalommal néz rám, hogy kivenne türelmemből, ha a tudós nyugalmát egyáltalán meg lehetne zavarni. Mondja neki, menjen el, nem akarom ismerni. Ott van, nem látja? Ősz haja rendetlenül hull le vállára, itt-ott meg is van tépve, azt mondja, én téptem meg. Nem lehetetlen... de küldje már el, látása bosszant. Ha még szemrehányásokat tenne, nem bánám; de az a fájó szeretet, melylyel könnyes szemét rám szegzi, az végre is fölingerel. Azt mondja, hogy az anyám... hallja, mily szomorúan szólít fiának, édes fiának? Ne higgyen neki, ámitás az egész, csak azért néz rám, csak azért suttog, csak azért üldöz szeretetével, csak azért üldöz fájdalommal, hogy örültté tegyen, mert ő is a bosszúálló tudósok bérében áll, ő is az összeesküvők közé tartozik, kik erővel örülésbe akarnak hajtani... Kergesse el, kergesse el!

Vagy legalább takarja el a szememet, látja, hogy én nem mozdíthatom kezemet. Jól van, köszönöm, most már nyugodt vagyok... Ott van még az ablaknál?... Ne csaljon meg, ne mondja, hogy nincs ott; csendes zokogást, halk fuldoklást hallok... oh jól ismerem e szörnyű hangot, ez is az átkos tervbe tartozik, melyet a bosszúálló tudósok főztek ki. Mondja neki, hallgasson el... Nem hallgat?... Hadd nézzek szemébe, majd elnémitom én! Vegye el kezét szememről vagy megharapom... Úgy, most látom... látlak... ne integess, ne hívogass, ne csábíts, nem ismerlek, nem követlek, nem, azért sem örülök meg!... Ah!...

... Szeretném tudni, orvos úr, mikor lesz vége ennek az ízetlenkedésnek? Magam sem tudom, mióta ülök itt; azt hiszem, aludtam is... ön is aludt? Nem csodálnám, oly társaságban, mint az öné, bátran elalhatunk mindaketten. Nem akarok személyeskedni, de sértés nélkül kimondhatom, hogy az ön társasága mélyen alul áll színvonalomon. Bocsásson hát haza, láthatja, nincs semmi bajom. Úgy néz rám, olyan kérdéseket tesz, hogy valóban méltóságomon alul volna, ilyesmire felelni. Hogy mit álmodtam? Mikor? Most? Hát valóban aludtam? Jól aludtam-e? Nem fáj-e fejem? Mit kérdezi ezt tőlem? Mit szorgoskodik körülöttem e nevetséges gondossággal? Nem vagyok én gyermek, sem örült!

Örült... örült!... Mit hajtogatják szüntelen, mit sűgják, sikoltják, kiáltják, ordítják mindig fülembe ezt a kiállhatatlan szót? Hát az egész világ összeesküdött már ellenem? Nem elég, hogy a holt tudósok szellemei bosszantottak velem szüntelen, most már az élő bolondok is azzal állanak elő? Nem akarok személyeskedni, orvos úr, de utoljára is, a mi sok, az sok.

Nézzen csak az ablak felé, nincs-e még ott valami öreg asszony? Nincs?... Kár, ha ott volna, megkérdezhetné tőle, s ő megmondaná, hogy teljes életében üldöztek, bosszantottak, kínoztak ezzel a nevetséges szóval... Örült!... Tudna ő is valamit regélni róla; mert valaha, mikor már nagyon elfáradtam magányos küzdéseim alatt, hozzá mentem panaszkodni, neki mondtam el nehéz gyötrelmeimet. Igen, neki! Akkor még nem nyílt meg a szemem, még azt hittem, anyám... Hiszen úgy tudta tettetni magát, és én nem emelkedtem még a bölcsesség színvonalára, melyen most állok... Azt mondta, tudóst akar belőlem neveltetni, mert én vagyok az ő büszkesége, szívének egyetlen öröme!... Hahaha! Nevessen hát, látja én majd megfulok a kaczagástól... Hamar egy pohár vizet! De bele ne tegyen abból a fehér porból, mert a szeme közé szórom.

Igyék előbb ön a pohárból, másképp nem iszom. Ne gondolja, hogy engem rászedhet. Így már jó, most már én is innám, de már nem kell. Tegye csak félre a poharat és hallgasson rám... Hol is maradtunk? Segítsen már!... Nem akarok személyeskedni, de önnek igen lassú észjárása van... Hogy anyám tudóst akar belőlem neveltetni? Hogy meri ezt az asszonyt anyámnak nevezni? Ha

akkor tudtam volna azt, a mit most tudok, kezébe haraptam volna és letéptem volna ruháját, mikor kezemnél fogva első tanítómhoz vezetett. Hogy sírt, midőn elbucúztunk, hogy csókolt, hogy biztatott! És én bolond, hogy csókoltam vissza, hogy fogadkoztam, hogy esküdöztem! Azt mondta, hogy szegény özvegy létére éjjel-nappal fog dolgozni, koplalni, csakhogy én tanuljak, tudós legyek, nagy ember legyek, és ez lesz az ő boldogsága... És én nem sikoltottam fel: «Örültté akarsz tenni, meg akarsz ölni!» Nem! Nem kapaszkodtam hajába, nem kacagtam szemébe, nem ordítottam fülébe. Ezt kellett volna tennem. Később megtettem...

-304-

Mit kopognak az ajtón? Micsoda illetlenség ez, megháborítani az embert, ha orvosával konzultál? Ha már rám fogták, hogy beteg vagyok, hallgasson ki, tegye meg kötelességét, aztán bocsásson útamra. Rendelhet is valamit, az illendőség kedvéért be is vehetem, se nem árt, se nem használ. Nem akarok személyeskedni, de az egész orvosi tudomány nem ér egy hajító-fát. De ha már itt vagyok, szolgálja meg bérét, s hallgasson ki. Hanem akkor ne kopogtassák az ajtót; az ember alig hallja saját szavát is. Ugyan kergesse már el az alkalmatlant! Senki sincs az ajtónál? Nyissa ki végig, hadd lássam; engem meg nem csal senki! De hát akkor hol kopognak? Hallom, jól hallom, nem vagyok örült, hogy nem szóló hangokat halljak! Nézze csak a fejemet, nem ezt kopogtatja valaki nehéz kalapácscsal? Senkit sem lát? Micsoda beszéd ez! Mintha nem érezném, élesen, súlyosan, fájdalmasan! Kop - kop - kop - oh, mily nehéz ütések!

-305-

És nekem túrnóm kell, túrnóm... Emlékszem rá, ismerem izzó, metsző vasát... ez a kalapács sokszor verte már össze agyvelőmet... Oh mint fáj! Mit tett rá?... Kissé enyhült a fájdalom, de emlékét el nem mossa hidegvizes rongyával. Ez a pőröly kopogott agyamon, mikor gyermekkoromban, álmatlan éjszakáimon egymásután vettem sorra könyveimet és tanultam, jajgattam, sóhajtottam, imádkoztam, hogy tudós legyek, nagy ember legyek, ne veszszen kárba anyám véres verítéken szerzett pénze. Félttem, hogy elalszom: a kályha mellé álltam, s ha elbódított a kerülgető álom, a kályha éles vasába vertem bölongató fejemet, és a kalapács ütni kezdett - kop - kop - és én tanultam, tanultam - a fagygyú-gyertya lángja körül vörös karika képződött - egyre nagyobb lett, nagyobb, emberi formát öltött, vigyorgott, hívogatott - és én tanultam; a kalapács ütött - és a vigyorgó rém suttozni kezdett: meg ne örülj! meg ne örülj!

Először hallottam e szót... Föl sem vettem, tanultam tovább, oh! mert nehezen ment, nagyon nehezen! Tanítóim azt mondták: gyöngye fejem van, nagyon megerőltetem magamat, tehetségem nem áll egyenlő fokon nagyravágással. - Bolondok - nem bolondok, gonoszak! Tudták ők, miért beszélnek így... Félték tőlem, féltették bálványozott bölcseiket, kiknek eldobott csontjain rágódtak... A megrémült szellemek fölkeresték őket éjjelenként s ellenem uszították irigységüket. Ki akartak marni... azért sem engedtem magamat... tanultam - tanultam - akárhogy ütött a kalapács - kop - kop - tudtam jól, kinek karja vezeti, nem félttem tőle, megvettem - hiába tánczolta körben körül szobámat tüzes karika alakjában - tanultam és győztem, tudtam és kacagtam a tehetetlen erőlködéseken.

-306-

Ismerte azt a tanáromat... hogy is hívják?... nem jut eszembe; pedig hányszor emlegettem nevét küzdéseimben, átkaimban!... Segítsen már kitalálnom; itt kóvályog most is tüzes lidércz alakjában - ott száll föl s alá - nem látja? Sovány, mint az éhség, sápadt, mint az irigység, szeme olyan, mint a pápaszemes kígyóé... Ott sziszeg az ön feje fölött; vigyázzon, agyvelejébe ne ereszsze fulánkját... Velem megtette, tüzes volt és mérges, csak úgy sustorogtam tőle, alig tudtam a kékes sárga lángot eloltani... Vigyázzon, az ön gyenge feje ki nem állaná, és én is csak nagynehezen hevertem ki... Kergesse ki gyorsan a szobából, úgy, nyissa ki az ablakot, hajtsa kendőjével... úgy, úgy, már kiosont, tegye be hamar az ablakot, nehogy visszajőjön. Kitelhetik tőle, mindig nagy kedve telt benne, ha kínozhatott.

Beszélt önnel valamit? Ne tagadja, láttam, hogy suttogtak. Rólam beszélt, rágalmazott. Ne higgyen neki. Azt mondta, úgy-e, hogy kaptafa, róf való nekem, nem a könyv? Mindig ezt mondta, és én megmutattam, hogy hazudik a lelke, hazudik a szája. Azért is fényesen kiálltam minden vizsgálatot, és magasan föléje emelkedtem. Ott ültem vele szemben, gyönyörködtem sápadozó, pironkodó arczában, kacagtam tettetett szánakozásán. A kalapács egyre verte agyamat, a tüzes karikák egyre lejtettek előttem... mit bánom én, elértem célomat, álmatlan éjszakáim enyhe hajnalát...

-307-

Álmatlan éjszakák? Oh, csak mi nagy bölcsek tudjuk, mi az álmatlan éjszaka! Mikor minden élő állat pihen, csak a csillagok kaczerkodnak képmásaikkal a tavak tükreben, és a szél rázza kívülről az ablakot. De milyen szél az? Síról kelt, dohos szagú, halálos leheletű; éget is, fagyaszt is: körmével kaparja az üvegtáblát s besikolt az ablakrepedésen: meg ne örülj! meg ne örülj! Aztán az ajtónak kerül, bemászik a kulcslyukon, körüllebegi a gyertya lángját, lecsap a nyitott könyv lapjára, összekuszálja betűit; és a nehezülő szem riadtan olvassa: meg ne örülj! meg ne örülj!

Mennyiszer hallottam, mennyiszer olvastam ezt. A világ, az emberek, az elemek összeesküdtek ellenem, és ezt rikoltották fülembé szüntelen. Félni kezdtem. Ha a kalapács ütései már nagyon erősek voltak, kezemre hajtottam összezúzott, összeégetett szegény fejemet és elgondolkoztam. Vajjon csakugyan meg kell nekem örülnöm? Ha az egész világ úgy akarja, engednem kell-e parancsának? Sikoltottam, hajamat téptem, körmömöt haraptam, fogamat csikorgattam. Nem akarok, nem fogok megörülni. A tüzes karikák nagyot ugrottak a légben, a szellemek gúnyosan kacagták fülembé azért is: jer velünk, mienk vagy! Felkaptam az asztalról papírvágó késemet, hogy kivájjam szememet... de mit ér az? Ha többé nem látok, oda van tudományom, diadalt ülnek az irigy szellemek. Látni akarok, és szemébe nézek minden rémnek, akármit mutasson, akármmivel ijeszzen.

-308-

Hiábavaló hetvenkedés! Most, hogy a veszélyen túl vagyok, megvallhatom, hogy akkoriban nagyon félttem a megörüléstől. Láttam, hogy az egész világ ellenségem, irigyem; az emberek

mohón megragadták volna a legkisebb alkalmat, hogy elnémisanak, befalazzanak, lánczra verjenek, mint a vad állatot. Hah! még most is borzongat a hideg, ha eszembe jut, mily jeleneteket láttam az örültek házában. Igen, oda mentem, meglátogattam, kíváncsi voltam rá. Valami különös vágy egyre oda csalogatott. Sokáig küzdöttem ellene. Ha az utcán elmentem mellette, behunytam szememet, s csak tapogatózva haladtam tovább, befogtam fületem, nehogy valami sikoltást halljak, melyben a magam hangjára ismerjek. Haszontalan erőlködés! Engednem kellett a vágynak. Szépen feketébe öltöztem, rojtos nyakkendőöt kötöttem, úgy kopogtattam be az igazgatóhoz. Nagy tisztelettel fogadott. Ismertek a városban, tudományomnak híre ment, szép állásom is volt... ugyan micsoda is voltam?... Segítsen már kitalálnom, oly szórakozott vagyok. Tanító? Igen, igen... de nem egészen helyesen tetszett mondani... okleveles tanító voltam. Nem akarok személyeskedni, de egy tudós tanító mindig felér tíz tudatlan doktorral...

-309-

Mit zavarja mindig össze eszméimet? Nem tudja, hogy a rendszeres gondolkodás alapja minden tudománynak?... Hol is maradtam? Nézzen csak rám, olyan ismerős arcza van, mintha épen önről beszéltem volna... Mit mond? Ön is emlékszik rám, mikor meglátogattam?... Emlékszik?... Ugyan mire emlékszik, mit látott? Látta a külsőt, egyebet semmit... Látta azt, mint kaczagott lelkem, mikor ön - ha ugyan ön volt - tisztelettel kezét fogott velem, s komolyan kérdezte, miben lehet szolgálatomra? Látta azt a hosszú szakálú sovány rémet, a ki bal vállamon ült, s nyakamat átkarolva, folyton suttogott jobb fülembé? Hallotta, mit sugdosott? «Mondd, hogy zárjon a többi közé! Mondd, hogy te is örült vagy!» Ezt sugta vigyorogva, és vékony lábaival rugdalózott a levegőben, és hegyes sarkával verdeste mellemet. Szerettem volna fölsikoltani, szerettem volna földhöz vágni magamat, hogy agyon nyomjam az undok rémet, de vigyáznom kellett, nehogy észrevegyen ön valamit, mert tudtam, hogy szintén ellenségeim közé tartozik. Ugy-e komolyan, illendően viseltem magamat, míg végig vezetett a betegek szobáin, s megmutatta örültjeit? Hahaha! Szépen kijátszottam önt. Pedig ha tudta volna, mennyit szenvedtem az alatt, mennyit viaskodtam láthatatlan kísérőimmel? Most már megvallhatom, vége minden veszélynek, nincs már mit félnem az örülségtől.

-310-

De akkor félttem, nagyon félttem. Ha eszembe jutottak azok a sápadt, meredt tekintetű alakok, kiket ön nekem oly naiv jóhiszeműséggel mutogatott és elgondoltam, hogy ha csak egy pillanatra elvesztem lélekjelenléteimet, én is közéjük kerülhetek, elfutotta a vér fejemet, és minden módon halni akartam. Oh, sokszor gondoltam erre! Ha fölmentem a toronyba vagy magános sétáimon magas hegyromra jutottam, lenéztem a mélységbe, és valami ismerős hang úgy hívogatott, úgy biztatott: jer ide, jó itt nálunk, elmúlik itt minden szenvedés. Ha fa alatt állottam vagy szöveget láttam a falon, ha nyakkendőmet megkötöttem vagy föloldottam, mindig azt sugta valami nyájas biztató hang fülembé: egy kevéssel szorosabban, egy kevéssel magasabban, egy kis vonaglás és minden szenvedésnek örökre vége lesz. Ha kenyeret szeltem késemmel vagy az iskolában tanítványaim tollait igazítottam, az éles kés csak általam értett hangon egyre azt sivalkodta: egy kis szúrás, egy-két vércsepp, s minden gyötrelemnek vége. Olyan jól kaczagtam néha magamban, ha eszembe jutott, mily visítást mívelnének a kis pofók gyerkőcök, ha a lúdtollról egyszerre szívembe szaladna késem... De erőt vettem jó kedvemen, megtartottam komolyságomat s megóvtam tekintélyemet.

-311-

No, mit bámul rám oly hitetlen kifejezéssel? Ugy-e sajnálja, hogy nem hallgattam a csábító suttogásokra, nem ugrottam le a toronyból, nem akasztottam föl magamat, nem ütöttem oldalbordámba késemet? Tetszett volna ugy-e önnek is, többi ellenségemnek is, az embereknek is, a szellemeknek is? Oh, mert nekem vesztetre tör az egész látható és láthatatlan világ, s szeretne megszabadulni tőlem! Épen ezért nem tettem. Nem akartam ezt az örömet megszerezni ellenségeimnek. Hadd agyarkodjanak, hadd csikorgassák fogaikat, hadd üldözzenek, hajszoljanak, azért is daczolok velök, nem veszek el, nem örülök meg. Tudományom utoljára is fog oly biztos gyógyszert fölfedezni, mely örökre megment a megőrüléstől.

Föl is fedeztem. Nem hiába tanultam, éjszakáztam, szenvedtem én annyit. Kíváncsi ugy-e? Szeretné megismerni e csalhatatlan gyógyszert, hogy hírré kapjon, meggazdagodjék általa? Nem mondom meg. Szenvedjen ön is annyit, mint én, ha meg akarja tudni. Oh, mert én nagyon sokat szenvedtem, míg végre tökéletes biztonságba jutottam. Óvatosnak kellett lennem, nehogy eláruljam benső kínjaimat, s ellenségeimnek alkalmat adjak megbuktatásomra. Harcban, háborúban állottam éjjel nappal, ébren, alva, emberekkel, szellemekkel, beszéltem, vitakoztam, szabadkoztam, gúnyolódtam, könyörögtem, sikoltottam, imádkoztam, kaczagtam, átkozódtam... de ellenségeim, kik lesve lesték minden áruló mozdulatomat, nem vettek észre semmit. Kijátszottam őket, és ez volt egyetlen örömem, büszkeségem. Boruljon előttem a porba és bámulja bennem a megtartóztatás, a tettetés valódi hősét. Látott engem az iskolában, tanítás közben? Hogyne látott volna? Hiszen azok közt a vigyorgó ábrázatok közt, melyek folytonosan rám báméskodtak az iskola ablakán keresztül, s hunyorogtak, mutogattak felém, ott láttam gyakran az ön tisztességes ábrázatát is. No, csak ne szabadkozzék, nem akarok szemrehányásokat tenni. Csak azért kérdem, hogy látott-e már engem az iskolában, magyarázat közben? Mit látott? Azt látta, hogy komolyan, okosan beszélek, higgadtan kérdezek, oktatok, nagy tekintélyt tartok. De azt nem látta, mily nagy erővel kapaszkodom az asztalba, mily görcsösen fonom lábamat a szék lába körül, nehogy a gyerekek közé rohanjak, s a legvastagabbikat lábánál megragadva, úgy paskoljam vele össze a többieket, azután a szellemeket, azután az ablakon báméskodó czudarokat. Dicső mulatság lett volna, csak úgy dagadt keblem a kéjes élvezettől, ha rá gondoltam. De erősen az asztalba, székládba kapaszkodtam, mert tudtam magamon uralkodni, mert nem akartam megőrülni. Hát azt látta, milyent rugtam néha-néha az asztal alatt? Hogy látta volna? Hiszen az ott gunnyasztó rémet sem látta, kihez oda-oda rugtam, ha suttogása már zavarni kezdte nyugodt előadásomat. Bizony hiába leskelődtek, hiába báméskodtak rám, nem kaptak rajta semmin. Félszemmél mindig önökre vigyáztam, és uralkodtam magamon. Láttam, mily

-312-

-313-

mohón lesik mozdulatomat, midőn fölemeltem a nehéz vasléniát, hogy a táblán valamit mutassak egyik-másik buta gyerekeknek. Tudom, azt várták, mikor ütök már velem a gyerek fejére? De az én arcom nyugodt volt, kezem nem reszketett, pedig azalatt egyre azt számítottam magamban, hány vonalnyira kellene a léniának keresztülhatni a koponya csontján, hogy a velőből kiugraszson minden idegen elemet? Örökre éleleszívúvé tettem volna ezzel a buta parasztfiút, de tartózkodnom kellett a szokatlan experimentumtól, mert önök ott az ablakban félreértettek volna, s rám fogják, hogy megőrültem.

-314-

Mit mosolyog ön? Azt hiszi, nem veszem észre? Engem el nem ámít, keresztüllátok szívükön, agyvelejükön. Jól ismerem ezt a mosolygást, sokszor láttam átsuhanni azok arcán, kikkel dolgom akadt. Azt gondolták, nem veszem észre, és igyekeztek komoly, udvarias arcot vágni, de én mindent láttam, s kaczagtam lelkemben gyáva képmutatásukon és megvettem a nyomorúltakat. Azt hitték, félénk, ügyetlen, tartózkodó vagyok, és előzékenyen iparkodtak képzelt zavaromból kiségiteni, pedig én csak óvatos voltam és akkor is kijátszottam őket. Szavaim lassan, nehezen, botorkálva jöttek ki számon... a nyomorúltak mosolyogtak, épen úgy, mint ön mosolyog most, s azt gondolták, nem tudok beszélni. Pedig csak hallottak volna, mikor a szellemekkel vitatkoztam! De rájuk hagytam, gondoljanak, a mit akarnak. Ez épen tervembe vágott, senki sem gyanította, hogy ezalatt az örültség kísértetével birkózom életre, halálra.

Senki sem gyanította, még ön sem, akármilyen tudós orvosnak képzeli magát. Úgy ám, hiába mosolyog, hiába ránczigálja ingerkedve karomat. Mit ránczigálja a karomat? Kijelentem, hogy ily gyermekes tréfát komoly férfiútól nem vártam volna! Hogy ön mozdulatlanul ül széken s hozzám sem nyult? De hát akkor ki ránczigál? Egyre erősebben... hevesebben... Nézzen oda, én nem merem arra fordítani arcomat... Talán ő, megint ő! Most már a szobába jött. Hogy merte bebocsátni? Mondtam már, nem akarom ismerni, hiába sir, hiába símogat, hiába hízeleg. Kergesse el, nem látja, hogy egyre erősebben rázza karomat, hogy már vállamra hajlik? Forró lehellete kiégeti szememet, tüzes könnyei megperzselik arcomat. Szürke haja hozzám súrolódik és lehorzsolja bőrömet. Vigye már el; hogy engedheti orvos létére, hogy így kínozzon? Vagy legalább szabadítsa ki karjaimat ez örült-kabátból, hadd úzzem el magam őt!

-315-

Hallja, hallja, már beszél is! Ne higgyen neki, fogja be fülét, tömje be az én fületem is... Hallja, milyen ámítólag tud beszélni? Nem csoda, az ős bölcsék szellemei tanították rá. Te voltál egyetlen boldogságom, édes drága fiam! Benned volt minden reményem, szegény elhagyott özvegynek... Körmeimmel ástam, vájtam össze a pénzt, hogy fölneveljelek... Nem igaz! nem igaz! Fogja be a fülét... Hosszú éjjeleken vakká dolgoztam magamat... éretted, fiam, éretted... Nem igaz! nem igaz! Tömje be a száját...! Ne úzd el magadtól anyádat, tűrj meg házadban, tűrj meg a legutolsó zugban. Szolgálója leszek nődnék, engedelmes rabotok leszek, csak tűrj el, hogy láthassalak, csak engedd meg, hogy szolgáljalak, hogy szeresselek... Hazudsz! hazudsz! Gyűlölteél, eszemet akartad venni... Fiam, ne higgy az oly nő szerelmében, ki anyádat ki akarja szivedből üldözni... önző, rágalmazó! Irigyled boldogságomat... Ne higgy a nőnek, ki szerelme föltételül azt köti ki, hogy anyádat elűzd magadtól... Nem vagy anyám! Ne hallgasson rá!... Fiam, fiam, ne emeld anyádra kezedet... fiam, fiam, inkább ölj meg! Hallgass, ne sikolts, ne csúszszál a földön, ne fogd át a térdemet, nem hiszek neked, ne üldözz, nem vagy anyám, rossz szellem vagy, ki örültté akar tenni. El, el! Vigye már el innen, vagy igazán megőrülök...

-316-

Oh! mily jól esett e hús ital! Kérek még egy pohárral... Egészen megkönnyebbült utána fejem, mellem. Nézze csak, itt van még az az öreg asszony! Nincs? Hála istennek! Örült szegény, rögeszméi vannak, ne higgye egy szavát se. Azt mondta ugy-e, hogy az anyám? Boszankodnám, ha nem kellene inkább nevetnem. Mintha nem tudná az egész világ, hogy az én anyám a szép és bölcs Hypatia volt. Tisztán emlékszem még, mikor Alexandriában megkövezte a csócselék; ott álltam mellette, ruhájába kapaszkodtam, s hirtelenében fölszürcsöltem kiömlő vérét, hogy minden bölcseségét magamba szívjam. Egy kő engem is homlokra talált, elszédültem, ellenségeink akkor megragadtak és ennek a vén asszonynak adtak át nevelésre. Meghagyták neki, hogy mindenképpen örültté tegyen, mert féltek tőlem. Sikerült volna bizonynyal gonosz tervük, ha anyám vére meg nem óv rendszeres gázságuk ellen. De ez még nem volt elég, másra is szükségem volt, és ebben akart az öreg asszony álnoksága meggátolni. Be ne ereszsze többé, mert nem állok jól magamról.

-317-

Olvasta Buddhas híres könyvét, a Thesaurust, melyet a ravasz Mani álnokul magának tulajdonított? Hogy olvasta volna? Nem akarok személyeskedni, de az a felséges könyv nem való minden féltudósra. Én olvastam és megtaláltam benne a mit éveken át nehéz gyötrelmek közt kutattam. De nem beszélek róla, úgy sem értene meg... Miről is volt szó? Hogy lehet oly szórakozott, hogy minduntalan elszalasztja a beszéd fonálát? Ez az öreg asszony egészen kivett sodrunkból... Hallja, megint kopog az ajtó? Menjen, mondja neki, hogy már elmentem innen, másképp meg nem szabadulunk tőle. Mit felelt? Megnyugodott és haza ment? Hahaha! Ezt szerencsésen leráztuk nyakunkról. Higgye el, nagyon unalmas volt örökös pityergésével. Bizonyosan megint szerelmemről akart beszélni. Természetesen, ettől féltek legjobban ellenségeim, ezt kellett minden áron megakadályozni.

De nem sikerült. Átláttam terveiken és kijátszottam. Szerettem, azért is szerettem! Hah! az ön arca is elborul, önnek is ellenére van, mint az egész világnak? Tudják is önök, mi a szerelem? Senki sem tudja azt, csak én. Bölcseségem vitt rá. Lementem a Vezuv torkába, összehalmoztam mind azt a lávát, mely századok óta egybetorlódtott benne; aztán betömtem a hegy tölcserét és égő kanócot dobtam a láva közé. Nagy pukkanással szétrobbant a hegy, darabjait ezerfelé hajította az óriási lökés; ömlött, zuhogott a lobogó láva, lángja felcsapott az égig és megperzselte a csillagokat, végig rohant a földön és kiszárította a tengereket, tavakat, tüzes nyelve végig nyalta a sziklákat és megolvastotta. A röpködő sziporkákból elkaptam egyet, lelkembe oltottam

-318-

és ott egyszerre nőni, dagadni kezdett, végig szaladgált ereimen, szemembe szökött és onnan világított olthatatlan lánggal, ajkamig csapott és parázsként izzóvá szította. Kezem tapintása égetett, szemem villanása gyújtott, ajkam érintése perzszelt... és a szőke leány reszketett, megijedt a lángtól, megriadt a hévtől, szeme vakult, lélekzete fuladt; sirva kérdezte: mi ez? Kigyuladt a pokol kéménye, vagy olvadva hull le az égről a nap? És én azt sugtam neki: ez a szerelem!

Hallotta ezt a sikoltást? Nézze meg, valaki hallgatózik az ablaknál. Olyan ismerős e sikoltás, de még sem merem ráfogni, hogy az övé, ő nem lehet itt, azt én tudom. Nézzen ki az ablakon, ki van ott? Senki? Ne ámítson, mert dühbe jövök és fejére döntöm ezt a házat. Volt valaki, de már távozik? Ez már más, nézzen utána, milyen formája van? Nem tudja jól kivenni a távolból? De azt csak kiveheti, férfi-e vagy nő? Mondja hamar, ne tegyen türelmetlenné! Férfi...? Úgy már más. Mindjárt gondoltam, hogy nem lehetett az ő sikoltása, pedig hasonlított hozzá...

-319-

Ismerem jól ezt a bizonyos sikoltást, egyszer hallottam, többször nem fogom hallani. Tettem róla. Szeretné tudni, hogyan? Nem mondom meg. Ez az én titkom, összefüggésben áll Buddhas könyvével és csalhatatlan gyógyszeremmel az örültség ellen. Hiába mesterkedik, nem csalja ki tőlem titkomat. Egyáltalában nem tudom, micsoda jogon avatkozik ön szívem benső ügyeibe? Semmit sem szólt, azt mondja? De látom szeméből, mit gondol, és én megtiltom e bántó gondolatokat. Nem elég, hogy az az öreg asszony is szakadatlanul ezzel boszantott, hogy a kízó szelleme is folyton ezt sugták, rikoltották fülembre: ön is azt meri már mondani, a mivel úgynevezett jó barátaim üldöztek úton-útfélen? Nem szeret ez a lány, hátam megett kicsúfolja esetlen mozdulataimat, hóbortos beszédeimet, gúnyt űz belőlem, szerelmemből, csak azért jó utánam, mert azt hiszi, nemcsak hiszi, mondja is, hogy férjnek épen elég bolond vagyok...? Vakok, örültek, nyomorútlak! Jobban olvasok én az ő szívében, mint ti ábéczés könyveitekben.

A míg némán ülök vele szemben, s ti azt vélitek, a félnépségtől nem tudok szólni, én azalatt tanulmányozom őt, egybevetem szemével, színével, ajka reszketésével, keble hullámozásával Buddhas könyvének adatait és mindent rendén találok. A kízó szelleme vállamon, hátamon ülnek, sarkantyúzzák oldalamat, székem alá bújnak és föl-fölemelgetik, de engem nem hoznak zavarba. Fogaik csikorgatásából, dühös rugdalódzásaikból látom kétségbeeséseket, mert ők is érzik már, kezdek kisiklani körmeik közül, ütött a szabadulás órája, nem kínoznak többé, megtaláltam gyógyszeremet, nem örülök meg, nem örülök meg! Most már föl sem vettem apró boszantásaikat, biztos voltam magamról, tanulmányoztam és olvastam a lány szívében.

-320-

Nem csodálom, hogy üldözőim megijedtek és minden áron igyekeztek visszariasztani a leánytól. Azért fogtak rá minden rosszat, azért rágalmazták. Még az ő lelkét is megejtették, s rá birták, hogy egy időre zsoldjukba álljon. Mintha én nem tudnám a csukott táblán keresztül is elolvasni, mi van a könyvben. Mintha nem látnám, hogy mikor megvetőleg elfordítja fejét, visszarántja tőlem kezét, arcát fintorgatja látásomra és szemembe kaczag szerelmes szavaimra: akkor az az elfordított fej kopaszhomlokú, nagyszakálú, az elrántott kéz csontos és szőrös, a fintorgatott arc ránczos és pergament-bőrű, az a kaczagás rekedt torokból, fogatlan szájából kihangzó röhögés; mintha nem látnám, hogy az üldöző rémek foglalják el helyét és saját csúf alakjukat mutatják helyette elkápráztatott szememnek! De nem káprázott ám el! Bölcseségem kifogott a rémek együgyű cselén. Hiába borítottak rá szürke felhőt, azon is keresztülálltam én, láttam mosolygó szemét, feslő ajkát, piruló arcát, éreztem puha keze meleg szorítását, hallottam vágyó lihegését, és boldog voltam, és kacagtam üldözőim meghíusult ármánya felett.

-321-

Mit mond ön? Hogy meri ezt mondani? Ki ne ejtse többé, mert megfojtom, kiharapom gégejét, mint kiharaptam az övét, a kit emlegetett! No csak ne mentegetőzzék, látom, hogy nem bűnös, félrevezették a rémek, mint félre akartak vezetni engem. Nekem is ezt suttozták fülembre untalan, nappal utánam kiabálták az utczasarkokról, háztetőkről, éjjel kiránczígáltak vele ágyamból. Hogy ez a mosoly nem nekem szól, ez ajak nem számomra feslik, a puha kéz nem érettem melegszi! Hányszor röhögtek ezt fülembre és mutogattak gúnyos orrfintorgatással arra a tejeles ifjonzra, a kire ön is célzott. Mit kérdi tőlem a nevét? Mintha nem tudná... Valóban nem ismeri? No, nem sokat vesztett. Tudatlan, együgyű írkokocska volt, iskolákat sem végzett, akárhogy sütögette a haját, akárhogy rugta tánczával a levegőt... Szeretné látni...? Nem fogja látni! Nem fogja többé senki sem látni...! Tettem róla...!

Látom, hogy örül neki. Ön jó ember, ha nincs is épen valami sok esze. De jó ember, és azért jutalmul adok önnek egy jó tanácsot. Soha se törődjék a testi szépséggel. Higgye el, nem ér semmit a fényes szem, síma arc, bodros haj, fehér fog. Egy szorítás az én kezemtől, egy harapás az én fogaimtól, és a fényes szem sötét üregébe pondró rakja petéit, göröngy törli fel az arc símaságát, gyíkok fonnak kötelet a bodros haj szálaiból... Értem a férfiakat, mert a nőknek nem árt a szépség, úgyis ez az ő egyetlen tőkéjük... De a férfiúnak van esze, bölcsesége, nem szorult a szépségre... Mit használt neki az ő szépsége? Legyőztem őt, enyém lett az arany alma, és mikor ő bele akart harapni, én haraptam az ő torkába... Hahaha! Ne kérdeje nevét, vagy ha épen tudni akarja, kérdezze meg a gyíkoktól, pondróktól, százlábúaktól... azokkal van most, azokkal ölelkezik, azokkal csókolózik...

-322-

Soha sem szenvedhettem, bántott hetyke viselete, boszantott haszontalan ugrifüleskedése. S még engem mert ő lenézni, velem mert félvállról beszélni! Tudták jól a gonosz rémek, hogy a világon legkevesébbé állhatom ki, azért mindig vele boszantottak, az ő alakját mutogatták... Ha menyasszonyom házába léptem, a túlsó ajtón bizonyára az ő alakja suhant ki; ha a szőke lány hirtelen elugrott keblemről, és az ablakhoz futott, az utcán bizonyára az ő árnyéka suhant át. Pedig csalódás volt az egész, a rémek űztek velem játékot, szemeimet kápráztatták, csakhogy mindenütt őt lássam. De nem szedtek rá. Felismertem terveiket s kacagtam rajtuk. Még arra is

-323-

vetemedett egyikök, hogy a kert lugasában alvó menyasszonyomnak félig nyílt ajkai közé rejtőzött, s mikor én a lugasba léptem, annak a másiknak nevét sugta halk, epedő sóhajtással. De hangjára ismertem a nyomorútnak s kinevettem. Azt gondolta, elámít, féltékenynyé tesz, az alvó leányra rohanok, megfojtom, és vége lesz szerelmemnek, vége lesz házasságomnak. Átláttam ármányán s azért sem tettem meg. Nem volt még itt az ideje.

Mit mondtam? Csitt! Ne mondja utánam e szót, véletlenül szaladt ki ajkamon. Nem értettem alatta semmit, ne ügyeljen rá. Hallgasson meg helyette egy tanulságos mesét s okuljon belőle, ha van hozzá való esze. Volt egyszer, hol nem volt, nem mondom meg, hol volt, egy nagy bölcs, a ki tudott mindent a világon, csak egyet nem tudott. Ismerte a csillagokat és összekötetésben állt a hold lakóival, lejárt a föld gyomrába és kileste a tűz születését, beszélt a szellemek nyelvén, megértette az oroszlán ordítását, az egér czinczogatását, a falevél susogását, az egész természet örökös moraját tagolt hangokra szedte, énekelt mint a madár, zúgott mint a tenger, sívított mint a vérce. Elovasta a hyeroglipheket, csak egy írást nem tudott elolvasni; ismert minden titkot, csak egynek nem tudott nyomára jönni... Untatja mesém? Ha untatja, nem mondom tovább. Nagyon érdekesnek találja? Az már más. Hol is maradtunk? A nagy bölcsről volt szó? Micsoda bölcsről? Ah! igaz, értem már, mire czéloz. Csakhogy nem bölcs volt az, hanem bolond.

-324-

Különben nincs nagy különbség e kettő között. Szomszédok; csak egy vékony mesgye választja el őket egymástól. Tudja, mi ez a mesgye? Az asszony. Ha a bölcs átugorja a sövényt, bolond lesz, ha a bolond visszaugrik, bölcs lesz. Tudja, mi ugratja át a bölcset? Úgy hívják, hogy szerelem. Tudja, mi ugratja vissza a bolondot? Nem mondom meg, hiába kérdi, hiába kémkedik. Csak titkomat akarja kicsalni, hogy eláruljon. De nem csal meg. Hallom a láncz csörgését, érzem a börtön dohos szagát, látom a bárd villanását... ni, hogy csikorog a torony kakasa... akasztott emberek lelkei tánczolnak rajta... Nem mondom meg, nem mondom meg, nem árulom el magamat!

Oh! nagy bölcs volt az én bölcsem, és nagy bolond lett belőle. Mindent ismert ezen a világon, csak az asszonyi szívet nem ismerte. Bántotta büszkeségét ez a hiány, meg akarta tanulni ezt is, tanulta - tanulta - és megbolondult. Szégyelte bolondságát, ellenségei egyre boszantották vele, zsebébe bujtak, párnája alá rejtőztek, és nappal-éjjel szüntelen kaczagtak és csúfolták. Úgy kell neked - nem volt elég a tudomány, - megvetted a bölcseséget - asszonyt akartál ismerni, - szeresd hát - légy bolond, mint a többi bolond, - mi elhagyunk, - tudományod elhagy, - bölcsesség és szerelem, tűz és víz... Egyre ezt morogták fülébe, és a szegény bölcs megijedt... Megbánta, hogy az asszonyba kötött, belátta, hogy nő és szerelem, szerelem és nyugtalanság, nyugtalanság és örültség elválhatatlan szemei egy erős vasláncznak... le akarta rázni magáról a lánczot, szeges volt és megvérezte, tüzes volt és megégette... mennél jobban rázta, annál inkább körülfogta, karjaira, lábaira fonódott, mellét nyomta, agyát szorította... érezte, hogy kiéget belőle minden tudományt... esze tűnik, agyveleje fogy... nem akart tudatlanná lenni, sikoltott és rázta, taposta a lánczot, addig ütötte, míg végre összetörte... Hogyan törte össze? Szeretné tudni, ugy-e? De nem mondom meg, olvassa el Buddhas könyvében, ott meg van írva, ő is onnan tanulta.

-325-

Ne gondolja, hogy velem történt ez. Hogy gondolhat ilyet? Bizonyosan megint az a vén asszony hazudott. Elment már a házból? Nézze, most fordul ki a kapun, szemére szorítja kötőjét, kis lábában viszik utána holmiját. Hová megy lakni? Bánom is én, akárhová. Minek állt meg az utcza közepén, mért fordul vissza? Talán meg akar átkozni? Tessék, nem fog rajtam. Fölemel kezét, mintha áldást mondana rám; kell is nekem az ő áldása! Ne áldj meg, ne sirj, ne imádkozzál, inkább átkozz meg, csak ne mutasd, hogy szeretsz, hogy megbocsátsz... nem kell, nem kell... nem akarom... Oh! vigyék már el, kergessék el. Tilos a koldulás...

-326-

Látott ön már menyegzőt? Hát tulkot látott, midőn nagy ünnepen koszorús fővel vezetik a vágóhidra? Hát macskát látott egérrel játszani? Hát azt látta, hogy sétál be a czinege a madárfogóba? Hát legyet látott mézes lépveszszőn vergődni? Miért kérdem ezeket összevissza? Csak úgy jutottak eszembe, minden czélzás nélkül.

Nézze csak azt a szűz virágkoszorút. Ugy-e szép? Hát az a fehér fátyol, az a lesütött szem, az az apró lépés? Vigyázzon, csalánból van a koszorú, az a fehérség rajta nem virág, hanem kígyó-tajték, azok a zöld pontok pedig bazsilikus szemek. Nézze, nézze, hogy villognak, hogy hunyorognak, hogy szórják a sárga szikrát, hogy lesik a martalékot! Félre ne hajtsa a fátyolt, rút csontváz bújít alája, azért lépdél oly aprókat, nehogy elárulja zörgése, azért süti le szemét, nehogy koponyája közepébe lássanak rajta. Szép dolog a menyegző, szól a muzsika, peng a sarkantyú, huhog a bagoly, pirul a menyasszony, int és mosolyog, hívogat a szeme, hullámszik a keble, csattog a csókja... a bolond bölcs ül a könyve mellett, s törli fejét a nagy problémán: van-e hú asszony a világon?

-327-

Van bizony, hogyne volna, az enyém hú. Oh mint szeret, oh mily boldog vagyok! Hiába beszéltek, irígy szellemek, hiába kaczagtok, hiába húzogatótok félre az ablak függőnyeit. Tudom jól, mi van ott, a ti gonoszságtok úz ott kápráztató játékok. Érzem én karja ölelését, ajka mézes melegét, engem illet az, én vagyok az, a kit ölel, a kit csókol, hiába toljátok közénk ezt a gyűlölt alakot, hiába változtattok engem át! Én vagyok az, két alakom van, az egyiket öleli, a másik meglesi, az egyiket csókolja, a másik hallgatja, az egyiket símogatja, a másik az ajtót nyitja... Én vagyok ez is, amaz is...

Engem szeret, engem egyedül; hiába kápráztatjátok szememet, gonosz rémek, hiába mutattok karjai közt arra a másik alakra. Csak ujongjátok, csak kaczagjátok, csak ugráljátok: most örülsz meg! most örülsz meg! Nem igaz, épen most gyógyulok meg örökre...

Légy áldott, Buddhas aranykönyve. Te tanítottál meg a legnagyobb bölcseségre. Megtaláltam

a biztos gyógyszert, nem örülök meg. Egyetlen egy nő van a világon, a ki igazán hű... Járd be utána a mindenséget, és ha ráakadtál, igyál szíve kelyhéből három vércseppet, és örökre bölcs maradsz, és soha meg nem örülsz... Soha, soha!... Drága, hű nőm, édes gyógyítóm, isteni orvosságom! Oh, mint lüktet a szíved... Ne sikolts, ne sikolts, ne vergődjél, csak három csepp, csak három csepp! Nyugodtan, mindjárt megvan és akkor karjaimba szorítlak, és nyugodtak, boldogok leszünk mindörökre... Ne lökd félre kezemet - nem fáj a szúrás - csak a szíved közepébe - vékony, mint a tű - meg sem érzed... Ne kapaszkodjál belém - lásd, a képmásom mily nyugodt, meg sem mozdul, leereszti karját, lehunyja szemét... Oh! mily édes, oh, mily forró!... Édes, drága, hű nőm. Köszönöm, köszönöm, ide karjaimba - meggyógyultam örökre, - boldog vagyok... Ah! segítsé! meghalok a nagy boldogságtól!...

-328-

*

Isten hozta, tisztelt asszonyság, tessék helyet foglalni. Megint kérdezősködni jött szegény betegünk felől? Jól van, nagyon jól van, négy nap óta nyugodt. Keveset beszél, nem dühöng, csak aludni nem tud. Négy nap előtt volt utolsó rohama, azóta csendes; de akkor sok bajunk volt vele. Az egyik ápoló kezét meg is harapta. De négy nap óta egészen elcsendesült; tapasztalásom azt mondja, hogy most valami nagy terven töri fejét...

Nem, fájdalom, nem, e reménynyel nem biztathatom. Nem fog kigyógyulni soha. Minek áltassam hiú biztatásokkal? Az elmekór, mely ily alakban lép föl, gyógyíthatatlan. Észleléseim után s azok szerint, miket kegyed mondott felőle, az a meggyőződése van, hogy betegsége már ifjú korában kezdődött. Nagyon megerőltette agyát a túlságos tanulással - mert - hogy is mondjam - kissé gyöngfejú volt. Akkor kezdődtek már hallucinációi - bocsánat e diák szóért - rájár a nyelvem - idegrendszere meggyöngült, a folytonos izgatás lassankint egészen feldúlta. Betegsége sokáig lappangott s csak némi különösségeiben nyilatkozott, míg végre neje hűtlensége annyira megrázkódtatta agyát, hogy egy pillanat alatt teljes erővel tört ki a rettenetes betegség...

-329-

Nem lehet, nem bocsáthatom hozzá. E találkozás újra fölizgatná. Tetszik tudni, egyik rögeszméje az, hogy kegyed nem anyja neki, sőt legnagyobb ellensége. Azt hiszem, lelkiismerete furdalásai, melyek ön iránti rossz bánásmódját szakadatlanul szemére vetik, nagyban hozzájárultak e szörnyű kitöréshez. Kérem, szüntesse könnyeit, tisztelt asszonyság. Nem akartam fájdalmas emléket költeni, hiszen tetszik tudni, ő szegény nem hibás, nem volt már beszámítható állapotban, mikor azt tette...

Természetes, hogy e részről nem lesz semmi baja. A törvényszékhez már benyújtottam szakértő véleményemet, s kimutattam, mit épen most volt szerencsém említeni, hogy szegény fia régóta nem volt beszámítható állapotban, legkevésbé akkor, midőn hűtlen nejét s ennek kedvesét megölte. Nem, nem, legyen nyugodt, e részben nem lesz semmi baja, még akkor sem, ha meggyógyulna, a mivel, fájdalom! nem merem biztatni...

-330-

Ki kopogtat az ajtón? Bocsánat, annyi itt a dolog, hogy alig van egy percnyi időnk, tisztelt látogatóink elfogadására. Bizonyosan ismét valamelyik betegünkhöz hívnak... Szabad...! No mi baj? Beszéljen halkan...? No, ez csakugyan váratlan... Jól van, elmehet...

Erősítse meg szívét, tisztelt asszonyság s nyugodjék meg isten akaratában... Igen, úgy van, kérem, csak bátorság! Gondolja meg, hogy szegény fiára ez valódi jótétemény, bármily fájdalmas reánk nézve s megalázó intézetünkre. Szegény fia felhasználva a perczet, melyben ápolója magára hagyta, kiugrott az ablakon és... Nagy ég, elájul! Ovatosabban kellett volna tudtára adnom... Térjen magához, tisztelt asszonyság... Rá nézve valódi szabadulás volt ez... Igaz, nem csodálom, hogy az anya szíve mégis... Kérem, szüntesse zokogását... Legyen nyugodt, a hanyag ápolót azonnal elcsapom szolgálatából...

AZ ÚJ LAKÓ TITKA.

-331-

A kapuról eltűnt a czédula, mely ember-emlékezetet haladó idők óta hirdeté, hogy «ezen házban két szobából álló lakás konyhával és pinczével kiadandó». Évek előtt, mikor e czédula még nem képezte a ház homlokzatának lényeges alkatrészét, újdonsága által egyszer-másszor magára vonta az átmenők figyelmét, többen megállottak, elolvasták, s néhányan be is mentek megnézni a kínáló lakást. De valamennyien fejcsóválva jöttek ki, és a rejtélyes czédula helyén maradt, míg az esztendőök folytán végre egészen elmosta betűit az esővíz, s a ráülepedett por komor egyiptomias színezettel ruházta fel. Nem volt az a halandó szem, mely képes lett volna betűit elolvasni, de erre nem is volt szükség. A ki megszámlálhatatlan évek óta keresztül ment az utcán s elhaladt e ház előtt (pedig középszámítással tíz év alatt a város minden lakója végig ment rajta legalább egyszer), tehát a ki megfordult e tájékon, az mind könyv nélkül tudta az ódon czédula szövegét, s annyira hozzá szokott, hogy bizonyára rendkívül meg lett volna lepetve, ha egyszer csak nélküle látja a rozzant kormos ház homlokzatát, melynek egyedüli díszét képezte. Ebben a meglepetésben részesült mindenki, a ki egy esős novemberi reggelen megfordult a szerecsen-utcában, és a keblét egyszerre elfogó kínos szorongás okát kutatva, észrevév, hogy valamije hiányzik, s e valami nem egyéb, mint a 13-ik szám kapuján díszlett czédula svéd runái.

-332-

De valamennyinél jobban meg volt lepetve Laska Fábán úr, midőn kilépve a 13-ik szám kapuján, gyanútlan nyugalommal égre emelé szemét, hogy a lucskos felhők állását komolyan

megvizsgálja. Szeme azonban nem jutott a felhőig, útközben megállapodott s hosszú ideig mozdulatlan bámulattal meredt egy négyszögletű foltra, melynek körvonalai az eltűnt czédula jól ismert alakjára emlékeztették. Laska úr lelkét nemcsak a meglepetés, bámulat és hitetlenség érzelmei hozták hullámvásba. Aggodalom és rettegés szállta meg keblét; a kiadott lakás éppen az ő szomszédjában volt, s ismerte annak sivár zordonságát, hihetetlennek tartá, hogy tisztességes ember képes legyen bele költözni. Mily szomszédot kaphatott? Laska Fábián úr békeszerető, nyugalmas polgár volt, egész életében nagy óvatossággal ügyelt arra, nehogy érintkezésbe jőjjön a törvény őreivel és a törvény megszegőivel és mostani lakását is éppen azért tartá meg kiváló előszeretettel, mert az egész második emeleten még csak ez egy üres lakás állt kivüle, melyről emberileg lehetetlennek látszott, hogy valaha lakót kapjon.

-333-

Laska úr visszaroht a házba és a házmester szobájába nyitott.

- Kicsoda vette ki mellettem az üres lakást? kérdé Laska úr dobogó szívvel és izgatottságtól reszkető hangon.

- Nagy János úr, mondá a házmester.

Laska úrnak úgy rémlett, mintha már hallotta volna e nevet, de nem emlékezett tisztán, hol és mily körülmények közt. Az is meglehet, hogy az újságban olvasta, összeköttetésben valami útonállással vagy rablógyilkossággal; az is meglehet, hogy a hivatalos újságban olvasta, a vaskorona-rend lovagjai közt. A név mindenesetre nem látszott ismeretlennek, s ez csak növelte aggodalmát.

Szeretett volna tovább kérdezősködni a házmestertől, de ezen hivatalos személyiséggel némi kapunyitási és borraivalói differenciák miatt feszült lábön állván, jobbnak tartá, ismét visszatérni emeletére és személyesen rekognoszczirozni az ellenség haderejét.

A falépcső baljóslatúan csikorgott léptei alatt, a mint léleketvétel nélkül, gyorsan, de óvatosan felosont lakásába. A tornácra érve, megállt egy pillanatra a rejtélyes lakás előtt s hallgatózott ajtaján. Rémes csend és némaság uralkodott az ajtón belül, mely éppen nem volt arra való, hogy Laska úr gonosz sejtelmeit eloszlassa. Erősen föltevve tehát magában, hogy azonnal megkezdí vizsgálódásait s addig nem nyugszik, míg meg nem tudja egész bizonyossággal, minő ember az a gyanús Nagy János, és lehet-e veszély nélkül egyedül lakni mellette egy ócska ház második emeletén?

-334-

Hosszú ideje múlt, hogy Laska úr ennyire kijött rendes kerékvágásából. Nyugalom volt jelszava, nyugalom az egyedüli boldogsága. Azért nem házasodott meg, mert sejté, hogy nincs az a nő a világon, ki mellett nyugodtan lehetne élni. Ha tehát a házas élet gyönyöreireért sem szándékozott oda adni negyven éves agglegénysége nyugalmát; nem lehet csodálni, hogy egy betolakodó rejtélyes idegen kedvéért sem akarta feláldozni. Sötét gyűlölettel tölt el keble ez ismeretlen ellenség iránt, s szobájába érve újra föltevve magában, hogy addig nem nyugszik, míg minden gázságának nyomára nem jött.

Azon hangok, melyeket a túlsó lakásból a vékony közfalon keresztül hallott, éppen nem voltak arra való, hogy megnyugtassák és jobb véleményt gerjeszsenek benne Nagy János úr iránt. Csodálatos, rejtelmes, ijesztő hangok voltak azok. Majd mintha sívító kis gyermeket szorítának a dunyha alá, majd mintha egy igen magas hangú macska farkán végeznének chirurgiai műtéteket. Egyszer úgy vélte Laska úr, mintha valami fojtogatott élőlény rekedt hörgését hallaná, máskor ismét, mintha egy torokgyíkban szenvedő papagály gyakorolná hangját a legmagasabb futamokban. Egy ízben megesküdütt volna rá, hogy jajveszéklést hall, de még ideje sem volt kellően megdöbbenni, midőn vidám füttyölés hangzott a tornáczon, s nyomban rá csengetyűhang, miből Laska úr meglepő logikai következtetési erővel azon meggyőződésre jutott, hogy valami látogató csenget Nagy János úr ajtaján.

-335-

Laska úr gyorsabban, mint a cikázó villám, saját ajtajához futott, s félrevonva a tolvaj-ablak tábláját, óvatosan kitekintett a tornácra. A másik ajtó előtt nyolcz éves fiú állt, még mindig éles hangon füttyölve egy illetlen tartalmú népdalt s közben-közben felágaskodva és megrántva a csengetyűhúzó. Laska úr rejtekéből éles vizsgálat alá vette a füttyülő ifjú urat, s úgy vélte észre venni, hogy merész vonásain valami cynismus ül, melyet az emberi fajnak ily zsenge sarjadékainál nem igen lehet látni. Öltözete hanyag volt, tartása kihívó, füttyölése hamis. Zsebei duzzadtak voltak s szürke kőpönyege alatt valami terjedelmesebb tárgyat látszott rejtegetni.

- Ez a kölyök bizonyosan valami tolvajbanda tagja, gondolá magában Laska úr. Most hozza a lopott jószágot az őrgazdához. Szépen vagyunk.

-336-

Nem folytathatta komor elmélkedését, mert a másik ajtó hirtelen kinyílt, s egy vörösképű zömök öreg úr baljóslatú alakját mutatta Laska úr megkövülő szemének. A vörösképű zömök öreg úr első üdvözetül keményen pofon vágta az ajtaja előtt álló ifjú urat, s miután üstökét néhányszor megrázta, berántotta magához minden szó nélkül, ismét bezárta az ajtót és Laska úr csak az ajtón keresztül hallá a dulakodás tompa moráját, melyet egy-egy hangosabb csattanás élénkebb zenei festéssel illusztrált. Mindez szó nélkül s oly meglepő gyakorlottsággal történt, mintha a vörösképű zömök öreg úr és a füttyülő ifjú úr jól kipróbált szerepeiket játszották volna el Laska úr külön multságára.

Laska Fábián úr leshelyén maradt, erősen el lévén határozva, hogy most már nyomára kell jönnie a titoknak. A dulakodás moraja lassanként elnémult, de a közfalon keresztül ismét felhangzottak a kísérteties vastag és vékony hangok. - Laska úr képtelen volt magának megmagyarázni e vadregényes hangok eredetét, de annyit érzett, hogy valami vérfagyasztó van

bennük, a minthogy az ő vére valósággal fagyni is kezdett és haja szálai az ég felé meredtek. Hogy emberi hangok, arról meg volt győződve; de hogy a gyötrelmek, s a testi és lelki kínok micsoda irtózatos nemei által idéztetnek elő, arra csekély tapasztalása a kízó szerek alkalmazásának bakói tudományában, nem volt képes feleletet adni.

-337-

- Nem tudok mást képzelni, gondolá magában Laska úr, mialatt szemével folytonosan kifelé leskelődött, füle pedig borzongva fogta fel a nem szűnő kísérteties hangokat, - nem tudok mást képzelni, mint hogy ez a vén vörös órgazda, kis gyermekekből szervezett tolvajbandát, s azok zsákmányait tartja itt. De mit jelent e jajgatás? Talán ártatlan gyermekeket csal ide, s kínvallatás útján veszi ki belőlük az úri házak benső titkait? Vagy tán a kis zsebmetszőket bünteti, hogy nem jártak el ügyesen alávaló mesterségükben? szörnyűség!

Laska urat ép oly mértékben kínozták a kíváncsiság, mint a borzalom. E kettős indulat ellentétes lökései oda lapíták az ajtóhoz s nem engedék szemét elfordítani a tolvajablaktól. Határozata szilárdan állt: nyomára jönni a rémes titoknak s aztán kiköltözni a házból. A rendőrséghez nem akart fordulni, sem a titok fölfedezése előtt segélyért, sem a titok fölfedezése után bosszúért, mert mondtuk már, hogy a törvény őreitől nem kevésbé irtózott, mint megszegítőitől. Azon téves rögeszmében szenvedett, hogy a kettő közt nincs semmi különbség, s mindkettő csak arra való, hogy a békés ember nyugalalmát megzavarja.

A kísérteties hangok lassanként elenyésztek, s egy kimondhatatlanul hamis és éles nyikkantás után egészen megszűntek. Az ajtó ismét kinyílt, s vihogva, ugrálva, füttyülve kiszökött rajta az előbbi nyolcz éves ifjú úr, egy másik hasonló korú, hasonló viseletű fiatal gonosztevő társaságában. A megnyílt ajtón keresztül egy pillanatra felvillant a haragos öreg úr vörös képe is, mint felhők közül az alkonyodó nap; de a felhők ismét összezsapódtak, az ajtó bezárult és a két ifjú úr merész tartással a lépcső felé indult. Most már egyik sem vitt köpönyege alatt valami terjedelmes tárgyat, egyiknek zsebei sem voltak duzzadtak, mi véglegesen megerősíté Laska urat azon meggyőződésében, hogy a fiatal tolvajok a vörösképű öreg órgazdánál hagyták zsákmányaikat. Laska úr hirtelen kinyitá ajtaját s hősi elhatározással a füttyülő ifjak elé lépett.

-338-

- Hová mentek? kérdé Laska úr fenyegető hangon.

A két fiatal gonosztevő megállt s oly higgadt elszántsággal nézett fel Laska úr szemébe, hogy akármely világfinak becsületére vált volna. Feleletük azonban egyszerű pantomimikából állt. Az egyik Laska úr felé ölté nyelvét, a másik pedig orrához illeszté hüvelykét, mialatt többi ujját kecsesen mozgatá a levegőben. Laska úr nem ismervén a tolvajnyelvet, nem érté meg e gyanús jeleket, s azért újra, még nagyobb szigorúsággal kérdé:

-339-

- Hová mentek?

- Kopasz, kopasz! kiáltott a két fiatal gonosztevő, s Laska úr jobb és baloldala mellett lesurrant a lépcsőn. Az első emeleti tornácra érve, ismét visszakiálták a jelszót: Kopasz! kopasz! - s azzal rohantak le az udvarra, és Laska úr onnan is hallani vélte, mint a szélben elenyésző hangot: Kopasz! kopasz!

Lehet, hogy e szó valami tolvaj jelige volt, melylyel a fiatal gonosztevők egymást közös akcióra figyelmeztették; lehet, hogy illetlen czélzás akart lenni Laska úrnak tarkóig érő tisztos síma homlokára: elég az hozzá, hogy az ifjú tolvajok eltűntek, és Laska úr kénytelen volt egyenesen az öreg órgazda barlangjába hatolni, ha borzongó kíváncsiságát ki akarta elégíteni.

Hősi lélekkel és vértanúi elszánással lépett tehát a rémes ajtóhoz és meghúzta a csengetyűt. Az ajtó kinyílt s a vörösképű öreg úr fölemelt ököllel rohant ki rajta, egyenesen Laska úrnak tartva. De meglátva a nevezett férfiú alakját s elszánt arcját, hirtelen leereszté öklét, alázatosan mormogva:

- Azt gondoltam, a gyerekek jöttek vissza.

- Beszélni szeretnék uraságoddal, mondá Laska úr szigorúan.

- Tessék besétálni, mondá a vörösképű öreg úr.

Laska úr nem minden titkos félelem nélkül lépett be a rémes bűnbarlang ajtaján, bár arcán egyedül szigorúság és hősi elszántság látszott. Kíváncsi pillantást vetett szét a konyhában, melyen keresztül mentek, de itt semmi gyanúsat nem látott, mint a tűzhelyen két igen csorba lábast. Az első szobába érve, a vörösképű öreg úr leülteté Laska urat egy aszkóros székre s alázatosan várta nyilatkozatát.

-340-

- Két gyermeket láttam innen távozni, kezdé Laska úr a vallatást, miután kíváncsi tekintettel körülnézve az órgazda barlangjában, csupa oly tárgyakat látott, melyeket a legkétségbeesettebb tolvaj sem tartana érdemesnek ellopni.

- Igen, tanítványaim - nagy zsványok - mondá a vörösképű öreg úr.

- Az arcátlan, még nyíltan be meri vallani, gondolá magában Laska úr, s erősen megmarkolá zsebében a pisztoly agyát, melylyel óvatosságból ellátta magát.

- Én Laska Fábián magánzó vagyok, folytatá szigorúan Laska úr. Szomszédságában lakom.

- Örvendek, mondá a vörösképű öreg úr.

- A falak igen vékonyak e házban, minden hang áthallatszik rajtuk, mondá Laska úr metsző gúnnyal.

- Valóban? Tetszett hallani? Talán... mondá a vörösképű öreg úr; szemében a remény szikrája csillámlott fel, s megragadva Laska úr kezét, egymás után kezdte ujjai hajlékonyságát próbálni.

-341-

- Mitesz az úr! kiáltott Laska úr megrettenve.

- Jó ujjak, hajlékonyak, nagyon hajlékonyak, megpróbálhatjuk, mondá mohón a vörösképű öreg úr.

- Az én ujjaim hajlékonyak! mondá Laska úr nagy méltatlankodással.

- Nagyon hajlékonyak, használhatók, - mondá biztatólag a vörösképű öreg úr.

- Használhatók! kiáltott Laska úr még nagyobb méltatlankodással.

- Kitűnően, mondá a vörösképű öreg úr.

- Talán engem is tanítványának fogadna, mint azt a két kis zsványt, mondá Laska úr lesujtó iróniával.

- A legnagyobb örömmel, mondá a vörösképű öreg úr.

- Igazán? mondá Laska úr.

- Azonnal megpróbálhatjuk, mondá a vörösképű öreg úr; a másik szobába futott s csakhamar egy hegedűvel tért vissza, melyet az elszörnyedő Laska úr kezébe nyomott.

- Mi ez? mondá Laska úr.

- Hegedű, mondá a vörösképű öreg úr.

- Mit akar vele? mondá Laska úr.

- Uraságod mondá, hogy tanítványom kíván lenni, mint az a két kis zsvány, kiknek épen most adtam órát, mondá a vörösképű öreg úr.

-342-

- Igaz, mondá Laska úr nagy lélekjelenléttel, s elereszté zsebében a pisztoly agyát. Majd később megbeszéljük a dolgot.

Laska úr büszkesége nem engedvén, hogy elárulja csalódását, megtanult hegedűlni.

AZ ARANYHAJ.

-343-

Senkinek sem volt több oka a sors igazságtalansága ellen panaszkodni, mint Berkes Dániel úrnak. Ez a megfoghatatlan és kérdőre nem vonható titkos hatalmasság születésétől fogva üldözte, és olyan csínyeket követett el ellene, melyekre csakis efféle homályos jellemű, pogány származású lény vetemedhetik, a kit már a régi bölcsek is vaknak neveztek. Ez a vak végzet, mely hajdanában csupa szeszélyből sziklává és ökörré változtatta a tisztességes embereket, legújabbán Berkes urat szemelte ki áldozatul; s ámbár nem vitte rajta véghez a főntebbi természetrajzi műveleteket, de talált ki ellene oly boszantásokat, melyek sokkal jobban megfeleltek az előhaladott jelenkor jellegének, s talán még gonoszabbak voltak, mint a hajdani klasszikus zamatú csínyek. Már születése órájában azzal fogott ki rajta, hogy meg sem kérdezte szándékát; és így történt, hogy Berkes úr egy szegény csizmadia udvari lakásának hátulsó szobájában látta meg a napvilágot, s ezt is olyan pislogó minőségben, a milyen az udvart körülálló magas tűzfalaktól csak kitelhetett; holott ha rajta állt volna, s ha megkérdik szándékát, legalább is egy dűsgazdag hercegi törzset választott volna családfául. Ez első megbántást azután egyre-másra követték az újabb csínyek, melyeknek kitalálásában valóban bámulatos leleményességet mutatott a fáradhatatlan szeszélyű végzet. Beoltotta szívébe a nagytorő vágyakat, és nem adott hozzájuk elegendő tehetséget; megtömte fejét tudománnyal, s aztán úgy összezavarta valamennyit, hogy egyiknek sem tudta jóra való hasznát venni; fölruházta nemes büszkeséggel, de a világot nem görnyesztette alázatosan lábához, hogy meglegyen kettejük közt a helyes arány; és így történt, hogy Berkes úr mindenbe belefogott és mindennel fölsült, meg akarta hódítani a világot és nem tudta a jóllakásig vinni, meghasonlott a világgal, és megátkozta a végzetet.

-344-

Legalább ez az elégtétele megvolt; mint minden élhetetlen embernek, a kinek olyan jól esik, hogy van valaki, a kit vádolhat, szidhat, átkozhat, ha nem tud boldogulni. Széles háta van a végzetnek, eltűrheti az ütéseket, melyekkel a henyék, tehetetlenek, elégedetlenek, magok vígasztalására bőségesen ellátják. Berkes úr is a végzetet szidta, mikor egymásután kellett változtatnia a hivatalokat, mert mindenütt azt akarták, hogy alul kezdje, és senki sem tudta megérteni, hogy egy olyan embert, mint Berkes Dániel, azonnal a legmagasabb polczra kellene ültetni. Akkor is a végzetet vádolta, mikor a helyett, hogy egy milliomos bankár egyetlen örökösét vegye nőül, beleszeretett egy kilenczedik osztályú számtiszt hét leánya közül a hetedikbe, a kiből igen derék, szorgalmas és hű feleség lett ugyan, de a számtishti tradíciókat átvitte Berkes úr családjába is, szintén hét gyermek apjává tévén ez elkeseredett urat. Akkor is a végzetet átkozta, mikor sok hányatás és csalódás után végre megfeneklett egy rongyos kis falu jegyzői irodájában, és egy pár évi zúgolódás, álmadozás, elégedetlenség és hanyagság után ezt a hivatalát is elvesztette, s hét gyermekével együtt kenyér nélkül maradt.

-345-

- Elmegyek a fővárosba, mondá Berkes úr, miután szíve szerint lehordta ősi ellenségét, a vak

végzetet. Ott a nagy világban bőséges alkalom nyílik tehetségeim érvényesítésére.

Nem nyílt azonban egyéb bőséges alkalma a nagy világban, mint hogy újra és egyre hevesebben átkozza a végzetet, mely itt sem szűnt meg üldözni. Kezdve attól, hogy csak a legutolsó külváros egyik legpiszkosabb utcájában volt képes szállást venni, egész addig, hogy álló két esztendei várakozás után sem tudott tehetségeinek más elismerést szerezni, mint csak olyant, mely szégyennel tölté el büszke szívét, s nem is lehetett egyéb, mint a gonosz végzet legármányosabb szeszélye.

-346-

Mert hogy két esztendeig egyre-másra folyamodott minden állásra, mely csak valamennyire előkelőnek volt nevezhető; hogy minden kikutatható befolyásos úrnál tisztelgő látogatásokat tett és nagylelkűleg följánlotta szolgálatát a köz- és magán-hivataloskodás minden elképzelhető ágában, mely nagy tehetségeinek csak némileg is megfelelő volt; hogy minden nap hosszú sétákat tett mindazon helyeken, hol az előkelő világ megfordult, s látásból valamennyi nagy emberét ismerte a fővárosnak; és hogy mind ennek daczára nem tudott egyébhez jutni, mint néhány udvarias és sok goromba elutasításhoz: ez még nem keserítette volna el annyira, mert, mint búskomor mosolylyal mondani szokta, ilyesmiben már régi ismerősök az átkos végzettel; de azt még ettől a sokszor megátkozott régi ismerősétől se várta volna, hogy Bobiczky Jónást is ellene uszítsa s általa mérje büszkeségére a leghalásosabb csapást.

Bobiczky Jónás úrnak nagy szállítóüzlete volt, s raktára épen abban az utczában állt, hol Berkes úr volt kénytelen a hozzá méltatlan egyszobás udvari lakással megelégedni. Mikor sétáiról hazatért, sokszor látta a köpczös szállítót, a mint nagy társzekereket rakatott meg s parancsokat osztogatott egy egész munkásseregnek. Sokszor tett keserű összehasonlítást saját sorsa és e köpczös, meredt szemű, buta arczkifejezésű úr jóléte közt; de azt sohasem merete volna lehetőnek képzelni, hogy e tudatlan ember egyszer csak megállítsa az utczán, vállára veregessen és felügyelői állással kínálja a rakodó munkások mellett.

-347-

Pedig megtette, vastag arany lánczát morzsolva ujjaival, és a legszemtelenebb pártfogói tekintettel; és nem súlyedt el, sőt el sem sápadt a lesujtó pillantásra, melylyel Berkes úr a megalázó ajánlatot viszonzta.

- Szomszédjától tudom, mondá oly nyugodtan, mintha egy hozzá hasonló emberrel beszélne, - szomszédjától tudom, a borbélytól, hogy nincs semmi állása, s hogy írni és olvasni tud. Igaz-e? Tud jól írni és olvasni?

- Talán, felelt sötét gúnynyal Berkes úr.

- Akkor felfogadom. Tizenkét forint fizetés hetenként. Újévkor és nevemnapján öt forint ajándék. Munka nyolcz óra naponként. Többi óráért felúlfizetés.

Nem folytathatta azonban e csábító programot, mert Berkes úr néma megvetéssel elfordult és szó nélkül ott hagyta Bobiczky urat társzekerei és nagy ládái közt. Előbb le akarta ütni vakmerőségeért; de meggondolva, hogy átkos végzete ezért még a rendőrséget is nyakára zúdíthatná, elégnek tartá a néma megvetést. Egy Bobiczkyval csak nem fog verekedni!

-348-

Hanem a borbélynak, ki hívatlan pártfogásával ily szégyent hozott rá, kereken kijelenté, hogy kikéri magának kelletlen jóakarátát, és máskor ne merjen vele ilyent tenni, mert megbánja. Egy házban laknak ugyan, a borbély az utcza, ő az udvari lakásban, de ha már a sors azt a csapást mérte rá, hogy egy borbélynak jobb lakása legyen, mint neki, azért semmi esetre sem fogja eltérni, hogy egy borbély pártfogói szerepet játszó irányában.

- Nincs más baja? kérdé Cziróka úr, a hegyes orrú borbély, miután szakmaszerű gúnyos nyugalommal végig hallgatta Berkes úr heves szemrehányásait.

- Nincs, felelt komoran Berkes úr. Kimondtam akaratomat, s elvárom, hogy tiszteletben fogja tartani. Nincs szükségem pártfogására.

- Inkább köszönje meg, hogy kenyeret akartam szerezni az úrnak és éhező családjának, feleselt Cziróka úr. Bobiczky úr igen derék ember, és pontosan fizet, az állomás pedig tisztességes. Tizenkét forint hetenként nagy pénz, kivált mikor hét gyermek kér enni és csak egy tud szerezni. Ne féljen, nem az urat értem. Hanem ha olyan büszke, ugyan mondja meg, a büszkeségével fog ezen a kemény télen fűteni, a büszkeségét fogja szegény gyermekeinek föltálatni?

-349-

Berkes úr nem felelt a nyelves borbély tolakodó kérdésére, talán nem is hallotta. Ettől is néma megvetéssel fordult el, mint Bobiczky úrtól. Ily emberek számára nem lehet más válasza, a mi pedig a fűtésre és a tálatásra vonatkozó kérdést illeti, ehhez senkinek semmi köze. Még neki sincs. Nem is jut eszébe rá gondolni, sokkal inkább elfoglalják nagyratörő tervei, látogatásai a befolyásos nagy uraknál és mindennapi sétái az előkelő világban, hogysem ily apró gondokra ráérhetne. Azt látja, hogy gyermekei élnek és nőnek, és neki minden nap meg van a maga ebédje és vacsorája. Igaz, hogy többnyire igen sovány és nem a legválogatottabb ételekből áll, a mit nem is mulaszt el mogorván szemére hányni legnagyobb leányának, a ki a háziasszonyi tisztet viseli.

Mert Berkes úr felesége, mihelyt megszülte a hetedik leányt, s ezáltal eleget tett családi hagyományainak, sietett itt hagyni ezt a siralmas világot, hol már nem volt semmi föladata. A háziasszonyi gondok a legnagyobb leányra maradtak, a ki már szépen fölserdült hajadon volt, mikor apja a fővárosba került. Tudott is egyet-mást; sütni, főzni még odahaza megtanult boldogult anyjától, holmi kézimunkához is értett, és szeme nemcsak a legszebb égszín volt, hanem elég erős is arra, hogy egy rossz fagygyúgyertya mellett akár éjfélíg se fáradjon el az

öltésekben, tűzőtetésekben s más efféle szemrontó munkában. Szüksége is volt rá, mert kis testvérei akármilyen vékony, szűk gyomrú, apró teremtések voltak, egyszer napjában mégis csak megéheztek, Berkes úr előkelő sétáiról pedig rendesen hatalmas étvágygyal tért haza, s nagyon rosszkedvű volt, hogy mindig a legolcsóbb ételekkel kell táplálkoznia.

- Klára, mondá Berkes úr kedvetlenül, a mint az ebéd végén leánya gyöngéden vállára hajolt, s félénken kedves egészségére kívánta az ebédet, - Klára, attól félek, hogy az ebéd nem válik egészségemre. Minden nap főzelék, egyre-másra csak főzelék - hisz ez paraszt gyomornak való. Rosszul gazdálkodol, nem tudsz a pénzzel bánni.

- Majd jobban vigyázok, atyám, felelt a leány szelíden.

- Hiszen nem kívánok sokat, folytatá az önző ember, de legalább olyan gazdaasszony lehetnél, mint boldogult anyád volt. Az nem tömött agyon csupa kolompérral, meg paszulyyal. Olyan ember, mint én, néha napján pecsenyét is ehetnék.

- Majd jobban fogok gazdálkodni, atyám, felelt Klára félénken, és elfordult, nehogy apja észrevegye a könnyet, mely lassan végigpergett arczán.

És a szép égszín szemek még tovább virasztottak a rossz fagygyertya mellett, és még többet fáradtak az öltésekben, tűzőtetésekben, és a kis testvérek szűk gyomrocskái egyre szűkebbre szorultak, és az apró éhes teremtések egyre mohóbb szemekkel nézték apjokat, ha napi sétája után jó étvágygyal a párolgó tál elé ült.

- Mi már jól laktunk, szokta mondani Klára, ha Berkes úrnak nagy ritkán eszébe jutott megkérdezni, hogy nem éhesek-e?

- Majd megjön az idő, mondá a derék férfiú és megvetőleg eltaszítá maga elől a kiürült tálat; majd megjön az idő, mikor nem ilyen komisz ételekkel fogjuk gyomrunkat rontani. Ne féljetez gyermekek, a világ utoljára is belátja, mennyit érek, s hozzám méltó állásra fog emelni. Akkor majd más ebédetek lesz, mint ez a silány borsó.

És Berkes úr ilyenkor fényes színekkel festé gyermekei elé a szép jövőt. Milyen nagy házban fognak lakni, milyen szép szobáik lesznek, fényes bársony butorokkal és földig érő tükrokkal; az asztal egész nap terítve lesz a legfinomabb holmikkal, sültekkal, tortákkal, édes borokkal. Az apró éhes teremtések köréje gyűltek, s nyitott szájjal hallgatták az elragadó festéseket, közben-közben főlzedegetve az asztalról, földről a morzsákat, melyek apjuk ebédjéből oda hulltak; és Klára hallgatva, szomorúan kefélte az ajtónál apja kopott felső kabátját, mert ebéd után ismét sétálni megy, s több látogatást is fog tenni befolyásos nagy uraknál.

- Klára, mondá Berkes úr, a mint leánya rásegítette a felső kabátot, s kalapját kezébe adta; a múlt éjjel majd megfagytam. Nem tudsz jobban befűteni?

- Majd veszek ma egy mázsa fát, felelt a leány halkán.

- Mázsát, mázsát! mondá nagy lenézéssel Berkes úr. Látszik, hogy rossz gazdasszony vagy. Mért nem veszed ölszámra a fát? akkor sokkal kevesebbe kerülne.

- Nincs annyi pénzünk, mondá Klára félénken.

- Mert rosszul gazdálkodol, felelt Berkes úr szigorúan.

- Majd igyekezni fogok, atyám.

- Jobb is lesz, ha több gondot fordítsz a háztartásra és nem sétálsz annyit az udvaron. Már többször vettem észre, mikor haza jöttem, hogy avval a haszontalan borbélylyal súgtál-búgtál. Mi dolgod van vele? Miről beszéltetek?

- Semmiről, felelt a leány nagyon elpirulva.

Berkes úr atyai szeme nem vette észre gyermeke arczán az éhség halványságát, de ezt az égő pír meg látta.

- Reményilem, mondá komoran, nem fogsz szégyent hozni fejemre. Még csak az kellene, ennyi sorscsapás közt, hogy leányom -

- Atyám, ne szóljon így! kiáltott Klára, és égő arczát az önző ember vállára hajtá.

- Mi az? Mért ijedtél meg? mondá Berkes úr, magához vonva leánya arczát, hogy szemébe nézzen. Mért pirulsz, mért sírsz?

- Oh atyám! még kérheti? Az a gyanú -

- Gyanú, gyanú! mondá bosszúsán Berkes úr. Én nem gyanúsítlak, de mint szerető, jó, gondos atyád köteles vagyok reád, jövődre gondot viselni. És azért nem tűröm, hogy avval a borbélylyal, avval a Czirókával szóba állj. Még rossz hírbe hozhat; arra pedig csak nem mer gondolni, hogy téged, egy Berkes-leányt nőül vegyen?

- Oh atyám! erről sohasem volt szó.

- Reményilem is, mondá a gondos apa, és elvárom, sőt parancsolom, hogy ezután még szóba se állj vele. Értetted?

És miután ily szeretően eleget tett apai kötelességének, Berkes úr sétálni ment rendes

útcaiba, az előkelő világ helyére, s néhány látogatást tett befolyásos nagy uraknál. De senkit sem talált otthon, sőt az egyik palotában az egyenruhás portás gorombán ráírvált, hogy a cselédlépcsőn járjon, a mi Berkes urat újabb átkokra ragadta a végzet ellen. Rossz kedvét épen nem enyhítette Cziráka úr látása, ki megint az udvaron ténfergett, mikor Berkes úr estefelé fáradtan és átfázva haza ért.

- Fogadni mernék, hogy ez a szőrpusztító megint Klárával mert beszélni, gondolá magában nagy haraggal és elkeseredéssel. Reményilem, a leány nem hágtá át tilalmamat, s nem állt szóba ez emberrel. De a dolog gyanús, nagyon gyanús. Majd résen leszek, és jaj neki, ha rajta kapom!

-354-

Ez apai szándékkal megállt az ajtó előtt s figyelmesen hallgatózni kezdett a kihangzó gyermekzsivajra.

- Oh Klára! kiáltott a legkisebb leány; milyen jó ez a meleg szoba. Azelőtt csak akkor fűtöttél be, mikor apa itthon volt, máskor majd megfagyunk. Milyen vígan ég most ez a tűz!

- Igen ám, mert azelőtt garasszámra vettük a fát, hogy apának meleg szobája legyen, szólt Mariska, Klára után a legnagyobb lány, a kinek már elég esze volt, hogy be legyen avatva a Berkes-család háztartási titkaiba.

- Miért? kérdék az apróbbak.

- Mert nem volt több pénzünk, felelt a bölcs Mariska.

- Hát most van? kérdé a kíváncsi Ilonka.

- Van bizony, felelt büszkén Mariska.

- Úgy hát mi is jól fogunk ma lakni? kérdé a naiv Margitka.

- Holnap estére olyan vacsorát kaptok, mint a király gyerekei, mondá Mariska.

- Mért holnap? kérdé kedvetlenül az ínyencz Juliska.

-355-

- Mert holnap lesz karácsony estéje, mikor a kis Jézus született, és akkor minden jó gyermek mulat és jóllakik, mondá oktató hangon Mariska.

- Karácsony! karácsony! kiálták az apró teremtések, és körbe fogózva körültánczolták az asztalt. Jó kis Jézus! jól fogunk lakni! jól fogunk lakni!

- Csendesen gyerekek! szólt közbe Klára, ki eddig hallgatva dolgozott a gyertya mellett.

- Aztán igazán olyan sok pénzed van Klára? kérdi a kíváncsi Ilonka.

- Húsz forint, mondá büszkén Mariska. Két darab újdonaúj tízes.

- Oh mutasd meg, mutasd meg! kiáltozák az apróságok, körülfogva Klára székét. Sohasem láttunk tíz forintost, nagyon szép lehet.

Berkes úr az ajtó előtt állt és hallgatózott. Sötét volt, tükör sem állt előtte, nem láthatta, mily izzó szégyen ég arczán; csak azt érezte, mintha valami nagyon forrón sütögetné. Minden szó az éhes, sovány, szegény gyermekek ajkáról mintha egy-egy erős kézszorítás volna, mely torkát fojtogatja. Miért? Tehet ő róla? Nem a végzet átkos műve ez is? Nem tesz ő meg mindent, a mi a gondos apától várható? Nem fárad, jár minden nap fényes hivatal után, hogy gyermekeinek mentől dicsőbb jövőt biztosítson? Tehet ő róla, hogy a végzet oly kérlelhetetlenül üldözi? Mit fojtogatja torkát ez a láthatatlan kéz?

-356-

A gyermekek ujjongása oda benn tetőpontot ért. Klára megmutatta nekik a két darab újdonaúj tízest.

- Milyen szép!

- Milyen síma!

- Milyen képek!

- Mennyiszer lehet ezért jól lakni!

A kalapácsütések, melyek eddig apránként hulltak Berkes úr fejére, most egy nagy csapássá egyesülnek, és olyant sújtanak rá, hogy csaknem elszédül belé; a fojtogató, láthatatlan kéz olyant szorít torkán, hogy ijedten kap levegőért és szívdobogása eláll. Egy szörnyű gondolat rohan rá, s hiába kergeti, a mint ott áll az ajtó előtt, és hallgatja a gyermekek ujjongó fölkiáltásait, melyekkel a két darab tízest dicsőítik. Honnan szerezte Klára ezeket? Tőle nem kapta - sohasem adott neki pénzt, mióta a fővárosban laknak. Mástól kapta - kitől, mily áron? Mit áldozott föl érte, az önző, hideg, szívtelen, eszeveszett apáért? Ifjúságát, örömeit, éjeit, napjait - vagy még mást is?

- Csendesen gyermekek! hallatszott belülről Klára szelíd, nyugodt hangja. Adjatok vissza a pénzt; még szétszakítjátok, aztán vége a holnapi jóllakásnak.

Meddig hajtotta önző ridegsége e szegény gyermek önfeláldozását? Az ő gyenge válla viselte egyedül a súlyos élet terhét, vajjon nem tört meg alatta? Vajjon a munka, mely feltörte kezét, elhomályosította szemét, elég volt-e? Nem kellett mást is oda adnia érette, az önző, élheterlen, álmadozó, dologtalan apáért?

-357-

Nem tudta, mennyi ideig állt az ajtó előtt. A gyermekek zshivaja elcsillapult, mind szépen

letelepedtek a tűz mellé, és halkan suttogva, nevetgélve melenggették kezeiket. Berkes úr jól látta a kulcslyukon keresztül. Látta Klárát is, a mint félreteszi munkáját s megteríti az asztalt, számára, az élheterlen vak ember számára. Belépjen-e, leüljön-e asztalához? Egye meg azt az ételt, melyet leánya az ő számára szerzett, ki tudja mily áron? Látta, mint mozog a szobában föl s alá kedves, könnyű alakja, és úgy vélte észrevenni, mintha mozdulataiban valami bágyadtság látszanék, mintha halvány arcából, fáradt szeméből valami nem gyermeces fájdalom szólna... Az ő szégyene az, a rossz apáé – de milyen szégyen? Hátha mindkettőjüké?...

Többé nem bírja; kinyitja az ajtót s belép a szobába. Nem veszi észre gyermekeit, a mint eléje tódulnak, s szokás szerint kézcsókkal fogadják; nem hallja leányát, a mint kéri, hogy üljön asztalhoz, nagyon jó vacsorával várta. Csak azon a gyötrő kérdésen gondolkozik folytonosan, arra keres választ leánya arcán, mozdulataiban, a szoba melegében, a párolgó ételben.

-358-

- Nem vagyok éhes, vess ágyat, tüstént lefekszem, mondja szórakozottan.

- Az istenért! rosszul van? kérdi ijedten Klára.

- Nem vagyok; vess ágyat, le akarok feküdni.

A gyermekek elcsendesülnek, összehúzódnak, moczcanni sem mernek, nehogy megzavarják apjokat. Berkes úr a párnára teszi fáradt fejét s behúnyja szemét. Még mindig arról a szörnyű kérdésről gondolkodik. A gyermekek azt hiszik, elaludt; szép csendesen lefekszenek, Klára elszedi az asztalt, megigazítja a tüzet, aztán ő is vetkezni kezd. A gyertyát szegényes papírrámás kis tűkre mellé állítja, aztán hirtelen leveti ruháját, óvatosan körül néz, látja, hogy apja szeme húnnya van; visszafordul a tükör felé s leereszti haját. Gyönyörű szép aranyzóka haja van, csaknem a földig ér; s a mint két vállán lehull és befödi termetét, olyan, mintha arany palástot vett volna magára. Így áll a kis tükör előtt, hosszan, szomorúan nézve benne lehulló haját, kezével símogatva, illesztgetve, befonva, kifonva. Berkes úr félig nyitott szemmel nézi leányát, és azt hiszi, remegve hiszi, hogy kínzó gondolatára most látja a választ. Hiszen ha csak kaczárságból gyönyörködne szép hajában, mért volna olyan szomorú, mért homályosítaná el szemeit az a két nehéz könyecsepp, mikor sóhajtva ajkához viszi s megcsókolja az arany fürtöket és elfordul a tükörtől?

-359-

- Meg kell tudnom mindent, gondolja magában Berkes úr, a mint leánya elfújja a gyertyát s halkán ágyába lopózik. Meg fogok tudni mindent, ismétli századszor, nyugtalanul hánykolódva ágyán s hallgatózva, alszik-e a leány, nem árul el álmában valamit? Meg kell tudnom mindent, ismétli reggel, midőn a hosszú álmatlan éjszaka után felöltözködik s reggeli nélkül elhagyja lakását. Ma nem jön haza ebédre, meg van híva, mondja leányának. Így majd kevésbé lesz óvatos, bizonyosan elárulja magát, nem is sejtve, hogy apja a szomszéd utcza kávéházából lesi minden lépését.

Berkes úr nem csalódott. Alig néhány órai várakozás után, mialatt a mogorva pinczér ismételt rohamokat intézett ellene a reggelik különféle nemeivel, észrevette, hogy leánya szegényes kopott nagy kendőbe burkolva, kilép a ház ajtaján s gyors léptekkel a belváros felé indul.

Apja utána sietett, óvatosan, a házak mellé lapulva, szegleteknél vigyázva, de nem volt szüksége a nagy óvatosságra, Klára egyszer sem tekintett hátra. Biztosan, határozott lépésekkel sietett előre, mint a ki egészen tisztában van útja céljával. Nem látszott rajta semmi habozás, félénkség, tétovázás, s Berkes úr elszoruló szívvel gondolá, hogy nem először teszi meg ezt az utat, melynek végét nem merte sejtteni.

-360-

Egészen bejutottak már a belváros nyüzsgő embertömegébe; ma különösen sokan jártak az utczákon, boltokban; mindenkinek vidám volt az arcza, mosolygott a szeme. Berkes úr a tolongásban közelebb férközhetett leányához, s alig pár lépéssel volt mögötte, midőn egy üveges boltajtón hirtelen belépett.

Berkes úr a mint meglepetésében gyorsan vissza akart ugrani, nehogy a bolt felé forduló leány észrevegye, elsiklott a fagyos kövezeten. A járókelőknek sokkal több dolguk volt, hogysem észrevegyék, csak egy pár utcza gyerkőcz üdvözölte hangos ujjongással elbukását. De míg kínosan föltápáskodott a földről, azalatt is epesztő gondolatával gyötrődött, s mohón kereste szemével az ajtót, melyen leánya belépett. Könnyű volt megismerni, réztányér lógott fölötte, táblájára pedig egy dupla orrú úri ember volt ülő helyzetben festve, a mint egy görbe nyakú másik úr csodálatos fürtökbe bodorítja haját. E művészi kép alá aranyos betűkkel volt írva: Cziróka Márton, fodrász és borbély műterme. – Szomszédjának, a hegyes orrú borbélynak hivatalos helyisége előtt állott.

- Még ez a szégyen is! gondolá elszorúlt szívvel, reszkető ajakkal a szerencsétlen apa. Azért suttogtak annyiszor, azért pirúlt el leányom, midőn tegnap a gaz csábítót említém előtte. Meghalok szégyenemben.

-361-

A szerető apára mindenesetre nagy szomorúság, ha leánya rossz útra téved; de ha e rossz útra egy borbély vezet, úgy a szégyen bizonyára kétszer akkora. E kettős szégyen terhe alatt görnyedve és estében megmarjult lábát vonszolva, Berkes úr a fodrászi és borbélyi műterem ajtajához lopózott, és egy kis rést keresve a sűrű jégvirágok közt, bepillantott az üvegtáblán.

Leányán kívül csak a terem művészi tulajdonosa volt a boltban. Klára mellette állt, aranyhaja le volt eresztve, s palástként borúlt rá, épen mint tegnap este. De most nem nézett a tükörbe, pedig a nagy tükörben sokkal jobban megláthatta volna magát, mint abban a kis, repedéses, papírrámás üvegdarabban. Cziróka úr mellette állt, s nagy bámulattal, sőt mint Berkes úr az

ablakon keresztül észrevette, sovár tekintettel szemlélte a gazdag aranyfürtöket.

- Nem nézi meg magát a tükörben? kérde a csábos kísértő.

- Nem, tegnap már elbúcsúztam tőle, felelt szomorú mosolylyal a leány. Vágja!

Cziróka úr fölvette nagy ollóját, s másik kezével belenyúlt a hullámzó aranszálak közé.

- Nincs vesztegetni való időm, mondá türelmetlenül Klára, még sokat kell bevásárolnom a mai karácsonyfára. Vágja!

-362-

De a művész nem tehetett eleget a parancsnak, ollója a földre hullt, az üvegtábla csörömpölve a műterembe zuhant és utána földült arcczal berohant Berkes úr.

- Hogy meri levágni a leányom haját? ordított dühösen a nevezett úr.

- Hogy merte betörni az üvegtáblámat! ordított még dühösebben Cziróka úr, és lehajolt a földre ollójáért, míg Klára sikoltva a szoba szögletébe menekült, s mintegy védelmül leomló hajába takarózott.

- Hogy meri levágni leányom haját? ismétlé toporzékolva Berkes úr.

- Mert az enyém! kiáltott Cziróka úr, harciasan csattogtatva nagy ollóját. Megvettem húsz forintért, ki is fizettem az árát. Úgy bizony, drágalátos Berkes uram, csak mereszse a szemét; az úr kényszerítette erre szegény leányát. Szereztem volna tisztességes keresetet, Bobiczky Jónás tizenkét forintot fizetett volna hetenként, de nem tetszett a nagyságos úrnak. Persze, úriasabb dolog volt egész nap sétálni és élni ennek a szegény gyermeknek kínos keresményéből. Szégyelje magát! Én tudom, mennyit szenvedett, dolgozott ez a szegény leány, mennyit éhezett, didergett, járt rongyosan kis testvéreivel, csakhogy az úr jóllakjék és sétáljon. Szégyelje magát! Más apa oda adja a lelkét gyermekeiért, és az úr a szájoktól vette el a falatot, melyet véres verejtékkal magoknak szolgáltak meg. Szégyelje magát! Hogy mer az úr számon kérni valamit leányától, micsoda joga van hozzá? Hiszen azt a rongyos életet, melyet az úr adott neki, már százszor megfizette szenvedéssel, keserűséggel. És most, mikor az Úr szent ünnepén kis testvéreinek örömet akar szerezni, hogy legalább egyszer egy évben meleg szobájok legyen, jóllakjanak, mikor épen azon töri áldott fejét, hogy egy új meleg sipkát vegyen hálátlan apjának, és kész elválni egyetlen ékességétől, szép aranyhajától, a melyet én csak azért vettem meg, mert más gazember kollégám bizonyosan felényit sem adott volna érte, - az úr ide jön lármázni és betöri az üvegtáblámat? Szégyelje magát!

-363-

A harcias borbély újra vérszomjasan megcsattogtatta ollóját, s olyan pillantást vetett a sokszorosan megszegényített férfiúra, mintha minden borbélyi törvény ellenére a fülét akarná levágni haj helyett. De csaknem ismét kiejtette az ollót kezéből; Berkes úr meggörnyedve, lassú léptekkel leányához ment, ki még mindig félénken állt a szögletben; melléje ment, szólni akart és keserű zokogással térdre esett előtte.

- Atyám, édes atyám, az istenért keljen föl, ne térdeljen előttem! kiáltott Klára, s igyekezett apját fölemelni a földről.

- Hagyj itt, hagyj itt! mondá fuldokolva a megtört ember. Nem lehet azért szóval, sem könyhullatással bocsánatot kérni, a mit én ellened vétettem. Engedd, hogy itt térdeljek előtted, ez a hely illet meg engem egyedül... Cziróka úr, mondá hirtelen az elámuló művész felé fordítva könnyes arczát, mely alig látszott ki a föléje hajló Klára leomló fürtjeiből, - Cziróka úr, meg tudná még számomra szerezni azt az állást Bobiczky Jónás úrnál?

-364-

- Hogyne tudnám! kiáltott diadalmasan Cziróka úr. Az ünnepek után azonnal elfoglalhatja.

- Köszönöm, mondá Berkes úr. Igyekezni fogok, hogy becsületére váljak szíves pártfogásának.

- Éljen! kiáltott a lelkesült hajművész. Legalább nem kell levágni ezt a szép aranyhaját. Pedig köztünk mondva, már volt rá egy grófné vevőm. Fonja be a haját, kisasszony, kár vele ezt a havas pallót seperni.

- Igen - de - mondá Klára félénken nézve apjára; a pénzből már sokat kiadtam, a gyermekek is várják estére a karácsonyfát.

- Azt meg is kell venni, a húsz forintot pedig -

- Köszönettel visszafizetem első hónapi béreimből, mondá Berkes úr, és csak ekkor mert fölemelkedni a földről.

A „BÁRÓ ÉS BANKÁR“ PALOTÁN.

-365-

(Egy színész elbeszélése után.)

Bájligei Zalán, a duna-pentelei színház első hősszerelmese, a hatvanas évek elején, elvált a nevezett műintézettől, és ekképen nyert szabadság-idejét arra használta, hogy ismereteinek és tapasztalatainak öregbítése végett meglátogatta a fővárost. Ugyanekkor vonult be Palotára az öreg Keszege társasága, és a nagy kocsmában megnyitotta Thalia templomát.

Pesttől Palota akkor sem volt oly messze, hogy kényelmesen be ne lehetett volna rándulni egy pár órára. Keszege úr sem akarta elmulasztani, hogy be ne tekintsen a nemzeti színházba, melynek hatalmas konkurrencziát nyitott a palotai kocsmában. Nagylelkű vetélytárs létére nyugodtan s a legkisebb tüntetés nélkül végig nézte egy pár előadását, s csak úgy magában tanulmányozta a fővárosi közönség ízlését és irányát, hogy a palotai színház művezetésében tudja magát mihez tartani.

Egy ily alkalommal találkozott Bájligeti Zalánal. Régi ismerősök voltak, nagyon örültek a viszontlátásnak. Elmondták egymásnak nézeteiket az előadott darab és a játék felől, s ámbár a jóakarát és elnézés nem hiányzott nyilatkozataikból, szakértő pillantásuk több oly hiányt fedezett föl, melyet csupa kollegiális érzelemből nem hallgathattak el. Észrevételeik bámulatosan megegyeztek egymással, és Keszege úr abban a nyomban meghívta Bájligeti Zalánt vendégszereplési ciklusra a palotai színházhoz.

- Jőjjön ki öcsém uram, mondá Keszege úr; nem fogja megbánni. Nagyon szép publikumunk van, a fővárosból is gyakran jönnek vendégeink. Ez lesz a legegyszerűbb út, hogy feltűnjék a fővárosi közönség előtt, és jövvője meg lesz alapítva.

Bájligeti Zalán örömmel ragadta meg az alkalmat, hogy régi vágyát betöltse és feltűnjék a fővárosi közönség előtt, mely Keszege úr biztatása szerint, kirándulásai alkalmával tömegesen és nagy meglepéssel szokta végig nézni a palotai előadásokat. A föltételekben azonnal megegyeztek és másnapra, első előadásul a «Báró és bankár»-t tűzték ki.

Bájligeti Zalán kockázatot ugyan néhány kérdést a társaság többi tagjai s különösen a másnapi darabban föllépendő művész és művésznő iránt, hanem Keszege úr csak azon sokat mondó, de kissé határozatlan fölvilágosítást adta, hogy társasága a vidék legjobb erőit foglalja magában. Meg kellett tehát elégednie ez önérzetes felelettel, és másnap szép reményekkel, nagyra törő vágyakkal megjelent a palotai színház foyerjében.

A színházi foyert palotai provincializmussal a nagy kocsmá tornácjának nevezték. Ennek a végén állt boldog nyugalommal az igazgató úr, erősen pöfékelve hatalmas gipsz pipájából s elmélyedve a távoli láthatár vizsgálatába. Bájligeti Zalán jelentkezett az igazgató előtt, s mohó türelmetlenséggel azonnal színpad, rendező, szereplő személyek, próba után kezdett tudakozódni.

Keszege úr kiverte a tornác párkányára gipsz pipáját és művészi nyugalommal felelt a tapasztalatlan kezdő naiv kérdéseire.

- Öcsém uram adja Mirmont bárót. Tudja ezt a szerepet?

- Játszottam, - felelt Bájligeti Zalán kitérőleg.

- Annál jobb, mondá az igazgató úr. Én adom a bankárt, Adélt pedig a társaság primadonnája.

- Hogy hívják? kérdé Bájligeti Zalán türelmetlenül.

- A név nem sokat tesz, első a művészet, felelt Keszege úr. Majd meglátja, hogy első rangú művésznő, ha nevét nem is kürtölik az újságok. Épen most várom a vonattal.

- Hol van?

- Dunakeszibe ment tegnap bálozni, de ma visszajön, érte küldtem a sugót. Hallotta hírét Ugocsai Taksonynak? Darabokat is írt, melyeket az ármány visszaútasított. Nevezetes ember, kalendáriumot is adott ki. Ő a társaság sugója, mondá Keszege úr ünnepélyesen.

- De hát a próba? sürgeté Bájligeti Zalán aggódalmasan.

- Minek a próba? Olyan sugó mellett, mint Ugocsai Taksony, nem szükséges semmi próba, mondá Keszege úr nagy büszkeséggel.

Bájligeti Zalán, daczára a kitűnő sugóra szóló édes biztatásnak, mégis némi szívszorulással gondolt a nevezetes estére, melyen először lesz alkalma fellépni a fővárosi közönség előtt: fogta tehát szerepét, kiballagott vele a mezőre, a vasúti állomás irányában, s a fűbe heveredve, kemény igyekezettel szavalt és tanult, hogy a falombok közt csicsergő madarak ijedten elnémultak és a vakandturás álmos lakója bámulva nyitotta ki szemét a soha nem hallott hangok harsogására.

Szerencsésen és nagy dicsőséggel végére ért szerepének, és épen fájdalmas hörgéssel készült a vakandturás fölött elterülve meghalni, midőn megtört «Isten veled»-jére éles fütty visított végig a levegőn válaszul. Bájligeti Zalán riadtan ugrott föl a fűből ez ominózus hang hallatára; de körülnézve, édes megnyugvással tapasztalá, hogy a veszedelmes hang nem a közönség köréből, hanem az épen megérkező vasúti mozdonytól származik.

- Gyerünk öcsém uram, mondá Keszege úr, ki ezalatt szintén előkerült a faluból. Gyerünk a pályaudvarba és fogadjuk illendően a primadonnát.

A vonat szikrázva, tüszkölve, lihegve czammogott be az udvarra. Egymás után nyíltak ki a kocsijátok és ugrottak le az útasok. Csak egy negyedik osztályú kocsiját maradt bajlólátúan zárva, mintha maga is félne szörnyű titkát az emberek közé, a napvilágra bocsátani. Végre ez is megnyílt, és lassan, vészterhesen kilépett belőle egy dült arczú férfiú, reszkető ajakkal és villogó szemmel.

- Hol a primadonna? kiáltott rá messziről Keszege úr.

- Ott iszik Dunakeszin egy svalizsér káplárral, felelt sötéten a dúlt arcú férfiú.

- Egy svalizsér káplárral! mondá Keszege úr elképedve. Hát a mai előadás?

- Ott iszik Dunakeszin egy svalizsér káplárral, mondá a dúlt arcú férfiú még sötétebben. Egyebet nem szólt. Kábult agyában nem volt hely más fogalom számára az iváson és a svalizsér kápláron kívül. Minden további felvilágosítás nélkül megfordult és sötét merengések közt a falu felé indult.

-370-

Keszege úr az első meglepetés elpárolgása után nagy művészi nyugalommal fogadta a gyász hírt. Megigazította orrán pápaszemét, mely a svalizsér invázióinak első hatása alatt egész orra hegyéig lecsúszott vala; megtönte gipsz pipáját, karon fogta Bájligeti Zalánt, és szintén a falu felé irányozta lépteit, a dúlt arcú férfiú nyomában.

Útközben, rejtelmes suttogással, beavatta Bájligeti Zalánt a palotai kulisszák titkaiba.

- Ez a szerencsétlen Ugocsay Taksony - mondá rejtélyesen és hüvelykujja bütykével az előttük haladó dúlt arcú férfiúra mutatott - ez a szerencsétlen Ugocsay Taksony imádója a primadonnának. Hozzá féltékeny, borzasztó féltékeny, valódi Othello. El is játszta egyszer Othellót és annyira elragadta szerepe, hogy a nagy zsebkendő jelenetben pofon vágta a primadonnát, mert észre vette, hogy nagyon néz a publikum felé. Nem csodálom, ha ez a hitszegés annyira leverte. De minek is kellett annak a primadonnának Dunakeszibe menni a bálba? Ha tudtam volna, hogy svalizsérok fekszenek ott, bizony el nem engedtem volna. Szegény Ugocsay Taksony! Mit érünk most egy megtört szívű sugóval?

- Sugóval? kérdé Bájligeti Zalán. Hát játszani fogunk?

- Minden esetre, felelt az igazgató. Már elvittek két zártszéket, nagy bevételünk lesz, el nem engedhetjük.

-371-

- De mit adunk?

- Hát a «Báró és bankárt».

- Van még a társaságban más alkalmas egyén Adél szerepére? Kérdé Bájligeti Zalán naivul.

- A társaságban nincs rá más alkalmas egyén, mert az egész társaság belőlem, a primadonnából és Ugocsay Taksonyból áll, felelt Keszege úr művészi nyugalommal.

- Hát akkor ki adja Adél szerepét? kérdé Bájligeti Zalán hűledezve.

- Öcsém uram, felelt Keszege úr higgadtan.

- Lehetetlen! kiáltott az elszörnyedt hősszerelmes.

- Művész előtt nincs lehetetlenség, mondá Keszege úr fenséggel. A kocsmáros leánya olyan fél kisasszony, vasárnap úri ruhában szokott járni. Ettől kérjük a kosztümöt, a többi aztán magától jön.

- De kérem... akart remonstrálni a szerencsétlen Bájligeti Zalán.

- Semmi kérem, felelt az igazgató szigorúan. Két zártszéket már elvittek, a jegyzőné és sógornéja számára. Ezek a mi legfőbb mæcenásaink. Mit mondanának, ha ma nem lenne előadás? Tönkre akar tenni, öcsém uram? Mondja, hogy akar.

Mivel pedig Bájligeti Zalán semmi efféle kegyetlen indulatot nem táplált Keszege úr ellen, nem volt egyéb tennivalója, mint elvállalni a neki osztott szerepet. Ez alatt beérkeztek a faluba. Keszege úr azonnal körülfogta a kocsmáros kisasszonyt és megszerezte Adél kosztümjét, melyet a kocsmában azonnal föl is próbált Bájligeti Zalánra. A ruha kissé rövid volt ugyan és Keszege úr s a kocsmáros kisasszony egyesült erőlködéseinek sem sikerült összefűzni, hanem ezen könnyen segítettek egy nagy kendővel; Keszege úr pedig kitétte a színlapra, hogy Adél személyesítője a marseillei tengerésznök legújabb divata szerint lesz öltözve.

-372-

A színlap összeállítása különben némi fejtörésbe került. Végre Keszege úr számtalan pápaszemtörítés és tintaalcseppentés után összeállítá a hazai színlapírás valódi remekét.

«A nagyhírű művészpár Bájligeti Zalán és neje Zelma első vendégföllépte.»

- De hogy fogok én saját magammal beszélni? - kérdé Bájligeti Zalán kétségbeesetten.

- Azokat a jeleneteket kihagyjuk, felelt Keszege úr, vagy pedig, a mit Arthurnak kell mondani, elmondom én, a bankár. Ne féljen öcsémuram, bátorság! A művész előtt semmi sem lehetetlen.

A színlapokat Keszege úr személyesen hordta ki, s egy óra múlva diadaltól ragyogó arczczal jelenté a kamarában tanuló és ruháit próbáló Zelmának, hogy nagyon szép közönségre számíthatnak, pesti vendégek is lesznek.

-373-

De ekkor új felleg tornyosult a művészet egén s elborítással fenyegette a mai előadás fényes csillagát. Ugocsay Taksony, a szerelmében csalódott sugó, határozottan kijelenté, hogy az istennek se fog sugni. Egyszersmind a kocsmáros asztalához csapta sugókönyvét, s az órzöngő féltékenység rémeitől üldözötve, kirohant a mezőre. Ott is maradt egész éjjel, a zúgó szélbe kiáltva bánatát és átkait a hűtlen primadonna ellen, s merész kihívásokat intézve a csábító svalizsér káplárhoz, ki Dunakesziben ivott és mulatott a hitszegő Desdemonával.

Keszege urat a sugó rémes állapota sem vette ki művészi nyugalmából. Miután kétszer utána ment a mezőre, s mindannyiszor meghiúsult reményekkel tért vissza: lemondott minden további kísérletről, hogy a svalzsér stratagema áldozatát kötelességének öntudatára ébreszsze. Visszament a kamarába, hol Zelma épen a női toalette titkai fölött törte fejét, s bejelenté a szomorú hírt, hogy nincs sugó.

- Hála istennek! kiáltott Zelma, s kezdte gyorsan levetni rokolyáját.

- Csak maradjon a kosztümben öcsém uram, mondá Keszege úr. Két zártszéket elvittek, játszani fogunk, ha ég és pokol összeesküszik ellenünk.

- De a sugó... veté ellen a szerencsétlen vendégművészpár.

- Itt van az öreg Hamvas. Régi czimborám, minden előadásra kilátogat Pestről, hol tagja a szegények házának. Rendesen a bilét-kontrollt szoktam rábízni, de ma elvállalja a sugást is, mondá az igazgató.

- Tehát nincs mentség, játszanom kell? sóhajtott Bájligeti Zalán és neje Zelma.

- Menthetetlenül, felelt Keszege úr.

Zelma megtapogatta ábrázatját s ijedten vette észre a négy napos szakál erős tüskéit. Borotválkozni akart előbb, de Keszege úr nem engedte, mert a közönség már gyülekezni kezd s a színpadot is föl kell állítani. És midőn Zelma vígasztalan arczkifejezéssel húzta végig kezét tüskés szakálán, megnyugtató azon anthropologiai fölfedezéssel, hogy a marseillei nőknek bizonyosan ilyen arcbőrük van...

- Bátorság, öcsém uram, nagyon jól fog menni.

Az első jelenetet kihagyjuk, csak a másodikkal kezdjük, mikor a bankár belép. A többi aztán magától jön, mondá Keszege úr vígasztalólag.

- De a harmadik felvonást még el sem olvastam, szabadkozék Zelma.

- Odáig el sem jutunk, mondá az igazgató. Mihelyt a jegyzőné ásítani kezd, azonnal megcsináljuk a katasztrófát, én megölöm öcsém uramat, azután magamat; és a függőnyt leeresztjük. Ennek hatása lesz, nagy hatása.

Keszege úr nem hallgatott többé semmi ellenvetésre, karon ragadta a vonakodó Zelmát és a nagy ivószobába vitte, hol épen a színpadot állították föl.

A színpad, mint a lángész minden találmánya, igen egyszerű volt, de annál czélszerűbb. A szoba felső végén egymás mellé állítottak három kerek kocsmai asztalt, ez volt a színpad. Előtte a falba kétfelől szöveget vertek, ezt zsineggel összekötötték, a zsinegről lepedő lógott le s eltakarta a három asztalt a szoba többi részétől, ez volt a függöny. A gömbölyű asztalok természetesen úgy érintkeztek egymással, hogy közöttük hézag maradt, egy ilyen hézagban széket tettek a földre, rá ültették az öreg Hamvaszt a könyvvel, ez volt a sugólyuk és a sugó. Keszege úr fölmászott az asztalra, leeresztette a függőnyt, lelkére kötötte az öreg Hamvasznak, hogy jól vigyázzon és el ne aludjék, meggyújtatott négy faggyúgyertyát, kettőt a nézőtéren, egyet a színpadon, egyet a sugólyuk mellett, és jelt adott, hogy nyissák ki az ajtót s kezdjék meg az ouverturet.

Az ablak alatt megszólalt egy kintorna dallamos hangja s a helyzethez illő búskomor nótát játszott. Az ajtó megnyílt s a közönség tódulni kezdett a színházba. Keszege úr félrevonta a lepedőt, s megigazítva orrán pápaszemét, figyelmesen és nagy érdeklődéssel kitekintett.

- Szép közönség lesz, mondá aztán Bájligeti Zelmához fordúlva, ki rövid rokolyában és nagy kendővel az egyik asztal végén állt a falhoz lapulva.

A vendégművész előre lépett, óvatosan, nehogy a sugólyukba essék az öreg Hamvas nyaka közé. Előre lépett s kíváncsi érdeklődéssel tudakozódott, hol vannak a fővárosi vendégek?

- Ott ni, mondá Keszege úr, kinyújtva kezét a félrevont lepedő mellett.

Bájligeti Zelma szívdobogva követte a kinyújtott kéz irányát. Egészen hátul, a szoba legtúlsó végén, hosszú falóczán állt egymás mellett hét vagy nyolcz gyanús egyéniség. Egyik almát evett és héját a földre dobta, néhányan szivaroztak, néhányan vakaróztak és ásitottak. Valamennyien azon előkelő hanyagsággal viselték magukat, melyet a nagyvárosiak szoktak magukra venni a vidéki közönséggel szemben.

- Ezek a fővárosi vendégek? mondá Zelma a csalódás keserűségével. Hisz ezek csirkefogók.

Keszege úrnak nem volt ideje megtorolni közönségének e sértő qualificatióját, mert a kintornanyitány elhallgatott, a közönség türelmetlen lábdobogással jelenté, hogy már részesülni akar a műélvezetben. A jegyzőné is megérkezett és sógornéjával az első rangú két zártszékre telepedett.

Keszege úr ismét a falhoz állította a remegő vendégművészt, lemordult az öreg Hamvashoz, hogy vigyázzon; aztán elővette pálcáját s egy üres poharat háromszor megkongatott vele. A harmadik csengetés után belebökte pálcáját a lepedőbe s földobta a zsinegre. A függöny fölemelkedett.

A közönség, meglátván a falhoz lapuló Adélt, tengerésznői kosztümjében és marseillei arcbőrrel, óriási kaczagásban és tapsviharban tört ki, s a vendégművészt, mielőtt szerepéhez fogott volna, hétszer kitapsolta. Zelma zavartan és szégyenlősen hajtogatta magát, egyik kezével

rokolyáját fogva, mert rémulten vette észre, hogy a kapocs lepattant róla.

- Van hatás öcsém uram, dörmögött Keszege úr, megigazítva orrán pápaszemét, a mint Zelma kezét fogva közösen hajtogatták magukat a tomboló közönség előtt. - Jőjjön előbbre, hadd lássák jobban!

- Nem mehetek, leesik a rokolyám, felelt Zelma a kétségbeesés lázas suttogásával és erősen a falhoz lapúlt.

- Sugj, mordúlt le Keszege úr a sugóbarlangba.

Hamvas bácsi tehát magasan föltartotta könyvét és ünnepélyes lassúsággal súgni kezdett, s a nagyszerű előadás kezdetét vette. -378-

Egy darabig csak ment valahogy, Keszege úr nem sokat törődött, minő nyelvtani alakban adja vissza az alulról felhangzó szavakat; azt sem bánta, ha az öreg Hamvas közben-közben tubákkolt s nagy ünnepélyességgel kifujta orrát. A bankár ezalatt oda fönn művészi pauzákat tartott, beárnyalta szemét kezével, végig nézett a közönségen s barátságosan integetett egyik-másik ismerősének.

Adél megható alakítás volt. Nem sokat hallott ugyan az öreg Hamvas földalatti dörmögéséből, de a falhoz lapuló helyzete s aggodalmasan rokolyáját fogó taglejtése, egyesülve ijedt hebegésével, oly művészi egészlet nyújtott, hogy a tapsvihar újra meg újra kitört, s még a fővárosi vendégek, ott a lócza tetején is hangos rikoltásokkal jelenték meglegedésüket a műélvezet fölött.

A faggyúgyertyák ezalatt tragikus hangulatban lobogtak és valódi görög kalapot formáltak koppantatlan hamvaikkal.

Közeledett az első felvonás leghatásosabb jelenete. Keszege úr dült arczczal, de egyszersmind örvendező lihegéssel rohan a színpadra azaz a szélső asztalról a középső asztalra, és felkiált:

- Ő az! érzem, hogy ő! Mikép is lehet... (mi az? mordult le a sugóhoz) kérkednem (mi az? nem hallom -) lehet kétkednem? Örülj Adél! De mi bajod van? Olyan (mi az? nem hallom.) -379-

- Ha nem látok, süsd meg! dörmög Hamvas bácsi a sugólyukban. - Koppantsd meg a gyertyát.

Keszege úr koppantót keres, de nem talál; utoljára azzal segít a dolgon, hogy megnyálazza két ujját s úgy veszi el a gyertya hamvát. A fővárosi vendégek tapsolnak s «ujrát» kiáltanak. Keszege úr felbátorítva az első siker által, megkoppantja a másik gyertyát is.

E művészi pauza alatt Zelma aggodalmasan iparkodik bekapcsolni rokolyáját, de csak azt nyeri vele, hogy még jobban megbomlik az egész kosztüm. A szerencsétlen vendégművész hideg verejtéket izzad s halálos gyötrelmek közt lesi a jegyzőné ásitását.

- Na most látsz már, sugj tovább, mordul le Keszege úr a sugólyukba. (Hamvas bácsi sug. Olyan halvány vagy és remegsz.) Olyan hablány vagy és mekegsz. (Mi az? Hangosabban!) És mekegsz! (Nyisd ki már a szádat.)

- Tintafolt van a könyvben, süsd meg, dörmög bosszúsán az öreg Hamvas, hasztalan nézve jobbról-balról a hieroglyph-szerű betűket.

- Fordítsd a végire, csak a végire, morog a bankár és új művészi pauzát tart. -380-

Hamvas bácsi jó vastagon ujjá közé fogja a lapokat, és a könyv legvégére fordít.

- Na sugj már, mordul rá a bankár... oh vaj... (Mi az? micsoda vaj?) (Hamvas bácsi sug: vajha gyermekem maradtál volna.) Oh gyermekem vajt haraptál volna! (Mi az? nem hallom.)

- Ásított a jegyzőné, sugja mohón Adél a tépelődő Granville bankár fülébe. Keszege úr ez örömhírre felsikolt és a kétségbeesett őrjöngés legmagasabb fokára jutva, mardosó szemrehányásokat tesz hűtlen nejeinek.

- Meghalunk mindketten, üvölt Keszege úr, és kirántva zsebéből drót pipaszurkálóját, meggyilkolja nejét, azután pedig saját szívébe mártja törét. Halálos vergődése közt észreveszi, hogy nincs szék a színpadon, lenyúl tehát a nézőtérre, fölemel egy üres széket, s reá ülve fájdalmas sóhajtással lehunyja szemét és meghal.

Zelma végjelenését hatásosabbá akarja tenni s nagyobb művészettel hal meg, csakhogy leroskadásában eltéveszti a középső asztalt és keményen föbe rugja az öreg Hamvast, ki a darab végét látva, épen ki akar emelkedni barlangjából. A tompa nyögés és az elfojtott káromkodás, mely a sugólyukból felhangzik, misztikus színt ad a tragédia befejezésének és viharos tapsokra ragadja a közönséget.

Keszege úr fellelkesülve az előadás sikere által, fölemelkedik székéről, az asztal szélére lép, meghajtja magát s a következő jelentéssel fejezi be a mai estét: -381-

- Nagyerdemű-közönség! Köszönjük a szíves látogatást és további becses pártfogásába ajánljuk magunkat. Jövő vasárnap adatni fog egy híres francia vígjáték, címe: «A dijoni örültek háza Párisban», dráma négy felvonásban!

Tornyai úr és neje haza érkeztek külföldi útjokból. Sokáig voltak oda, csaknem félévig; bejártak minden országot, melynek járt útjai vannak, megnéztek minden megnézhetőt, miről világot látott embernek beszélni kell és illik. Sokat fáradtak, még többet költöttek. Tehetik, van miből. Fiatalok még, elbírják a fáradságot; gazdagok, elbírják a költséget.

Rokonok, ismerősök alig győzik hazaérkezésüket várni. Két hét óta, mióta tudniillik Tornyai úr házmestere levelet kapott valóságos párisi póstabélyeggel és Tornyai úr lakásán megindult az ablaknyitogatás, padlósurolás és szőnyegkopogtatás, nem múlt el egyetlen egy nap sem, hogy egyik-másik tagja a nagyterjedelmű atyafiságnak és baráti körnek be ne szólott volna a hirtelen nagy nevezetességre emelkedett házmester füstös szobájába. «Megjöttek már?» volt a rendes reggeli és esti köszöntés. «Még nem» volt a rövid, de napról-napra bővebb kommentárokkal kísért válasz, és a házmester ünnepélyesen kinyitotta fényes almáriomának legfelső rejtett fiókját, s kegyeletes büszkeséggel hivatkozott Tornyai úr levelére a hiteles párisi póstabélyeggel, melynek csudájára bejártak még azok is, kik semmi összeköttetésben sem álltak a Tornyai családdal.

-383-

- Hétfőn reggel - volt a házmester állandó felelete az utolsó napokban egyre gyarapodó kérdésekre. Megjött a hétfő reggel, vidáman mosolygott a fölkelő nap széles piros ábrázata, de annál zordonabb volt a házmester álmos arcza, midőn az éjjeli virasztás, kirakodás, rendezkedés után egy kis órai édes szendergésre akart kényelmes karszékébe ereszkedni, de az első bólintás után felriasztá onnan a házmesterek kérelhetetlen végzete, a csengetyű. «Még korán van kaput nyitni» dörögött a nyugalmában háborgatott férfiú, de a csengetyű nem látszott nézetében osztozni, s mindegyre erősebben figyelmezteté, hogy a házmesteri méltóságnak is meg vannak a maga rossz oldalai.

A kinyílt kapun öreg asszonyság suhan be. «Tudom, haza jöttek már, egész éjjel lestem kocsijukat», mondja a házmesternek, és a lépcső felé siet. «Még nem keltek föl», akar tiltakozni a ház álmos öre; de az öreg asszonyság már a felső lépcső karfáján kihajolva kiált vissza, hogy «nem tesz semmit, a házi úr nagynénjének szabad bejárása lehet akármikor.»

-384-

- A háziúr nagynénjének - valóban sok kiváltsága van, a mivel nem minden halandó dicsekedhetik. Kiváltsága van arra, hogy fölverje az álmos szobalányt, kinyitassa vele a terem ajtaját s ismét aludni küldje. Kiváltsága van arra, hogy össze-vissza turkálja a terem székein, pamlagain, asztalain festői rendtelenségben heverő érdekes külföldi ritkaságokat, s míg azon töri fejét, melyiket kinek szánták - kiválaszsa a legszebbiket, mely bizonyosan az övé lesz. Kiváltsága van arra, hogy a mellékszoba ajtajához közeledjék s figyelemmel kísérje az onnan kihangzó beszédet: nem mintha hallgatózni akarna, hanem csak azért, nehogy a nem-használat által elévüljön kiváltsága - unokaöccse és unokahuga titkaival megismerkedni.

A nagynéni hegyes orrú, hegyes állú, hamis fogú, hamis fürtű, hatvan éves ifjú hölgy. Füle nem hegyes, de jól tudja hegyezni, ha beszédet hall az ajtón keresztül; nyelve sem hamis, de azért elég hamisan tudja forgatni, ha füle hozzá juttatja valami forgatni valóhoz. Ez a két legkitünőbb érzéke; valódi művészettel használja mindkettőt. Most a fül foglalkozik; a nyelv sorát várja.

A másik szobában férfi és női hang váltakozik gyors menetű, szaggatott, drámai dialógban.

- Bécstől egész hazáig, ez mégis sok, - mondja a férfihang.

-385-

- Tehetek én róla? - válaszol a női hang.

- Te csaltad magaddal, - vádol a férfihang.

- Nem igaz, - védekezik a női hang.

- De mégis szereted, - hörög a férfihang.

- Mért ne szeretném? - daczol a női hang.

- Én nem tűröm, - zsarnokoskodik a férfihang.

- Én meg el nem hagyom, - lázong a női hang.

- El kell tőle válnod, - parancsol a férfihang.

- Inkább életemtől, - engedetlenkedik a női hang.

- Nem vagyok már férjed? - gúnyolódik a férfihang.

- Nagyon is érezteted, - panaszkodik a női hang.

- Vagy ő, vagy én, - kegyetlenkedik a férfihang.

- Önző, - zokog a női hang.

- Szörnyűség! - sopánkodik magában a nagynéni. Kétségbe van esve a hallottak felett, de a lelke örül, hogy valami titok nyomára jött, melyet mindenki csak az ő kezéből kaphat hamisítatlan, hiteles minőségben. Nyugtalanzkodni kezd, hangyák zszibongnak lábában, mozogni kell. Lelkét megkapja a nagy fölthalálók láza, nem maradhat magában, nem tarthatja magának titkát, emberek közé hajtja a láb, közölnie kell azt, mit nem magáért, hanem az emberiség üdvére fedezett föl, talált föl.

-386-

Halkan az ajtó felé vonul, de a másik ajtó megnyílik, s belép az ifjú házaspár. A néni nem mehet, rajta kapták, keresztül kell esnie az első találkozás csókjain, ölelésein, kérdezősködésein. Szeretne már menni, de nem akarja rokonait megsérteni a hirtelen távozással; amazok sem bánnák, ha már elmenne, de azért tartóztatják. Egymás kedvéért vannak egymásnak s önmaguknak terhére. De a néni hangyái mindegyre tűrhetetlenebbül zsi bongnak. Mennie kell, csak egy pillanatra akarta kedves rokonait ölelni. – De miért oly gyorsan? Hisz alig beszéltek még valamit, pedig annyi mondani valójuk van. No de semmi; ma estére ugyanis meghívják az egész rokonságot, akkor majd kibeszélhetik magukat.

A néni fényes példáját adja a hatvan éves üdeségnek, midőn az utcán végig siet. Nem is siet, hanem lebeg; nem is lebeg, hanem csak úgy elpárolog. Valami benső kényszerűség sarkalja, űzi, hogy mielőbb fogékony lélekre találjon, melylyel eszméit közölje. Ez a benső kényszerűség teremtí az emberi szellem nagy műveit, ennek kérlelhetetlen sarkantyúját érzi most oldalában az alkotó szellemű öreg hölgy. Mily kár, hogy ily kora reggel még senkit sem talál az utcán. Már közel van lakásához, s nagy fölfedezése még mindig holt tőke az emberiségre nézve. Töprenkedik: kinél tehetne ily kora reggel látogatást legillendőbbben; midőn a szomszéd utcából terjedelmes asszonyság alakja merül föl, háta mögött kosarat vivő szolgálóval. A néni meg van mentve.

-387-

Kimondhatatlan nyájasan üdvözli a terjedelmes asszonyságot, mit ez elég balgán saját érdemének tulajdonít. Az idő, álm és piaczi árak másodrangú kérdéseinek hamar átesnek, a néni lázas sietséggel, de művészi beosztással törtet célja felé. «Megjötték már, épen tőlük jövök.» A terjedelmes asszonyság magánkívül van örömeiben. «Oh, az én kedves kis Tornyainém! Csakhogy újra látom! Mily színben van? Javára volt az utazás?» A néni baljóslatúan köhög. «Neki semmi baja, de a férje, szegény öcsém! Ki hitte volna?» A terjedelmes asszonyság fülét hegyezi, vadat szimatol. «Szent isten, mi baja van? Csak nem beteg?» A néni rémes nyugalommal rázza fejét; a terjedelmes asszonyság ujjongó kétségbeeséssel találgat tovább. «Nem beteg? Akkor tán neje, az én kedves, egyetlen kis barátném...? Nem, ez gondolatnak is borzasztó!» «Úgy van», felel a néni síri hangon. – «Ki hitte volna ezt az én kedves barátnémról!» sóhajt a terjedelmes asszonyság örvendező bánatában. – «Kegyednek elmondom, kedves Manduláné asszonyság, úgyis köztünk marad. Az asszonya Bécsből idáig udvaroltatott magának egy fiatal emberrel.» «Szörnyűség!» «Férje szemeláttára!» «Mily elvetemült!» «És még szemébe mondja férjének, hogy nem hagyja el kedvesét.» «Hallatlan!»

-388-

– Hallatlan! – ismétlé magában a terjedelmes Manduláné asszonyság, a mint tovább gördül a zöldséges piacz felé; míg a néni már a túlsó utcásarkon beszélget egy furfangos tekintetű sovány öreg úrral. «Hallatlan!» mondja századszor a terjedelmes asszonyság. «Összedni magát egy huszárhadnaggyal, s hozzá még egész nyiltan, férje tudtával. Szegény kis barátném, mennyire sajnálom!»

Manduláné asszonyság a sajnálkozás legmagasabb fokát elég sajátságosan elégedett mosolylyal, kézdörzsöléssel és vidor kacsintással fejezi ki. A bánkódás ugyanezen symptomái jelentkeznek a kosarat vivő boglyas szolgálón is, ki nem csekély megbotránkozással hallotta az előbbi szóváltást. Nem is mulasztja el, a piacson több, osztályához tartozó kosaras hölgynek titok pecsétje alatt elmondani, hogy Tornyainé asszonyság Bécsben megszökött férjétől egy katonatiszttal, de Tornyai úr elfogta és erővel haza hozta; míg a nem csekély térfogatú Manduláné asszonyság Gerezdiné és Csontosné asszonyságokkal közli titok pecsétje alatt, hogy Tornyainét férje titkos találkozón kapta egy huszárkapitánnyal, és a dologból valószínűleg válóper lesz. Mindhárman benső meghitt barátnői a kedves kis Tornyainénak, s nem tudnak hova lenni örömeiben és sajnálkozásukban.

-389-

A furfangos tekintetű sovány öreg úr, kit mély beszélgetésben láttunk egy utcásarkon a néniel, fejcsóválva és a helyzetnek megfelelő drámai tartással vesz búcsút a hegyes tulajdonságokkal ellátott koros hölgytől. Gyömbéri urnak különben a furfangos tekinteten és soványságon kívül még más ismertető jelei is vannak. Karakter nélkül nyugalmazott főhadnagy és hősi tradíciójánál fogva természetes lovagja minden üldözött és rágalmazott női erénynek. Meghallgatta ugyan a néni fölfedezését, el is hitte a mint illik; de erős szándéka, védelmére kelni az elnyomott nőnek s oda dobni kesztyűjét bárkinek, ki ellene mer szólani. E dícséretes határozattal bejárja ismerős házait a délelőtti folyamában, lesve valami célzást vagy elburkolt sértést, melyet lovagi módon megtorolhasson. Nem lelvén sehol kellő provokációra, hősi lélekkel önmaga hívja fejére a küzdelmet és veszélyt – elbeszélve mindenütt, hogy Tornyaiék el fognak válni és boszújával fenyegetve mindenkit, ki a nőt mondaná e szomorú katasztrófa okául.

A patika előtt nagy csoport úri ember áll. Beszélgetnek, szivaroznak, megjegyzéseket tesznek az átmenőkre. Ez a rendes napi foglalkozásuk; mely magában véve igen érdekes ugyan és magas szellemi élvezekkel kínalkozik; de gyakori ismétlődése folytán kissé vesztett eredeti varázsából. Ma azonban élénk szavak keresztüze váltakozik szakadatlanul; találgatások, tréfák, célzások, fogadások váltják föl egymást. Van a ki látásból ismeri Tornyainé kedvesét s esküt merne tenni rá, hogy a viszony régibb keletű. Néhány ügyvéd, tagja e díszes társaságnak, komoly elmélkedésbe merül a kérdés fölött: ki nyeri el közülök e zsíros válóper. Egy merész tartású, kissé álmos tekintetű fiatal úr, pelyhedző állat símogatva sajnálkozik, hogy nem ismeri személyesen Tornyaiékat; akkor nem kellett volna a menyecskének Bécsből importálni oly cikket, mely nálunk is kapható. A finoman elburkolt tréfa hangos kacaját támaszt; az álmos tekintetű úr egyszerre nagy kópé hírére emelkedik, s több öreg úr komolyan fölteszi magában, hogy ezentúl óvatosabb figyelemmel kíséri az álmos fiatal urat, ha meglátja háza tájékán.

-390-

A borbélyműhelyben fürge hajművészek a legújabb botránnyal mulattatják vendégeiket. Az

egyik azt is tudja, hogy Tornyai úr első kétségbeesésében borotvával akarta elmetezni nyakát – oly élethíven mutatva saját borotvájával ez öngyilkos merénylet megfelelő taglejtéseit, hogy a beszappanyozott öreg úr, kinek épen orrát fogja és torkát vakarja, egy pillanatig halottnak véli magát.

Családapák délben erkölcsi tanításokat adnak felnőtt leányaiknak, összetett kezekkel kérve őket, őrizkedjenek minden rossz példától. Felnőtt leányok összesugnak, nevetnek, szörnyűködnek s nagyon szeretnék látni azt a veszedelmes hódítót. Öreg asszonyságok baljóslatúan csóválják fejüket s emlékeznek rá, hogy ezt mind előre megmondták. Féltekeny hajlamú férjek scénákat csinálnak otthon és sötét tekintettel kísérik feleségeik mozdulatait; sőt egy különösen gyanakodó természetű szatócs a pinczébe zárja nejét, mert rajta kapta, hogy az érdekes huszártiszt után leskelődött a boltajtóban.

A rokonok, ismerősök, kik a nap folytán látogatást tesznek a hazatért párnál, részvevő, szánakozó arcczal lépnek be, mint a halottas házba. Beszédökben óvatosak, kíméletesek, nehogy valami fájdalmas húrt érintsenek; hangjuk tompa, kimért, szomorú; tekintetök csak lopva keresi az ifjú pár arcán a szörnyű viharok nyomait. A nők feltűnően hidegek a házi asszony iránt, a férfiak ellenben sokkal nagyobb figyelemben részesítik, mint eddigelé; sőt több középkorú és ifjú úr azon titkos reményben fog vele kezét, hogy a rejtélyes huszártisztet ki is lehetne ütni a nyeregből.

Este az ifjú házaspár fényes lakomával ünnepli meg hazatérését. Jelen vannak a rokonok, a jó barátok, teljes számmal és megfelelő gyászos tartással. Nem is lakoma ez, hanem tor, még pedig valami igen gazdag amerikai nagybácsi tora, ki után nagyon sokat örökölnek. Azért ül sötét gyász az arcokon, s rugdalózik csapongó öröm a szívekben. A társaságnak nincs központja, nincs vezéregyénisége, kire a többiek hallgatnának; Tornyai úr tett ugyan több hiábavaló kísérletet, hogy érdekes úti tapasztalásaival mulattassa a társaságot, de mindannyiszor siralmas hajótörést szenvedett. – Tornyainé is próbált kedves barátnéinak a legújabb párisi divatról eredeti tudósítással szolgálni; de néhány elfojtott s inkább Bécsre, mint Párisra vonatkozó célzáson kívül nem mutathatott föl egyéb eredményt. A társalgás általában halk hangon s apróbb csoportok közt történik, s nincs mód, mely kizökkentse szigorú temetési hangulatából. Tornyainé mindent megtesz élénkítésére, és nem képes felfogni: miért lábatlankodik folytonosan körülötte egy furfangos tekintetű sovány öreg úr, s miért ajánlja fel már századszor lovagi szolgálatait, bármi vészben, bárki ellen?

A furfangos arcú sovány öreg úr lovagias nyilatkozatait fájdalmas, hosszú sikoltás szakítja félbe. A társaság baljóslatú tekintettel néz össze, kölcsönösen tudatva, hogy ily helyen egy fájdalmas sikoltásban nincs semmi váratlan. Gyömbéri úr udvariasan mentegetőzni akar, midőn nagy meglepetésére a fájdalmas sikoltást oly hangok követik, melyek a csalódásig hasonlítanak az ugatáshoz.

A háziasszony lehajlik és csitítólag símogatja a kis öleb hosszú fehér sörényét. A sivalkodó kis vadállat elcsendesül s két lábra állva megcsókolja úrnője kezét; azután ismét visszaereszkedik természetes négy lábú állapotába s apró fehér fogait megmutatja a furfangos tekintetű sovány öreg úrnak, ki lovagias buzgalmában kegyetlenül rátaposott lompos uszályára.

Tornyainé nevetve fordul a társasághoz. «Szegény kis kutyám, már az első nap megtámadják legérzékenyebb oldalán. Ha ezt sejtí, bizonynyal nem jó erővel utánam. Képzeldék, ez a kis oroslánfejű állatka a bécsi pályaudvarban erőnek erejével hozzánk csatlakozott s mivel gazdáját hiába kerestük, kénytelen voltam magammal hozni. Sajnáltam volna szegénykét a kocsikerekek közt hagyni. Olyan szép, hosszú sörényű, okos szemű, bolondos állatka. Volt is miatta elég bajom férjemmel, még a kocs ablakon is ki akarta dobni; azóta még mindig zsörtölődik. Pedig ugy-e, kedves kis bohó?»

Senki sem tartja méltónak, e hiábavaló szavakról tudomást venni. Legfőlebb összemosolyognak, s magukban gondolják, hogy szegény Tornyai más valami bécsi találkozás miatt is zsörtölődhetik. A költői hajlamúak képletesen magyarázzák a hallott szavakat – jóllehet nem tartozik az elfogadott költői képek közé, egy huszártisztet kis fehér hosszúsörényű öleb alakjában festeni; sőt vannak, kik merészebb kombináló tehetséggel a többször említett kis négy lábú állatot a rejtélyes huszártiszt tulajdonának tartják – köztudomású dolog lévén, hogy az armádia legtöbb tagja el van látva efféle házi állatokkal.

Tornyai úr nem volt tanúja a kis epizódnak, azért nem is czáfolhatja meg neje állításait. A szomszéd szobában ül, mély beszélgetésbe merülve Csuka úrral, a város legfogasabb prókátorával. Figyelmesen hallgat rá, mint udvarias házigazdához illik, de el nem képzelheti, miért kérte őt Csuka úr fontos arcczal pár szóra a mellékszobába, s miért beszél neki már egy óra óta különféle válópöreiről, melyeket mind a legfényesebb sikerrel fejezett be? Végre megsokalja Csuka úr replikáit és duplikáit, s épen midőn a harmadik fórumhoz akar fölebbezni, kisiet a szobából, azon kénytelen mentséggel, hogy vendégei után kell néznie. Csuka úr bosszús arcczal követi, s a terembe lép, hol mindenfelől feszült arcok, kérdő szemek fogadják. Mindenki észrevette, hogy Tornyai úr hosszú ideje van már titkos beszédben az ügyvéddel; bizonyosan a válóper megindításáról értekeznek. Csuka úr komoly fejrázással s megvető vállvonítással felel a kérdő szemeknek, s mindenki bámul az ügyvéd diszkrétcióján, sóhajt a világ romlottságán, s magánkívül van örömeiben a bekövetkezendő botrányok fölött.

A nevezetes lakomát követő reggelen nehéz útózó kocsi gördül be a Tornyai-ház udvarára. A házban még mindenki alszik, az ablakfüggönyök le vannak eresztve; az éltes asszonyság, ki a hintóból kiszáll, aggodalmasan kérdezősködik az ásitó házmestertől a történt események felől. A

házmester haragos, mert egész éjjel fönn volt, s csak most kezdett kissé szundikálni; de nem meri haragját kimutatni úrnőjének anyja előtt, azért házmestertől kitelhető illendőséggel felel, hogy semmi egyéb baj nem történt, mint hogy a tegnapi lakoma nagyon sokáig tartott, s az utolsó vendégnek éjjel után két óraker kellett kaput nyitni. «Lakoma volt tegnap?» «Szolgálatjára». «Hála istennek!» sóhajt az ijedt arcú öreg asszonyság, és fölveti holmiját a házmesterrel, ki el nem tudja gondolni, mit hálálkodik az éltes hölgy egy lakoma miatt, melynek egyéb célja sincs, mint a tisztességes embereket megfosztani az álom jótéteményétől?

A megriadt öreg asszonyság alig győzi várni, hogy gyermekei fölbredjenek. De fölkelteni nem engedi őket, mert az olyan ember rossz kedvű, ki nem aluszsza ki magát; pedig rá nézve most igen fontos, mily hangulatban találja az ifjú párt. Engesztelni, javítani, bocsánatot szerezni jött; azért útazott egész éjjel, s jóformán holmival sem látta el magát, mert mihelyt megkapta a végzetes táviratot, azonnal fogatott és kocsira ült. Nem is csoda, ha egy anyát megrémít, útra riaszt az ilyen üzenet. A hegyes orrú nagynéninek hegyes a tolla is, írásmodora pedig rövid, de sokatmondó; és mikor arra is kell ügyelni, hogy a hús szón túl ne terjeszkedjék, nem igen használhat enyhítő körülírásokat.

- Isten hozta kedves mama! Be jól tette, hogy meglátogatott! - kiált az ajtóból a fiatal asszony, s örvendve rohan anyja karjai közé. - Gábor, jer sietve, nézd, mily kedves vendég érkezett! -

Tornyai úr nyomban követi nejét, s oly örömmel üdvözlí az éltes asszonyságot, milyennel kevés anyóst szoktak üdvözölni.

- No ez csakugyan szép! Ugy-e hosszú időre jött, kedves mama?

Az öreg hölgy kisírt szemeket, dúlt arcokat várt; az, a mit lát, egészen kiveszi sodrából. Alig tud felelni gyermekei ezernyi kérdésére, csevegésére, hízelkedésére; csak nagy hosszú időre hebeg valamit a fölötti örömről, hogy már *kibékültek*.

- Kibékültünk! - kiáltanak mindketten bámulva.

- Igen, hála istennek! - felel mohó örömmel a jó asszonyság. - Hála istennek, mert a válóper megölt volna. -

- Válóper! - kiáltott még nagyobb meglepetéssel a vizsgálkodás gyanújával terhelt házaspár.

- Mindig is féltém én attól a Bécstől, - folytatja panaszos hálálkodását az öreg asszonyság; - de azért egy perczig sem hittem én bűnösnek az én Jankámat. Tudtam, hogy félreértés, rágalom volt az egész. Csakhogy te sem vetted komolyan, édes fiam! -

- Bécs! - kiált nevetve Tornyai úr. - Most értem már. Hát ezt is hallotta már mama? - De hogy tudott megijedni? Csak nem félt, hogy elválunk egy kis öleb miatt?

A mama mindegyre jobban és jobban álmélkodik, és egyre-másra oly kérdéseket tesz, oly feleleteket ad, hogy az ifjú pár is egyre mélyebben belekeveredik a zavart bámulat polypkarjaiba. Utoljára a csupa meglepetéstől és álmélkodástól mindhárman annyira összezavarodnak, hogy a mama ismét reszketni kezd és mystifikációtól tart; gyermekei pedig komolyan összenéznek, s aggódó tekintettel tudatják félelmöket a mama egészségi állapotát illetőleg. Végre előkerül az öreg asszonyság zsebéből egy összegyűrt és könnyek foltjait viselő távirat, s egyszerre világosság lesz a konfuziók éjszakájában.

Világosság - már tudniillik olyan, a milyen. Tornyaiék most már értik, miért emlegetett szegény anyjuk egyre-másra huszártisztet, Bécset, elválást; mindezen titokszerű szavak bennfoglaltatnak a telegrammban, s a nagynéni lapidáris stylusában a főmozzanatokot képezik; de hogy micsoda rémes titok lappanghat e rejtélyes üzenet fátyla alatt, azt képtelenek megérteni; s a zűrzavar valószínűleg még nagyobb lenne, ha szerencsére be nem lépne épen e pillanatban a megoldhatatlan rejtett szó szerzője, saját hegyes és hamis mivoltában.

A merész szellemű agg hölgy kész első irodalmi kísérletének következményeivel szembe szállni. Igenis, ő küldte a táviratot, mert azt hitte, ily botrányban csak a nő anyjának lehet sikerrel közbelépni. Reményli, senkisem vonja kétségbe ehhez való jogát; mert unokaöcscse jó nevéért, boldogságáért, szerény meggyőződése szerint, ő is érdeklődhetik. Azt is bátor fölteni mindenkiről, hogy jó szándékát nem fogják gyanúsítani. Hogy honnan jöhetett ily gondolatra? Az egész város beszéli; vannak, a kik ismerik is a huszártisztet. Ő egy perczig sem hitte, a világért sem; de annyian emlegették előtte, hogy rokoni kötelességének tartotta a gyanúsított nő anyját tudósítani. Reményli... és a többi.

- De hiszen ez képtelenség! - kiált a fiatal Tornyaié, és bámulva néz férjére, férjéről a nagynéni hegyes orrára, mely kérlelhetetlen vádló gyanánt mered feléje mozdulatlanul.

A férj egy pillanatra elgondolkozik. A képtelen vád keresztül suhanó felleget hajt homlokára. A nagynéni hegyes szeme látja a felhőt s vihart jósol; de csalódik, mert Tornyai úr épen oly álmélkodó meggyőződéssel ismétli neje fölkiáltását. «Képtelenség!»

A nagynéni köhög, homlokát ránczolja, s örömet fejezi ki, hogy ily hamar földeríté a rágalom alaptalanságát. De az egész város beszéli. Ő nem hitte, mindenkinek mondta, hogy ez lehetetlen; de az emberek oly gonoszak, oly kárörvendők... és a többi.

- De ez így nem maradhat, - mondja a mama. - Föl kell világosítani az embereket, el kell némítani a rágalmat. -

-396-

-397-

-398-

-399-

- Természetesen, - válaszol a nagynéni, s szánakozó pillantást vet a szegény Tornyaira. Ugyan jól ránczba szedhette ez a vén asszony, gondolja magában. Hogy teszik magukat, mintha valóban semmi sem történt volna! Talán el is hamarkodtam a sürgönyözést. Akkor kellett volna csak, mikor már megkezdte a válópert. Szegény öcsém, most már újra behálózták!

- De az lehetetlen, hogy e képtelenséget az egész város higgye és beszélje.

- Az egész város, - mondja a nagynéni ünnepélyes hangsúlylyal. - Kívülem mindenki a legtisztább igazságnak tartja s esküszik rá. -

- Borzasztó! Hogy némissuk ezt most el? - Tornyaiék még nagyon fiatalok, a mama pedig egész életét falun töltötte; elég naivak tehát azt hinni, hogy legjobb lesz a pletykával egyenesen szembeállni, torkon ragadni, s úgy dobni szemébe hazugságát. Még ma látogatást tesznek ismerőseiknél, a mama is sorra járja régi barátjait, előhózzák a képtelen rágalmat, s megczáfolják diadalmasan. A néni erősen helyesli a tervet, s a maga részéről szintén ajánlkozik segédcapatnak ez igazoló pletyka-irtó hadjáratban.

-400-

A vállalkozás fényesen sikerül. Mindenki hallott ugyan a képtelen rágalomról, de nem akarta elhinni. Hívatkozik többekre, kiknek tisztán mondta, hogy ez lehetetlen. Hogy is hitte volna? oh kérem, a legnagyobb méltatlankodással utasította el a rágalmazót. De hogy is tehették volna fölrőla, hogy ily képtelen pletykát el tudjon hinni?

Tornyaiék tökéletesen meg vannak elégedve az eredménnyel. A rágalom kígyójának diadalmasan fejére taposták képtelen voltát, senkisé sem hiszi, nem is hitte, s a legnagyobb méltatlankodással kárhoztatja el az ismeretlen gonosztevőt, ki először koholta ki e nevetséges rágalmat. Tornyai odahaza elégedetten öleli keblére könnyező, mosolygó kis feleségét, a mama boldogan haza utazik, gyermekének jó híre helyre van állítva.

A városban pedig két kombináció kereng. Az egyik szerint az öreg asszony hírét vevén leánya botlásának, ide sietett, s addig beszélt szívére, míg lemondott bűnös szerelméről, s kiadta huszárjának az utat; Tornyai pedig elég gyöngye volt anyósa befolyásának engedni, s kibékült nejevel. A másik sokkal regényesebb verzió szerint Tornyai párbajra hívta a huszártisztet, s bal vállán veszélyesen megsebesítette; anyósa pedig megígérte, hogy kifizeti minden adósságát, ha kibékül nejevel. Mindkét verziónak nagy pártja van, s a nagynéni rejtélyes fejcsóválásai és baljóslatú köhögései nem döntenek el, melyik igaz a kettő közül.

-401-

TARTALOM.

-402-

-403-

Gombos úr válópöre	1
A végrehajtó	51
A félelmes szomszéd	91
A 233-dik szám	112
A kis Viola	155
Hervadt koszorúk	184
Maláta úr karácsonyfája	227
Vasúti történetek	239
A betegápoló	288
Zavaros történet	297
Az új lakó titka	331
Az aranyhaj	343
A «báró és bankár» Palotán	365
Kisvárosi pletyka	382

Javítások.

Az eredeti szöveg helyesírásán nem változtattunk.

A nyomdai hibákat javítottuk. Ezek listája:

5	öreg szívét ben	öreg szívében
10	városhan bizonyos	városban bizonyos
25	jók megbotránkozásának	jók megbotránkozásának
37	lakása féle	lakása felé
55	zsebéhől azt	zsebéből azt
61	pogy még	hogymég
64	megválogatásároi szólt	megválogatásáról szólt
75	erős illatszerekkel	erős illatszerekkel
76	elhatározások közt	elhatározások közt
133	volt az egyetlen	volt az egyetlen
141	minj hajdan	mint hajdan

148	gyöngédén megfogta	gyöngédén megfogta
169	viselja magát	viselje magát
171	mellett esette	mellette esett
201	tudományos arczkifejezéssel	tudományos arczkifejezéssel
236	unja a dclgot	unja a dolgot
249	felhős az ép	felhős az ég
326	int és mosojyog	int és mosolyog
346	se várna volna	se várta volna
390	kissé veszteti	kissé vesztett
393	feher sörényét	fehér sörényét

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK ELBESZÉLÉSEK ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the

works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.

- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you ‘AS-IS’, WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.